

Войводянски мозаїк
- назначки зоз култури националних заєднїцох Войводини –
I видане

© Авторе:
Александра Попович
Золтан Арделан

© Видаватель:
Покраїнски секретариат за образованє, предписаня, управу и национални меншини – национални заєднїци

© Совидаватель:
Видавательни завод „Форум“, Нови Сад

Рецезент:
Проф. др Жолт Лазар

Редактор виданя:
Боян Грегурич

Графичне ушоренє и пририхтованє за друкованє:
Управа за заєднїчки роботи покраїнских орґанох

Рамики и дизайн:
Управа за заєднїчки роботи покраїнских орґанох

Преложел на руски язык:
Янко Рамач

Лектор виданя на руским языку:
Мария Дудаш

Илустрації:
Пал Лепхафт

Фотографії уступени з архивох:
- Покраїнского заводу за заштиту памятникох култури
- Музею Войводини
- Музею городу Нового Саду
- Городского музею зоз Суботици
- Ивана Кукурова
- Неделька Марковича

РЕПУБЛИКА СЕРБИЈА – АВТОНОМНА ПОКРАЈИНА ВОЙВОДИНА
Покраїнски секретариат за образованє, предписаня, управу и национални меншини – национални заєднїци
Проект
АФИРМАЦИЈА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМА И ТОЛЕРАНЦИЈИ У ВОЙВОДИНИ
ПОДПРОЕКТ “КЕЉО ШЕ ПОЗНАМЕ”

Тираж: 150 прикладніки
Нови Сад
2019. року

УВОДНЕ СЛОВО АВТОРОХ

Виприповедац приповедку о Войводини не легки задаток. Визначиц и облапиц шицко тото по чим тот простор єдинствени, препознатлїви и специфични, скоро неможлїве. Док ше упознаваце зоз тима особеносцами хтори виками инспировали ей жительох и з творчосцу значних людзох хтори отадз походза, отвераю ше вам и розконарюю нови драги за вигледованє, роздумованє и розуменє сущносци войводянскей ровнїни.

Праве прето ані авторе тей кнїжки не були претенциозни у намири приказац шицко тото цо Войводина була и цо є. Насампредз, то не кнїжка о историї Войводини, та не дава детальни приказ бурйовой историї тей часци Панонскей нїжини. Историйни сегменти у кнїжки похасновани лем як необходни рамик за лепше розуменє контексту и живота народох на тих просторох, та ше прето не инсисує на вичерпним приказу историйних подїйох и на їх толкованю.

Авторе, складаючи мозаїк о рижних особох Войводини, хасновали шицку доступну литературу, жадаючи го так вискладац же би кнїжка була доступна насампредз младим генерациейом хтори рошно на тих просторох, ведно або єдни при других, часто ше не познаваюци медзисобно достаточно. Праве прето у тим тексту людзе, народи, творчосц, култура, живот - у першим плане. Шицко тото цо Войводина була и цо є. Шицко тото цо нас зєдинює, а не роздвоює.

Кнїжка о Войводини хтора пред вами драгоказ у яких шицко напратом треба роздумовац жадаючи сущно упознац ниянси живота на тих просторох. Дакому вона будзе здогаднїк, дакому хасновити информатор, а дакому стимуланс за дальше вигледованє и учене.

Кед нам тота кнїжка помогне наисце ше лепше упознац и розумиц, збогациц з новима искуствами и спознаньом, несподзивац знова з красу Войводини и цешиц ше же зме отадз и же шицки ведно, у краси розличносци, будуєме єдинствену слику нашей ровнїни, найважнейши цель авторох будзе сполнени.

УВОДНЕ СЛОВО

Войводина ше пресцера у юговосточней часци Панонского басену, у сиверней часци Републики Сербії. Географске положенє Войводини вше уплївовало на судьбу народох на тих просторох. Вона ше находзи у злїву Дунаю – главней артерії Европи – хтора повязує стредню Европу зоз Балканским полуостровом.

Специфичносц того подруча и тот же – кеди год би ше нашло у составе даякей держави (чи то цалосц нешкайшей Войводини чи ей часц) – углавним би було периферия тей держави, погранічна часц, без ясно дефинованого статусу. Тиж, у административним смислу, иновали рижни територіялни єдинки (од воєней граніци, жупанийох, корунских дистриктох, шлебодних кральовских городох, по обласци и бановини). Ту ше часто случовали розлични пременки (демографски, социялно-економски, културни и политични). Миграції, досельованя и селеня, постали состоина часц того **простору**. Числени войны цалком дзешатковали жительство, оставали пусти поля и маетки, а народ гледал ратунок у даєдних оддаленших, безпечнейших крайох. На празни перебувалїща приходзели нови, други народи, поступне ше творел конгломерат языкох, културох и обичайох, цо остава характеристика Войводини по нешкайши дні. Поняце Войводини през час меняло свой змисел, суцносц и територію. Од першого преглашеня Войводини (1848.), до ей составу з часци або у подполносци, уходзели – Бачка, Банат, Бараня и Срим.

Назва Бачка походзи од утвердзеного городу Бачу, **назва** Срим походзи од мена античного городу Сирмиюму (нешкайша Сримска Митровица), а Банат достал мено по титули бан, односно по историйней покраїни наволаней Тамишки Банат, тє. Темишварски Банат.

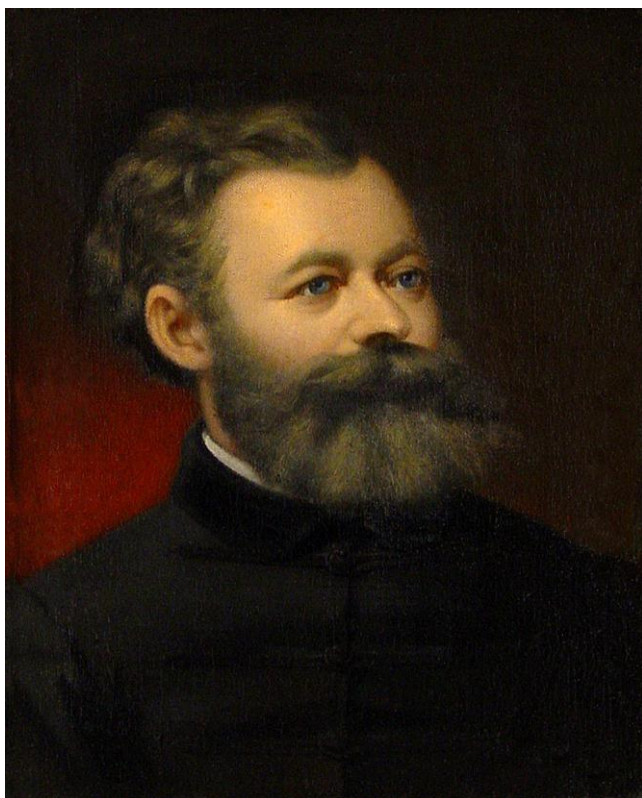
ПОХОДЗЕНЕ МЕНА ВОЙВОДИНА

Назва Войводина означує територію з яку управа войвода. Мено обласци походзи зоз 1848. року, кед на просторе нешкайшей Войводини преглашена Сербска Войводина (1848–1849), а вец Войводство Сербия и Тамишки Банат (1849–1860). Од 1945. року ше назву Войводина службено хаснує. Гоч є першираз формована аж у половки XIX вику, идея о автономней сербскей обласци у рамикох Габсбургскей монархії иновала ище од конца XVII вику, кед Серби, хторих предводзел патриарх Арсениє III Чарноєвич, організовано насельовали тоти обласци. Тот вимога – першираз явно формулована на Церковно-народним соборе у Баї, 1694. року – постала главни политични ціль Сербох на тих просторох, а знова будзе винешена на соборе у Тимишваре 1790. року. З надїю же участвованє у Револуції 1848. року на боку Беча и виражена лоялносц Двору оможлїви витворенє жаданей автономії, представителе сербского народу, на Майскей скупштини (од 1./13. по 3./15. май 1848.) у Сримских Карловцох, преглашели Сербску Войводину.

Медзитим, по законченю Револуції, Бечски двор у подполносци пременєл концепцію Сербскей Войводини и 1.11.1849. року место ней, формує обласц хтора лєм по мену будзе сербска. До составу новопреглашеней обласци – Войводства Сербії и Тамишского Банату – вошли потедишні жупанії Бачко-Бодрожска, Торонталска, Тамишка и Крашовска (Банат и Бачка), як и Румски и Илоцки срез. Новоформована обласц не була тот цо Серби жадали и за цо ше борели. Вони у тим подручу були треци народ по численосци (после Румнох и Немцох), а шедзиско Войводини було у Темишвару. Титулу „велького войводи Войводства Сербії” носел сам цар, а урядови язык бул нємецки. Идею Сербскей Войводини Беч цалком заобишол.

Войводство утаргнуто 27.12.1860. року. Гоч Серби не мали за чим бановац, тот гест виволал додатне розчарованє. З тей нагоди, у януару 1860. року, Светозар Милетич у „Сербским дньовніку” обявел познату Туцинданску статью, хтора постала политична програма войволянских Сербох у наступним периодзе. Наглашуюци потребу претаргнуц вязи з Бечом и установиц сотрудніцтво з демократским моцями Угорскей и другима народами у борби за автономію у уставних рамикох, Милетич писал же „Войводство у Бечу и Пешту похованє”, але не и „у шерцох чесних Сербох”, же не треба бановац пре неставанє „Бахового

Войводства”, але и же нет причины за радосц пре його утарговане: „Войводство поховане – але ми му „очи не заварли и нещешлїви би тот Серб бул хтори би з невірну ногу гу труни Войводства приступел гоч лем и поциловац го, а ище меней ликовац”¹.

Светозар Милетич

Наступни децениї, у розличних зложених историйних обставинох, борба за витворенє Войводини будзе предлужена.

ВОЙВОДИНА НЕШКА

По розпадованю Австро-Угорскей на концу Першей шветовой войны, Срим, Банат, Бачка и Бараня вошли до составу Сербии, односно Кральовини Сербох, Горватах и Словенцох (од 1929. року Кральовина Югославия). Велька народна скупштина Сербох, Буневцох и других Славянох отримана 25.11.1918. року у Новим Садзе, и на основи єй одлукох преглашене приєдиненє Бачкей, Банату и Баранї гу Кральовини Сербии. Предходни дзень, 24.11.1918. року, иста одлука хтора ше одноши на Срим, принєшена на Вельким народним зборе у Руми. З Триянонским спорозуменьом 4.6.1920. року, и урядово дефиновани новоформовани гранїци зоз Мадярску. По Другей шветовой войны формована Автономна Покраїна Войводина, як состояйна часц Републики Сербии, облапоючи простор Сриму, Банату и Бачкей. Комисия Политбироа Централного Комитету Комунистичней партиї Югославии хтора утвердзовала гранїци медзи Горватску и Сербию, Бараню и заходни Срим препущела Горватскей. Административна гранїца покраїни гу централней Сербии одредзена так же

¹ Деян Микавица, *Милетичовци на драги формованя странки 1860-1869*, Нови Сад 2011, бок 3

општини Земун и Нови Београд (юговосточни Срим) и часц општини Палилула (югозаходни Банат) приєдинени гү Городу Београду, а место того, до составу Войводини вошли шейсц валали у Мачви.

Нешка ше Войводину дефинує як автономну покраїну гражданкох и гражданох хтори у ней жию, у составе Републики Сербії. Число жительоох на тим подручу 1.931.809, (26,88% вкупного числа жительоох Сербії). Пестросци Войводини доприноша 27 етнічни заєдніци, спомедзи хторих найчисленши Серби, Маляре, Румунє, Бунєвци, Словаци, Горвати и Руснаци.

У покраїнскей администрації ше службено хаснує сербски, малярски, румунски, словацки, горватски и руски язык.

Главни привредни конари тоти: польопривреда, прерабяцка индустрия, тарговина на велько и на мало, будователство, енергетика, транспорт и комуникації, текстилна индустрия, електромеханічна и провадзаца автомобилска индустрия, діловни услуги, логистика и туризем. Приоритетни сектор у Войводини то польопривреда, з оглядом же плодна польопривредна жем твори 84% території Войводини.

Службени назви на других службених языкох Войводини:

- *Vajdaság Autonóm Tartomány* на малярским языку
- *Autonómna pokrajina Vojvodina* на словацким языку
- *Provincia Autonomă Voivodina* на румунским языку
- *Автономна Покраїна Войводина* на руским языку
- *Autonomna Pokrajina Vojvodina* на горватским языку

На території Войводини єст 45 општини и города, як єдинки локалней самоуправи, хтори подзелени до седем округоох, зоз шедзисками у городоох: Суботици, Зренянину, Кикинди, Панчеве, Зомборе, Новим Садзе и Сримскей Митровици.

1. Сивернобанатски округ (шедзиско у Кикинди)
2. Стредньобанатски округ (шедзиско у Зренянину)
3. Южнобанатски округ (шедзиско у Панчеве)
4. Заходнобачки округ (шедзиско у Зомборе)
5. Южнобачки округ (шедзиско у Новим Садзе)
6. Сивернобачки округ (шедзиско у Суботици)
7. Сримски округ (шедзиско у Сримскей Митровици)

ГЕОГРАФСКИ ПРИКМЕТИ И КЛИМА У ВОЈВОДИНИ

Војводина ше находзи у зліве Дунаю – ричней артерији Европи – хтора повязуе Стредню Европу з Балканским полуостровом. Залапа поверхносц 21.506 квадратни километри, односно 24,9% поверхносци Србији. У Банаце ше находзи највисша точка, Гудурицки верх (641 м висини), як и најнізшу часц Војводини – улів Нери до Дунаю, на 66 метери надморскеј висини. Подруче Банату огранічене з цекама рики Тиси на заходзе, Дунаю на југу, сербско-мађарску граніцу на северу и сербско-румунску граніцу на востоку. Бачка забера простор медзи Дунајом, Тису и граніцу гу Мађарскеј, а Срим ше находзи медзи Дунајом (на северу и востоку), Саву (на југу) и граніцу зоз Горватску (на заходзе). Подруче Војводини ровнінске, (висини медзи 70 и 200 метери). Характеристику релефа творя алувијални ровні, лесни високоровніни, писковини и нізки гори (Фрушка гора и Вершецки гори).

Вершецки гори ше у нашеј жеми пресцераю на 14 км длужини, од вкупно 19 км длужини, од хторих остаток припада Румунији. Висши часци оброснути з лесом, а на јужних схилох ше находза виніци. Окрем Гудурицког верху, ту и верхи Лішкова глава (590 м), Дяков верх (449 м) и Вершецка кула (399 м).

Национални парк Фрушка гора ше находзи у северней часци Сриму и пресцера ше гу правому побережју Дунаю, у напрјаме восток-заход (длужини 78 км, ширини 15 км). У ей стредней часци ше видзвигуе највисши верх – Червени хот (539 м). Назва Националног парку походзи од назви истоменней гори, а назва Фрушка гора од слова Фруг, цо значи „Роман”, та на таки способ мено теј гори чува памятку на єдну етнічну заедніцу хтора давно нестала з тих крайох. Тоти гори спадаю до островских горох, бо у дзепоедних периодох геологийног розвоју представяли острова у дакедишнім Панонским морю.

Специфичносц војводянског простору то и писковини хтори настали з еолску акумулацију писку и праху. Суботицка писковина ше находзи на северу Бачки и часц є Байскеј писковини у Мађарскеј. У даєдних часцох є закрыта з пасмами лесу, а писок муљовити, бо походзи зоз старих озерских наскладкох Дунаю и Тиси. Северна часц писковини оброснута з багреновим лесом, а јужну часц закриваю овоцніки и виніци.

Делиблатска писковина залапує централну часц Банатскей лесней високоровніни (поверхносци коло 300 квадратни километри). Пре мощну кошаву хтора розноши писк, дини длугоки до 700 м, а високи од 10 до 60 м. У найвекшей мири є под лесову и травову вегетацию. На подручу Войводини єст вецей природни озера (Обедска бара у Сриме, Палицке, Лудожске, Слане, Кирваве у Бачкей, Биле и Русанда у Банаце). Окрем природних озерох, у Войводини числени и штучни озера, як цо то седем билоцерквански и Вершецке озеро. На Фрушкей гори єст шеснац штучни озера, з векшей часци вибудовани з горским акумуляциями за потреби наводньованя и пре онемождивованє виліваня на обрабяци поверхносци.

Жем вше була жридло живота у Войводини. Од римского часу по нешка, вона єй найвекше богатство. Дзекуючи плодней чарней жеми, ту родза индустрийни рошліни, желенява, статкова покарма, кукурица, жито, цукрова цвикла, слунечнік, олейов репчень. Леси забраю лем 4% вкупней поверхносци Войводини (найвецей их єст у Сриме, а найменей у Банаце). Од файтох древох, найчастейши дуб и багрєн, а вец бук, верба и тополя. Од рудного богатства ту єст лапору, зоз хторого ше прави цемент. Находзиска ше находза на линїї од Беочину по Хопово. Вапняніки єст при Иригу, Каменїци и Лединцох, при Врднику єст билото каменя, а угля (лигниту) єст по цалей Фрушкей гори, алє у ценких пасмох (єден до два метери). Банат и Бачка виразно нїжини, а Бараня и Срим зоз Фрушку гору у меншей мири. На териториї Войводини пренайдзени резерви нафти и жемного газу хтори творя коло 97% вкупно пренайдзених резервох Сербїї. Угле ше експлоатує при Ковину.

Таки релєф ше формовал стотки тисячи роки. Дакеди тло Войводини було закритє з воду хтора одцекла до Чарного моря. На початку лядового часу, пред коло 800.000 роками, настал простор Войводини з нешкайшими риками и даєдними меншими озерами. Велї роки познейше, пришло до ушедованя писку (лесу), хтори закрил часц Сриму, вельку часц Фрушкей гори, Телечку и Тительску ровніну у Бачкей, а у Банаце Банатску писковину. Наскладки лесу у Сриме и Бачкей знаю буц груби 30 до 50 метери, а у Банаце и вецей як 100 метери.

Кед ше Панонске морїо поцагло, на тей териториї остал живи писк хторого єст у Бачкей, у часци медзи Суботицу, Станишичом, Горгошом и Канїжу, а у Банаце на подручу медзи Владимировцом, Алибунаром, Николинцами, Дубовцом, Кайтасовцами и Делиблатом. То єдена з найвекших наскладкох живого писку у Европи.

Характеристика рошлінского покривачу Войводини то степски трави и житарки. Войводина лежи у умереним поясу, сиверно од 45 ступня сиверней географскей ширини, а припада гу панонско-континенталним поясу. Стреднї розлики у температури вельки (и рочни и дньово температури). Вжимє ше температура спуцує и спод -20°C , а влєце дзвига на $+35^{\circ}\text{C}$, та и на $+40^{\circ}\text{C}$. Рочна висина дижджох то 550–740 мм. Витри хтори ту дую то сиверни витор, односно кошава.

ВОДИ ВОЙВОДИНИ

През Войводину чечу медзинародни рики Дунай, Сава и Тиса. Окрем тих векших рикох, през Войводину чечу и менши рики (Златица, Беґей, Тамиш, Брзава, Караш, Чик, Єґричка, Нера, Босут). Дунай, як главна рика стредней Европи, чече през Войводину або по єй окраїскох у длужини 362 км. Ширина його корита розлична (од 380 м по 760 м при Батини, 1100 м при Новим Садзе, по цек од Земуна по Банатску Паланку, дзе варирує од 420 по 2000 м). До Сербїї Дунай уцека гореводом од Бездану, на тромеджи Мадярскей, Горватскей и Сербїї, а вицека при улїву Тимока, на тромеджи Сербїї, Румунїї и Болгарскей. Глїбина Дунаю варирує од три по дваец метери. Розвой живота на тих просторох вше завишел од водох и їх норovu. Прето, реґулованє цекох рикох барз важне за Войводину и нешка. З реґулованьом ричних коритох и вибудову гацох и каналах, тот проблем у велькей мири одстранєни.

ГИДРОМЕЛИОРАЦІЙНИ РОБОТИ НА ТЛУ ВОЙВОДИНИ

Од початку XVIII віку коло 50% поверхносци Войводини було загрожене з воду. Опасносц представляло виліванє рикох, як и под'земни води. З регулованьом цекох рикох, одбрану од вилівох и з одводньованьом, тоти поверхносци претворени до плодних польох, так же нешка, за потреби польопривреди у Войводини, мож хасновац коло 92% вкупней території.

Як початок ушореня водного режиму у Войводини ше трима 1728. рок, кед вибудовани перши одводни и плівни беґейски канал.

Медзитим, по нешка зачувани, аж и реконструовани за исту наменку, канали хтори прекопани у чаще римского цара Пробуса (III вик), кед окончени роботи на одбрани од поверхносних водах зоз ширшого околїска Сирмиюму.

Вельки роботи почати на початку XVIII віку у Банаце, кед ше почало копац канал и штучне корито рики Беґей.

На подруччю Бачки, перши значни гидромелиорацийни роботи почати з реализацию плану вибудови Велького бачкого каналу од Бачкого Моноштору на Дунаю по Бачке Градиште на Тиси. При концу седемдзешатих рокох XVIII віку, з Будиму до Бачкей пришол Йожеф Киш (як главни инженер коморскей администрації за Бачку) и ту и оставал по свою шмерц 1813. року. Ришуюци числени проблеми на терену, вон обачел можлівосц повязованя Дунаю и Тиси. Зоз своїм младшим братом Габром, як идейни творитель, Йожеф Киш 1791. року закончел Елаборат о основних технічних и економских характеристикох Проекту за вибудов плівного каналу Дунай-Тиса-Дунай. Вибудов плівного каналу од Бачкого Моноштору по Бачке Градиште почата у юнию 1793. а закончена у юнию 1801. року. После шицких проверйованьох, 1802. року почина експлоатация каналу, хтори и нешка найважнейша гидросистема у Войводини.

Паралелно з копаньом каналах одвивали ше и роботи на вибудови гацох на побережйох рикох як и системи за одводньованє.

И шлїдуюцих рокох отримованю и унапредзованю каналах пошвецена велька увага, а фундаментални роботи на його реконструкції и преширеню реализовани медзи 1955. и 1977. роком. Нешка, його длужина виноши коло 929 км и повязує коло 80 войводянски населеня.

Жридли Тиси спод Карпатох, у України, и прейг Румунії, Словацкей и Мадярскей уходзи до нашей жеми 6 км долуводом од Сеґедину. През нашу жем чече у длужини 164 км и улїва ше до Дунаю долуводом од Тителю при Старим Сланкамену.

Беґей до нашей жеми уходзи зоз Румунії, а за потреби плівби прекопани и канал Нови Беґей (длужини 114 км), од Темишвару у Румунії по Зренянин.

Тамиш тиж так уходзи до Сербії зоз Румунії и улїва ше до Дунаю (даґдзе на 118 километру).

Сава найзначнейша прицека Дунаю по количестве води. Вона ма жридли у Словенії, а през Сербию чече у длужини 206,5 км. Як типово ровнінска рика, прави меандри и мертви рични рукавки. Пейзаж уподполнюю и велї бари и рити. По богатстве царства птицох ше окреме визначує Обедска бара. Зоз поверхносцу 7 квадратни километри то найвекши мертви рукавок у нашей жеми. Ма форму подковки, а настала у напуццим меандру Сави. Позната є по птицох селїдбенїцох и мочаркох. Пре специфични прикмети вона захищена ище од 1874. року, а на Унесковей лістини шветового наслїдства ше находзи од 1977. року.

Окрем Обедскей бари, специални резерват природи на тих просторох и Царска бара, Засавица, Тительски брег, Карадьордево.

Окрем барох, на тим подруччю ше находза велї жридли сланей води и сейки (жем хтора остала слана пре випарйованє сланих водах), поготов у Банаце и южней Бачкей. Таки поверхносци єст коло 180.000.

ЗНАЧЕНЄ ВЕЛЬКОГО БАЧКОГО КАНАЛУ

Вельки проект братох Киш – Йожефа (1748-1812) и Габра (1751-1800) – вибудов Велького бачкого (Францового) каналу, подполно преображел живот на тим подруччю. Браца Киш були винїмково инженере але и значни поднімателе, хтори препознали вельку значносц копаня каналу за розвой тарговини, фабрикох мануфактури и польопривреду.

О значносци роботох на регулованю цеку рикох, указує и податок же подруччю Бачкей и Банаце при концу XVII віку – пре мочарне подруччю, нездраву климу и части войны – не було барз населене. У южней Бачкей,

мочари забрали вещей як 54% вкупней поверхности, а у северней – коло 35%. Коло 1720. року бари и мочари закривали коло 35% поверхности Войводини.

Подруче на хторе ше виляла Тиса було широке 60–70 км, а у Банаце коло 500.000 катастерски гольти були под воду, так же ше транспорт медзи населеннями часто окончовал по води. Войводину закривал над, рої инсектох, вода була нездрава, а обераци хороти барз части. Мадярски историчар Райсиг наводзи же коло 1720 року у Бачкей було шицкого коло 30.000 жителейох.

Историчаре указую на вязу медзи вибудову канала и габу колонизациї у XVIII вику и характером вещейнационалней Войводини. Теди почало систематичне насельованє Немцох на подруче Апатину, Зомбора, Червинки, Кули, Вербасу, Србобрану и Бечею, бо була неходна роботна моц за його отримованє, з оглядом на тото же граничаре Серби переважно служели царови як вояци. Вибудов каналу барз олегчал живот жительству и стимуловал дальши розвой тих крайох.

ЖИТЕЛЬСТВО ВОЙВОДИНИ

Найважнейша прикмета Войводини – тото по чим вона препознатліва у Европи – то єй етнічна пестросц.

Войводина на попису 2011. року мала 1.931.809 жительох. У ней жию рижни народи и етнічни заєдніци, у духу взаємного почитованя рижнородносци, традиції и обичайох.

Зложеносц етнічної структури войвованского жительства пошлідок бурйових историйних подійох пред, а окреме под час XVIII вику, цо спричинене зоз досельованьом Сербох у Велькей селїдби 1690. року, як и з колонизацию числених других народох хтору запровадзовала австрийска власц. Миграції по Першей и Другей шветовой войны як и по розпадованю Югославиї, меняли структуру жительства Войводини, але вона затримала свой мултиетнічни характер.

По урядових податкох на основи Попису жительства зоз 2011. року, число жительох у Войводини 1.931.809, а структура жительства Войводини випатра так:

Попис жительства зоз 2011. року		
Вк. число Нац. заєд.	1.931.809 жительох	
	Число	%
СЕРБИ	1.289.635	66,76
МАДЯРЕ	251.136	13,00
СЛОВАЦИ	50.321	2,60
ГОРВАТИ	47.033	2,43
РОМИ	42.391	2,19
РУМУНЕ	25.410	1,32
ЧАРНОГОРЦИ	22.141	1,15
БУНЕВЦИ ²	16.469	0,85
РУСНАЦИ ³	13.928	0,72
ЮГОСЛАВЯНЕ	12.176	0,63
МАКЕДОНЦИ	10.392	0,54
УКРАЇНЦИ	4202	0,22
МУСЛИМАНЕ	3360	0,17
НЕМЦИ	3272	0,17
АЛБАНЦИ	2251	0,12
СЛОВЕНЦИ	1815	0,09
БОЛГАРЕ	1489	0,08
ГОРАНЦИ	1179	0,06
РУСИ	1173	0,06
БОШНЯКИ	780	0,04
ВЛАХИ	170	0,01
ДРУГИ	6710	0,35
НЕ ВИЯШНЄЛИ ШЕ	81.018	4,19
РЕГІОНАЛНА ПРИПАДНОСЦ	28.567	1,48

² Аж по Попис зоз 1991. року, Бунєвци (як и Шокци) приказовани сумарно зоз Горватами.

³ По попис зоз 1971. року сумарно приказовани Руснаци и Українці.

НЕПОЗНАТЕ	14.791	0,77
-----------	--------	------

ВИРСКИ ЗАЄДНІЦИ

По податках попису зоз 2011. року, од 1.931.809 жителейох у Покраїни, найвецей єст православних християнох 1.357.137 (70,25%), вец католікох – 336.691 (17,43%) и протестантох – 64.026 (3,31%). Припаднікох исламскей вири у Покраїни єст 14.206 (0,74%). У остатнім попису зазначени 254 Євреє, цо твори 0,01% вкупного жительствова АП Войводини.

Векшина гражданох мадярскей националносци римокатоліки, а менше число – реформати и евангелики. Римокатоліки углавним и припадніки горватского народу. Граждане словацкей националносци углавним припадніки Словацкей евангелистичней церкви або католіки, а Руснаци грекокатолики. Тиж, медзи гражданами Войводини єст и тих цо ше не вияшнели о вирскей припадносци (106.740) або хтори атеїсти (25.906). Сербска православна церква у Войводини ма три епархиї: Бачку, зоз шедзиском у Новим Садзе, Банатску зоз шедзиском у Вершцу и Сримску зоз шедзиском у Сримских Карловцох, Румунска православна церква організована у рамикох Викарияту Румунскей православней церкви у Банаце зоз шедзиском у Вершцу, римокатолицка подзелена на Суботицку, Зренянинску и Сримску бискупію. Грекокатолицка церква організована у рамикох Апостолского егзархату зоз шедзиском у Руским Керестуре.

НАЦИОНАЛНИ СОВИТИ НАЦИОНАЛНИХ МЕНШИНОХ

На території Автономней Покраїни Войводини своєю шедзиско маю 17 национални совити националних меншинох.

п. ч.	Национални совет	Шедзиско
1.	Национални совет мадярскей националней меншини	Суботица
2.	Национални совет горватскей националней меншини	Суботица
3.	Национални совет словацкей националней меншини	Нови Сад
4.	Национални совет румунскей националней меншини	Нови Сад
5.	Национални совет рускей националней меншини	Руски Керестур
6.	Национални совет українскей националней меншини	Кула
7.	Национални совет буневскей националней меншини	Суботица
8.	Национални совет ромскей националней меншини	Панчево
9.	Национални совет чарногорскей националней меншини	Вербас
10.	Национални совет немецкей националней меншини	Зомбор
11.	Национални совет македонскей националней меншини	Панчево
12.	Национални совет чекскей националней меншини	Била Церква
13.	Национални совет ашкалийскей националней меншини	Нови Сад
14.	Национални совет египетскей националней меншини	Нови Сад
15.	Национални совет греческей националней меншини	Нови Сад
16.	Национални совет русийскей националней меншини	Сримска Каменіца
17.	Национални совет польскей националней меншини	Остоїчево

КРАТКЕ ОГЛЯДНУЦЕ НА ІСТОРИЙНИ РОЗВОЙ ВОЙВОДИНИ – РАМИК ЗА РОЗУМЕНЕ СПЕЦИФИЧНОСЦОХ ЖИВОТА НА ПОДРУЧУ ВОЙВОДИНИ

НАЙСТАРША ПРЕШЛОСЦ – ПРАІСТОРИЯ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЙВОДИНИ

Науковці тримаю же геологічна прешлосц Войводини була бурйовитша як ей политична история. Под час милионох рокох ше случовали драстични пременки у температури, релефу, подзеленю води и сухой жеми, флори и фауни. Дакеди ше на тих ровнінских престранствох пресцерали гори подобни Родопом. На тим продучу ше розляла вода (Панонске морйю) хтора през Дердапску цесніну пренашла драгу по Чарне морйю и створела нешкайши релеф. На тим просторе, у тим чаше, було животині як цо то мамут, волнасти носорог и ирвас. Мамут щезнул пред коло 20.000-30.000 роки, а його остатки пренайдзени у коритох рикох Дунаю и Тиси и на Фрушкей гори. То остатки найстаршого бивателя хтори жил на тлу Войводини. Праисторийни заєдніци на тих просторох цесно повязани зоз заєдніцами хтори настали у рамикох Карпатского басену, чия Войводини – у географским смислу – состойна часц.

Праистория тих просторох почала зоз зявеньом перших людзох. Остатки людзох на тих просторох нет, та живот перших палеолитских заєдніцох науковці пробую реконструовац на основи остаткох материяльной култури. Деталі хибя, ест лем рамки до хторих ше змесцуе реконструовани типи хижох, випатрунок населеньох, типи гліняней судзини, орудіе и оружіе з каменя, косцох и металу, уметніцки предмети, способ хованя. Шліди палеолиту пренайдзени у лесних наскладкох у сиверней Бачкей и Банаце. Од 8.000 по 3.500 рок пред нову еру, Карпатска ніжина вошла до фази мезолиту, а ведно з ню и подруче Войводини. З часом ше клима меняла и тоти простори постали вигоднейши за живот. Случела ше „неолитска революция” под час хторей праисторийни бивателе приходза до пренаходкох хтори з основи меняю стил и способ живота тих найстарших заєдніцох. Случую ше революційни пременки у шицких сферах живота, хтори неолитску културу на тих просторох творя барз богату. Зяваю ше перши земледілски култури, медзи 6000-3200 пред нову еру, хтори ше переважно находза на побережйох рикох. По способе правеня гліняней судзини, розликуеме досцигнуца старчевацкей, бутмирскей и сербскокерестурскей култури. Коло 3500. року пред нову еру ше зявели заєдніци хтори спадаю до керешкей култури, а чийо ше представителе занімали зоз рибарством, польопривреду и статкарством. Старчевацка култура ше пресцерала по скоро цалей Войводини, а заступени и Винчанска, Потиска и Ленделска група.

Пренаходзене бакру (енеолит, коло 2600-1900. року пред нову еру) уводзи до висшого стадіюму розвою праисторийного человека. Зоз того періоду, на тих просторох, зачувани артефакти вучедолскей култури, чоканскей и култури двойністих млаткох, а зяваю ше и нови етнічни елементи з простору сиверней Паноніи и Трансилваніи, зоз специфичним способом хованя до гробох (Войловица при Панчеве, Батка). Трима ше же то перши шліди Индоевропянох на тим тлу.

У бронзовим чаше (коло 1900-900. року пред нову еру), настало вельке напредоване. Зяваю ше нови жителе, будую ше хижи зоз твардого материялу, населеня ше утвердзую, зяваю ше початки тарговини, ремеселніцтва, плуг за обрабяне жеми. Найзначнейша култура того періоду то Тосеґ. Досцигнуца тей култури окреме виражени на подручу Банаце (Ватин, Вершец, Дубовац). Ремек-діло Дубовацко-жовтобреговскей групи то кочик з Дупляі хтори пренайдзени у истоменним валале медзи Вершцом и Билу Церкву. Розвой металургії видліви и на находзискох як цо то Гомолава, Феудвар, Градина. Пренаходзене железа и звладоване техніки його обробку, уводза историю того подруча до новей епохи. Железни час заступени на тлу Войводини през халштатскей (од 1000 по 500. рок пред нову еру и латенскей (од 500. року пред нову еру по прибіжно початок новей ери) културу, чийо ношители були Келти, хторих теди було у велькей часци Европи, та и на Балканским полуострове. Под час того періоду пренайдзене гарчкарске колесо и почал ше ковац и хасновац пенез у тарговини. Будовало ше утвердзена з гліни. Значни остатки з того періоду то Крчедин, Гомолава, Обрежа, Вербас и други.

НАРОДИ НА ПОДРУЧЧУ ВОЙВОДИНИ – ПО РИМСКИ ЧАС

Пред приходом Римлянох, Войводину насельовали числени племена (Илире, Трачане, Келти. Зоз VI вику пред нову еру ест податки о Агатирцох, хтори насельовали Бачку и Срим. Податки о нїх ше траца у II вику пред нову еру.

Вельо вецей податки ест о Илирох хтори жили медзи Ядранским морйом, стреднім Дунайом и Епиром. Римска империя на тих просторох по нїх и достала мено Илирик. Занїмали ше зоз статкарством и рударством, там дзе то було можлїве. Восточно од Илирох жили Трачане. Дакийци дали мено римскей провинції Дакий хтору у II вику новей ери основал римски цар Траян на просторе нешкайшей Румунії и Банату по велїх войнох з тим войнолюбивим племеном.

Коло половки VI вику пред нову еру Панонску нїжину населели и Скити хтори ше злучели зоз старобивателями. У селїдби зоз своєї оцовщини Галиї, Келти ше пребили на Балкан у першей половки III вику пред нову еру. Їх досельоване виволало вельки препенки. Мали барз розвитку культуру характеристичну по хаснованю железного орудия и оружия и тарговини. Едно їх племе, Скордийци, населело ше на просторе нешкайшей Сербії и помишало з илирскима и трачанскима племенами. Скордийци ше найдлужей отримали у Сриме и околїску. По племени Панонох (хтори мали илирске походжене або були зродни з Илирами), римска провинция на тих просторох достала мено Панония.

ВОЙВОДИНА ПОД РИМСКУ ВЛАСЦУ

Римски забераня тих часцох провинції Панонії почали при концу I вику старей и на початку новей ери. Часц одбранєбного пасма, лимесу, у рамикю Войводини, облапяла и утвердзени населєня: Земун, Сланкамен, Сурдук, Чортановци, Баноштор, утверджене коло Бегечу, Петроварадин.

Остатки античного утврдження зок пристаніщом (Castellum Onagrinum) ше находза на лівим побережю Дунаю, у населеню Бегеч. Збудоване є при концу III вику як часц утврдженого контралимесу, напроци утврдження *Bononia* (Баноштор). Менши археологійни викопованя окончени 1902. року, а у вигледованьох 1967. и 1974/75. року пренайдзени часци южного мура, кули и талпи фундаменту часцох пристаніща на побережю Дунаю. На южним боку комплексу ше находзи познотредньовиковна некропола и гроби з часу селідби народох, а на предпоставеним сиверним муре сарматска некропола.

Римяном ше не удало запровадзиц свою власц над цалу територію нешкайшей Войводини. Найдлужей, и то у подполносци, под їх власцу бул Срим, а завжати обласци уходзели до составу римскей провинції Панонії. На просторе Сриму водзели ше оштри борби медзи претендентами за римску коруну у II и III вику. Римски писатель Амиян Марцелин пише о тих зраженьох, як и о войнох процив варварских народох хтори водзели царове, стационавовани зок своїма воєними єдинками праве ту, у погранічних часцох Царства. Римяне у Сриме, коло Дунаю, тримали своєю погранічни воєни єдинки и рични посади. За потреби тедишнього царства, вибудовани и драги – єдна коло Сави, гу Сирмиюму (Митровица) и Цибали (Винковци), а друга коло Дунаю гу Мурзи (Осиєк) и далей. Числени воєни події ше одвивали коло найважнейшого римского населеня у Сриме – Сирмиюму. У римским чаше Срим бул барз напредна обласц, з розвитим городским животом. Попри Сирмиюму, даєдни од важнейших местох були Таурум (Земун), Бонония (при Баношторе), Акуминкум (при Старим Сланкамену), Ритиум (при Сурдуку).

На початку II вику новей ери, у чаше цара Траяна, Римяне покорели племе Дакийцох та до рамикох новей провинції Дакиї уходзи и територія Банату. После того як Римяне страцели Дакию (271. року), на тей території ше зявює племе Аланох. Дакийцох, хтори жили сиверно од долнього Дунаю, трима ше як предкох румунского народу.

Територію Бачкей Римяне не уключели до рамикох своєї держави, бо им одвитовало же би граніца царства була силна рика Дунай. Прето, окрем спорадичних упадованьох на територію з лівого боку Дунаю, озбільнейши пробованя забераня тих крайох не було.

Римска граніца гу сарматским племеном хтори жили на подручу нешкайшей Бачкей була рика Дунай, односно його праве побережє з утврдженнями у хторих перебували єдинки римского войска. Єдно спомедзи утврдженьох ше находзело на месце нешкайшей Петроварадинскей твердині и волало ше Кузум. Римяне не жили на подручу медзи Саву и Дунайом, але дочасно запошедали южну Бачку и контролювали тото подруче у функції контралимесу.

З приходом Римянох ше запровадзел процес романизациї старобивательох и тих цо познейше пришли зок шицких часцох царства.

На початку I вику новей ери, у Бачкей ше зявюю племена Сарматох и Язигох, народох иранского походзєня. Источашне, прицисок германских племенох на граніци Римского царства постава вше моцнейши и одбрана граніцох од їх упадованьох бул єден з главних задаткох римских царох од II вику новей ери. Початок Селідби народох у другей половки IV вику спричинел препасц Заходного римского царства 476. року и насельованє нових народох на тоти простори.

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ СТРЕДНЬОВИКОВНОГО ПЕРИОДУ

Народи хтори жили на території нешкайшей Войводини були виложени бурйовитим историйним подійом и у стреднім вику. Славяне на тото подруче приходза у VI и VII вику. Серби и Горвати ше на Балкан населью зок согласносцу византийского цара Ираклия 630. року. У IX вику сцигую и Мадяре, хтори, по

даскеліх предзераньох на заход, оставаю у Панонії и ту формую свою державу. Так настава Кральовина Угорска (по латински Regnum Hungariae, по мадярски Magyar Királyság, по немецки Königreich Ungarn, тиж: Кральовина коруни Святого Стефана, Кральовина Мадярска (у сербскей историографії узвичаєне за историю тей держави по 1918. рок хасновац назву Угорска, а по законченю Першей шветовой войны – Мадярска). Кральовина Угорска – як самостойна держава – отрима ше по 1526. рок, кед, по пораженью у зраженю з Туркама у битки на Могачским полю, почне розпадоване и дзелене держави.

У чаше панованя династії Неманіч у Сербії (1166-1371) и династії Арпадовцох (997-1301) и Анжуйцох (1301-1387) у Угорскей, сербска и угорска кральовина були повязани з численима малженскими, политичними и воєними союзами. У дзепоедних историйних обставинох вони були и на зражених боках. Медзитим, опасносц од Туркох Османлийох их наведзе на сотрудніцтво и заєдніцке намагане у одупераню.

ШИРЕНЕ ОСМАНЛИЙОХ – ЗАЄДНІЦКА НЕБЕЗПЕКА И ПРОБОВАНЕ ОДУПЕРАНЯ

Швидке предзеране Османлийох до Европи, хторе почало од половки XIV вику, олегчала розєдиненосц християнского швета. Числени владаре прилапюю вазалне одношене гу султанови и обовязку послац помочи воєни одряди и плациц рочне даване. По вецейдеценійним намаганю зачувац державу, Сербска деспотовина страцела независносц 1459. року. У одупераню Османлийом у першей половки XV вику ведно участвовали угорски кральове (Жигмунд Луксембургски, Владиклав Ягелонєц) и сербски деспотове (Стефан Лазаревич, Дюрадь Бранкович). У тих борбох ше, по геройстве, визначел Янош Гуняди (1387-1456) хтори у историйним паметаню сербского народу остал познати як Сибинянин Янко, а при Румунох як Іансу де Нунедоара.

Припадніки сербского народу ше уж од конца XVI вику, у менших и векших ґрупах, на поволанку угорских власцох, насельовали сиверно од Сави и Дунаю, з обовязку шициц южни граніци Угорскей. По препасци Деспотовини, насельоване Сербох на простор южней Угорскей интензивоване. Серби вибеженци постали важни фактор у угорскей одбранєбней системи. Доставали жем, з обовязку войовац процив Туркох. У войску участвовали як гусаре (легка коніца) и шайкаше (борци на легких ладьох у дунайскей флотили). У городох, далеко од граніци, Серби ше занімали зоз ремеселніцтвом и тарговину. Велі углядни Серби, племенитого походзєня, нашли ше медзи вибеженцами, и од угорского краля доставали вельки маєтки и титули, розплинююци ше поступне до угорского дворянства. Унук деспота Дюрадя Бранковича. Вук Ґругуревич, прешол до Угорскей 1464. року на поволанку угорского краля Матії Корвина и од нього, попри маєткох Сланкамен и Купиново, достал и титулу деспота (Despotus Rasciae).

Остатні децениї XV вику и на початку XVI вику одвиваю ше непрерывни погранічни зраженя медзи Мадярами и Туркама. На даскельо заводи, Османлії ше залєцовали и гу Бечу. У тих чєжких рокох, у рамикох заєдніцкого, християнского войска, под команду мадярских войсководительох, войовали народи зоз тих подручох. Території на хторих ше войовало, углавним погранічних, южна обласц Угорскей, були опустошени, жительство було або розселєне або настрадало у войнох. Пошлїдки тих войнох були и селїдби народох на сивер, до безпечнейших крайох.

Велька опасносц за европски жеми настала кед на османлийски престол ступел султан Сулейман Законодавец, познейше наволани Велїчествени (1520-1566). Вон плановал завжац Угорску, хтору би похасновал як базу за дальши напади на заход. На чолє Угорскей теди бул Лайош II (1516-1526), зоз династії Ягелонцох. По фундаменталних и длугорочних пририхтованьох, вельки поход на Угорску почал зоз забєраньом Бєоґраду и Шапцу 1521. року, зоз чим Османлії здобули упориско за дальши нападєня. Обласц Сриму цалком опустошена, а хронїчаре описовали турски руйнованя и наводзєли же шицки важнейши городи од Митровици по Петроварадин и Сланкамен настрадали. То було лєм нависценє велькей офанзиви на угорски жеми, хтора ушлїдзи о даскельо роки. По предзераню до Сриму, у юлиу 1526. року, забєраня Петроварадину, Земуну, Илоку и Осєку, турске войско 26. авґуста прешло преїґ понтонского моста рику Драву прибіжовало ше гу Могачу.

Два войска ше збили на полю Могач 20.8.1526. року. У битки погинул угорски краль Лайош II, а сербске войско, хторе активно участвовало у битки под команду Павла Бакича и Радича Бижича, не могло застановиц вельку угорску катастрофу. Зоз тим пораженьом запечатована судьба Угорскей кральовини. То бул конец єї стрєдньовиковней исторії и увод до длугорочного нукашнього зраженя, хтори коло дальших

турських забераньох у наступних роках приведзе до подзеленя жеми. Обласци през хтори пред и по битки прешло турске войско були опустошени. Населеня попалени, жительство позабиване або одведзене до рабства. И мадярски и турски жридла ше складаю же живот у дакеди населених и напредних обласцох цалком замар. Южне одбранєбне пасмо Угорскей подполно зніщене, а числени водзаци особи зоз шорох власци погинули, цо парализовало функціонованє державних орґанох.

Резултат турських походох будзе заберанє Будиму 1541. року, як и дзелєнє Мадярскей на три часци: на заходзе и сиверу дакедишней держави ше находзела такв. Кральовина Мадярска („Кральовска Мадярска”), под непосредну габсбургску власцу и з административним центром у шлебодним кральовским городзе Пожуну; стредню часц держави окупиrowали Турки, а административни центр тей обласци бул у Будиме; у восточних обласцох дакедишней кральовини ше находзел Ердель, хтори од 1526-1556. рок функціоновал як окремна держава под турску верховну власцу. Шедзиско тей часци держави було у Дюлафегервару, у нешкайшей Румунії (у тим городзе ше находзи и гроб Яноша Гунядия, односно Сибинянин Янка). Од того часу, Австрия, з хтору паную Габсбурговци, достава окремну мисию у загроженей Европи. Намаганє Фердинанда Габсбургского домогнуц ше угорскей и ческей коруни достава оправданє у тей историйней хвильки, бо требало позберац шицки моци и зєдинїц их у одупераню Турком.

Длугорочне войованє цалком вичерпало жительство под воєним дїйством. Велї населеня и валали зніщени, жительство преридзене. Шицко тото спонукнє габсбургски власци же би – по поцагованю Османлийох южно од Сави и Дунаю – инициrowали насельованє и оживйованє тей території.

Преламну хвильку у историйі того подруча представя Велька бечска война (1683-1699). То бул остатнї залєт Османлийох на Заход и перше нависценє вельких переменкох у одношеньох моцох медзи нїма и заходнима силами. Османлийі звладани у зраженю зоз союзом християнских жемох – Святу лигу, а Австрия пришла до позиції преисц до контраофанзиви и превжац контролю над подїями на Балкану. Под час войны, з побиду над Османлиями при Сенти (1697) визначел ше войсководитель Євґен Савойски, хтори и у идущих войнах будзе успишне предводзиц австрийске войско. Велька бечска война закончена з миром хтори подписани у Сримских Карловцох 26.1.1699. року. Карловацки мир означел початок опадованя Османлийского царства. Габсбургскей монархийі припадла цала Угорска з Ерделєм, Бачка и юговосточни Срим. Турки страцели и часц територийох у Босни и Далмації.

У наиходзацим периодзе, вонконцом гранїцох з Османлиями, габсбургски власци преширя одбранєбне пасмо, познате як Воєна гранїца, хторе уж исновало на подручу Горватскей и Славонийі, а хторе на початку XVI вику облапело и простор южней Угорскей. Воєна гранїца ше находзела под директну компетенцию Дворскей воєней ради у Бечу. Жительство на тим подручу мало статус воякох, гранїчарох, а у захрибтїю, у городох и тарговинских центрох ше пошвидшано розвивало гражданске пасмо. По числених реорґанизацийох и реформох, пре слабєнє небезпеки од упадованя Османлийох, почне процес розвояченя Воєней гранїци, хтори конечно будзе закончени 1881. року. Територия дакедишней воєней гранїци и єй жительство придзе под компетенцию цивилних власцох.

КОЛОНИЗАЦИЯ И МИГРАЦИИ

Ище при концу XVII вику и на початку XVIII вику, як пошлїдок войнових руйнованьох, дзепоедни часци Войводини були барз слабо населени, так же охабяли упечаток „пустиньох”, як их теди волали и означовали на тедишнїх мапох. У XVIII вику, етнїчна слика у Войводини ше значно переменєла, насампредз дзекуюци планскей и орґанізованей колонизацийі. Циль габсбургских власцох бул змоцнїц економску и одбранєбну моц жеми. Народ хтори у тим смислу найбаржей одвитовал власцом, були Немци. Вони були барз добри землєдїлци, на хторих ше могло опрец у борби против Туркох, а источашнє и процивага Мадяром. Цар Леополд I 1689. року видал перши колонизацийни патент, з яким порушана габа колонизацийі. Колонизацию ше окончовало з материялну помоцу держави. Бачку ше у тим чаше колонизує з Мадярами, а до Банату приходзели переважно Немци. И число Сербох хтори жию сиверно од Сави и Дунаю у тим периодзе рошнє, цо пошлїдок орґанізованих селїдбох, под вождством патриархох. Поцагованє Мадярох зоз сиверних

жупанийох на юг, окреме виражене после 1730. року. Перши колонисти – Немци були приселенци зоз Швабії (Швабскей), та их домашнє жительство волало Шваби.

По конєц XVIII вику на тоти простори ше приселя коло 150.000 Немци, углавним зоз заходней Немецкей и зоз дзепоедних обласцох Австриї. Окрем Немцох и Мадярох, на територію нешкайшей Войводини приходза и Руснаци, Румунє, Словаци, Горвати, Роми, Евреє, Єрменє, як и други народи, хтори ше не затримовали длужей або ше з часом асиміловали (Французи, Италианє, Каталонци). Приселенци доставали менши фалат жеми и необходни алат, а бул одредзени и способ будованя и типи хижох. Од половки XVIII вику, примат пребера такв. приватна колонизация, хтору запровадзую найвекши жемовласніки гледаючи роботну моц. Так, у другей половки XVIII вику, створена націонална, язична и вирска пестросц нешкайшого войводянского простору, цо остане його прикмета по нешка.

Народи хтори ше ту затримаю у векшим чишлє, на початку XIX вику буду преходзиц през фазу будзєня націоналней свідомосци и почню борбу за очуванє національного идентитету и мацеринского язика. У тим вельке доприношенє даю учени людзе – найчастейше священіки и учителє – побудзени з идеями просвітительства и національного романтизма. Зоз такима намаганяма вони прицагли и представителюх національного препороду рижних народох и зачати и идеї панславизму и илиризму. Борба за идентитет була и борба за язик, хтори у тим чаще ище вше бул нестандартизовани, та у тим периодзе настаню и значнейши пременки на тим полю.

НАСЕЛЬОВАНЄ ДЗЕПОЕДНИХ НАРОДОХ

РУСНАЦИ

На тоти простори ше Руснаци приселели зоз сиверовосточних жупанийох тедишней Угорскей, зоз Закарпат'я. Окреме важни датум у процесу їх насельованя то 17. януар 1751. року, кед администратор коморских маєткох Габсбургскей монархії у Бачкей, Франц Йозеф де Редл, подписал контракт о насельованю коморскей пустари Вельки Керестур. То бул офіційни початок нешкайшого Руского Керестура, найстаршого, найвекшого и найпознатшого населєня Руснацох у Войводини и Сербії. Шлебодни селян Михайло Мункачи зоз валалу Червенове у жупанії Берег, превжал на себе, на основи условийох о насельованю з контракту, вербовац и населіц на тоти простори двасто руски фамелії грекокатолицкей вири зоз горней Угорскей. Медзитим, перши, поєдинечни присельованя даєдних руских фамелийох почало и скорей, та ше уж 1746. року у Кули уж споминаю троме Руснаци, а вєц 11 фамелії за хтори ше наводзи же пришли з околїска Мишколцу. По конєц XVIII вику у Керестуре уж було коло два тисячи Руснацох.

Руснаци приходзели як шлебодни людзе, селянє хторих ше насельовало як поданікох Комори од хторей достали порти за насельованє и жем на хаснованє. Перши священіки, хтори зоз собу принесли и богослужбени кнїжки, приходзели переважно зоз грекокатолицкей Мукачевскей епархії. Контракт о насельованю Руского Керестура настал 1751. року. На основи нього, приселенци штири роки були ошлебодзени плациц порцію, а по виходзєню тих шлебодних рокох, спочатку плацели цензус за жем хтору достали од Комори на хаснованє, 300 форинти рочне и давали седмину випродукованих польопривредних продуктох.

Перша грекокатолицка парохия основана у Руским Керестуре 1751. року. Габа колонизації предлужена и шлїдуючих рокох. Руске жительство приходзело зоз жупанийох Земплин, Боршод, Шариш и других, односно зоз території 14 жупанийох сиверовосточней Угорскей на хтори ше пресцєрала юрисдикция Мукачевскей грекокатолицкей епархії над грекокатоликами.

Друге значне место дзе населєне руске жительство бул Коцур. У контракт о насельованю Руснацох до Коцура зоз 1763. року, ясно пише же до того коморского населєня мож насельовац лєм Руснацох грекокатоликох хтори маю право шлебодного пресельованя. З оглядом же Комора була задовольна з їх насельованьом, 1763. року послала Петра Киша зоз Керестура же би завербовал руске жительство зоз жупанийох на сивєру Угорскей же би ше населели до Коцура, цо вон и зробел. Кишови ше не удало привєсц такой 150 фамелії, як цо то було предвидзєне зоз контрактом, алє у 1763. и 1764. року до Коцура пришли ище 80 руски фамелії, а досельованє предлужєне и идуци роки. Же би Коцур остал чисте руске населєне (а

Обровац и Шове чисто сербске), Сербии зоз Коцура 1777. року преселени до Шовох и Обровцу, а Руснаци з Обровцу преселени до Коцура. Руска школа у тим месце основана 1765. року, а грекокатолицка парохия 1766. року. За меней як 30 роки ше число Руснацох у Коцуре трираз зveckшало, та 1792. року у нїм жили 258 руски фамелиї. Гледаючи роботу, Руснаци ше насельовали и до других местох у Войводини. Так осемдзешатих рокох XVIII вику зазначене значне число Руснацох у Новим Садзе. Прето 1780. року у городзе за нїх основана грекокатолицка парохия, а будованє церкви почало 1820. року. По перше дзешецроче XIX вику, менши групи Руснацох ше насельовали до Футогу, Кисачу, Петроварадину, Каменїци, Карловцох и Темерину.

Коло половки XIX вику зоз просторох сиверовосточней Угорскей (нешкайшей Словацкей) пришла нова габа приселенцох Руснацох до Сримскей Митровици и ей околїска. При концу XIX вику, зоз простору Галичини и сиверовосточней Угорскей ше приселели Руснаци до Бикичу и Привиней Глави. Рушаня Руснацох на тих просторох предлужени и у XIX вику, так же припаднїки того народу населели велї места ширцом Шайкашскей, а од седемдзешатих рокох – у векшим чїшлє – Дюрдьов и кус меней Господїнци. Революция 1848/49. року побудзела руских священїкох винєсц и руски национални вимоги, у хторих ше вимагало чуванє мацеринского языка Руснацох и школованє на руским языке. Руски заеднїци були барз успишни у чуваню свойого идентитету, а тому допринєсли числени руски конфесийни школи, алє и вязи з Галичину, одкаль, од седемдзешатих рокох XIX вику сциговали новини, часописи и кнїжки. Центри рускей култури були у Руским Керестуре и Коцуре, дзе основани перши читальнї. Окремну значносц за историю Руснацох ма работа украинского етнографа Володимира Гнатюка, хтори 1897. року направел етнографски записи о Руснацох и їх усней народней творчосци и обявел пейц томи свойого вигледованя, дзекуюци чому история и култура того народу у велькей мири систематизована и зачувана од забуца.

По походзеню Руснаци припадаю гу Восточним Славяном и пишу з кирилским писмом. Їх национална припадносц и вязи з Українцами и нешка предмет полемикох науковцох. Трима ше же назва Русин стара назва за Українцох, хтора ше зачувала у часцох Габсбургскей монархїї (Галичина, Буковина, Закарпат'є), одкаль до Войводини и пришли припаднїки того народу. Габсбургски власци Русиных волали Рутени, же би зопарли идентификованє припаднїкох того народу з Українцами. Заш лем, векшина Руснацох при концу XIX и на початку XX вику прилапела назву Українци. Пре оддаленосц од матки язык войводянских Руснацох ше розликує од украинского литературного языка.

Число Руснацох на тих просторох ше зveckшovalo, цо мож заключиц на основи податкох: 1765. року их було коло 2.200, 1910. року – 13.457, а 1921. року – 13.664. На основи резултатох попису зоз 1971. року у Войводини було 20.109 Руснацох. До опадованя числа припаднїкох того народу пришло при концу XX вику, та их 2011. року було 13.928 (розлика у чїшлє Руснацох настала и прето же ше по 1971. рок у пописох сумарно приказовало число Руснацох и Українцох).

Руснаци грекокатолики (унияти), цо значи же маю восточни обряд, а за духовного поглавара церкви припознаваю римского папу. Од 1751. року були под юрисдикцию римокатолицкого Калочского надвладичества, а 1777. року були часц Крижевацкого владичества. Окремни Апостолски Егзархат за Сербию и Чарну Гору основани 28. августу 2003. року, а од 2013. року юрисдикция Егзархату звездена лем на Сербию. Шедзиско того егзархату у Руским Керестуре.

СЛОВАЦИ

Миграция словацкого народу зоз сиверних словацких региїнох, на юг, на такв. Долню жем, як волали подруче нешкайшей Войводини, почала при концу XVII вику и окончовала ше у даскелїх етапох. Од 1740. по 1790. рок Словаци сцигли на простор нешкайшей Войводини, зоз Горней жеми, як ше теди волали Словацку хтора була у рамикох тедишней монархїї. Перши документ о тим датує зоз 1745. року, кед импопулатор Мартин Чанї приведол 128 словацки фамелиї (2.000 людзох) до Петровцу, на тедишнї футожски маєток. Тото насельованє окончене на основи догварки зоз власнїком футожского велможского маєтку Михайлом Чарноєвичом. Приселене жительство походзелo з Новограду (Новоград), Орави, Липтова, Гонту, Зволєну, Турца. Зоз того простору приселєнци коло 1755. року одходза до Кулпину на маєток спахийох, братох Стратимирович. Словацке жительство ше теди населює и до Байши, а вєц до Гложанох и Селєнчи, хтора и протестантске и католицке населєнє. Гледаючи лепши условия за живот, Словаци ше населюю и до других местох по Войводини, дзе сную свойо валали, або ше населюю до уж иснуючих населєных у хторих жию Сербии, Нємци, Мадыаре, Румунє и другин народи. Коло малого проценту Словацох римокатолицкей вири,

вещей як 90% приселенцох були евангелики авзбургского виресподиваня. Цар Йосиф II 26. септембра 1769. року дошлєбодзел Словацом протестантом насельовац ше на територию Воєней граніци, на пустару Пазова, на хтору вони приходза 1770. року.

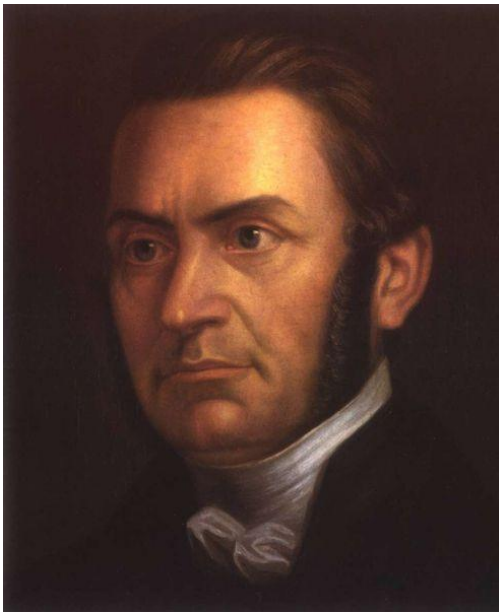
Од 1773. року словацки приселенци ше населюю до Кисачу, а двацец роки познейше – до Пиньвиц и Лалитю. Зоз Селенчи у Бачкей 1770. року вигнати 98 словацки протестантски фамелиї хтори ше населєли по специялним дошлєбодзеню цара Йозефа II.

Словацке жительство ше 1782. року населює на маєток Кристифора Нака у Банаце и снує населєне Нови Комлош. Вельку улогу у орґанизованю їх насельованя мали учитель Самуел Гершкович и священїк Матия Баранї, хтори часц населєнцох преведол до валалу Пардань, одкаль вони познейше сцигли до Арадцу при Вельким Бечкереку. Священїк Ян Босиделерски 1802. року преведол словацки фамелиї хтори сцигли з Ечкей до Ковачици. У тим чаше Словаци ше населюю до Падини и Шандорфу (Яношик), одкаль идзе и пресельованє до Гайдучици.

Вельке доприношенє гу национальному освидомйованю Словацох на початку XIX вику дал Ян Колар (1792-1852) зоз своїма сонетами „Дзивка слави”, у хторих ошпивал прешлосц Словцох. Колар бул словацки политичар, поет и писатель, идеолог словацкого и представитель ческого народного препороду. Окром того, бул и главни идеолог панславизма. Попри Колара, вельку улогу у словацким народним препородзе мал и Людевит Штур (1815-1856), политичар, поет, публицист и реформатор словацкого языка.

Припадніки словацкей интелігенції и на подручу нешкайшей Войводини були зоз шорох священїкох и учительох. Евангелистични священїк Юрай Рогонь остатніх рокох XVIII вику зложел першу хрестоматию словацкей войводянскей поезиї под назву „Кратки писні за привредну младеж”.

Ношителе просвітительних идейох при Словацох дійствую у новооснованих словацких населєных, але вирворюю сотрудніцтво и зоз Сербами. Наприклад, перши директоре Карловацкей гимназиї були особи зоз Словацкей, а 1819. року на тоту функцию меновани познати словацки слависта Павел Йозеф Шафарик (Pavol Jozef Šafárik).

Слика: Павел Йозеф Шафарик

Вельку заслугу за очуванє словацкого национального идентитету ма и учитель Ян Кутлїк, хтори робел у Старей Пазови. Зоз тей фамелиї походзел и Кирил Кутлїк (1869-1900), маляр, педагог, илюстратор и снователь першей малярскей школи у Београдзе 1895. року. Єден спомедзи перших припаднікох словацкей интелігенції з подруча Войводини бул Ян Блази (1783-1836) зоз Старей Пазови. По законченим школованю, робел як приватни учитель, а 1822. року основал гимназию Бачко-сримского сениорату, хтора познейше преросла до гимназиї у Вербаше.

По Першій світовій війні, Словаци на тим подруччі ухотли до складу нової держави – Королівини СГС (Королівина Югославия од 1929. року). У ХХ віку по нешк, зоснованьом числених просвітних и культурних інституційох, Словачом ше удало зачувац свою традицію, язык, обичаї и ідентитет.

НЕМЦИ

Колонизация Немцох на тоті простори була інспірована, насамперед, з економскима мотивама и потребу змощі одбранєбне пасмо на югу Царства, и одвивала ше у трох фазох: под час Карла VI, Марії Терезії и Йосифа II. Немци углавним насельовани як вредні земледілци, схопні ремеселніки и як лояни и вирні поданіки. Числені приселєнци походзели зос швабської реґії и прето су наволани Шваби. Німецьке житєльство ше у найвекшій мирі насельовало до Бачкей и Банату, а у вельо меншим числє до Сриму. Перша габа колонизації почала з насельованьом до Банату, такой по подписованю Пожаревацкого миру, 1718. року, а одвивала ше по планах ґрофа Клаудия Флоримунда Мерсия. Немци уж 1717. року сцигли до Темишвару и Билей Церкви, а 1723. року до Панчева. Мерсийова администрация у Темишвару потримовала колонизацию, населюючи аж и Италиянох, Французох и Шпанцох. Медзи 1722-1726. роком до Банату пришли коло 15.000 німецьки колонисти, а приселєнци змесцєни до 45 валалох. Нова война против Османлийох 1737-1739. року дзешатковала німецьке житєльство у Банаце. Отримали ше лєм населєня Вершец, Била Церква и Панчево, а німецьке житєльство хторе сцєкло ше вєцєй не врацєло до тих крайох.

Од 1763-1773. року ше одвива друга габа колонизації Немцох, хтора ше вола „терезиянска“. Простор хтори бул наменєни за тоту габу колонизації була Бачка, алє ше часц колонистох знова населєла до Банату. У тим часе, число німецького житєльства було значно звєкшанє – приселєни 11.000 фамелії. Теди хижи колонистом будовала держава, по точно утвердзєних планах. Права и обовязки приселєнцох реґуловани у часе Марії Терезії зос „Патентом о колонизації“, хтори принєшєни 1763. року. Німецьки приселєнци приходза до Ковину (1770. року), до Ґлогну (1774.), до Омольцу (1776.), Ябуки и Мориолануму, до Модошу (1784.), а вєц до Црні и Накова (1790).

З оглядом же ше німецьке житєльство насельовало и на просторе Воєней ґраніци, 1765. року основани Німецько-банатски полк.

„Йозефовска“ – треца габа колонизації, медзи 1782-1787. роком, привєдла ище 3.000 німецьки фамелії до Банату. Колонисти сами будовали хижи, алє материял доставали од держави. „Патент о толєранції“ зос 1781. року оможлівєл насельованє и Немцом протєстантом, а не лєм католиком. Присельованє Немцох до Бачкей почина, тиж так, од Пожаревацкого миру, 1718. року. Немци пришли до Петроварадинского шанцу 1739. року, Апатину 1750. року, а у Оджаку, неодлуга по насельованю (1759. року), збудовали свою церкву. У наступних роках ше німецьки колонисти населюю до Ґайдобри, Каравукова, Ґакова. Темерински феудалец Арпад Сеченї их населює до Бачкого Ярку, а у дзєвятий децениї ХVIII віку населєни су и до Червинки, Вербасу, Сивцу, Кули, Станишичу и Чоноплї. Збуваня у першій половки ХХ віку хтори спричинєли світово войны, розпадованє Австро-Угорської и формованє Королівини СГС (Югославії) буду уплївовац на положєнє и живот німецького житєльства на тих просторох. Аж по кєнєц Другей світової войны, Немци ту буду присутні у вельким числє. Медзитим, пре масовну потримовку домашніх Немцох окупаторскому режиму, нови власци 1945. року увєдли репрєсивні мирі ґу припадніком того народу. Тоті хтори не напуцєли Югославия по кєнєц войны, одводзєни до зберних лаґрох (Бачки Ярак, Крушевлє, Ґаково, Кничанин, Молин) у хторих велї страдали, а другим вжате державянство и конфисковани маєток. Пошлїдок тих мирох будзе висельованє Немцох цо остали з території Войводини и Югославії.

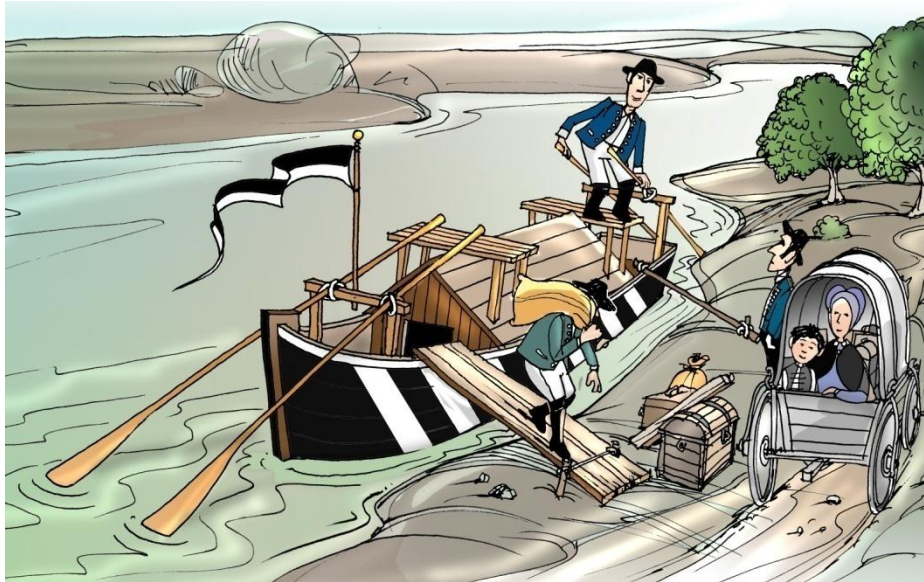

Иллюстрация: Насельованє Немцох

ГОРВАТИ

Найстарша горватска заеднїца ше на подручу Войводини находзи у Сриме, хтори ше, у предосманлийским чаше, з векшей часци находзел у рамикох Вуковскей жупаниї. Угорски власци призначели присуство католицког славянског жительствова у Бачкей и под час стреднього вику, а їх насельованє вязане за крижарски войны хтори угорски владаре водзели у Босни у тим периодзе. Так 1222. року у околїску Бачу населена векша група католицког жительствова зоз подруча Усори и Соли.

Османлийске заберанє часцох Сриму, у хторих з векшей часци жили Горвати, Мадяре и Серби, порушало масовни миграциї. Часц Горватох зоз Сриму ше поцагло на заход и сивер, часц исламизована, а часц ше зачувала у подручох коло нешкайших местох: Сримскей Митровици, Моровичу, Руми, Ердєвику, Голубинцох, Петроварадину, Сланкамену, Сримских Карловцох и Сримскей Каменїци. Висельованє горватског жительствова зоз Славониї до Бачкей почало у чаше зраженя медзи Фердинандом Габсбургским и Йованом Запольом, як и у чаше османлийских походох на початку XVI вику.

На простор Бачкей и Банату, при концу XVI вику, сцигую векши групи католицког славянског жительствова и зоз просторох Далмациї (1582. року у Темишвару ест школа за священїкох Далматинцох). Векши населеня у нешкайшей Бачки, у хторих жили Горвати католики под Османлиями, були: Бач, Зомбор и Баймок. На простор Подунавя ше приселює – под османлийску власцу исламизоване – жительство з Далациї, вец з часцох Босни и Герцєговини, Лики, але и християнске жительство зоз просторох хтори були под їх власцу.

Под час антигабсбургског Ракоцийовог повстаня, Горвати у Бачкей остали лоялни Бечу, прецо ше велї мушели склонїц до безпечнейших крайох, аж по Срим, дзе велї и остали по законченю повстаня (Петроварадин). Кед Османлиї напуштели Срим, 1737. року до Хртковцох и Никинцох ше приселели Албанци католики, з племена Клименти зоз ширшого подруча Проклетийох, под вождством своїх войводох Деда и Вата. Вони з часом страцели свой идентитет и асиміловали ше до векшинског горватског окруженя. До стреднього Банату Горвати приходза и по реорганизациї Военей гранїци у хторей Загребске надладичество страцело маетки коло рики Купи, цо им надополене зоз жему у Банаце. Приселенци були припаднїки кайкавског дворянства, надвладических вазалох. Селїдби ше предлужели, та ше так, 1803. року, жительство трох крашованских населеньох населело до Банатског Карловцу. Под час XVIII и XIX вику, до крайох у хторих жили Горвати, доселюю ше немецки и мадярски колонисти, але и Словаци, Руснаци, Румуне и други. У тим периодзе ше асиміляция одвивала взаємно, у зависносци од того хтори народ бул доминантнейши на одредзеним подручу.

Горвати у тим периодзе мали свойого реформатора народного языка. Бул то Людевит Гай (1809-1872), хтори зоз свою реформу, трицетих рокох XIX вику, порушал и Илирски рух. Народзени є 1809. року у Крапини. На студийох у Пешти упознал Яна Колара и прилапел його панславянски идеї. У Будиме, 1830. року, друкую перши общеприлапени горватски правопис „Кратка основа горватско-словянского правопису”, двоязично – на немецким и горватским. За кажди глас уведол єден знак у латинковим писме.

Гай ше закладал за културне и политичне єдинство јужнославянских народох, та хасновал термин Илирски, же би з нїм означел шицких Јужних Славянох. Робел на твореню горватского литературного языка, бул политичар, лингвист, новинар и писатель. Коло нього ше зберали млади интелектуалци хторих водзела иста идея. Поспишело ше му вибориц согласносц за издаванє горватских дньових новинох з литературним прилогом, так же 6. януара 1835. року вишли „Новини Горватски”, а 10. януара истого року и їх литературни прилог „Даница Горватска, Славонска и Далматинска”. Пошвидко новини пременели назву на „Илирски народни новини” и „Даница илирска”. Од 1835. року, його новини друковани з новим правописом на штокавским диялекту. У януаре 1843. року, обявени розказ о забрани хаснованя илирского мена, та ше и новини врацели на стару, горватску назву. Гай ше не бунел, а його рух почал помали слабнуц пейдзешатих рокох XIX вику. Умар у Загребе 1872. року.

Єдно число Горватах приходзи до Войводини у нукашних миграцийох под час Австро-Угорскей, але и под час Кральовини и повойновеј Југославиї. У организованей колонизациї од 1945-1948. рок, найвецей ше приселели далматински Горвати з подруча Метковичу, Синя, Врлики, Дрнишу, Бенковцу, Сплиту, Шибенику, Трогиру, и зоз захрибт'я Далмациї и островох (вкупно коло 4.000). Горватски приселенци сциговали и зоз других часцох Горватскей, углавним зоз Горского Котару и Босни и Герцеговини. Далматински Горвати преважно насельовани до Станишичу и Ридици, у меншим числє до Сивцу и Гудурици. Горвати з Босни, Горского Котару и Герцеговини насельовани до Бешки, Светозару Милетичу и Петроварадину.

О присустве Горватах шведоча и топоними – населєне Горвати зоз XIV вику (памятник зоз 1322. року), населєне Горватске село на подручу нешкайшого Нового Саду у XVIII вику, у Банаце на початку XIX вику, Горватска Кларија, Горватска Неузина, а з новшого датуму Горватски Маюр при Суботици.

БУНЕВЦИ

Масовнейше насельованє Буневцох, народу католицкеј вири и икавскеј бешеди, зоз ширшого подруча Далмациї, заходней Босни и Герцеговини, познейше и з Лики, оддва ше на початку XVII вику на простор коло Суботици и Зомбора. Теди ше спомина и парохия Буневци у Калочскеј архиепископиї. Найвекша габа селїдби до Подунавя виволана з османлийнским виганянями з Бачкеј и часци Сриму, але и зоз християнским пораженяма у Босни. З јужней Угорскеј и Сриму ше преселює исламизоване жительство до Босни, а приселюю ше Буневци и Шокци. Найвекше число Буневцох (коло 5.000) ше населює 1687. року на територию медзи Баю, Зомбором и Суботицу. Як вождове тих селїдбох ше визначую капитан Дюра Видакович и зомборски капитан Дує Маркович. Приселєне жительство ше укључовало до воєних операцийох габсбургского войска процив Османлийох. Буневци поставаю граничаре, служба Габсбургскеј монархиї и ведно зоз сербску милицию ше боря процив Туркох. Перши буневски школи основани у Зомборе 1717, Бачу 1734. и у Бодянох 1741. року.

ЄВРЕЄ

На основи спорадичних податкох мож заключиц же Евреє перебуваю на тлу Панониї ище од римских часох. У Панонскеј нїжини перебували и под час стреднього вику, а обстали и под час иснованя стредньовиковней угорскеј держави. Перши привилегиї доставаю 1251. року, у чаше краля Бели IV и аж по пред конец XV вику вони потвердзовани. У єдней хвильки, под час краля Лайоша Велького, були вигнати з Угорскеј, але ше знова ту населєли.

Кед пришли на Балкан, Турки були толерантни гу Еврейом и аж им и дошлебодзовали тарговац. Интензивнейше насельованє Еврейох до Войводини датує з часу турского поцагованя з того подруча. Евреє

приходза з рижних крайох Австрийского царства. Їх приход звекшал густосц населеносци, цо було у интересу царских власцох пре опустошеносц крайох под дакедишну турску управу. На тоти простори приходза зоз сиверних угорских жупанийох, Моравскей, Ческей, Словацкей и Польскей. Причини тих селїдбох лежа у розказу цара Карла VI зоз 1725. року о ограніченю числа Єврейох у царско-кральовских наслідних провинцийох, як и Закону о праву на малженство лем єдному дзецку. Жадаюци обезпечиц еґзистенцию и сновац фамелиї, велі млади людзе ше одлучовали пойсц до Бачкей, у чаше уж виразней колонизації других народох.

Рацке село (Петроварадински Шанец, познейше Нови Сад), перше место хторе 1693. року прилапело Єврейох. Кед Євреє пришли до Рацкого села, збудовали синагогу и мали свой теметов. Перша фамелия хтору ше спомина у Рацким селу то фамелия Маркуса Филипа, а окрема ней, ту ше населели ище три фамелиї. У тим чаше, у Суботици и Зомборе Єврейом було забранене насельовац ше, та аж не шмели ані преноцовац у городзе. Становиско влацох гу насельованю Єврейох ше з часом пременело, та почина їх насельоване и до других, менших и векших городох у хторих вони жили углавним у окремених часцох городох, такв. ґетох. Перши евидентовани Єврей у Суботици бул Якоб Хершл, а 1764. року у городзе було 15 єврейски фамелиї. У 1709. року, Євреє ше населюю до Кули, а вец до Зомбора (1735.), Бачу (1736.), Бездану (1740.), Каравукова (1776.) и Сенти (1783.). У Бачким Петровцу 1737. року жили 15 єврейски фамелиї.

У Банаце найстарша єврейска заєдница була у Панчеве, дзе було Єврейох ище од турского часу, (1494-1734.). Перши Євреє евидентовани у Новим Кнежевцу 1718. року, у Вельким Бечкереку 1747. року, у Вершцу 1766. року, у Новим Бечею 1825. року. Менши єврейски заєдници було и у Меленцох, Ковину, Банатским Аранделовцу, Падею, Санаду, Ковачици, Алибунару.

У Сриме, як и у Бачкей и Банату, було Єврейох ище под час турского панованя, на початку XVII вику. Перше ше населели до Земуну. Населели ше и до Ердевику, Бачинцох, Сримскей Митровици, Ґолубинцох, а до Индії, Старей Пазови и Марадику сцигли аж по 1739. року, кед ше австрийске войско поцаговало з Београду, а Євреє ведно з нїм. Положене єврейского народу у Войводини не було ані кус легке, а меняло ше у одредзених историйних периодох. Становиско Габсбургскей монархиї гу Єврейом, генерално, було барз рестриктивне. Числени закони барз ригидно огранічовали права и зужовали можливосц еґзистенції Єврейом. Забрана занїманя з одредзенима занїманяма и власніцтва над нерухомосцама, огранічоване шлебоди рушаня, насельованя и подобне, значно уплївовали не лем на економску моц и на способ живота єврейского жительствова, але и на саме отримоване у тих крайох.

Мария Терезия 1743. року уведла порцию на Єврейох, такв. Толеранцийну таксу, хтору ше кажди рок звекшовало, а утаргнул ю Йосиф II 1785. року и так олегчал їх положене. Медзитим, кед утаргнул стару порцию, вон уведол нову – Камералну таксу, хтору ше плацело по половку XIX вику. Зоз Патентом о толеранції зоз 2. януара 1782. року, Єврейом дошлебодзене насельовац ше до городох, занїмац ше зоз земледїлством и ремеселством, але не достали полни граждански права. Пре рижни ограніченя хтори и далей були на моци, основна діялносц єврейского жительствова остала тарговина. И у наступним периодзе и други аспекти каждодньового живота за Єврейох були реґуловани з окременима законами хтори приношели владаре, односно Угорски собор. Так 1840. року, Угорски собор дошлебодзел Єврейом занїмац ше зоз ремеселством и мац жем, фабрики и право школовац ше. На території Войводини 1867. року ше формално виедначело положене Єврейох з другима жителями у жеми, та вони помали почали равноправно участвовац у политичним, дружтвеним, економским и културним живоце. Период еманципации Єврейох на тих просторох настал у чаше медзи двома войнами, у рамикох Кральовини Югославїї. Євреє у тим периодзе у подполносци уклучени до живота локального штредку. Уж 1919. року основана орґанизация єврейских вирских општинох – Союз єврейских вирских општинох Кральовини СГС, познейше Союз єврейских вирских општинох Югославїї. Друкую часописи, сную здруженя, спортски дружтва. Обявюю перши кнїжки о историй Єврейох на тих просторох. Новини хтори найдлужей виходзели – Єврейски новини (*Judische Zeitung*) основани у Новим Садзе, 1935. року и виходзели по 1941. рок. У тим периодзе дїйствую писателе Оскар Давичо, Станислав Винавер, Исак Самоковлия, Паулина Лебл Албала и други. Лем 5% єврейского жительствова жило на валале, углавним жили у городох. Пошвидшани розвой єврейскей заєдници як у Югославїї, так и у Войводини, претаргнє Друга шветова война и Холокауст, хтори покоши и Єврейох з наших просторох. Число припаднікох єврейскей заєдници ше драстично зменшало под час войны. По попису жительствова зоз 1931. року, у Дунайскей бановини жили 18.518 Євреє, а страдало їх 15.343. Євреє з Войводини цо остали, у вельким чишле пошли зоз жеми и преселели ше до Израїлу по Другей шветовой войны.

МАДЯРЕ

На просторе Войводини Мадяре присутни од 895. року, кед под вождством Арпада населели простор медзи Дунаём, Тамишом, Тису и Моришом. Мадяре у Панонії були виложени уплївом Держави Франкох и Византиї, та було необхідне змоцніц централну власц и формовац державни институції же би ше зачувало самостойносц. То були найважнейши цилї панованя Арпадового унука князя Ґези и його сина Стефана (997-1038). Стефан (Istvan) предлужел систематичну християнизацию своего народу, хтора ше так успишно одвивала, же коло тысячного року послал вимогу папови же би му послал коруну и так постал перши коруновани мадярски владар. У стреднім вику, найвекша часц Войводини була у составе угорскей держави, а жительство було мишане. Вельки пременки наставаю пре турски забераня, кед ше жительство поцагуе баржей на север и траци скорейши етнічни характер.

Приход Мадярох на простор Бачкей, Баранї и Сриму ше одвивал у XVIII вику у рамикох вельких миграційних рушаньох и насельованя опустошених обласцох по поцагованю Османлийох. Пред Могацку битку, тоти краї були розвитши часци держави, але турски забераня привели до пустошеня території и поцагованя жительства. Инициаторе же би ше населело Мадярох по поцагованю Туркох були велькомаєтніки, хторим хибела роботна моц на їх маєткох. Їх приход пошвидшани по утаргованю Потиско-поморижскей воєней граніци. Банат 1779. року инкорпоровани под власц Угорскей, та ше число Мадярох на тим подручу зveckшало. Мадярске жительство у Бачкей насельовало простор Бачко-Бодрожскей жупанії и Потиского корунского дистрикту. Насельоване Суботици починав 1746. року, 1748. року населени Бездан, 1749. року Кула. По 1751. року, мадярски приселенци ше населюю до Сенти, у идущих двоох рокох до Ади и Молу а 1753. року Дворска комора населює Мадярох до Канїжи. Пошвидко з мадярским жительством населени и Бечей, Чонопля, Купусина, Дорослово, а 1767. року и Петрово Село. Идущих рокох шлїдзи насельоване Идьошу, Мартоношу, а коло половки XVIII вику з мадярским жительством населена и пустара Горгош. Населени мадярски фамелиї були католицкей, але и реформатскей вири, як 334 мадярски фамелиї хтори ше 1786. року населели до Старей Моравици. Ґроф Сеченї 1799. року населел мадярских селянох з околїска Пешти, Фегеру и Толни на свой темерински маєток.

Колонизацию пошвидшали и людзе хтори були задлужени вербовац кононистох и прешвечовац их до предносцох насельованя на одредзени території. Тиж, и сам двор обезпечел законски рамик з яким ше оможливило векшим латифундистом насельовац крипакох на свойо маєтки. На початку XVIII вику колонисти зоз скоро шицких пасмох мадярского жительства ше преселюю до южных жупанийох. После Патенту о вирскей толеранції (1781), на подруче Войводини приходза и реформати зоз стредней часци Угорскей и сную населєня Фекетич, Моравицу и Пачир.

На простор Банату, мадярске жительство приходзи у другей половки XVIII вику до Новей Канїжи, Майдану, Керестура, Торди. Язово основане 1760. року, Чока населена 1782., Мадярска Црня 1801. року. Мадяре реформатскей вири населюю Дебелячу 1794. року. Под час панованя Йосифа II, у насельованю Банату ше визначовал город Сеґедин, хтори куповал маєтки и на нїх насельовал часц своего жительства. Медзи 1782. и 1785. роком, Леринц Марцибанї колонизовал Чоку, Чарну Бару и Врбицу, Падей 1784. року населел Иштван Ормошди, а Янош Тайнаи на початку XIX вику населел Саян.

Селїдби мадярского народу у гранїцох тедишней монархії углавним були пре економски причини и гледанє лепших условийох за живот. Положенє приселєнцох – хторе було лепше як положенє крипакох – було додатни стимуланс за дальши селїдби. И сама держава формовала населєня, а даєдни настали як пошлїдок секундарней миграції (наприклад Мужля, 1890). Пре економски причини Мадяре ше селели и до Сриму и Славонії коло половки XIX вику. Миграції тирвали непрерывно, та – пре подлу економску ситуацию и неришене аграрне питанє – при концу XIX вику почало снованє нових населєньох (Будисава и Телечка 1884. року). У тим чаше, пре реґулованє долнього цеку Дунаю, почало насельованє Мадярох з Буковини (Румуния) хтори ше населели до Войловици, Скореновцу и Иванова.

Миграції мадярского жительства будзе и у XX вику, поготов по Першей и Другей шветовой войни. Конєц Першей шветовой войни принєсол значни пременки у дотедишніх гранїцох, цо ше окреме одражи на статус мадярского народу хтори ше найдзе вонка з гранїцох матичней держави. Теди понукнута можливосц оптації (вибору у хторей держави поєдинец сце жиц), та коло 200.000 Мадяре остали у рамикох Кральовини

СГС. Одреджене число Мадярох було населене до Бачкей на початку Другей шветовой войны, до местох зоз тихих предходно вигнати колонисти, але 1944. року вони мушели охабиц тоти маетки и хижы.

Оптанти (на латинским *optio* – шлєбодни вибор, шлєбодна дзека) – особи хтори ше на основе медзинародного права одредзели одрекнуц ше потедишнього державянства и вжац нове державянство державы у хторей жиє векшына їх матичного народу. Тото право по Першей шветовой войны припознате Мадяром и Немцом у Кральовини СГС и вони ше мали у чаше двох рокох вяшніц у хторей державы буду жиц.

РОМИ

Историйни податки о Ромох недосц познати и прецизни, бо нет записи о їх походзеню, причинох селїдби, ані о важних подїях з їх прешлосци. Тоты податки фрагментарно зачуваны у розличних митох и легендох хтори ше усно преношели з генерации на генерацию. О тим народу хтори населює рижны часцы Европы ест вельо историйны контраверзи и предрозсудки, а цалосне вигледоване очежане пре факт же жию у розличних державох, бешедує на розличних языках и же им аж и обичаї розличны. Трыма ше же Роми походза з Индії, одкаль ше на даскельо заводи селєли до Европы и других часцох швета и прешли през територию нешкайшого Авганистану, Ирану, Єрменії, Турскей. Селїдби ше одвивали у периодзе од X по XIX век. У Европы ше першираз споминаю у XI вику на території Византиї (нешкайшей Греческей).

Тот народ ше наволоує з розличными менами, з тихих найчастейше Роми и Циганє. Назва Роми походзи з гинду языка, цо значи ХЛОП. Корень термину Циганє з греческого языка и значи ЧЛОВЕК, ЛЮДСКЕ ЄСТВО (греч. *athiganos*). Припадніки того народу ше медзисобно волаю Роми (Ром, Рома), односно Синтима (Синто, Синтура). Ромски язык на хторим бешедує, спада до индоевропскей групи языках. Трыма ше же ше Роми на Балкан приселєли у XIV вику. У вельким чыслє вони ше ту и затримую, але и предлужую зоз селєньом. И у Сербії и у Угорскей Роми ше споминаю од XIV вику, у стредней и заходней Европы од XV вику. Їх положєне у Угорскей регуловане з документами хтори видали кральове (Сигисмунд, Матия Корвин, Владислав II), у чийм ше чаше верело же Роми походза з Єгипту, та их наволовали и „народ фараонох” (оталь и назва *Gipsy* на англійским языку). Спочатку одношенє домашнього жительство было гу нїм доброжичлїве, але пошвидко почина одбиванє, неприлапйованє и маргинализованє припаднікох тей заєдніци, насампредз пре їх номадски способ живота. Под час турскей власци, Роми углавним жили у городох и не так часто у валалох, звичайно и видзелени до населєньох, хтори наволани циган-мали. Обачлїве погоршанє положєня Ромох на тих просторох почина з уредбами хтори принєшени под час Марії Терезії (1761. и 1767. року). З нїма ше пробовало забранїц дальше номадске рушанє Ромом, забраньованы ромски малженства, а хлопи старши од 16 роки посилани на воєну службу. Єдна ше одлука аж одношела и на бранє ромских дзецох и їх зверйованє селяном и гражданох другей националней припадносци на вихованє. Подобны мири принєшени и у чаше Йосифа II 1783. року, кед им забранєне хасновац мацерински язык. Шицки неволї през хтори преходзели народы на тих просторох ше одражели и на живот Ромох, а вони – без огляду на вельки спокуси, прешлїдзованя, аж и пробованя подполного зніщеня под час Другей шветовой войны – зачували свой идентитет, культуру и способ живота.

РУМУНЕ

Румунє ше на простор нешкайшей Войводини населєли под час стихийных миграцийох хтори виволани з турским насилствами, але и пре економски причини. Перши румунски населєня на території сербскей часцы Банату ше спомина у XIV вику, але найвекша приселєнска габа ушлїдзела медзи XVII и XVIII виком и то до Воєней гранїци и на маетки феудалцох.

Румунске жительство приходзело з рижных крайох, найвечей з восточного Банату, та и населєня, по присельованю, були групованы по їх походзеню: жительство у долнім цеку Нери и Карашу, як и у долїнох Моравици и Месичу – *горанє*; жительство населєньох у Воєней гранїци (у околїску Панчева, Алибунару, Билей Церквы) – *гранїчаре*, а жителєох населєньох у стреднім Банату – *Римунє з пустари*. Аж по половку XIX вику було узвичаєне Румунох на тих просторох волац Влахи.

Мария Терезия 1765. року видала патент на основі хторого ше шцики Румуне хтори жили у местох предвидзених за немецку колонизацию мушели виселіц. Так румунске жительство напуцело свойо валали коло Темишвару и у доліни Морушу и населело коло Бегею, до населеньох Мали и Вельки Торак, Янков Мост, Ечка, Клек, Ябука, Глогань. До Малого и Велького Тораку сцигли коло 340 фамелиї. После предаваня жеми коло Бегею велькомаєтніком (1781-1782), румунски населєня коло Бегею ше нашли у рамикох маєтку Лазара Куки и Исака Киша.

Тиж, и воєни власци колонизовали Румунох до Воєней граніци. Банатске Нове Село, Долово, Алибунар, Селеуш населєни 1765. року, а при концу XVIII вику и Уздин и Ковин. Румунске населєне Владимировец (Петрово Село) формоване 1808. року. Румуне з околїска Вершцу були старобивателє. До велїх населеньох пришли и жителє з других часцох румунского етнічного простору, поготов з Олтєниї, Трансилванії (Ердєлю) и Кришани, так же Румуне у Войводини не єдинствєни по своїм походзеню.

Населєни Румуне, з исту виру як и Сєрби, припадали сєрбскей церковней орґанізації (под час Отоманского царства до Печскей патріяхії, а у Габсбургскей монархії до Карловацкей митрополії). Зоз декретом цара Франца Йосифа I, 24. децембра 1864. року основана окремна румунска православна митрополія у Трансилванії, зоз шєдзиском у Силбиню. Митрополія мала два владичества (арадске и карансєбєшске). Нєшка румунска православна церква у Банаце канонски вязана за румунску патріярхію у Букурєшту, а ма три протопопіяти (панчевски, вершєцки и у Малим Тораку) з викариятом у Вершцу.

За видзелєнє румунскей церкви зоз Карловацкей митрополії окреме заслужни Андрей Шагуна (1809-1873). Шагуна гимназию закончєл у Пєшти, дзє студирал и право. Богословию закончєл у Вершцу 1832. року. Митрополит Стефан Стратимирович го поставєл за профєсора богословиї и сєкрєтара Митрополії у Сримских Карловцох. Пошвидко постал архимандрит манастира Хопово. Викарни єпископ Ердєльскей єпархії постал 1844. року, а пошвидко и єпископ, кєд почина його активносц за вирску и националну єманципацию румунского народу. Його мисія успишно закончєна 1864. року, кєд румунска церква видвоєна з компетенції Карловацкей митрополії. Шагуна постал перши румунски митрополит и тоту длужносц окончовал по шмерц. Припадніки румунского народу го почитую як велького духовного и национального вожда. З одлуку Румунскей православней церкви, Андрей Шогуна канонизовани 2011. року.

Слика: Андрей Шогуна

Податки о походзеню Румунох були тема вигледованя Георга Синкаиа (1754-1816), визначного румунского историчара, прекладателя, лингвисти и поета.

СЕРБИ

Серби простор нешкайшей Войводини насельовали континуовано ище од конца XIV вику, кед – по турских предзераньох на Балкан – почало поцаговане народу на север. Поєдинечни селеня почали у чаше перших турских упадованьох, а постали масовнейши у XV вику. Селене до Арадскей жупаниї предводзел син краля Вукашина Мрнявчевича, Димитрие, хторого угорски краљ Сигисмунд меновал за каштелана городу Валагосу. Уж коло половки XV вику, Серби творели векшину жительство у Срме и Банату. У векшим чишле Серби ше доселюю после препасци Сербскей Деспотовини, и то з дошлебодзеньом угорских власцох. Угорски краљ Матия Корвин, у писме папови 1483. року, наводзи же за остатні штири роки до Угорскей населене коло 200.000 людзох. Часте селене Сербох на тоти простори спричинели турски забераня сербскей держави, воєни походи, насилство, пустошеня, худобство, як и участвоване у бунтох и повстаньох. Же би придостал Сербох за насельоване до Угорскей, Матия Корвин припознал титулу потомком сербского деспота Дюрадя Бранковича. Перши хто достал тоту титулу деспота на території Угорскей бул його унук, Вук Гргуревич. Вук Гргуревич хтори у сербских народних писньох, пре вельку шмелосц, познати як Змай Огньови Вук, збера сербски народ на подручу южней Угорскей и водзи го до борби против Османлийох ведно з угорским войском. Титулу деспота буду ношиц познейше и припадніки других дворянских сербских фамелийох, як цо то Павле Бакич и Радич Божич.

Слика: Дюрадь Бранкович

Насельоване сербского народу тирва аж по XVII вик, у векшим або меншим чишле, организовано або стихийно, вше баржей на север, так як ше турска власц преширйовала гу тим обласцом. Уж коло половки XVI вику у даєдних нахийох (тительска, бачка и зомборска), назначени лем особи зоз славянским менами. По уходзєня Угорскей до составу Габсбургскей монархиї, Бечски двор спонуквал приход Сербох на тоти простори, же би щизцели южни граніци царства, цо Серби гранічаре и робели. Сербски народ рушал до

селідбох з просторох Косова и Метохиї, Рашкей, Брдох, восточней Герцеговини и Македонїї, а сциговали аж по Будим, Сентандрею и Арад, населююци Срим, Банат, Бачку, Лику, Славонию, Горватску и Далмацию.

ШАЙКАШЕ (шайки – длуги, узки и швидки дрвени ладї)

Найвецей податки о Сербох – як о воякох – ест як о шайкашох, воякох ричней воєней флотили. Ище краль Матия Корвин створел моцну ричну флотилу з ладьох хтори ше волали шайки, за чуване утвердзеньох длуж Сави и Дунаю. Вояци хтори служели на шайкох ше волали шайкаше. Їх задатки були процивставиц ше неприятельской флотили, помагац єдинком на копну при будованю мостох и помагац им у обезпечованю з воєним материялом и єдзеньом.

Було вецей типи шайкох – з веслами у двох и трох шорох, з двойністу палубу и кулами. Найвецей було мали шайки, за посаду од 30 до 40 людзох. Були чарней фарби, з билим орубенцом, зоз заостреним предком, на хтори ше познейше кладло и мале дзело. Шайкаше були наоружани зоз шаблями, копиями, стрелами, а познейше и з пушками. На чоле шайкашкой флотили ше находзели заповидніки хтори ше волали обервайди. Окрем порядней плаци шайкаше мали и окремени привилегїї хтори були общого характеру або ше одношели на дзепоедни населєня.

Главни станїци шайкашох на Дунаю були тоти: Коморан, Будим, Варадин, Рац, Ковин, Сланкамен, Земун, Београд, Смедерево, Голубац, а на Сави – Митровица и Шабац.

Нешка, Шайкашка регион хтори облапя юговосточну часц Бачкей. Територия Шайкашки подзелена медзи штирома општинами: Тителю, Жабелю, Новим Садам и Србобраном.

Дзе год ше населєли, Серби будовали манастири и церкви, найвецей на просторе Фрушкой Гори и Малей Влашкой (простор медзи Пожегу и Пакрацом). У найвекшим чишле, Серби приходза на простор монархїї, предводзени з патрїярхами Арсениєм III Чарноєвичом (у чаше Велькей селїдби 1690. року) и з Арсениєм IV Йовановичим Шакабентом, (у чаше австро-турскей войны, 1737-1739. року). Серби найчастейше були гранїчаре, директно подредзени царови, а єдна часц народу жила у провинциялу, занїмаюци ше зоз польопривреду, ремеселніцтвом и тарговину.

Дальши присельованя Сербох спричинєли войны процив Туркох – на концу XVIII вику („Кочова країна”) и препасц Першого сербского повстаня. У тим чаше, у вибеженстве ше нашла и фамелия Дьордя Петровича Карадьордя, а вон сам 1813. року погледал ратунок преїг Сави и Дунаю з вибеженцами и войводами. По австрийских жридлох, у чаше препасци Першого сербского повстаня, до Габсбургскей монархїї прешли коло 110.000 Серби. Велї були у вибеженских лагрох, а вецей як 20.000 людзе ше населєли до Сриму, Бачкей и Нового Саду. У XIX вику сербске гражданство барз змоцнєло и було ношитель културного и просвитного полєту сербского народу на тих просторох и ношитель политичней борби за очуванє и преширєнє националних правох. Сербски национални рух у Револуцїї 1848/49. року дал вимогу оформиц Сербску Войводину хтору, у тей форми, габсбургски власци нє прилапели. Без огляду на тото, у наступним периодзе отверани числени културни институцїї, школи, порушовани новини, а Матица сербска, хтора основана 1826. року у Пешту, преселена 1864. року до Нового Саду. Року 1861. почал робиц и Сербски народни театр. Найважнєйша политична фигура и народни трибун сербского народу у тим периодзе бул адвокат и городоначалнїк Нового Саду – Светозар Милетич.

Ключни особи сербскей интелїгенцїї при концу XVIII и на початку XIX вику походза зоз тих просторох. Окрене значна діялносц игумена манастиру у Ковилю Йована Раїча (1726-1801). Найвреднєйше його діло було з обласци исторїї – „История рижних народох, насампредз Болгарох, Горватах и Сербох” хторе представя озбильне пробованє приказац исторїю нє лєм Сербох, але исторїю шицких Южных Славянох. Барз значни діла хтори настали у тим перодзе то и діла Лукияна Мушицкого (1777-1783), першого умєтнїцкого поета у сербскей литератури.

Пре рижни исторїйни обставини, Серби ше населюю на простор Войводини и у XX вику, поготов по Першей шветовой войны (насельованє Солунцох – добровольцох). Потим, по 1945. року, у рамикох планскей колонизациї хтору окончовала держава по законченю Другей шветовой войны, як и при концу XX вику – кед ше на тоти простори приселює углавним сербске жительство з войну залапених просторох буйшей СФРЮ.

КРАТКЕ ОГЛЯДНУЦЕ НА ПОЗНЄЙШИ ІСТОРИЙНИ ЗБУВАННЯ

У роках хтори ушлїдзели по поцагованю Османлийох, територія нешкайшей Войводини ше пошвидшано розвивала, а єй народи ше еманциповали. Под час XVIII вику, запровадзую ше числени реформи, стимулує розвой польопривреди и тарговини, отвераю ше мануфактури, фабрики, будую ше драги, розвива ше школство, розвива ше гражданске пасмо. У найчежшим положеню и далєй селяне, а вше гласнейши и вимоги розличних народох за преширене їх націоналних и вирских правох. Политични живот постава вше немирнєйши, націонални рухи вше гласнєйши, моцні либерални, граждански рух, а розлики у становискох о способе ушореня Монархії и ришованя національного питаня будзе кулминавац под час оштрих зраженьох у Револуції 1848/49. року. Проблеми у медзинаціоналних одношеньох исновали на розличних релацийох. У першим шоре, Бечски двор ше намагал заобисц вимоги Мадярох за векшим ступньом автономії у Монархії, та гартушенє їх руху за Двор була найвекша спокуса. Прето Двор питал помоц од немадярских народох, указуюци ніби розуменє за їх націонални вимоги хтори Пешта одбила уважиц. Дзекуюци политики „завадз та пануй”, Беч витворел свойо цилї. Главне вимаганє сербского національного руху – формованє Сербского Войводства, за вожда мадярского національного руху Лайоша Кошута и його сотруднікох було неприлапуюце. По неуспишних прегваркох, почали оштри зраженя медзи тима двома народами у 1848/49. року. Результат правей войни хтора ше розбовчала медзи Сербам и Мадярами було вельке число жертвох, руйнованє Нового Саду под час бомбардованя зоз Петроварадинскей твердинї з боку мадярского войска 12. юния 1848. року и слабене обидвох рухох. Мадярска революция з интервенцию Бечского двору загартушена, а ані обчєкованя немадярских народох не сполнени. И попри вельких жертвох и оштрих борбох, вимоги Сербского національного руху формуловани на Майскей скупштини 1848. року, тиж зневерени. Найвекше медзисобне зраженє народох на тих просторох у потедишней історії не принесло витворене націоналних цильох ані єдному боку.

Заш лем, после тих трагичних подїйох, довириє до Двору поколімбане, а змоцненє прешвечене о необхідносци сотрудніцтва и заєдніцкогo наступу нєнемецких народох, а пре репресивни мири Бечу по Револуції, почина превладовац прешвечене же ше націоналну шлєбоду и равноправносц може витвориц лем звонка Монархії.

Мадярски націонални рух 1867. року видїйствовал преушорене Габсбургскей монархії на дуалистичним принципе. Предвидзене же би два держави, Австрия и Угорска, мали свойо окреми парламенти и влади, а як заєдніцке остала вонкашня политика, войско и финансиї. Немадярским народом тота подїя не принесла злепшанє у їх статусу у Монархії, бо націоналне питанє не було ришенє на задовольуюци способ. На початку ХХ вику моцня политични рухи меншинских народох и установює ше їх сотрудніцтво. У такей атмосфери, числених нукашніх подзеленьох и велького незадовольства, Австро-Угорска дочєка початок Першей шветовой войни, хтора приведзе до розпадованя тей держави 1918. року.

ДВАЦЕТИ ВИК

ВОЙНИ И ДАЛЬШИ МИГРАЦІЇ

Препасц Австро-Угорскей 1918. року оможлїви творене нових державох на тих просторох. Южни часци дакедишней Монархії – Бачка, Банат, Бараня и Срим вошли до составу Кральовини Сербії, односно, по зєдиненю, до Кральовини Сербох, Горватаох и Словенцох. Зоз Триянонску догварку од 4.6.1920. року, Мадярскей остало 29% предвойновей території.

Числені проблеми – економічні, національні, політичні, будувалися медзівойнови розвою Крайовани, та і Войводини. Медзитим, по вибуханє Другей шветовой войны, Войводина, попри Словенії, зачувала статус найрозвитей часци держави. Крайовина СГС мала коло 12.000.000 житељох, найвещей Сербох, Горватох и Словенцох, але и вельке число меншинох, коло 2.000.000. Войводина була єден з найгустейше населених регионох у новей держави. Коло 200.000 Мадяре остали у составе Крайовани, на просторе Бачкей, Банату, Барані, Медзимуря и Прейгмуря. У Банаце жила румунска меншина, але и други числені славянски меншини ширцом Войводини – Словаци, Руснаци и други. Барз числену и економічну моцну меншину у Крайовани творели Немци. Економічний розвій очежовала виразна розличносць наслідствох, стандардох, пошлїдки воєних руйнованьох, політичні зраженя у вязи зоз нукашнім ушореньом, нерозвитосц... Шицки тоті проблеми ше будували ришовац поступне, з напредованьом и паданьами, хтори спричинели велькі економічні кризи хтори залапа и розвити заходни швет у медзівойновим периодзе.

З вибуханьом Другей шветовой войны и народи Войводини ше нашли у крутили воєних збуваньох, хтори, под час окупації, принесли вельке число жертвох и руйнованя под час штирох воєних рокох (1941-1945). Бачку и Бараню завжало мадярске фашистичне войско, Срим припаднул Независней держави Горватскей, а Банат окупили немецки воєни єдинки, та власц на тей території под час окупації припадала локалним представителем немецкей націоналней меншини (фолксдойчере). Народи Войводини участвовали у одупераню окупаторови, а найрозвитши партизански рух бул у Сриме. Партизански акції и зраженя з неприятельским войском проваждали вимсценя у хторих страдало цивилне житељство, хторе окраданє, забиванє и одводзене до лагрох. Вельке число невиноватого цивилного житељства страдало у януару 1942. року у акції мадярского окупаційного войска Миклоша Гортія, познатей як Рация, хтора була організована на території Чурогу, Жаблю, Дюрдьова, Господїнцох, Гардиновцох, Вилова, Локу, Тителю, Мошорину, Шайкашу, Кисачу, Србобрана, Темерину, Нового Саду и Бечєу.

По обидвох войнах, ушлїдзел период обнови и окрипеня, а запровадзована и аграрна реформа з хтору ше мєняла власніцка структура жемових маєток. Тиж, пре пременки гранїцох и розсєльованє, мєняла ше и етнічна структура житељства. Збуваня под час XX вику принєшу нови мїграції житељства на тих просторох. Причини сєленьох будували розличні: войнови збуваня и їх пошлїдки, пременки гранїцох, економічні причини.

Даєдни народи одходзели, други приходзели, а кажди охабел свой препознатлїви печач и постал часц велького мозаїку хтори твори єдинствену слику нешкайшей Войводини.

КОЛОНИЗАЦИЯ ПОД ЧАС XX ВИКУ

Значни прилїв житељства, переважно сербского, зоз простору Босни и Герцєговини, Горватскей и централней Сербії, сцигує по Першей и Другей шветовой войны. Колонисти доставали жем у рамикох аграрней реформи, насєльовали дзєпоедни стари и формовали нови населєня. Так у Банаце по Першей шветовой войны формовани 16 нови населєня и 14 колонії при уж иснуючих. Даєдни зоз тих населєньох тоті: Милетичєво, Войвода Степа, Александрово и Банатске Карадьордево, хторе було найвекше нове населєнє на подручю Крайовани Югославії, хторе формовали коло 1000 фамелії з Лики. Валал Путниково формовали сербски оптантї з Мадярскей. У периодзе од 1931. року, на простор Банату ше присєлєли коло 54.600 житељє. На території Бачкей тиж подзвигнути нови населєня – 38, и ище 11 колонії хтори формовали колонисти-добровольци з Чарней Гори, Лики, Герцєговини, Далмації, їх коло 29.599. Нови населєня були Нови Жєдник, Алекса Шантїч, Бачки Соколац, Сириг, Степановичєво, Старе Дюрдево. До Сриму ше насєлєли вєщєй як 8.700 житељє, формовани пєйц нови населєня, а попри Индії и Руми настали и колонії присєленцох. Период прилагодзованя новогприсєленого житељства бул барз чежки, бо подрозумївал прилагодзованє на нови способ живота и привредзованя, звикованє на нове окруженє и традицію. Колонисти жили скромно, на жеми хтору достали од держави, у єдноставних хижох. По даскелїх рокох и периодзе адаптації, и нови населєня ше почаю розвивац и унапредзовац у шицких аспектох живота у нїх.

Законченє Другей шветовой войны принєсло велькі пременки у етнічней структури Войводини. Пре сотрудинїцтво з окупатором под час войны, вельке число Немцох пошло зоз тих просторох, а населєнє житељство зоз динарских крайох. По Першей шветовой войны у Войводини жили 321.602 Немци, а по

Другей шветовой войны их остало 29.307. Значно зменшане число припаднікох єврейского народу пре страданя под час Холокаусту, а вец и пре висельоване до Израїлу, та од коло 20.000 Єврейох, кельо их жило на просторе Войводини на початку XX вику, по нешка остало лем даскельо стотки.

Зоз Законом о аграрней реформи и колонизації, хтори принешени 23.8.1945. року, меня ше аграрно-маєткови одношеня зоз запровадзованьом жемового максимума, предвидзує национализацию и експроприяцию велькомаєтніцкией жеми и тей над предвидзеним максимумом и планує колонизацию и розподзельоване жеми шицким заинтересованим особом. На основи того закону, на територию Войводини колонизовани 258.405 особи, односно 37.616 фамелиї, з чого 26.963 сербски фамелиї зоз Босни, Герцеговини, Лики, Баниї, Кодруну, Далмації и Сербії, 6.696 черногорски фамелиї и 2.000 фамелиї зоз Македонії. Стари населеня меняли свойо немецки мена, та Филіпов у Бачкей постал Бачки Г'рачац, Сарча при Зренянину Су'теска, Гайфелд при Кикинди Нови Козарци. Право першенства при додзельованю жеми мали учашніки у Народноошлєбодительней борби, поготов першоборци, з периоду 1941-1943. року.

НЄШКА

Серби нешка векшина у 31 општини у Войводини и Новим Садзе, чому допринесли миграції з войну загроженых подручох под час дзеведзешатих рокох XX вику. Други народ по численосци то Мадяре, хтори творя абсолютну векшину у Ади, Бачкей Тополї, Чоки, Канїжи, Сенти и Малим Идьошу, а релативну у Бечею и Суботици. Войводянски Горвати населени у сиверней и сиверозаходней часци Бачкей, як и у Сриме. Словаци творя абсолютну векшину у Бачким Петровцу и Ковачици, алє су населени и у Новим Садзе, Старей Пазови, Шидзе и у валалох коло Бачкей Паланки. Руснаци населяю Руски Керестур, Коцур, Шид, а Румунє переважно жию на подручу южного и часточно стреднього Банату (Алибунар). Найвекше пороснуце жительство зазначує Нови Сад, як главни город Войводини, вец Панчево, Суботица и Зренянин, а даєдни городи стагную або ше число жительох у нїх зменшує (Бечей, Сечань, Житиште, Сента, Канїжа, Ада, Нова Црня).

КУЛТУРНИ ОЗНАКИ ВОЙВОДИНИ

Войводина ма богату културну традицију и наслїдство хторе збогацовали шицки народи хтори ше виками присельовали, приношели, творели и репродуковали свою културу.

Подобова уметносц ма найдлугшу традицију, хтора датує ище з праисторії. Велї народни творчи дїла зоз давних часох зачувани у рижних формах аж по нешкайши днї.

Найвчаснейша писменосц була у вязи зоз католицкима и православнимана манастирами. Народи хтори ту жили медзисобно ше стретали, мишали, уплївовали єдни на других.

Войводина ше по своїм положеню нашла медзи уплївом двох цивилизацийох – заходну и восточну.

АРХЕОЛОГІЙНИ НАХОДЗИСКА И КУЛТУРНО-ИСТОРИЙНИ ПАМЯТНІКИ

Немирни часи непреривних миграцийох и селїдбох условели же би ше у равнїни Войводини, медзи великими риками, утврдези стаємни населєня уж у вчасних периодах перших людских цивилизацийох.

Перши людски заєднїци ше зявели у Войводини пред коло 60.000 роками, о чим шведоча перебувалїща неандерталцох хтори пренайдзени на Петроварадинскей стини. Археологийни виглєдованя и викопованя хтори почати ище у XIX вику, уплївовали на тото же у Войводини по нешка евидентовани вецей як 2.000 археологийни локалитети зоз праисторії, вецей од 500 локалитети з периода антики и вецей як 200 находзиска зоз стреднього вику.

Найзначнейши археологийни находзиска тоти:

- Сирмуюм (1-4 п.н.е)
- Челарево – Чибски лєс (8-9 п.н.е.)
- Бабияна при Руми (антични период)
- Старчево при Панчеве (неолит).

Вецейпасмово находзиска:

- Тительски плато,
- Гомолава при Хртковцох,
- Жидорар при Вершцу,
- Дупляя при Билей Церкви,
- Долня Бранєвина при Оджаку и други.

З античного часу найвекшу вредносц маю остатки городу **Сирмиюму** у Сримскей Митровици. У самим центру терашнього городу найдзени розваленїска римскей царскей палати, богато украшени з краснима мозаїками, числени квартални и привредни обекти, храми и церкви зоз вчаснохристиянского периода, числени мозаїки, рижни скулптури, надгробна и декоративна пластика и друге. Велї локалитети у самей Сримскей Митровици, алє и вонка з нєй, ище вше археологийно нє випитани до конца (наприклад: мости на Сави, лєтни вили, храми...)

Єден з найзначнейших археологийних локалитетох у Войводини то **Гомолава**, хтора ше находзи у Сриме, на лївим побережю Сави при Хртковцох. З богатством рижнородних пренаходкох, през даскельо розлични археологийни пасма, шведочи о живоце людзох на тих просторох ище з праисторийного часу. Вецейпасмове археологийне находзиско то населєнє, на хторим зазначени горизонти биваня зоз позновинчанского, енеолитского, вчасного бронзового и железного часу, так же археологи можу провадзиц континуитет културох хтори стари 5.000 роки.

Археологийне находзиско **Градина** на Босуту, находзи ше у заходним Сриме, на периферії валалу Вашица. Градина то вецейпасмове праисторийне населєнє хторе иновало у континуитету коло три и пол милениуми, од неолиту по приход Римянох до тих крайох.

Богате археологийне находзиско ше находзи и у **Старчеве**, на лївим побережю Дунаю, осем километери од Панчева. Пре винїмкову значносц пренайдзених находох на тим локалитету (поготов

специфичней керамики, мальованей з білу, чарну и червену фарбу), культура старшого неолиту на просторе Централного Балкану достала назву *Старчевацка култура*.

Упліви и дотики культурох Востоку и Заходу видно на остатках будовных зоз среднього вику.

Медзи Петроварадином и Беочином, у валале Раковац, на руїнох старого городу, находза ше остатки утведзеного манастира зоз среднього вику – **Домбо**. Домбо ше першираз спомина у документох зоз 1237. року – у сновательней грамоти Бели IV. Домбо спадал до найбогатших бенедиктинских опатийох. Барз интересантни зачувани каменьово елементи манастира.

Розваленїска бенедиктинскей **опатії Арача** на Тиси, при Новим Милешеве, представляю культурно-историйни памятник першого шора – по велїх найважнейши з того подруча. Збудовани є под час XII и XIII вику и нешка представля импресивни памятник остатках романскей церкви. Найстарши писани памятник о тей церкви походзи зоз 1256. року.

Францискански манастир хтори ше находзи у центру **Бачу** зачувал ориґиналну средньовиковну абсиду, гоч на вецей заводи бул поваляни и обновйовани.

Францискански манастир у Бачу

З часци зачувана и Церква Святей Марії, збудована у XIII вику. То єден з найстарших сакралних будинкох у Срїме. На ней ясно мож видзиц два будовательни фази хтори стилски вязани за романске, односно ґотичне архитектурне наслїдство. По єдней легенди, церкву збудовал перши угорски краль Стефан (факт же краль Угорскей Стефан збудовал велї церкви подобного випатрунку).

ФРУШКОГОРСКИ МАНАСТИРИ

Єдна з окремносцох Войводини то и манастири на Фрушкей гори, єдинствена культурно-историйна цалосц, дакеди 35, нешка 17 зачувани и активни православни манастири хтори настали медзи XV и XVIII

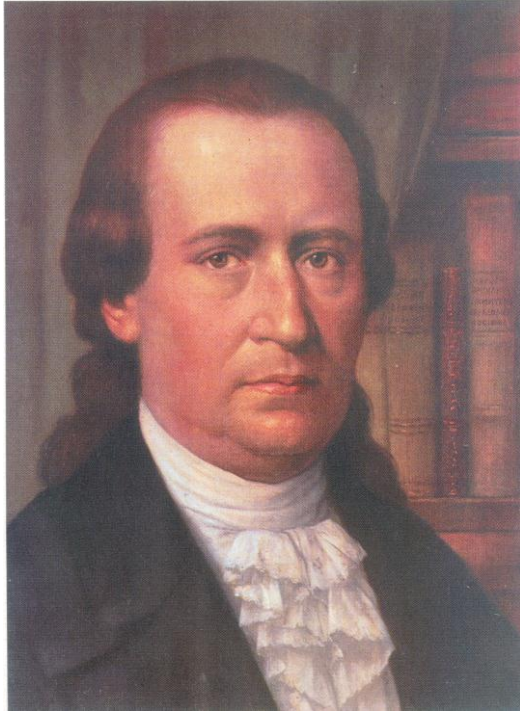
виком. Вони збудовані після того як – под прициском Туркох – чежиско сербского духовного и культурного наслідства премесцене на сивер. Угорска теди сербским дворяном и велможом даровала маетки у Сриме, же би у централней часци жеми обезпечела охронебне пасмо од Туркох. Шицки манастири були опустошени у Другей шветовой войны, лем пейсц з ніх не були спалени и не розваляни.

Найзначнейши манастири на Фрушкой гори тоті:

- Крушедол,
- Нове Хопово,
- Старе Хопово,
- Грґетег,
- Раваница – Врдник,
- Язак,
- Мала Ремета,
- Велька Ремета,
- Кувешдин,
- Бешеново,
- Дивша (Діпша),
- Привина Глава,
- Беочин,
- Раковец,
- Шисатовец,
- Петковица.

Манастир Крушедол основал деспот Максим Бранкович 1513-1516. року. На основи фрескох зоз XVI вику хтори на дзепоедних местох пренайдзени, нукашньосц церкви омальована з олейовима сликами у XVIII вику. Часц богатей манастирской скарбніци виложена у зачуваних конакох, ведно з експонатами хтори припадали сербской династії Обренович.

Манастир Нове Хопово, по традиції, то завитни будинок фамелиї Брановичох. Перши податки о манастире походза зоз 1541. року. Збудовани є у класичним стилу хтори характеристични за шицки фрушкогорски манастири. Коло церкви ше находза штиробочни конаки хтори го окружую. Окремну увагу прицагує архитектура храму (непознатому будовательови ше удало обединіц традиційни моравски будовательни стил з елементами европской и исламской сакралней уметносци). Барокни иконостас манастира Нове Хопово омальовал познати иконописец Теодор Крачун. У тим манастире, од 1758. по 1761. рок, як хлапец перебувал и почал своєю образованє, вельки сербски просвитель Доситей Обрадович.

Слика: ДоситеОбрадович

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЧ (1739/1742-1811), Димитрије Обрадович, церковне мено Доситеј, бул сербски просвјител, реформатор. Народзени є у румунскеј часци Банату. По шмерци родичох о нїм ше старал шовгор, хтори го дал виучиц капамаджийске ремесло (виробок паплатох). Отамадз сцекол до манастира Хопово, дзе ше, 1758. року, замонашел и достал мено Доситеј. Кед з манастира 1760. року сцекол, почало його путованє (Лика, Чарна Гора, Свята Гора, Албания, Греческа, Австрия, Италия, Молдавия, Немецка, Французка, Англия, Русия). Там приял идеї европского просвјителства и рационализма. Под уплївом тих идейох, робел на прошвищовану свойого народу, прекладал рижни дїла, медзи хторима найпознатши *Езопово басни*, же би познейше сам писал, преважно дїла програмного типу, медзи хторима найпознатше *Живот и приключеня*. Досител бул перши попечител (министер) просвјити у Сербїї. Написал шветочну писню *Востани Сербие*. Знал шейсц язика. Закладаше за хаснованє народного язика у литератури, поставел основи модерней сербскеј литератури. Умар у Београдзе 1811. року. Його посмертни остатки спочиваю у Београдзе, на уходзе до Соборней церкви.

Манастир Беочин походзи зоз XVII вику, а у нїм ше находзи красни барокни иконостас виробени у древе, як и вредни икони. Тиж, манастире Язаку єст дрезорези и винїмково икони.

На мурах и образах фрушкогорских манастирох шлїд охабели числени уметнїки (Захарије Орфелин, Йов Василевич, Стефан Танацки, Станое Попович, Теодор Крачун, Арса Теодорович, Димитрије Аврамович, Павле Симич, Урош Предич, Стеван Алексич).

Як и будователство, так и малярска уметносц водзач од Византиї по барок – подоби на златней подлоги у византийским стилу зменела моделизација добре прерисованих тварох, уводзене просторних планох. Пременени и олтари.

Фрушкогорски манастири були места култури и писменосци. Ту перебували, окрем Доситея Обрадовича и Лукиян Мушицки, Платон Атанацкович, Никанор Грїч, Иларион Руварац, Лаза Костич, Дюра Якшич и други писателе.

У Шишатовцох при архимандритови Лукиянови Мушицкому, Вукови Караджичови з гуслами шпивал Филип Вишнїч и Тешан Подругович. Науковци Павле Йозеф Шафарик и Франя Миклошич ту окончили важни вигледованя.

Иларион Руварац, єден з найважнейших историчарох з тих просторох, у Грїтегеу написал свойо найпознатши дїла.

ИЛАРИОН РУВАРАЦ (1832-1905), сербски историчар, священік, архимандрит фрушкогорского манастира Грґетег, ректор Карловацкей богословії, академик. Народзел ше 1832. року, як Йован, у Сримскей Митровици. Родичи му були Митровчане – Василиє и Юлияна. Основну школу закончел у Старим Сланкамену и у Бечу. Уж у вчасней младосци бул заинтересовани за историю. Интересовало го преучоване историйних жридлох и компаративне виучоване народней традиції. Закончел Карловацку богословию 1859. року. Вец ше 1861. року замонашел и достал монашеске мено Иларион. Под тим меном публиковал найвекше число своїх наукових роботох. Бешедовал шейсц язики – латински, гречески, немецки, италиянски, мадярски и сербски. Мож повесц же вон перши образовани сербски историчар. Бул поставени за архимандрита манастира Грґетег 1874. року, а шлїдуючого року за ректора Карловацкей богословії. Заслужни є за обнову манастира у хторим иконостас робел його приятель Урош Предич. Найпознатше діло му *О кянзови Лазарови*. Утвердзел начало же треба заобиходиц фалсификати и традицию як историйни жридла, а же увагу треба пошвециц жридлом хтори, по чаше и месце, блїзки подїюм о хторих шведоча. Умар у манастире Грґетег 1905. року.

У Бачкей, манастир Бодяни репрезентує домашню варианту барокней архитетури и подобовой уметносци. Винїмкову вредносц маю фрески Христифора Жефаровича зоз 1737. року.

Манастир Ковиль при Новим Садзе збудовани на чесц Св. Архангелох Михаїла и Гавриїла. Сам випатрунок церкви би требал буц подобни стредньовиковному Манасийови, цо ше будователюм часточне поспишело. Конак хтори ше находзи при манастире зоз XIX вику. У нїм ше находзи памятни музей пошвецени Йованови Раїчови, архимандритови манастира и першому авторови историї Сербох, Горватах и Болгарох.

ЙОВАН РАЇЧ (1726-1801), сербски монах, историчар, писатель и педагог. Народзел ше у Сримских Карловцох, дзе ходзел до славянско-латинскей школи. До гимнзії ходзел у Коморану и у Шопрону. После того рушел пешо до Русії. Жадни науки, пошол до Києва, дзе закончел Києвску духовну академию. Потим пошол на Святу Гору назберац историйни материял. По врацаню зоз Святей гори, 1758. року, достал место наставніка у богословско-учительскей школи у Сримских Карловцох. Замонашел ше у манастире Ковиль 1772. року, у хторим – як архимандрит манастира – остал аж по шмерц. Раїч найвечей робел як богословски писатель. Написал *Катехизис*, вецей християнски историї, обрядни кнїжки и полемични богословски списи. Найзначнейше капиталне діло му *История рижних народов, насампредз Болгарох, Горватах, Сербох*. Його историйни діла перши озбильни пробованя приказац прешлосц Южних Славянох у цалосци, паралелно з историю других народов. Противно скорейшим хронїком, хтори починаю з церковну историю и хтори подїи и форми дружтвеного ушореня толкую з Божим провидзеньом, його діла ше операю на документи у писаней форми и на критичне роздумоване. Правей науковой методи у його историї ище нет, але його діла представляли вельки прогрес у розвою сербскей историографії. Умар 1801. року у манастире Ковиль.

У Бачкей значни ище и католицьки манастири у Петроварадину, Зомборе, Суботици и Бачу.

Францискански манастир у Бачу представя найстаршу монашеску колонию у Войводини. По историйних документох, збудовали го витязове темпларе 1169. року. Манастир бул вецей раз спалювани и ваяни, а обновени є у XVIII вику. Пре части обновйованя, до манастиру убудовани и рижни архитектурски стили – романики, готики и бароку.

У Банаце значни православни манастири Месич при Вершцу и Войловица при Панчеве, як и бенедиктински манастир Арача при Новим Бечею и францискански манастир у Панчеве.

Слика: Арча

АРХИТЕКТУРА ВОЙВОДИНИ

Векши населени места на подруччю Войводини були ясно урбанізовані під час XVIII віку, поготов у його другій половині, кед векши населення Нови Сад (1748), Суботица (1779), Зомбор (1749), Вершец (1817) доставаю статус шлєбодних кральовских городох (*Regiae liberaeque civitatis*). Векшина войводянских городох у тим часе уж була оформена по випатрунку, голєм цо ше дотика їх централних часцох. Даванє привилєгії городом значело источашнє и проциввагу феудалному валалу, моцнєнє городскей привреди и стварянє озбилнєйших условийох за дальше напредованє ремеселніцтва, тарґовини, будовательства, хторе було ище лєм на початку свого розвою. Формалне и суцнє формованє войводянских городох у цалосци припада ґу периоду XVIII віку. На формованє городох уплївовали и стаємни демоґрафски рушаня, колонизації и национални борби зоз чиїх ше цекох видвойовала мултинационална гражданска класа як ношитель просперитету.

По руйнованю Нового Саду під час бомбардованя 11. и 12. юния 1849. року, векша часц Нового Саду – його будинки (приватни и явни), як и векша часц церквох шицких конфесийох – зніцєни або барз очкововани. По тедишніх призначкох, од тедишніх 2.812 будинкох, по бомбардованю и огню остало лєм 808 зачувани обєкти. Пожичка хтора пошвидко одобрєна з Бєчу за обнову городу допринєсла тому же би ше Нови Сад знова вибувал и пооправял. Мєдзи 1850. и 1853. роком, до городу, глєдаючи роботу, сцигли баумайстри (мулярски майстрове) зоз цалєй тедишнєй монархії. То були будователє оспособєни за будованє хижох за гражданство. По окончєной роботи, будователє зоз городу пошли и нє спомина ше их вєцєй у архивних жридлох по 1860. року. Найзанятши баумайстри були Андрас Ханєр, Лаурєнциус Фойтнєр, Антон Лєсмайстер, Теодот Шифт, Йозєф Кимнах и други. Вони збудовали або обновєли вєлькє число гражданских хижох у самим центру Нового Саду хтори замєнили першобутни, звичайно скромни хижи зоз уходнима терасами и дрєвенима ґарадичами у ориєнталним стилу. Так центр городу од скромного полуориєнталного места постал мєнши стрєднєєвропски варош. У остатніх дєцєнийох XIX віку звєло ше вєкшє число домашніх майстрох и будоватєльох (Йозєф Цоцєк, Мартин и Сєбастиян Сотич, Франц и Карл Лєрєр, Стєван Франк, Вилмош Линарич и други).

XIX вік принєсол значни прємєнки на подруччю архитєктури и будовательства. Поготов у другєй половині XIX віку, войводянски простор залапєл процес урбанізації и вчаснєй индустриализації и творєнє новєй, економски солиднєйшєй гражданскєй класи хтора була, попри змоцнєних и централізованих дрєжавних институщийох и церкви, клєчнє наручовач нових обєктох. Будовні, хижи за биванє, явни будинки

и храми рижних конфесийох, будовани углавним у мишаніни неостилох по сам кінець XIX вику, кед нови стил мадярской архітектури сецесії постал найпопулярнейши у архітектури городох Войводини.

У остатней децениї XIX и на початку XX вику, Войводина у велім пременела свой випатрунок як виключно польопривредного регіону и житніци стредней и заходней Европи. У тим периодзе Войвдину залапела позна индустриализация хтора ше, медзи иншим, манифестовала з будованьом фабрикох за преробок польопривредних продуктох и векшим прилівом жительствова до уж формованих городох. Векшина капіталу хтори ше уклало до привреди Войводини, була немецкого и мадярского походзеня, зоз Бечом и Будапештом як центрами финансовойской моци тедишней держави. Власци при будапештанских архітектонских бироох углавним нарочовали проекти за явни будинки, шпиталі, школи и управни будинки, хтори у остатніх децениях XIX и на початку XX вику будовани у южних часцох держави. Наиходзаци воєни нещесца подполно застановели розвой будовательства на подручю Войводини, а у периодзе медзи двома шветовима войнами будовательство знова дожиє преквитане.

Город Нови Сад свойо преквитане дожил при концу трецей и на початку штвертей децениї XX вику, претворюючи ше до культурного и дружтвеного шедзиска новей Дунайской бановини (1929), кед и постал єден з менших центрех новей держави (попри Београду, Загребу, Любляни и Сараєва). Нови Сад у тим часе мал своїх будователюх и архітектох хтори охабели велі значни и вредни обекти. Тих рокох, збудовани даскельо фабрични построєня, преширена путніцка и терховна газибанска станіца, почина вибудов вецей периферних прижемних населеньох и вецейповерхови Мали лиман. Шицки обекти за явни и кварталєни наменки хтори збудовани по кінець тей децениї, були под уплівом позносецесийного концепту будованя, але и рижних других стилох. Перша модерна архітектура у городзе почина зоз зявеньом индустриалца Лазара Дундерского и архітекти Дьордя Табаковича, у перших рокох штвертей децениї XX вику, хтори ше школовали у Бечу, односно у Будапешту и Београдзе. У даскеліх идущих рокох, зявюю ше архітекти школовани у иножемстве, хторим ше – за кратки час – удало вибудовац свой особни архітектонски вираз модерного сензибилитету. У тим часе збудовани и даєдни зоз найпознатших новосадских будинкох хтори останю як архітектонски символи модерни, не лем Нового Саду, цалей Войводини але и ширше.

ЛАЗАР ДУНДЕРСКИ (1833-1917), тарговец, велькомаєтнік, индустриалец и добротвор. Фамелия Дундерски важела за найугляднейшу и найбогатшу фамелию у Войводини. Лазар бул треци, наймладши син богатого економисти и жемомаєтніка Гедеона Геци Дундерского. Лазар закончел основну школу у месту народзеня у Сентомашу (Србобран), а вец перши три класи гимназиї у Вербаше. Школоване, претаргнуге з революцию 1848. року, предлужел у Карловцох, вец висши класи (филозофию) у Пожуну, дзе и матуровал 1853. року. Студії права у Бечу, по неполним року, зохабел пре хороту и у двацетим року живота ше пошвецел привреди. Почал робит з капиталом од 240 ланцох обрабачей жеми у Србобрану, после чого куповал жем коло Нового Саду (у Гайдучици, Чибу, Кулпину). Збудовал два пиварні (у Чибу и Вельким Бечкереку), два фабрики шпиритузу (у Чибу и Сентомашу), два мліни (у Новим Садзе и Индії), одкупел тепихарню у Вельким Бечкереку, вельку карчму *При царици Єлисавети* у Новим Садзе. Мал даскельо тисячи ланци жеми под аренду у цалей Войводини, ховал швині, крави и овци. Бул єден з найвекших тарговцох зоз поживу и статком у цалей Угорской. Мал ладі на Дунаю, Тиси, Бегею, хтори транспортовали поживу. Преширел свою роботу и маєток до Босни и Сербії. Пошедовал вельке число привредних и индустрийних підприємствох, вапнярнюх, тарговел зоз скору и волну. Бул член Управного одбору Матици сербской. За його мено вязане и сноване вецей сербских пенєжних заводох – Централного кредитного заводу у Новим Садзе, Сербской банки у Загребе, Общей привредней банки у Зомборе, Першей Сентомашской шпоровні у Србобрану. Бул и вельки донатор. За Соборну церкву у Новим Садзе купел вельки дзвон чежки 2.666 кілограми (дзвон под час Першей шветовой войни зняти и преточени до дзелох австроугорского войска). Тиж, збудовал нови будинок театру у Новим Садзе, а под час Балканских войнох Червеному крижу Сербії подаровал 30.000 коруни. Умар у Србобрану, 1917. року.

ДЬОРДЕ ТАБАКОВИЧ (1897-1971), найвекше мено новосадской модерней архітектури. Походзи зоз почитованей сербской фамелиї хтора генерациями давала уметнікох (оєц Милан – познати арадски архітекта, оцов брат Александер – маляр и архітекта, брат Иван – маляр и професор). Народзени є 1897. року у Араду, дзе закончел основну школу и гимназию. Студії архітектури почал у Будапешту, але пре

вибуховане Першей шветовой войны, студії закончел на Архитектонским одділу Технічного факультету у Београдзе (1922. року). После того одходзи до Паризу, до ателеох познатих архитектох, дзе препровадзел два роки. Робел при оцови у Араду три роки, а после того ше фамелия преселела до Нового Саду, дзе Табакович препровадзел остаток своєї кариєри. За лєм дзешец роки активного проєктантского дійствованя, Табакович лєм у Новим Садзе проєктовал вецей як пейдзешат будовні за рижни наменки (як цо то приватни хижи и вили, вецейповерхово квартални будинки, явни и культурни установи, фабрики). Источашнє, Табакович ширцом Войводини будовал, як перши регионални архитекта, и створел даєдни з найкрасших ділох сербскей модерней медзивойнової архитетури. У Новим Садзе, медзи иншим, готел Парк, будинок Червеного крижа, Дом новосадскей тарговинскей младежи, Клайнову палату, будинок дньових новинох Югославянски дневник, вельку Танурджичову палату, Соколски дом (нешка театар младих); у Зренянину – Дзєцински дом, Берзу роботи; у Суботици – Берзу роботи; у Кикинди – Школярски и Соколски дом. За Сербску православну церкву проєктовал вецей менши храми у Стаїчеве, Горгошу, Руским Селу, Войводи Степи, Банатским Александровцу, у Сримских Карловцох Патрияршийну библиотеку. За римокатолицку церкву виробел вецей проєкти за обнову и реконструкцию. Под час войны, Табакович престал проєктовац. По войны ше вецей активно не занімал зоз проєктваньом и будованьом. Тримал фахови преподаваня, бул професор у уметніцкей школи, занімал ше з фотографию, дизайном, публицистику, прекладаньом и з часу на час з ушореньом ентериєру (театар у Зренянину, ушоренє новосадскей пошти). Умар у Новим Садзе, 1971. року.

ТВЕРДИНІ У ВОЙВОДИНИ

Вигодне географске положенє, вельки европски рики хтори у Войводини плівни по całej длужини, ровнінски терен, оможлівели вибудов розличних фортификаційних обєктох на тих просторох.

Найзначнейши тоти твердині:

- Петроварадинска твердиня;
- Бач (зоз XVI вику, по тей твердині Бачка достала свою назву);
- Сланкамен (XI вик);
- Ковин (XI вик);
- Врдник (XIV вик);
- Вершец (XV вик);
- Морович (XV вик).

Петроварадинска твердиня як ремек-діло воєней архитетури, находзи ше на правим побережю Дунаю при Новим Садзе. Єст шлїди же там було утвєрдзєнє ище у римским чаше.

Терашні випатрунок твердиня достала медзи 1690. и 1780. роком. Збудована є по системи французкого архитекти Себастьяна Вобана. Ма Горню твердиню (хтору твори сама твердиня опасана з мурисками – бастіоном зоз прикрима серпентинами) и Долню твердиню (подгород'є з мрежу узких улїцох, вецейповерховима будинками, шпитальом, манастиром и православну церкву). Под Горню твердиню збудована мрежа под'земних лагунох и ґалерийох у длужини 16 километери. Пре єй атрактивне положенє, тоту твердиню волаю и *Гибралтар на Дунаю*. Петроварадинска твердиня нешка єдина твердиня такей файти у Европи хтора у подполносци зачувана. Од 1950. року, твердиня центр культурних активносцох. На просторе твердині ше од 2000. року отримує найлєпши музични фестивал у Европи – Еґзит.

Слика: Петровардинска тврдиня

СЕБАСТИЯН ВОБАН (франц. *Sebastien Le Prestre de Vauban*, 1633-1707) бул еден з највекших воених инженероx познати по утврдновану и забрану тврдиных. Вон гуторел: *Тврдини ше не будуе по правилоx и системоx, але по людским здравим розуме и искустве.*

Непреривни војни Луја XIV за превласц у Европи дали вельке значене борбом коло тврдиных. Вельочислени тврдини служели як осигуране новозавжатиx териториюx. Вобан участвовал у шицких војнох хтори Французка водзела од 1651. по 1706. рок. Як инженер, участвовал у 53 обшеданьох, спомедзи хторих 52 були успишни. Попри того, збудовал 33 цалком нови тврдини и реконструовал вецей як 300. Його схопноц у будовану фортификациюx ше преширела и звонка граніцоx Французкей. По його принципох будовани тврдини по цалей Европи, та и у Сиверней Америки. Тиж, його система нападу на тврдини хаснована по конец XIX вику. У Сербии, тврдиня у Нишу, Београдска тврдиня и часточне Петроварадинска, тиж збудовани по Вобанових системоx. Умар у Паризу, 1707. року.

Илустрация: Роботи на Петроварадинскей тврдині

Тврдиня у Бачу то најзначнейше и најлепше очуване стредньовиковне утврдне на подручу Войводины. Локалитет на хторим тврдиня збудована шведочи о веліх викох хаснованя того природного обрабяючого терену, чия судьба повязана з рику Дунай – природну граніцу медзи народами и цивилизациями. Тота тврдиня збудована медзи 1338. и 1342. роком, а под час Ракоциювогo повстаня (1703) була спалена и вецей ше ю не обновйовало. Находзи ше на островку хторе обколешуе ричка Мостонг,

бара и штучни канали. Основа того городу ма форму неправильного штироугелніка на чиїх ше углох дзвигаю штири кули, з главну кулу хтора висока 18 метери. Твердиня у Бачу достала статус памятни́ка култури 1948. року, з чим застановене ей дальше препаданє и розношенє будовательного материялу, а отворена драга гу організованому стараню о ей очуваню.

Слика: Твердиня у Бачу

Вершецка кула то твердиня з XV вику, чийо ше остатки находза на 399 метерох надморскей висини, на Вершецким брегу над городом. Найзачуванша од ней *Донжон кула*. Реконструкция того драгоціного здания почала 2010, а закончена 2015. року.

На брегу, пред самим уходом до Врднику, находзи ше **Врдничка кула**. Кед ше з Нового Саду идзе до того фрушкогорского варошичка, скоро не мож не замерковац того прекрасне стредньовиковне здание. Слово о фортификаційним обекту хтори доминує над цалим подручом. Кули и муриска оброснути з густим лесом и то остатки єдного векшого утвердзєня хторе було барз значне за историю цалого подруча.

Остатки стредньовиковного **утвердзєня городу Сланкамен** находза ше на побережю Дунаю, на прикрим брегу над нешкайшим валалом Стари Сланкамен. Стредньовиковни город Сланкамен ше перши раз спомина у историйних жридлох у XI вику, тиж, бул наволовани и як Залонкемен, Заланкамен, Заланкамент. Основа твердині ма неправильну кружну форму. Гоч археологийни вигледованя окончовани на даскельо заводи, з нїма були облапени лєм часци того велького локалитету. Нешка можеме видзиц сликовити деталі мурискох и даєдних будинкох.

ДВОРЦИ И ЛЕТНІКОВЦИ

Дворци и летніковци у Войводини будовани у XVIII, XIX и на початку XX вику, на маєткох велькомаєтнікох, салашох або у векших населених местох. Велї дворци наисце прекрасни, скоро вше окружени з велькима, утвердзенима парками.

За кажди спомедзи тих будинкох вязана даяка леґєнда, хтора бешедує о таїнственим живоце дворянох и їх фамелийох.

Найкрасши и найзначнейши тоти дворци:

– Челарево;

- Байша;
- Велико Средиште;
- Голубинци;
- Кулпин;
- Нови Кнежевац;
- Сримски Карловци;
- Вершец;
- Конак;
- Сримска Каменіца.

На рубцох Делиблатскей писковини ше находза шейсц банатски дворци чия краса шведочи о вельким културним скарбу Войводини. У валале Конак ше находзи дворец Даниел. Вибудовал го гроф Ладислав Даниел, 1884. року. Дворец ма прекрасни парк. Недалеко од нього ше находзи дворец Ягодичох, збудовани 1835. року. Ягодичи були визначни члени Матици сербскей.

Недалеко од войволянского валалу Стари Лец, находзи ше дворец Капетаново. Вибудовал го 1904. року тедишні жупан Бела Ботка, а назву достал по остатньому предвойновому власнікови дворца – Миланови Капетанови.

У Старим Лецу, на штред валалу, находза ше єден коло другого два дворци хтори вибудовали члени єрменскей велькомаєтніцкей фамелиї Даниел. Вельки дворец вибудовал 1890. року гроф Пал Даниел, познейши вельки жупан Тамишскей жупанії. Мали дворец припадал Еми Даниел, родзини грофа Пала. Вибудовани є у другей половки XIX вику. Обидва дворци културни добра од велькей значносци.

Служба за заштиту памятникох у Войводини потераз евидентовала 28 дворци и летніковци – як културни добра, а штири з ніх маю статус памятника култури од винімковей значносци. Прешли часи зохабели велі шліди на тих обектох. Наменка дворцох у остатніх 60 рокох пременена, та ше тераз у ніх находза културни установи, шпиталі, школи, вирски заєдніци, готели, фабрики, та аж и Дом за ментално хори особи.

СРИМСКИ КАРЛОВЦИ

Окремне значенє того населеня – хторе 15 километри оддалене од Нового Саду –засноване на важносци хтору мало з початку XVIII вику, як економски, културни, духовни и политични центр сербского народу сиверно од Сави и Дунаю.

Найстарши будинок у городзе то **Стари двор** – резиденция православного митрополита хтори збудовани 1713. року. На месце того обекта, нешка ше находзи Патриаршийски двор вибудовани у барокним стилу, окружени з парком.

Специфични випатрунок Карловцом даваю:

- Соборна церква (збудована 1759. року);
- Долня церква;
- Горня церква (збудована у першей половки XVIII вику);
- Католицка церква (початок XVIII вику);
- будинок Магистрату у неокласистичним и неоготским стилу;
- Гимназия (перша сербска гимназия, основана 1791. року);
- Дворец Илион (нешка будинок у хторим змесцена музейна збирка);
- будинок Народних фондох;
- будинок Богословиї;
- Стефанеум (нешка Центр култури сербского народу);
- Студня при штирох левох.

МАТИЦА СЕРБСКА

Матица сербска найстарша културна институција у Войводини. Основана є ище 1826. року у Пешту, а до Нового Саду є преселена 1864. року. Ёй дїйствованє од самого початку було унапрямене на представяне сербскей култури у Европи, як и на просвищованє сербского народу. Пре витворїованє того цилю, розвита богата видавательна дїялносц. Ёй основу творел познати часопис *Лїтопис* хтори почал виходзиц 1824. року. Познейше настали числени едициї, медзи хторима и єдна з наглашену просвительну улогу под назву – *кнїжки за народ*. Од штерацетих рокох XIX вику творя ше условия за занїманє з науку. Теди формована библиотека з фондами кнїжкох з рижних наукових обласцох, як и збирка рукописох.

Слика: Будинок Матици сербскей у Новим Садзе

Матица сербска 1864. року преселена до новосадского Платонеуму. Нови Сад, од теди, познати и як *Сербска Атина*. Город достал тоту назву прето же ше тримало же ше коло Матици сербскей збераю найобразованши и наймудрейши людзе. Матица сербска постала символ гражданского дружтва, високей култури и просвительства.

Ёй снователе були:

- Йован Хаджич (теди млади докторант);
- Дьорде Станкович;
- Йосиф Миловук;
- Йован Деметрович;
- Гаврило Бозитовац;
- Андрия Розмирович;
- Петар Раїч.

ЙОВАН ХАДЖИЧ (1799-1869), сербски писатель. Народзел ше у Зомборе, у богатей фамелиї. Основну школу закончел на сербским язичу, а вец ше уписал до єднорочней немецкей школи у Сримских Карловцох. У Пешту уписал филозофию, а по трох рокох студирания, зохабел ю и почал студирац право. Ище док студирал филозофию, интересовал ше за антику и старогречески язич. У тим чаше, Хаджич почал писац поезию под псевдонимом Милош Светич. Року 1822. ше предлужел школовац у Бечу, на правним факултету. Зване доктора права здобул 1826. року, до Сербїи ше врацел 1837. року. Як єден з водзацих правнїкох, бул

визначна особа явного живота, учасник у політичних борбах и противник князя Милоша. Беч бул барз прихильни гу ньому, а Москва підозрива. Вон автор першого Сербского гражданского законіка, обявеного 1844. року (то бул треци таки законік у Европи). Бул значна особа и у культурним живоце: снователь Матици сербскей, редактор часопису *Літопис* – спочатку – сотрудник Вука Караджича. Медзитим, стредком трицетих рокох ше зражел з нїм, пре розличне похопйованє литературного языка. Хаджичово литературне и наукове діло огромне. Окрем з правом, занїмал ше з поезию, прекладал, занїмал ше з историю и филологию. Умар 1869. року.

Перши давателе прилогох жили у рижних штредкох – од Бечу по Темишвар и од Дубровника по Пешту. Тиж, припадали и гу розличним дружтвеним пасмом.

Добротворе и члени Матици сербскей були и владар Сербії – Милош Обренович, його брат Єврем, дворян Сава Попович Текелия, барон Йован Николіч, владар Чарней Гори – Петар II Петрович Неґош, припадніки кральовскей фамелиї Карадџордевич, але и писателе, народни трибунове, науковци, як цо Михайло Пупин. Медзи членами було и припаднікох других народох. Пре вельку потримовку народу, Матица сербска єден час була найбогатша задужбинска установа у Угорскей. З ей фондох були финансовани капитални проекти и школоване талантованих школярох и студентох.

Матица Сербска була приклад велім народом. По углядзе на ню, основана: Матица ческа (1831), Матица илирска (1842), хтора 1847. року наволана Матица горватска, Матица словацка (1863) итд.

Нешка, Матица сербска ма коло два тисячи сотрудникох хтори уклучени до вецей дзешаткох наукових и розвойних проектох. Робота Матици сербскей організована по оддзеленьох – литература и язык, лексикоґрафия, дружтвени науки, природни науки, подобово уметносци, сценски уметносци и музика и рукописне оддзелене. Сотрудніки пририхтую прилоги за дзешец матицово наукови часописи и робя на пририхтованю публикацийох од капиталного значеня за сербску культуру и науку (напр. Сербска енциклопедия, Сербски биоґрафски словнік, Словнік сербского языка, Правопис сербского языка). Библиотека Матици сербскей ма вецей як 3,500.000 публикації, а ґалерия – богату збирку.

Матица сербска сотрудничує з веліма институциями и поєдинцами зоз шицких крайох швета.

МУЗЕЇ, ГАЛЕРИЇ, АРХИВИ

Перши музей у Войводини основала Матица сербска 1847. року, за чуванє *шицких знаменїтосцох*, як писало у сновательним акту. Перша музейна збирка настала з богатого нашлїдства Сави Текелиї, а по вецейдецениїней пожертвовней роботи тота збирка преросла до Музею Матици сербскей, хтори отворени 9. юлия 1933. року.

Намагаючи ше створиц централни музей з ділокругом роботи за цалу Войводину, з Музею Матици сербскей видвоєна часц материялу и 30. мая 1947. року основани Войводянски музей. Тот музей одвитуюци простор достал аж 1974. року, кед є преселени до будинку бувшого суда, хтори направени 1896. року, по нарису архитекти Дюли Ваґнера з Будапешту.

ДЮЛА ВАҒНЕР (*Wagner Gyula*, 1851-1937), архитект з Будапешту. Його оцц, Янош Ваґнер, тиж бул познати архитект хтори проєктовал велі значни обекти, преважно у Будапешту. Дюла Ваґнер мал дванац братох и шестри. Студирал у Будапешту и Бечу, дзе му ментор бул Теофил Хансен з Данскей (хтори проєктовал прекрасни будинок Парламенту у Бечу). Будинок нешкайшого Музею Войводини проєктовал 1896. року, як судску палату, на месце легендарней карчми *У анґлийскей кралїци*. Нарис того будинку мал 9.000 квадратни метери поверхносци. Тот репрезентативни єдноповерхови монументални будинок ма широку основу и зложену структуру закрицових масох. То типови, добре опремени явни обект. Будовали го новосадски будователе. Дюла Ваґнер ше специализовал за обекти судов ширцом Угорскей. Проєктовал вецей як 150 значни обекти. По Першей шветовой войны ше преселел до Бечу, дзе умар 1937. року.

Войводянски музей (од 1992. року – Музей Войводини) отворени як музей хтори ма комплексни характер, з музейнима експонатами з археолоґиї, историї, етнолоґиї и културней историї Войводини. На просторе 3.000 м², представени вецей як 6.000 репрезентативни експонати з археолоґиї, общей историї,

исторії уметносци и етнології. Стаємна поставка дава слику милениумскей прешлосци того подруча. Виложени предмети шведоча о тирваню людских заєдніцох и културох од палеолиту и мезолиту, преїг прекрасних памятох з римскей епохи, селїдби народох, змени етнічних заєдніцох – славянских, угорского, сербского и других народох.

Друга часц стаємней поставки, хтора бешедує о прешлосци Войводини – од стредку XIX вику та по стредок XX вику – находзи ше у бувшим будинку Историйного музею.

Три римски парадни шлеми представляю єдинствени прикладніки своєї файти на подручу Европи и децениями ше видвоюю як неформални зашитни знак Музею Войводини.

Поставени и числени стаємни поставки:

- педагогийна вистава у гимназії Йован Йованович Змай у Новим Садзе;
- памятна вистава историчара и писателя Йована Раїча (1726-1801) у манастире у Ковину;
- поставка о науковцови шветового гласу Михайлови Пупинови (1858-1935) у Идвору;
- Музей родимого краю у Черевичу;
- музейни поставки у Руским Керестуре и Хртковцох.

З Войводянского музею познейше видвоєни установи хтори задлужени за заштиту памятнокох култури и природи:

- Музей роботніцкого руху и народней револуції;
- Музей Городу Нового Саду;
- Покраїнски завод за заштиту памятнокох култури;
- Покраїнски завод за заштиту природи;
- Театрални музей Войводини;
- Польопривредни музей Войводини.

Конечно, 20. мая 1992. року, Войводянски музей ше зєдинєл з Историйним музеєм Войводини до єдинственей установи – Музею Войводини.

Городски музеї ше находза у Новим Садзе, Вершцу, Зомборе, Зренянину, Панчеве, Суботици, Сримскей Митровици, Сенти, Кикинди, Сримских Карловцох, Бачкей Паланки, Бачкей Тополї и Руми.

Музейни збирки єст у Жаблю, Руским Керестуре, Бачким Петровцу, Шидзе, Нових Бановцох, Сримских Карловцох, Печинцох и Ковачици...

Мемориялни музеї єст у Сримскей Каменїци (пошвєцєни поетови Йованови Йовановичови Змайови), Манастиру Ковиль (пошвєцєни историчарови Йованови Раїчови), Челареве (стаємна поставка стилского меблю), Манастире Бодяни (мемориялна вистава подобового уметніка Христофора Жефаровича).

Зоз Сербскей народней збирки хтора основана 1847. у Матици сербскей, настала и **Галерия Матици сербскей**, хтора основана 1947. року. Тота галерия у Новим Садзе ма драгоцини уметніцки скарб – вецей як 2.500 діла сербского малярства од конца XVII по перши децениї XX вику. Явносци ше представляю древорези, бакрорези, старе церковне малярство, рисунки, малюнки и графики, цо и нешка дава тирваце доприношене гу розвою националней култури. Галерия Матици сербскей непреривно збогацує свою колекцию, унапредзує спознаня о сербскей националней уметносци з виставами и публикациями.

Познати дипломата и колекционер – Павле Бељански – 1957. року подаровал Войводини свою збирку у хторей були 170 подобово роботи – малюнки, русинки, скулптури и таписерії. Вони вилужени у **Памятней збирки Павля Бељанского**.

У Новим Садзе єст ище два интересантни галерії:

- **Збирка Райка Мамузича**, з творами сучасного малярства;
- **Збирка странских уметносцох**.

Мемориялна галерия Сави Шумановича, єдного з найвєкших сербских малярох, находзи ше у Шидзе. Винїмково вредни и **Галерия Милана Коньовича хтора** ше находзи у Зомборе и **Галерия Лазара Возаревича** у Сримскей Митровици.

Галерия подобових творительох Мадярох у Войводини, у периодзе од 1830. по 1930. рок основана 1973. року, у суботицким Городским музею, а єї найвєкши легат то діла Лайоша Хушвета (*Husvéth Lajos*), маляра и скулптора зоз Зомбора. У уметніцкей збирки суботицкого музею ше находза и твори бунєвских малярох хтори превжати з Бачкого музею др Йована Милекича.

Як культурну вреднось, спомніме ище и **Меморіялни музей маляра и поета романтизма Дюри Якшича** у Сербскей Црні и **Памятну збирку маляра Стояна Трумича** у Тителю.

У уметніцких колонийох хтори ше отримую у Сенти, Бечею, Бачкей Тополі, Ечки и других местох, з роками настали збирки малюнокх и скульптурох. Малюнки наївних малярох мож видзиц у центрох того малярства у Ковачици и Уздину, як и у Галерії наївней уметносци у Шидзе.

На Петроварадинскей твердині ше находза ателеи вецей як 40 подобових уметнікох.

Пейдзешатих рокох XX вику, часц простору Петроварадинскей твердині напущело войско и твердиня „дозелена гражданоm”. Петроварадинска твердиня теди постала не лем подобови мотив за малярох, але и место за роботу и творчосц, та и за – животни простор.

Перши ателеи достали уметніки Йован Солдатович, Йован Бицици, Павле Радованович, Емил Боб, Бошко Петрович, Богомил Карлаварис, а познейше и други познати уметніки.

По 1962. рок, Петроварадинска твердиня була отворени викладбени простор за групу уметнікох хтора ше волала *Простор 8*.

Зоз снованьом **Музею Городу Нового Саду** 1954. року, почина зберане уметніцких ділох зоз того подруча, а 1963. року основана Галерия родимого краю при Музею Нового Саду. Циль тей галерії було зберане, чуване, преучоване и викладане творох сучасней уметносци цо настали на тим подручу. Шейдзешатих рокох прешлого вику, на Петроварадинскей твердині отворени *Ателе б1* – уметніцка роботня за виробок таписерийох.

У Новим Садзе, концом штерацетих рокох прешлого вику, отворена школа за применену уметносц, а на початку пейдзешатих – Подобови одділ на Висшей педагогійней школи. Академия уметносцох отворена 1974. року, та даєдни уметніки з твердині постали професоре и образовали генерації младих уметнікох. Векшина з ніх и далей творела на Петроварадинскей твердині, та по тим тот простор и нешка єдинствена уметніцка оаза, полна зоз шарму и красоту.

ПОДОВОВА УМЕТНОСЦ

Пошвидко, под час XVIII и XIX вику, подобова уметносц у Войводини прешла драгу од зографского малярства хторе ше операло на византийску традицию, по творчосц хтора ше уключує до цекох европскей уметносци.

У XVIII вику барок постал водзаци стил у малярстве. Найвекши уметнік на драги европеїзациї под уплівом позного бароку бул бакрорезач Христифор Жефарович хтори ше занімал зоз фреско-малярством, а найпознатши є по малюнокх у манастире Бодяни, дзе зохабел твор у хторим „розтаргнул” з традиційними формами фреско-малярства. На олейових малюнокх у манастире Крушедол ше видзи уплів заходней уметносци XVIII вику. У другей половки XVIII вику, розмах достава ориентация гу бароку. Медзи першими майстрами того преходного периоду бул Димитриє Бачевич. Уж у другей половки XVIII вику, талантовани майстрове одходзели школовац ше до европских центрох, а у Новим Садзе ше отверали малярски роботні. Познати маляр и найзначнейше мено барокного малярства бул Теодор Димитриєвич Крачун,

ТЕОДОР ДИМИТРИЄВИЧ КРАЧУН (1732-1781), маляр, иконописец. Предпоставя ше же з родичами пришол зоз южних крайох Балкану, после паду Београда 1739. року, до Сримских Карловцох. Познейше жил у Сримскей Каменіци. У Сримских Карловцох здобул перши знаня о малярстве. Од 1760. року сотрудзовал на мальованю иконостасох у Далю, Крушедолу и Беочину. Познейше пошол до Бечу усовершиц своєю подобове образоване на подобовой академії, як и його приятель маляр Яков Орфелин. Крачун мальовал иконостаси у сримских валалох Нештину, Лачарку, манастире Хопово, у Зомборе, стари иконостас у каплички Карловацкей митрополії, як и иконостас карловацкей Соборней церкви, хтори робел з Яковом Орфелином. Мальовал и портрети. У своєї уметніцкей творчосци прешол през рижни фази и уплїви. У його старших творох присутни елементи славянского барока, византийско-сербского стилу зоографского малярства. У процивносци з тим архаїчним способом виражованя, обачує ше уплів заходного барокного малярства, поготов на портретох,

хтори малювал под уплївом заходней уметности портретованя и у хторих, за тот час, указал незвичайни квалитет. Умар у Сримских Карловцох, 1781. року.

Тиж, ту треба спомнуц и Захария Орфелина и бечского гравера Тома Меснера хтори ше зоз свою роботу повязал з Войводиной.

У XIX вику, у Войводини творя и Димитрие Попович, Янко Халкозович (чийо иконостаси украшую числени церкви), Никола Рашкович и банатски маляр Стефан Тенецки.

На творох Теодора Илича Чешляра обачливи уплїв венецианскей и французкей уметности. На преходзе до XIX вику ше визначує плодни и образовани уметник Арса Теодорович, у чийо ше работни школовали велї маляре. У XIX вику облюбени теми малярох були жанр-сцени, мертва природа и пейзаж. Медзи малярами того часу ше видвоюю Никола Алексич и Катарина Иванович, перша жена маляр у сербским малярстве, як и Константин Данил, єден з найвекших малярох того вику, иконописец, блїзки бечским класицистом, хтори найвекшу уметницьку моц указал як портретиста.

Андрия Петрич (*Petrich András*, 1765-1842) хтори походзи з подруча нєшкайшей Войводини, як маляр, алє и як инженер, мал славно кариєру. Тиж, позната була и фамелия Крановетер, а од нїх, найбаржей, маляр Пал Крановетер (*Kranovetter Pál*). Барз значни и дїла маляра Мора Тана (*Than Mór*).

МОР ТАН (THAN MÓR 1828-1899), маляр, представитель такв. историйного жанру, народзел ше у Бечею, як потомок аристократскей фамелиї хтора ше приселела зоз Немецкей. Його брат Кароль бул познати хемичар. Гимназию закончел у Калочи, у Пешту студирал физолофию и право. Под час студїох источашне учел и малярство у Миклоша Барабаша (*Barabás Miklós*), мадярского маляра хтори шлїдзел стил бидермаєр хтори бул у моди стредком XIX вику. Студїи прервал же би участвовав у мадярскей револуції 1848. року, под час хторей направел вельке число малюнокх и скицох. Понеже ше пре хороту не могол приявиц до войска, почал ше озбиљно занїмац з малярством. Перше пошел до Бечу, дзе ше предлужел учиц под покровительством Карла Рахла (*Karl Rahl*). Року 1855. зоз Бечу пошел до Паризу, а отамадз до Италиї же би ше конєчно, 1860. року, врацел до Мадярскей и там отворел стаємну поставку (галерию). Ведно з Карольом Лоцом, од 1864. року робел у Пешту на мурових фресках у Виґадоу (*Vigadó*), та у Мадярским националним музею (*Magyar Nemzeti Múzeum*), дзе комплетно омалювал мури коло ґарадичох, та у Опери (*Operaház előcsarnoka*). У фокусу його роботох историйни и митологийни подїї з мадярскей прешлости и традиції, як цо то *Атилова госцина* и *Хвилька зоз сходу у Оноду*, алє на його платнох обачуєме и сучаснікох и историйни особи сербского народу, як цо то *Подоба Сави Текелиї* (у Матици Сербскей у Новим Садзе) и *Сцена зоз шмерци Карадьордя* (Народни музей у Београдзе). Римокатолицкей церкви у Бечею – у хторей є кресцени – подаровал малюнок *Марийово вознесење* єдно з його найлепших витвореньох), а городу Бечею подаровал малюнок вельких розмирох – *Уход Мадярох под водством княза Арпада*. Умар 1899. року у Трсту. У Бечею постої памятна хижа Than.

Представителе романтизма у малярстве були Дюра Якшич и Новак Радонїч. Попри домашнїх малярох, у церквох мож видзиц и твори заходноевропских уметнікох, як цо то Паул Троґер у Чоки, Маулберч у Ечки, Йожеф Шефт у Суботици.

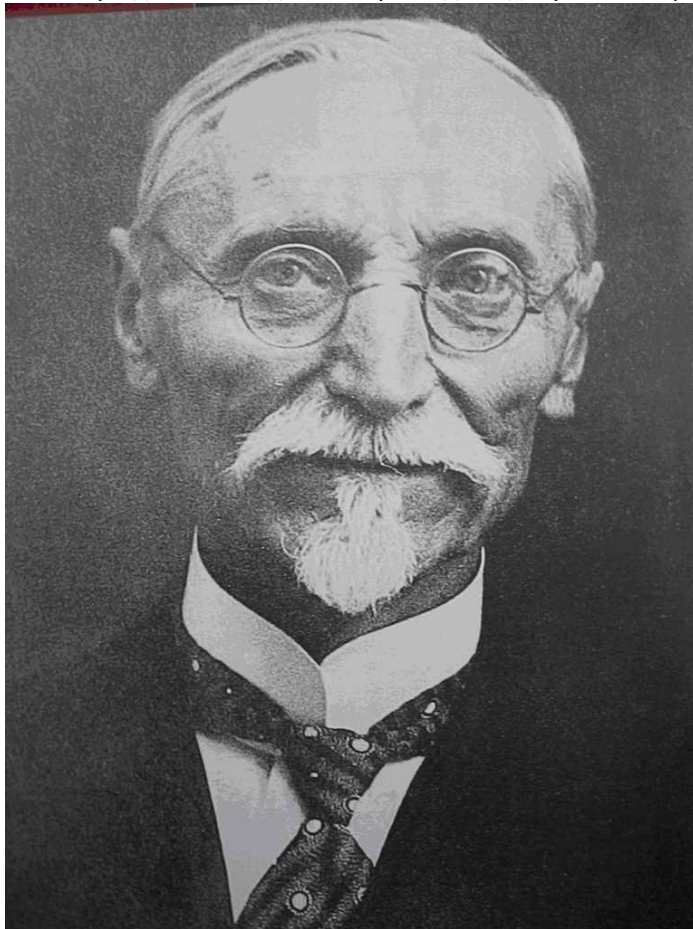
ДЮРА ЯКШИЧ – маляр, поет, приповедач, драмски писатель и педагоґ – народзел ше 1832. року у Сербскей Црнї у Банаце, у священїцкей фамелиї. Його праве мєно було Георгий. Оцец Дионизий го уписал до тарговецкей школи, зоз хторей вон три раз сцекал, же би ше на концу уписал до нїзшей ґимназии у Сеґедину. Потим пошел учиц малярство до Темишвару. Пред револуцию 1847. року, бул студент Уметницькей академиї у Пешту, алє пре револуцийни подїї мушел напущиц студїи. Гоч му було лєм 16 роки, у револуції участвовав як доброволец. Кед ше револуция закончела з поражењом, написал – *Яй, за цо зме гинули и страдали – а цо зме достали!* Кед ше врацел до родимого краю, предлужел учиц малярство у Вельким Бечкереку, попри познатого маляра Константина Данила, гледаючи власни уметницьки вираз. Худобство го неодлуга нагнало гледац и други роботи, та пошел до Бечу предлужиц студїи малярства дзе ше рушал у уметницьких кругох ведно зоз Бранком Радичевичом и Дюром Даничичом. Там настали його перши литературни твори. По врацаню зоз студийох, врацел ше до Банату и жил зоз малярства. Познейше ше преселел до Сербїи и робел у вецей местох як учитель, а у Краґуєвцу, Београдзе и Яґодини як ґимназийски учитель рисованя. Дюра Якшич

бул всестрани уметнік, але и боем. Свойо перши писні подписовал як Дюра Якшич Маляр. У малярстве му идеал бул Рембрант. Познати його малюнки то *Дзивка у белавим*, *Княз Лазар* и други. Спомедзи поетох найволел Петефия и Байрона. Його найкрасши писні *На Липару*, *Падайце*, *браца*, *Мила*, *Кого мам любииц*, *Драга до Горняку*, *През полноц нему* спадаю до найлєпших стихох сербскей поезии. Умар у Београдзе, 1878. року. У Сербскей Црні ше кажди рок отримую манифестации пошвєцени Дюрови Якшичови. На нїх ше додзелює *Награду Дюра Якшич* за найлєпшу збирку поезии хтора видата на сербским язике у предходним року.

Винїмково красни твори и твори резбарох зоз XVIII и XIX вику на церковних иконостасох у велїх местох у Войводини.

На концу XIX и на початку XX вику, Войводина страцела примат у култури медзи Сербами. Београд – як державне шедзиско и универзитетски центр – постал прицагуюци велїм автором з Войводини хтори, пре тоту причину, одходза до Београду. Тому допринєсла и неможлївосц уметнікох афирмовац ше у конзервативним и инертним штрєдку, дзе ше чежко прилапїовало модерну хтора постредно сциговала з Минхєну и Будапєшту. Пробованя уметнікох розбиц традицийни рамики (як цо то, поведзєме, Даница Йованович), оставали неуспишни.

На початку века умар остатні вельки припаднік романтизма – Аксєнтиє Мародич, а водзацу улогу у подобовей уметносци превжали творителє хтори свою уметносц виражовали през академски реализем. Медзи нїма ше видвоює Дьордє Крстич. Двоє маляре хтори припадаю гу академскому реализму – Урош Предич, автор вецей як тисяч иконох и Пая Йованович, найпознатши по историйних жанр-сцєнох. Тоти двоє уметніки уходза глїбоко до XX вику, а їх дїла здобули найширшу популярносц.

Слика: Урош Предич

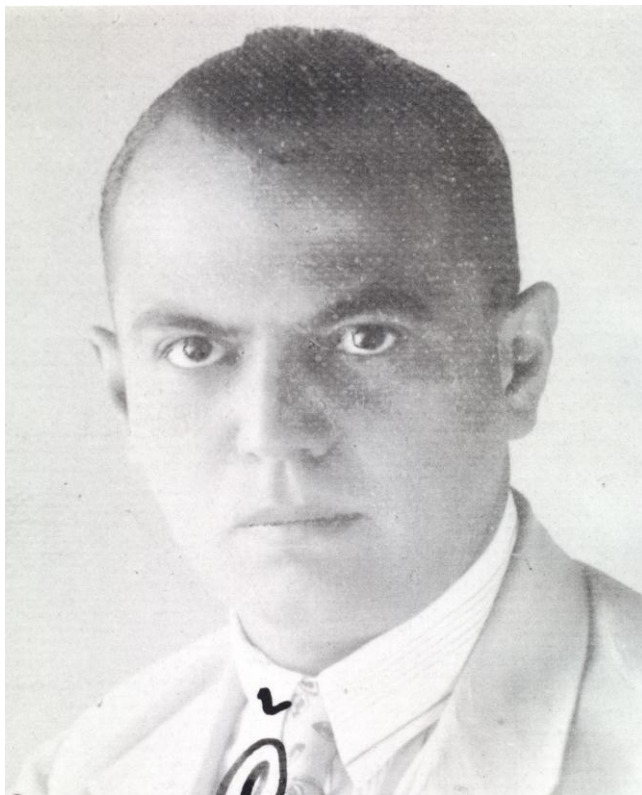
УРОШ ПРЕДИЧ (1857-1953), попри Паї Йовановича, бул еден з найвиразнейших представителейо академского реализма. Народзел ше у Орловату. Основну школу закончел у Црепаї, а штредню – у Панчеве. Академию закончел 1880. року, у Бечу. Бул перши прави реалистични жанр-маляр у нас. Намальовал портрети скоро шицких познатих особох з нашей култури и политики XIX вику. Окреме познати його портрети осемцох председательох Сербскей кральовскей академиї, чий член и сам бул. Намальовал коло 1.000 икони и виробел иконостаси у Бечею, Перлезу, Орловату, манастире Гргетег, Руми, Панчеве... Найпознатиши його твори: *Герцеговски вибеженци*, *Косовка дзивка*, *На мацериним гробе*, *Нахмурене дзивчатко*... Як студент достал *Гунделову награду* за портрет. Бул перши председатель Здруженя подобових уметнікох у Београдзе (1919). Умар у Београдзе.

Слика : Пая Йованович

ПАЯ ЙОВАНОВИЧ (1859-1957), ведно з Урошом Предичом, бул найзначнейши маляр сербского академского реализма. Народзел ше у Вершцу, дзе закончел основну и штредню школу и достал перши знаня о малярстве. Познейше студирал шейсц роки у Бечу. Йовановичово найпознатиши твори то: *Гуслар*, *Ранети Черногорец*, *Арнаутска стража*, *Черногорска карчма*, *Борба когутох*, *Приберане младеї*... Патриарх Бранкович за Милениумску виставу наручел од Паї Йовановича малюнок *Селїдба Сербох под патриархом Арсенијом III Черноевичом*. За потреби Вершцу, за тоту исту нагоду, намальовал *Преглашене Душанового законїка*. По вельким успиху того малюнку, предлужел робиц на декоративним историйним малярстве (*Святи Сава корунує Першовинчаного*, *Святи Сава мири братох*, *Душанова женїдба*, *Спальоване моцох Святого Сави*). Умар у Бечу, 1957. року.

У периодзе медзи двома шветовима войнами, афирмовали ше уметніки инспировани з войводянским поднебїом, хтори обрабляли теми и гледали вираз у контексту европских уметніцких струйох. Визначни маляре такей ориентації були Сава Шуманович и Петар Добрович.

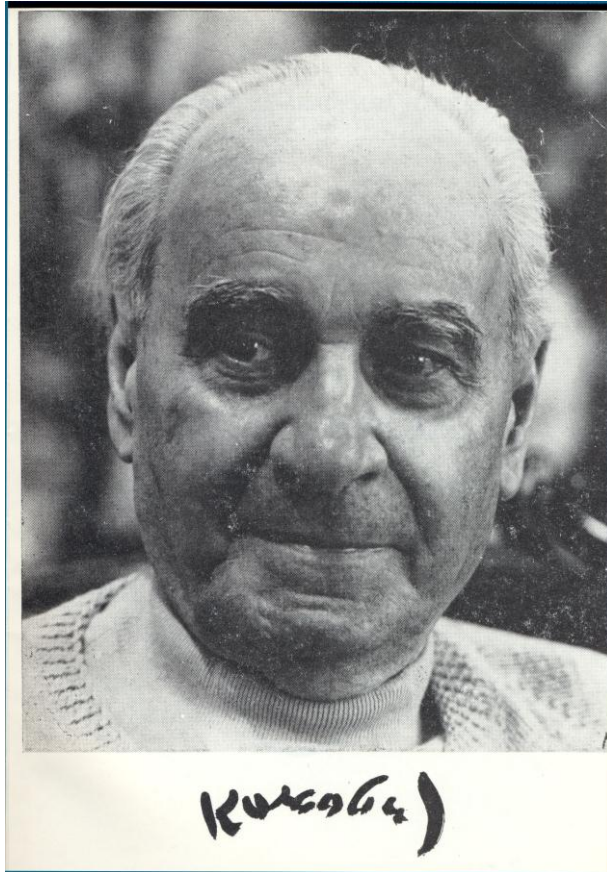

Слика: Сава Шуманович

САВА ШУМАНОВИЧ (1896-1942), познати сербски маляр, народзел ше у Винковцох, а основну школу закончел у Шидзе. До гимназиї ходзел у Земуну и уж 1911. року ше уписал на малярски курс професора Исидора Юнга. Сава Шуманович учел малярство у Загребе и Паризу. У паризким периодзе, його работа досцигла полну красу и моц, його малюнки характеризую фигурални композициї у идиличней пейзажней конструкциї. Творел под уплївом европского кубизма, експресионизма, поетичного колоризма. Мальовал пейзажи, акти, мертву природу. Пре хороту ше враца до Шиду, дзе твори *Шидски циклус*. Написал познати кнїжки о уметносци (напр. *Маляр о малярстве*, *Прецо любим Пусеново малярство*), а його познати роботи то: *Фриштик на трави*, *Пияна ладя*, *Червени килим*, *Мост на Сени*, циклус вельких платнох *Шидянки...* Штреляни є у Сримскей Митровици, 1942. року. За нїм остали коло 1.400 твори. Од 1953. року його малюнки збера, чува и виклада **Галерия малюнокх Сави Шумановича** у Шидзе, у хторей виложени 417 роботи, цо их општини подаровала уметнїкова мац Персида.

У тим периодзе творя и Миленко Шербан и Стеван Боднарв.

У сучасним малярстве, през скоро цали XX вик, доминовал **Милан Коньович** (1898-1993), маляр чию животну и подобову драгу означели ровнїна Войводини и родими Зомбор.

Слика: Милан Коньович

МИЛАН КОНЬОВИЧ (1898-1993), єден з найзначнейших сербских малярох XX вику. Школовац ше почал у родним Зомборе. Малярство учел у Праги, Бечу и Паризу, а после того ше усовершовал у Минхену, Дрездену и Берлину. Барз значни период у його розвою – як маляра – бул час хтори препровадзел у Паризу (1924-1932), дзе мал и даскельо самостойни вистави. После того ше врацел до родимого Зомбору. У своім обсяжним малярским опусу, преходзел през рижни фази и периоди. Єден з найплоднейших малярох новшого часу – зоз своім малярством означел скоро цали вик у подобовой уметносци Войводини. Малюнки – пейзажи, портрети, композиції, мертва природа и ентериєр, мотиви з його родней Бачкей, з вираженим колоризмом приказую цеплоту Войводини. Векшина Коньовичових малюнок ше чува у **Галерії Милана Коньовича** у Зомборе (1.060 твори), хтора отворена 1966. року на основи леґату хтори маляр охабел своему родимому городу.

У тим периодзе, у малярстве ше зявює запожнета сецесия и символизем – Бела Фаркаш (*Farkas Béla*) и Шандор Олах (*Oláh Sándor*) зоз Суботици, потим ориентализем и историйне малярство – Пая Йованович з Вершцу, перши сербски уметник хтори здобул медзинародну славу, Франц Айзенхут з Бачкей Паланки, по народносци Немец, хтори представя и часц мадярскей историї уметносци.

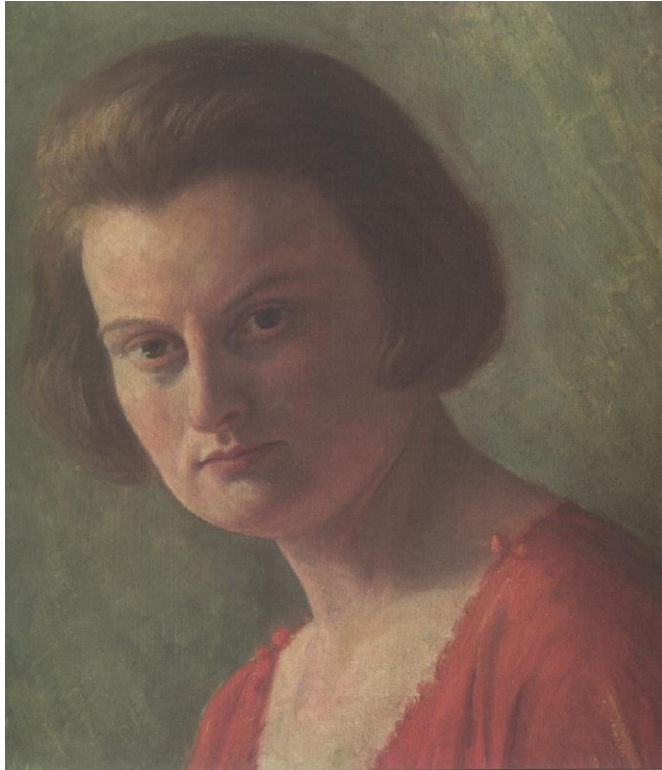

Слика: Франц Айзенхут

ФРАНЦ АЙЗЕНХУТ (EISENHUT FERENCZ 1857-1903) бул маляр оріенталних и историйних темох, у стилу академского реализма. Народзел ше у Немецкей Паланки (нешкайша Бачка Паланка), як припаднік тедишніх подунайских Швабох. Мацерински язык му бул немецки, але чечно бешедовал и по мадярски и сербски. Представя уметнікох хтори зоз творчосцу и животом були вязани за вецей нації и держави. Робел и жил у Будапешту, Минхену и у своїм родним месце. Уметніцке школованє почал у Будапешту, предлужел го на Академиї у Минхену. Од 1883. року путовал по Азії и Африки, гледаючи инспирацию за свойо малюнки. Викладал у Будапешту, Минхену, Паризу, Мадриду, а свойо роботи предавал и у Англії. Перши вельки успех посцигнул з малюнком *Шмерц Дюл Баби* 1886, за хтори – перши спомедзи мадярских уметнікох – достал Вельку златну державну медалю. Даєдни з його познатих творох то: *Народне вешеле на Кавказу* (фонд Галерії Матици сербскей у Новим Садзе), *Пред пресуду и сон* (Национална галерия у Будапешту). Малюнок *Битка при Сенти*, хтори ше находзи у Зомборе, найвекши малюнок историйного жанра у Войводини, а настал з нагоди Милениумскей преслави 1896. року. Умар 1903. року.

Стипан Копилович бул буневски маляр з Баймоку, представитель импресионизма, а представитель постимпресионизма бул Йозеф Пехан, Немец з Вербасу.

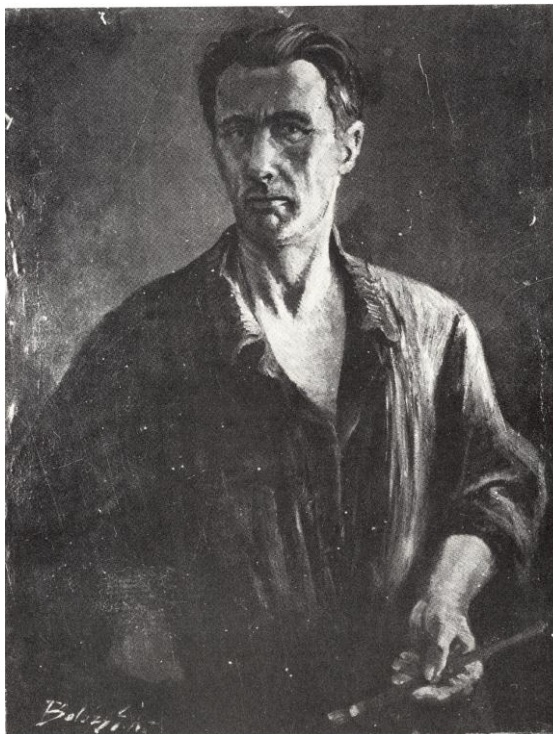
Зявюю ше и перши академски образовани малярки – Даница Йованович з Бешки, Єлена Чович зоз Суботици, Зуска Медведьова з Бачкого Петровцу. Уметніки ше у тим периодзе школовали у Будапешту, Минхену, Бечу, Паризу и Праги, бо у нас ище вше не було висши уметніцки школи.

Слика: Портрет Зуски Медведьовой

ЗУСКА МЕДВЕДЬОВА (ZUZKA MEDVEDOVÁ 1897-1985), була єдна з перших словацких маляркох. Народзела ше у Бачким Петровцу. Першираз ше представела на вистави малюнокх и ручних роботох у Бачким Петровцу 1919. року. Жадаюци уписац ше на академию, 1921. року одходзи до Праги и почина ше учиц у професора Фердинанда Енгелмилера хтори бул познати пейзажист. Познейше одходзи до Берлину, але ше неолдуга враца дому, бо недосц знала по немецки. Першу самостойну виставу пририхтала 1922. року, у будинку у хторим ше нешка находзи ґалерия хтора ноши ей мено. Уписала студії у Заґребе, та ше знова врацела до Праги, дзе уписала Академию уметносцох хтору закончела 1929. року. Медзи ей портретами, пейзажами и мертвима природами ше находза и прикази народного живота и народних ношньох. Ёй уметніцке наслїдство чува и приказує Ґалерия Зуски Медведьовой у Бачким Петровцу, хтора отворена 1. юлия 1989. року.

У медзивойновим периодзе, Нови Сад – як нови административни центр – достал монументални здания и стилу модерней архитетури, спомедзи хторих мож видвоїц Соколски дом и Дунайску бановину хтори робени по проєктох новосадских архитетох Дьордя Табаковича и Драгиши Брашована. У тим периодзе ше визначає социална ґрафика Арпада Балажа (*Balázs G. Árpád*) и каритативни рух потримованя социално загроженых талантох, Петера Кукаца Надьпатия з Бачкей Тополї, Йожефа Тота зоз Сенти, Андраша Хандї зоз Суботици. Петер Кукац Надьпати бул перши творитель з Войводини чийо малярство було означене з епитетом *наївне*, з категорию хтора ше у европским малярстве дефинувала на початку века.

Слика: Портрет Арпада Г. Балажа

АРПАД Г. БАЛАЖ (BALÁZS G. ÁRPÁD 1887-1981), визначни графичар, уметніцке школованє почал у Баї, же би ше познейше уписал на Уметніцку академию у Будапешту, хтору мушел напуциц пре войну. Дипломовал 1924. року на Уметніцкей академії у Праги, з препознатлївим уплївом кубизма. У Суботици постал илустратор суботицких дньових новинох *Vácsmegyei napló* (Бачки дневник), потим преходзи до Београда и постава сотруднік новинох *Час (Време)* и Дзецински час (*Дечије време*). Зоз Золтаном Чуком (*Csuka Zoltán*) 1927. року виробел вецей як 300 портрети тедишніх политичарох, дружтвених роботнікох и уметнікох за кнїжку *Войводянска галерия*. Од 1926. року ше пошвецує кубо-експресионизму и социјалним темом. По уметніцких досягох ше видвоує циклус його илустраційох писньох мадярского поета Ендреа Адиа (*Ady Endre*), хтори настал 1930. року. Вельку часц його творчосци ше чува у уметніцким фонду Городского музею у Суботици.

Медзи уметніками хтори моцно одражовали европски струяня и давали специфични тони войводянского поднебья и штредку у другей половки XX вику, визначую ше Милан Кечич, Йован Солдатович, Бошко Петрович, Милан Керац и други.

ЙОВАН СОЛДАТОВИЧ (1920-2005), сербски маляр и скулптор. Народзел ше 1920. року у Черевичу. Його оцек Стеван бул ципелар хтори ремесло закончел у Пешту и бул барз образовани – бешедовал три язики и вельо читал. Кед Йованови було дзешец роки, фамелия ше преселела до Нового Саду, на тедишнї *Мали лиман*. Оцек твердзел же тот часц городу неолдуга будзе центр городу, и наисце, о пейц роки, недалеко од їх обисца почала вибудов будинку Бановини. Йован матуровал у гимназиї у Новим Садзе, а познейше закончел школу за резервних официрох у Марибору. После того уписує студиї архитетури у Београдзе. Война прервала Солдатовичово студиранє и вон ше враца до Нового Саду. Участвовал у народношлебодительним руху, по партийним задатку. Бул илегалек. По войни закончел Академию подобових уметносцох – скулпторски напрям. Єден час робел у Београдзе, але ше 1953. року врацел до Нового Саду, дзе организовал подобови оддїл на Висшей педагогийней школи и постал перши професор скулпторства. Источашне предводзел иницијативу за снованє малярских ателеох на Петроварадинскей тврдинї и медзи першима отворел свой ателе, дзе непреривно будзе робиц аж до своєї шмерци 2005. року. Найпознатши твори Йована Солдатовича то памятник жертвом рации *Фамелия* (Нови Сад), памятник жертвом

рації у Чурогу, пам'ятник штреляним родолюбом у Жаблю, Пам'ятни парк Сримски фронт, пам'ятник дзецом жертвом рації *Мац и дзецко*, пам'ятник Дюррови Якшичови и други.

У Суботици ше коло дружтва *Népkör* зберали Йозеф Ач, Дердь Сабо, Габор Алмаши и други.

ЙОЖЕФ АЧ (ÁCS JÓZSEF, 1914-1990), маляр, подобови критичар и педагог. Народзел ше у Бачкей Тополі, дзе закончел основну школу, а до гимназії ходзел у Суботици. Кральовску уметніцку школу закончел 1938. року, у Београдзе. Студії предлужел у истим городзе, на Академії подобових уметнікох. Робел як наставнік подобового образованя у рижних войводянских местох (Сента, Бачка Тополя, Нови Сад). Занімаел ше з малярством, графіку, писал подобови критики у войводянских новинох *Маляр со (Magyar Szó)*. Зоз директором Городского музею у Сенти, Гезом Триполским (*Tripolszky Géza*) 1952. року основал подобову колонию у Сенти, хтора континуовано роби и нешка. Уложел вельо часу и енергії до снованя других войводянских колонийох (Бачка Тополя 1953, Бечей 1954, Ечка 1955). По шицким тим, Ач представя типову подобу войводянского уметніка: цали уметніцки вик препровадзел звонка гравитацийного поля Београду, як водзацого культурного центру повойнової Сербії. О його творчосци шведоча числени награди и припознання.

Од пейдзешатих рокох ХХ вику, основани числени континуовани подобово колонії у Сенти, Бачкей Тополі, Бечею, Ечки итд. Їх иницијална активносц було приближоване уметносци гу народу. У тей генерациї малярох, попри уж спомнутих Милана Коньовича и Йозефа Ача, визначую ше ище и Миливое Николаевич, Зоран Петрович, Бошко Петрович, Тивадар Ванек (*Wanyek Tivadar*), Стоян Трумич, Анкица Опрешник, Милан Кеац, Имре Шафрань (*Sáfrány Imre*), Дьорде Бошан и други.

Першенствена идея колонийох було мальоване Войводини, пейзажох и людзох, же би ше познейше зявела програмна уметносц з аграрними и привредними мотивами. Сновани и специјализовани колонії, наприклад за керамичарох у Малим Идьошу (1958), и на Петроварадинскей твердині 1961. року – єдинствена роботня за виробок уметніцкей таписерії. Идейни творитель бул Бошко Петрович. У Кикинди иснуе колония скулпторох *Терра*, у Суботици – Графични ателе.

Зачатніки концептуалней уметносци дійствовали у групох: група *Бош+Бош* у Суботици – Славко Маткович, Балинт Сомбати (*Szombathy Bálint*), Атила Черник (*Csernik Attila*), Ласло Салма (*Szalma László*), Каталин Ладик (*Ladik Katalin*) и група *Код* у Новим Садзе – Славко Богданович, Янез Коциянчич, Мирко Радойчич, Мирослав Мандич и Слободан Тишма.

Векше число скулпторох у Войводини роби од 1954. року. Попри уж спомнутого Йована Солдатовича, ту ище и Радмила Граовац, Иванка Ачин Петрович и Габор Алмаши (*Almásy Gábor*). Вельки уплів на розвой скулптурства у Войводини мала вистава Генрия Мура у Београдзе, 1955. року. Ана Бешлич и Нандор Глид (*Nándor Glid*) тиж спадаю до войводянских скулпторох хтори авторе вецей реализованих скулптурох у просторе. Ласло Силадї (*Szilágyi László*), Сава Халугин и Тибор Сарапка (*Szarapka Tibor*), як и Словак Владимир Лабат хтори ше од 1980. року намага витвориц акустичну форму, тє. синтезу звука и скулптури – скулптура музични инструмент. Попри нього, медзи войводянскими Словацями, визначую ше тоти уметніки: Ян Аґарски, Йозеф Клачик, Павел Чанї, Михал Кираль, Павел Поп и Ян Ступавски.

Шветову славу шейдзешатих рокох ХХ вику здобула *Школа наївного малярства Словацох* з Ковачици, чийо визначни члени були Мартин Йонаш (*Martin Jonáš*), Зузана Халупова (*Zuzana Chalupová*) и Ян Князович (*Ján Knázovic*), як и Уздинска школа наївного малярства Румунох, спомедзи хторих найвизначнейши Мария Балан (*Maria Bălan*), Ануйка Маран (*Anuica Măran*) и Єпуре Виорика (*Iepure Viorica*). Обидва школи почали робиц дзекуюци закладаньом малярох Бошка Петровича и Емерика Фееша.

Слика: Мартин Йонаш

МАРТИН ЙОНАШ (MARTIN JONÁŠ, 1924-1996), бул наївни маляр, найпознатши представитель наївного малярства и єден зоз сновательох школи наївного малярства у Ковачици. Жил и творел у родзеной Ковачици. Закончел основну школу и нізшу польопривредну школу. З малярством ше почал занімац 1944. року, кед як вояк ушорйовал партизански мурово новини. По врацаню з войны и по снованю *Школи наївного малярства* у Ковачици, постал єден з ей членох. Року 1952. перши раз викладац у Ковачици, з нагоди 150-рочніци приселєня Словацох до Войводини. Централни мотив його малюнокх то человек – земледілец. Кажди його малюнок приказує події зоз широкей банатскей ровніни. Подоби на його малюнокх маю гротескно велики руки и ноги, цо символизує пошвеченосц гу жеми. Його поетика єдноставна, але барз глібока и у своїх творох вон приказує найглібши правди иснованя. Приятеле го волали *Майстор Йонаш*. Намальовал вецей як два тисячи малюнки, хтори викладани на вецей як 300 виставох у скоро 50 жемох швета. Попри Войводини, найвецей викладац у региону и у Словацкей. Його ателе нащивели велї славни особи з цалого швета. Достал числени награди и припознаня за свою роботу. Умар 1996. року, у Панчеве.

Слика: Зузана Халупова

ЗУЗАНА ХАЛУПОВА (ZUZANA CHALUPOVÁ, 1925-2001), малярка, найпопулярнейша наївна малярка з Ковачици. Народзела ше у худобней ремеселніцкей фамелиї, як Зузана Кореньова. Закончала пейц класи основней школи у Ковачици. Року 1942. ше одала за Адама Халупу. Жили од винїцарства, пчоларства и польодїлства. Не мали дзеци. Мальовала од 1964. року. На початку мальовала слики зоз живота Словацох у Ковачици и автобиографски теми (*Шмерц мужа*), але найвекша инспирация у творчосци ей були дзеци. У Ньюорку ю наволали – *Мац Зузана зоз тисяч дзецми*. Першу самостойну виставу мала у Дубровнику 1968. року. Познейше викладала у Бону, Цириху, Копенгагену, Стокголму, Женеву, Ньюорку, Лондону, Бечу, Диселдорфу и других городох швета. Векшину своїх малюнокх такой предала. Ёй слики ше находза у велїх колекцийох и галерийох ширцом швета. О ней ше писало у Французкей и Немецкей, у часописох хтори ше занімаю з уметносцу. Ёй малюнки друковани и на УНИЦЕФ винчованкох и календарох. Матица Словацка з

Братислави ей додзелела одликоване за животне діло – *Кирил и Методий*, найвисше припознане зоз Братислави хторе ше додзелює успішним Словацом зоз дияспори. Мальовала родзену Ковачицу, ей людзох, обичаї и каждодньово роботи. Умарла 2001. року, у Београдзе. Похована є у Ковачици.

Слика: Мария Балан

МАРИЯ БАЛАН (*MARIA BĂLAN*, 1923-2008), малярка, представителька наївного малярства. Народзела ше у Уздину, дзе закончила три класи основней школы. Була медзи снователями *Уздинскей школы наївного малярства*. Позната є у жеми и иножемстве. Була член Академиї традицийних уметносцох Румунії. Ёй роботи ше находза у Галерії у Уздину, Музею наївней уметносци у Ягодини, Музею наївней уметносци зоз Єну (Шпания) и по числених приватних колекцийох у цалим швецє. Викладала у Ньюорку, Вашингтону, Гаґу, Београдзе, Напулю, Болонї, Риме, Модени, Мадриду, Заґребе, Раковици, Вершцу, Торку, Селеушу, Банатским Новим Селу, Уздину и индзей. За штераець роки намальовала вецей як тисяч малюнки на хторих приказує народни обичаї, пейзажи и сцени зоз живота на валале. О ней и ей малюнокх писали велї критичаре уметносци, зняли и велї филми и телевизијни репортажи. За свою роботу доставала велї домашнї и медзинародни припознаня. Умарла 2008. року.

Значна колония у техніки слами у буневских валалох Таванкут и Дюрдїну, дзекуюци двом подобовим творительом и педагогом, войводянским Горватом – Иванови Яндричови и Стипанови Шабичови. Перши визначни сламарки були Мара Ивкович Ивандекич и Ката Роґич, шестри Милоданович, а визначни наївни малярки Буневцох – Горватох то Марґа Стипич и Цилика Дулич Касиба. Галерия наївних малярох у Ковачици основана 1955. року, а 1970. року – на иницијативу визначного наївного маляра зоз Шиду Илиї Босиля Башичевича, хтори подаровал своєю твори – основана галерия Илианум.

ЛИТЕРАТУРА У ВОЙВОДИНИ

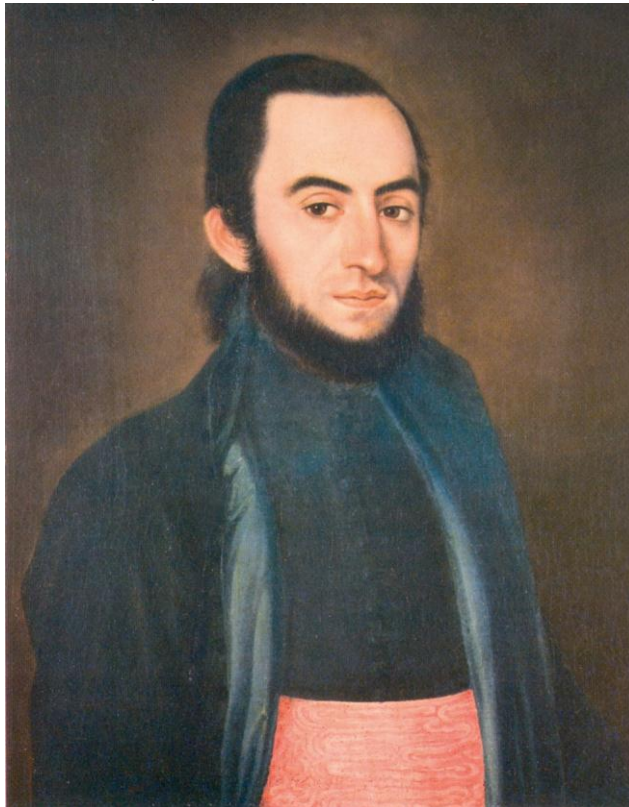
Литература Войводини мултинационална, мултиязична и мултикултурална. У ней ше прецаґую и преплетают велї национални литератури – сербска, горватска, мадырска, словацка, румунска, руска, ромска...

По Велькей селїдби Сербох (у XVII и XVIII вику), нови штредки сербскей култури ше формују у Сентандреї и Сримских Карловцох.

Византијске наслїдство сербскей литератури перши уноши писатель Гаврил Стефанович Венцлович, як и поет, калиграф, бакрорезач, издаватель и друкар Захариє Стефанович Орфелин, хтори порушал *Славеносербски магазин* (1768), перши часопис у сербскей литератури.

ЗАХАРИЄ СТЕФАНОВИЧ ОРФЕЛИН (1726-1785), визначни сербски поет, историчар, бакрорезач, гравер, калиграф, автор учебнікох. Народзел ше у сербскей фамелиї у Вуковаре 1736. року. Бул успишни маляр, калиграф и бакрорезач. Виробел вецей діла у бакрорезу, а на єдним з нїх представел Святого Саву. За члена Уметніцкей академиї у Бечу избрани є седемдзешатих рокох XVIII вику. Як поет, Орфелин найзначнейша подоба у поезиї у XVIII вику. Написал дзешец длугихи писні, спомедзи хторих найпознатша *Плач Сербии* (1761). У тей писні, Сербия жалує за славу дакедишней стредньовиковней держави и критикує сонароднікох хтори забуваю свой национални идентитет. Орфелин автор першого сербского буквара зоз 1767. року, по хторим учели велі ґенерації дзецох. Вон и автор перших учебнікох латинского языка. Його найобсяжнейши твор *Житие Петра Велького* (1772). Написал и перши сербски *Вични календар*, дзе – попри стандартних календарских податкох – дава и обсяжне поглаве о астрономії. Замерковал и значносц ліковитих рошлінох и написал (незакончену) кніжку *Вельки сербски травнік* у хторей обробел коло 500 рошліни, даваюци коло каждой латинску и народну назву – з податками о єй ліковитим дїйстве и терапийох. Умар у Новим Садзе, 1785. року.

По своїх классицистичних попатрункох, централне место познейше забера священїк и талантовани поет Лукиян Мушицки, познати як сотруднік Вука Караджича, Доситея Обрадовича и Ернея Копитара (на лингвистичним полю).

Слика: Лукиян Мушицки

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ (1777-1837), сербски поет и владика. До основней школи ходзел у родним Темерину, а до гимназиї – у Новим Садзе и Сеґедину. После того, закончел право и филозофию у Пешту. По закончених студийох, постал администратор митрополитскей канцелариї у Карловцох и наставнік богословїї, а после того ше замонашел и постал архимандрит манастира Шишатовец. Од 1828. року по шмерц, бул владика Карловацкогo владичества, зоз шедзиском у Плашким. У Воєней країни по теди було лем школи зоз наставу на немецким, а вон отворел перши школи з наставу на сербским языку. Основал и Богословску школу у Карловцу у хторей и преподавал науку. Мушицки бул єден з найобразованших писательох своего часу. Попри латинского и греческого языка, бешедовал даскельо европски язики и познал твори поетох античного и нового часу. Мушицки попробовал архаїчни церковнославянски язык –

хтори не мал литературни традиції – присподобиц ґу новим тенденцийом. Попробовал створиц нови ритмични форми независно од народней поезії. Понеже жил у чаше Вуковей реформи языка и правописа, Мушицки ше занімає и з питаннями языка. Вон ше заклада за букву **ј** и уноши до сербскей азбуки букву **ђ**, вияшнює ше за народни язык, але – як церковни человек – вон и за русийскославянски: *Славянски, сербски язык – то два драги, а ґу єдному цилю нас водза* – ґуторел Мушицки. Вон ше закладал же би русийскославянски остал язык церкви и науки, а народни язык же би бул за народ и популярну литературу. Написал штири кнїжки лирских писньох родолюбивого, моралного и дидактичного змисту. Шпивал о характеру, народолюбию, давал морални поуки младому поколеню. Умар у Карловцу, 1837. року.

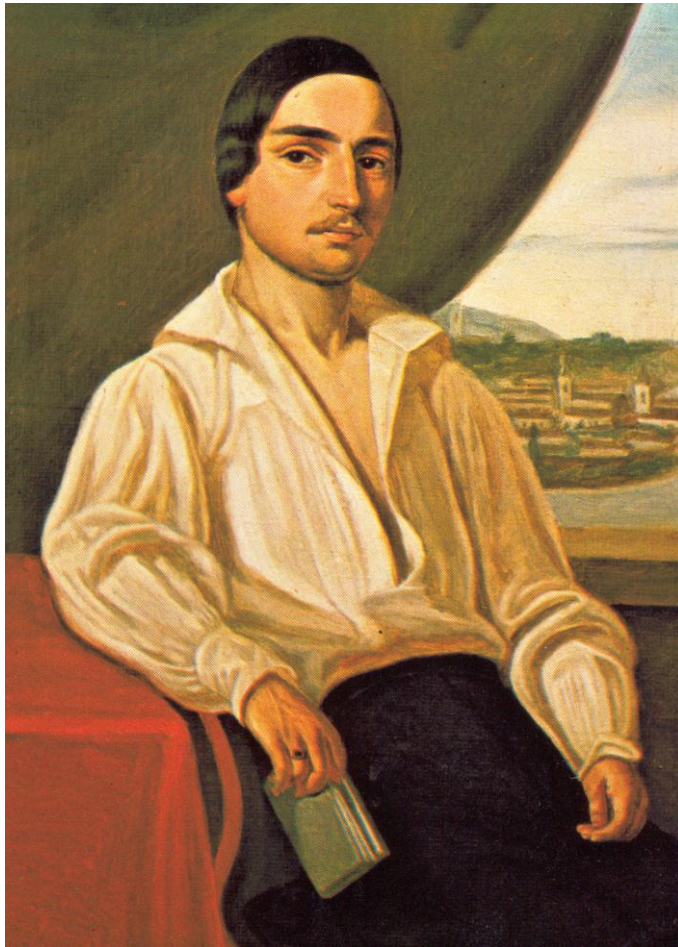
ґу класицизму припадаю и твори Йована Стеріи Поповича, поета, романсиєра и драмского писателя, хтори зохабел тирвацци шлїд у сербскей драми.

Познати и комедиограф Коста Трифкович, як и др Симеон Пишчевич, историчар хтори зоз своїма мемоарами инспіровал велїх поетох и писательох за витворйованє їх капиталних ділох.

Зоз зявеньом и ділом Досітея Обрадовича, сербска литература у Войводини у XVIII вику здобува характеристики модерней литератури. Бул вельки ерудит, путнік, познаватель языкох. Литературно-просвітительску роботу на широком плану и на нових основах почал з творами: *Писмо Гаралампіюви и Живот и приключєнє*.

Перша жена поетеса була Милица Стоядинович Сербкиня з Врднику. Вельки романтичарски поет Бранко Радичевич, зоз своїм твором *Писні* (1847), ведно з Вуком Караджичом, Неґошом и Дюром Даничичом, витворел триумф Вуковей реформи народного языка.

МИЛИЦА СТОЯДИНОВИЧ СЕРБКИНЯ (1828-1878), сербска писателька, образовала ше углавним сама, так же учела странски язики и писала. Народзела ше у сримским валале Буковцу, як дзивка валалского священїка у Врднику. Жила з валалским животом и цешела ше зоз тим. Страсно читала и писала. Писні обявйовала уж у тринастим року. Була страсни патриот и привитала пламень хтори 1848. року залапел цалу стару Европу, як першу шветлосц младеј сербскей шлебоди. Ёй мено ше од 1848. стрета у тедишніх сербских новинох и часописох. Ёй писні вишли у трох кнїжкох: 1850, 1855. и 1869. року. Вук Стефанович Караджич ю любел як својо дзецко и воалал ю *моя дзивка з Фрушкеј*. Кед упознал красну, младу и талантовану Милицу, Неґош гварел: *Я поет, вона поет, кед бим не бул монах, ниа, княгиня Чарней Гори!* Княз Михаило ёй бул щири приятель и зашитнік, а почитовали ю и Любомир Ненадович, Иван Мажуранич, Йован Суботич и други познати творители того часу. Милица Стоядинович зохабела тирвацу памятку зоз своїм поетичним дньовніком *У Фрушкеј Гори*, хтори написани 1854. року и видати у трох кнїжкох. Була сотрудніца велїх часописох и перша жена – воєни-репортер. Ёй репортажу, под насловом *Шерцо и барикади*, з Београду, дзе 1862. року були воєни зраженя, исти рок обявел *Мадярски дньовнік*. При концу живота ше з Врднику преселєла до Београду, дзе и умарла подполно забута и у найвекшей биди. Ёй косци 1905. року з Ташмайданского теметова преселєни до Пожаревца, дзе жил ёй брат. У Врднику ёй 1905. року подзвигнути памятник при манастире Сримска Раваница. Кажди октобер ше, на чесц тей поетеси, отримує поетичну манифестацию *Поход ґу Милице (Милице у походе)*. Тота манифестация тирва даскельо дні и ма програми у Новим Садзе, Буковцу (дзе ше народзела) и Врднику (дзе жила). У рамикох програми ше, од 1994. року, додзелює и престижну литературну награду за поезию *Милица Стоядинович Сербкиня* хтору додзелює Завод за културу Войводини за комплетни литературни опус.

Слика: Портрет Бранка Радичевича

БРАНКО РАДИЧЕВИЧ (1824-1853), сербски романтичарски поет, хтори ведно з Дјуром Даничичом бул найвирнейши шлїдбенїк реформи Вука Караджича и уводзена народногo язика до литератури. Народзел ше у Славонским Броду 1824. року, у фамелиї богатогo вуковарскогo таргoвца. Кресчене мено му булo Алексїе. Пред обьявйованьом своєї першей кнїжки, својо мено пременел на Бранко. Фамелия ше му 1830. року преселела до Земуну, дзе закончел сербску и немецку основну школу. До гимназиї ше уписал у Сримских Карловцох, у месце хторе – зоз Стражиловом – мало вельки уплїв на Бранково познейши твори, зоз хторих найпознатши *Школярски розход*, у хторим ошпивал Фрушку гору, школярски бависка и несташносци. По шейсцох класох у Сримских Карловцох, седму и осму класу закончел у Темишвару, дзе му оец, хтори теди бул чиновник, бул премесцени. Року 1843. уписал студиї права у Бечу, алє по трох рокох студийох, зохабел факултет. Теди ступел до кругу приятельох и сотрудникох Вука Караджича. Свою збирку, под назву *Писнї*, написал на народним язика. Бранко Радичевич писал любовни и родолюбиви писнї. Перши стихи написал док ходзел до Карловацкей гимназиї. Першу кнїжку писнох обьявел у Бечу, на чистим народним язика, у духу модерней европскей романтичарскей поезиї. Пре революцию хтора залапела Габсбургску монархию, Радичевич пошел з Бечу и жил у рижних местох у Сриме. З Бранком Радичевичом, до националней литератури, перши раз вошли писнї з виразно лирскимa мотивами и розположеньом. Були то писнї о радосци и краси младосци. Заш лем, векша часц його писнох (напр. *Кед сом думал же умерам*, *Смуток и опомнуце* або *Школярски розход*) писал як елегїї – смутни писнї. Под час революциї ше похорел на туберкулозу. Врацел ше до Бечу 1849. року и уписал студиї медицини, алє и предлужел и писац, та 1851. року обьявел ище єдну збирку писнох. Умар 1951. року у Бечу. По його шмерци, збирку писнох обьявел його оец 1862. року. Виполнене му жаданє и року 1883. його посмертни остатки пренешени з Бечу на Стражилово.

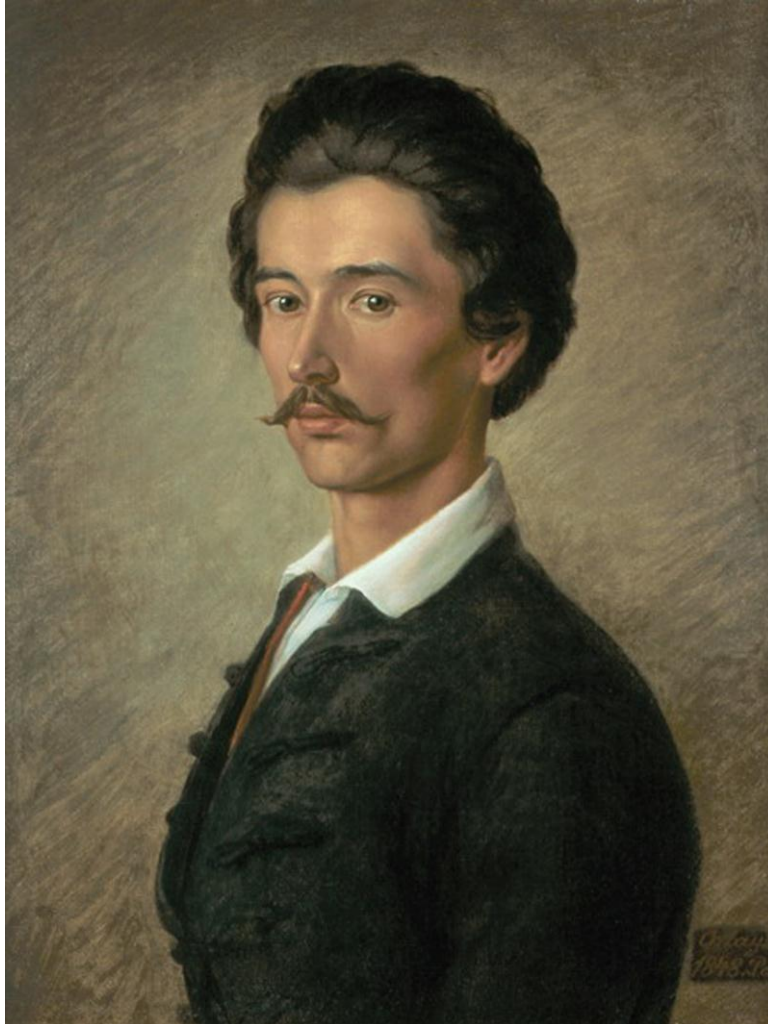
У Войводини народзени и познейши поетове сербского романтизма: Йован Йованович Змай, Дюра Якшич и Лаза Костич.

Слика: Йован Йованович Змай

ЙОВАН ЙОВАНОВИЧ ЗМАЙ (1833-1904), лікар, поет, писатель, редактор. Народзел ше у Новим Садзе, у угледней дворянскей фамелиї. Його прадідо бул Цинцар хтори од 1753. року жил и робел у Новим Садзе; бул тарговец, карчмар, тарговал зоз статком и поживу, мал своєю ладї. Дїдо му здобул дворянску титулу, а оец Павле бул сенатор и городоначалник Нового Саду. До основней школи ходзел у Новим Садзе, а до гимназиї у Новим Садзе, Галашу и Пожуну. Ище як гимназиялец, почал писац писні. Кед закончел гимназию, по оцовим жаданю, уписал право у Пешту, а вец студирал и у Праги и Бечу. Медзитим, прихильносц ґу природним науком превагла, та закончел медицину. За його литературне и политичне образоване було барз значне перебуване у Бечу, дзе упознал Бранка Радичевича хтори бул його найвисши поетични приклад. Под час гимназийного школованя, а вец и на студийох, упознал перше мадарску, познейше и немецку литературу. Занїмал ше теди и зоз прекладаньом на сербски язык писньох Шандора Петефия, Яноша Араня и ділох Имреа Мадача. На його литературну роботу моцно уплївовала творчосц Шандора Петефия, але пренашол и власни литературни вираз. Пре литературни заслуги, 1867. року, избрани є за члена *Кишфалудийового дружтва* – дружтва писательох Мадярскей. Року 1889, з богатима културними змистами, тото дружтво означело штераецц роки Змайовой литературней роботи. Отримовал вязи з Яношом Араньом и Мором Йокайом. Два найлепши збирки його поезиї то *Ружички* и *Спрети ружички (Ђулићи и Ђулићи увеоци)*. Вельке число його франтовлївих дзецинских писньочкох хтори були друковани у рижних новинох и часописох, вишло у двох виданьох вкупних творох: *Шпиваня*, и *Други шпиваня*. Йован Йованович Змай бул перши писатель у сербскей литератури хтори писал писні за дзеци.

У скарбніці *Смиле* облапени писні з боголюбиву и родолюбиву тематику, хтори прави дарунок сербскей литератури за дзеци. Писал по свою шмерц. Умар 1904. року, у Сримскей Каменіци дзе є и поховани.

Слика: Шандор Петефи

ШАНДОР ПЕТЕФИ (PETŐFI SÁNDOR, 1823-1849), малярски поет, народзени як Александар Петрович. Оец му бул Иштван Петрович, мац Мария Хрузова. Кресцени є у евангелистичней церкви, а до матичней кнїжки народзених є уписани на латинским –*Alexánder Petrovics*. Петефи му уметніцке мено, хторе почал хасновац 1842. року, кед под тим меном подписал свою писню – *У своєй оцовщини*. Без огляду на походзєнь, Шандор Петефи мал виражене малярске националне чувство. Писні почал писац и обявйовац ище як гимназиялец. После гимназиї, гоч ше оец тому процивел, вельо путує, блука, трима години. Же би не бул нікому на терхи, приявує ше до австрийского войска, але ше неодлуга розхорел и бул одпущени. После того ше опробовал як глумец и єден час робел як глумец у путуюцим театре. Сцигнул так и до Пешту, дзе нашол видавателя за свою писні и достал роботу як редактор у новинох. У тим периодзе, написал свою найпознатши писні. Свою першу збирку писньох, хтора му отворела драгу до широкей явности и слави, видал 1846. року. Того истого року ше ожєнєл з Юлию Сендреи и хторей пошвецел велї писні. Мали єдного сина – Золтана хтори ше народзел 1848. року, менєй як рок пред поетову шмерцу. Приповеда ше же, на дзєнь вибухованя повстаня, 15. марца 1848. року, Юлия Сендреи припла поетови на шмати першу малярску кокарду, символ револуциї, хтору зошила по углядзе на паризки народни трифарбово пантліки. Тот дзєнь

Шандор Петефи написав и свою познату пісню *Пісню нації (Nemzeti dal)*. Познейше ше придружел ґу революционерному войску. Петефи найвироятнейше погинул 1849. року у битки при Шегешвару, гоч точнейше повесц же теди щезнул без шліду.

Найпознати Петефийово пісні, окрема спомнутей *Пісні нації (Nemzeti dal)*, то и *Карчма (Kocsma)*, *Будзем древо (Fa leszek ha...)*, *Єдна думка ме прешлідує (Egy gondolat bánt engemet...)* и поеми *Витяз Йован (János Vitéz)*, *Апостол (Apostol)*, *Винска пиньвица (A borozó)*, як и роман *Кревніков штранґ (A hóhér kötele)*. Його поезия мала вельки уплів на поетох з Войводини, Йована Йовановича Змая и Дюру Якшича. Нешка, на стотки школи, улїци, ширцом Мадярскей и околних державох дзе жию Мадяре у векшим чишлє, ноша його мєно.

Слика: Янош Арань

ЯНОШ АРАНЬ (ARANY JÁNOS, 1817-1882), мадярски поет, прекладатель, критичар, историчар литературы и – попри Шандора Петефийа – найзначнейши представитель народняцкого напрямку у мадярскей литературы XIX вику. Дзєцинство препровадзел у худобстве, упознаваюци усну народну творчосц, народни приповедки, легенди, цо познейше одредзи його поетичну драгу. Школовал ше у Дебрецину. Цали живот бидовал. Кратки час, як и його добри приятель Петефи, бул пугуюци ґлумец, а жадал постац скульптор або маляр. Бул всестрани и образовани автор. Познал людску психу и у своїх ділох креировал богати нукашні живот своїх геройох. Перши вельке діло написав 1845. року – *Страцени устав (Az elveszett alkotmány)*,

сатирични еп у гексаметрох. Медзи його найпознатшима творами то трилогія, еп о народному геройови, Миклошови Толдийови – *Толди (Toldi)*, *Толдийова любов (Toldi szereple)*, *Толдийов вечар (Toldi estéje)*. Тот еп на сербски преложел Йован Йованович Змай. Арань познати и по историйних баладох (*Божи суд, Агнеза (Ágnes asszony)*, *Велшски барди (Walesi bárdok)*, *Краль Ладислав V (V. László)*). Писал и писні з народного живота у хторих ошпивал носталгію человека за природу и єдноставносцу. Його твори забираю значне место у розвою мадыарскей литературы, бо у чаше твореня националней держави, допринесол ґу твореню националней литературы. Намагал ше злучиц народну творчосц зоз високима уметніцкими вредносцами.

Лаза Костич, доктор права, полиглот, барз добри знавец ділох Шекспира, естетичар и филозоф, написал єдну з найкрасших писньох у цалей сербскей литературы – *Санта Мариа дела Салуте*. Романтичар, з реалистичними елементами, Яков Игњатович, снователь гражданского романа. Його главни твори тоті: *Милан Наранджич (1860)*, *Церп – будзеш спашени (1874)*, *Васа Респект (1875)* и *Вични млоди (1878)*. Драгоцини його мемоари хтори обявени аж 1966. року. Йован Грчич Миленко єден з найзначнейших поетох 60-их и 70-их рокох XIX вику. У своїх писньох вон шпивал о краси природи, о фрушкогорским пейзажу, о каждодньовим валалским живоце, а писал и любовни и елеґийни писні.

Слика : Лаза Костич

ЛАЗА КОСТИЧ (1841-1910), сербски писатель, поет, адвокат, новинар. Народзел ше 1841. року у Ковилу у Бачкей, у вояцкей фамелиї. До основней школи ходзел у месце народзенья, до гимназиї ходзел у Новим Садзе, Панчеве и Будиму, право и докторат права закончел на университету у Пешту. Почал робиц як наставнік у гимназиї у Новим Садзе, а потим бул адвокат, вельки нотар и председатель суда. Тото тирвало коло осем роки, а вец ше – по шмерц – занїмал лєм з литературу, новинарством, политику и з явними националними роботами. У Пешту бул два раз загарештовани: першираз пре фалшиву прияву же участвовал у забойстве сербского княза Михаила, а другираз пре борбену антиавстрийску бешеду у Београдзе на святочносци з нагоди преглашеня полнолітства княза Милана. Кед бул ошлебодзени, як знак припознання, бул избрани за посланїка Угорского собору. Як политични человек и явни роботнік, Костич моцно уплївовал на сербске дружтво своего часу. Бул снователь и лидер Зєдиненей младежи, порушовач и редактор велїх литературних и политичних новинох, блїзки сотрудиїк Светозара Милетича. Литературна діялносц Лази Костича була барз плодна и рижнородна, а творя ю коло 150 лирски и дваец епски писні, балади и романси, три драми (*Максим Црноєвич*, *Пера Сегединац*, *Ускокова мила або Гордана*), студії о краси, полемична кнїжка о Змайови, полемични статї, преподаваня, нариси и фельтони. Найзначнейши його предклади то преклади творох Вилияма Шекспира. Написал и даскельо приповедки (*Русалково чадо*,

Махараджа, Трапеніца). Медзи веліма краснима писнями хтори написал Лаза Костич, як напознатши, видвоюєме програмну писню *Медзи яву и медзи сном*, як и *Санта Мариа дела Салуте* – єдну з найвреднейших лирских писньох сербскей уметніцкей литератури. Умар у Бечу, 1910. року.

ЯКОВ ИГНЯТОВИЧ (1822-1889), романописатель и прозни писатель. Народзел ше у Сентандреї. Основну школу закончел у Сентандреї, а до гимназії ходзел у Вацу, Острогону и Пешту. Уписал ше на Правни факултет у Пешту, але пре зраженє з професорами, напуцел студії и добродзечне пошол до гусарох. Познейше закончел право у Кечкемету. Кратки час робел як адвокат, але, накардзи ше зорвала революция 1848. року, участвова у нєй на боку Мадярох процив Бечу. Пре того, по поражєню революції, мушел пойсц до Београду, дзе жил як новинар. Вец путовав по швецє. После трох рокох путованя, почал активно участвовац у явним живоце войволянских Сербох. Бул редактор *Літопису Матици сербскей* од 1854. по 1856. рок, потим народни секретар у Карловцох и вельки нотар у Новим Садзе. Кед Народна странка почала заєдніцку борбу з Мадярами процив Беча, Игњатович активно участвова у тей борби и два раз бул избрани за посланіка. Кед народна странка напуцела Мадярох, Игњатович – за розлику од векшини Сербох у Войводини – остал дошлїдни приятель Мадярох и прихильник сербско-мадярскогo спорозумєня. Прето го нападали як мадярона цо го провадзелo аж по шмерц. Свою литературну діялносц розвил у чаше кед бул на месце редактора *Літопису Матици сербскей*. Написал вецей патриотично-историйни романи и приповедки хтори ше пачели тедишней сербскей публики, але – по думаню критичарох – не мали праву литературну вредносц. Вельо обсяжнейша и значнейша його работа на социальним роману. Вон творитель реалистичного дружтвєного романа при Сербох. Його найлєпши романи тоти: *Чудни швет*, *Васа Респект*, *Вични млоди*, *Стари и нови майстро*вє и – остатні и найобсяжнейши – *Трапеніца*. И у других своїх романох и приповедкох, Игњатович тиж малює сучасни живот сербскогo дружтва у Войводини. Року 1888. є избрани за дописногo члена Сербскей кральовскей академїї. Умар у Новим Садзе, 1889. року.

ЙОВАН ГРЧИЧ МИЛЕНКО (1846-1875), сербски поет и доктор медицини. Народзел ше у Черевичу, у Сриме. У Черевичу закончел основну школу, вец немецку основну школу у Петроварадину, нїзшу гимназию у Новим Садзе, висшу гимназию у Сегедину и Пожуну. У Бечу почал студирац медицину, але ше похорел, та мушел напуциц студії. Мєно Миленко сам себе додал, по мену дзивки Милени, хтору насправди любел. Йован Грчич ше як поет розвивал як и шицки млади поетове нового поколєня. Бул занєшени з Бранком Радичевичом, зоз хторим мал досц заєдніцки прикмети. Прєкладал немецких поетох (Гєтеа, Шилера и Гайнеа), писал сентиментални приповедки. Писал патриотичну, любовну и епску лирику. Тиж, писал и патриотични писні. Обачлїво му лєпши любовни писні, у хторих виражена його мєгка, блага, нїжна, чувствительна и поетична душа. Найлєпши писні – тоти хтори вон найменєй ценєл и за хтори гуторел же су *прости писні* – тоти у хторих визначел свой поетични идеал – цо баржей ше прилїжиц гу животу и природи. У тих писньох шпивал о квецу, птицох, валалє, о Фрушкей гори. Тон сердечни и тоти писні маю одредзєну интимну ноту. Грчич ше не мал часу розвиц як поет, але у своїх писньох указал одредзєни красни поетични прикмети – живе чувство за природу, чувствительносц, щиросц и интимносц, як и смисел за красу у звичайним живоце. Похорел ше на туберкулозу, врацел ше до мацєри хтора го змєсцєла до цихосци лєса Беочинскогo манастиру, дзе и умар, у своїм 28 року.

У Войводини ше народзел ище єден барз значни представитель сербскогo реализма – Стеван Сремац. Його познати твори то *Поп Чира и поп Спира*, *Ивкова слава*, *Зона Замфирова*. Найвєкшу часц живота препровадзел у Београдзе и Нишу.

Литература у Войводини у ХХ вику прєходзєла през рижни епохи хтори одредзєвали и напрям по яким ишли поетове. Медзивойнови период означєли политични, дружтвєни и економски кризи, нови тоталитарни политични рухи, цо писательом того часу приношєло нєлагодносц хтору звладовали врацаюци ше до прєшлосци прєйг националногo романтизма, або глєдаюци подполно нови драги, одруцуюци шицки традиції.

До войволянскей традиції сербскей литератури спадаю познати авторє сербскей модерни – Велько Петрович и Исидора Секулїч, хтори вєкшу часц свойого живота препровадзєли у Београдзе.

Слика: Велько Петрович

ВЕЛЬКО ПЕТРОВИЧ (1884-1967), поет, есеїст и приповедач. Народзел ше у Зомборе. Оец му бул зомборски катихета хтори ше познейше замонашел, достал мено Герасим, и хтори тримал преподаваня на Богословії у Сримских Карловцох. Велько закончел гимназию на мадарским язикау, у родним Зомборе. После того пошол до Будапешту на студирац право. Перши писні обявел 1905. року. Наяр 1906. року, у Будапешту, почал ушорйовац мешачнік на мадарским язикау *Кроація (Croatia)*, у чиім поднаслове стої: *Горватско-сербска социополитична економска и литературна мешачна ревия*. Ище як млади, почал жиц у Београдзе и робиц як дописователь новосадских новинох *Браник*. У Першей шветовой войны участвовал як доброволец. Ведно зоз сербским войском ше поцагнул зоз Сербії 1915. року. По преходзе през Албанию, бул послани до Женевы, до новинско-пропагандного бироа Югославянского одбору. После того бул референт у одділу Министерства просвити за Бачку, Банат и Бараню у Новим Садзе. Отадз є премесцени до Министерства просвити у Београдзе, на место шефа Кабинета министра. У тим часе контактовал з веліма углядними сербскими писателями, як цо то Йован Дучич, Алекса Шантич, Милош Црњански, Милан Кашанин. Под час Другей шветовой войны, єден час бул у лагору на Баніци. По ошлебодзеню, бул управитель Народного музею у Београдзе по 1962. рок. Бул член САНУ и председатель Матици сербскей. Його литературни діла характерує патриотизем и смуток за прешлима часами. Писал писні, приповедки и есеї. Найпознатши його твори тоти: *Родолубиви писні, На прагу, Буня, Салащань, Препилка у руки, Бацко и його шестра, Спреведаца яр, Викривени совисци*. Преучовал новшу сербску уметносц, а особліво го интересовала

войводянска уметнось XVIII и XIX вику. Умар у Београдзе 1967. року. Установена награда *Велькова голувица* (2007) хтору ше додзелює за вкупни приповедацки опус сучасного писателя на сербским языку. Награду ше додзелює кажди рок, на манифестації *Вельково дні* у Зомборе.

Слика: Исидора Секулич

ИСИДОРА СЕКУЛИЧ (1877-1958), писателька, прекладатель, драгописатель, литературни критичар, педагог, академик. Народзела ше у бачким валале Мошорину. Дзецинство препровадзела у Земуну, Руми и Новим Садзе. Школовала ше у Новим Садзе (Висша дзивоцка школа), Зомборе (Сербска препарандия) и Будапешту (Висши педагогиум). Докторовала 1922. року у Гайделбергу. Робела як наставница у Панчеве, Шабцу и Београдзе. Под час длугих перебуваньох у Англії, Французкей и Норвежскей преглібела знане класичних и модерних языкох. Писала есеї и обявйовала преклады у веліх часописох. Була пошвечена краси написаних словох. Ище за живота була почитована як найобразованша и наймудрейша Сербкиня свойого часу. Тримала же бешеда и язик – културна смотра народу. Писала о Бранкови Радичевичови, Дюрови Якшичови, Лазови Костичови, Петрови Кочичови, Миланови Ракичови, Велькови Петровичови, Ивови Андричови, Момчилови Настасиевичови и других. Першу кніжку *Сопутніки* обявела 1913. року. На драги по Скандинавії настали *Писма з Норвежскей*, хтори спадаю медзи вершински твори драгописней литератури. Главни приповедацки твор Исидори Секулич то *Хроніка паланацкогo теметова*. Пензионowana є 1931. року, выбрана за дописного члена Сербскей кральовскей академії 1939. року, за рядового члена Сербскей академії наукох 1950. року – як перша жена академик. Умарла 1958. року, у Београдзе.

Вельки литературни витвореня дали поетеса и филолог Аница Савич Ребац и приповедач и историчар уметносьци и литератури – Милан Кашанин. Свойо модерни и авангардни поетични твори писал и Тодор Манойлович. Антивојнову поезию писал и Душан Василев (*Човек шпива по војни* и други писні) хтори вчас умар.

Тиж, модерни, авангардни и експресионистични поет и писатель бул Милош Црњански хтори ше народзел у Чонграду.

Окремни пецац медзивојновеј литератури дал Душан Василев, хтори пожил лем 24 роки. На 17 роки, як австроугорски војак на италянским фронту, чежко ше похорел на маларию. Його писня *Човек шпива по војни* єден з наймоцнейших апелох за мир у цалей историї литератури на тим просторе.

МИЛОШ ЦРНЯНСКИ (1893-1977), поет, приповедач, романописатель, есеїст, драматичар и публицист. Народзел ше у Чонґраду, у охудобненой гражданскей фамелиї. Оцец Тома бул нїзши чиновнїк (општински нотар) хтори пре свойо темпераментне заступанє сербскей меншинскей политики бул вигнати з Банату до Чонґраду. Мац Марина була родом з Панчева. Црнянски одроснул у Темишвару, дзе закончел сербску конфесионалну школу. Матуровал у темишварскей гимназиї хтору водзели католицки монахи пияристи. По його словох, бул штреднї школяр док му не умар оцец (по пияту класу гимназиї), а вец одлучел же надалей будзе мецди найлєпшима, цо и посцигнул. Пошол до Опатії, а вец на Риєцку експортну академию. У Риєки бавел фодбал за клуб *Викторія*. Року 1913. уписал студиї историї уметносци и филозофиї у Бечу, а дипломовал на Филозофским факлутету у Београдзе 1922. року. Участвовал у Першей шветовой войни. У мецзивойновим периодзе, робел як професор, новинар и аташе за информованє у амбасадох Кральовини Югославиї у Берлину и Риме. Од 1941. року бул у емиграциї у Лондону и робел як службенїк при югославянскей владі у егзилу. До Югославиї ше врацел концом 1965. року. Перши свойо писнї и приповедки обявел у зомборским часопису *Голуб*, ище 1908. року. Двацетих рокох пише свойо значни твори – *Маска*, *Лирика Итаки*, *Свята Войводина*, *Приповедки о хлопским*, *Дньовнїк о Чарноєвичови*, *Писма з Паризу*, *Селїдби*. У емиграциї обявює другу кнїжку *Селїдбох*, поему *Ламент над Београдом*. Свой остатнї роман – *Роман о Лондону* – обявел 1971. року. Литературни опус Милоша Црнянского спада мецди найзначнейши опуси у сербскей литератури XX вику. Його твори прекладани на анґлийски, французки, шпански, немецки, фланански, русийски, мадярски, польски, чески, словацки, румунски и други язики). Умар у Београдзе, 1977. року.

Слика: Ендре Ади

ЕНДРЕ АДИ (ADY ENDRE 1877-1919), мадярски поет, лиричар, новинар, потомок старей ердельскей фамелиї. Основну школу закончел у родним Ерминдсенту, док гимназийне образование здобул у Надькаролю и Зилаху. Два роки студирал право у Дебрецину и Будапешту, достал роботу як чиновник у суду, а познейше – у приватней адвокатскей канцеларии. Бунтовнички темперамент го цагал далей од мирного каждодньового живота, та пошол до Паризу, дзе го живот у тим вельким городзе унапрямел на поетични дражки. Року 1905. му вишла збирка писньох *Нови писні (Új versek)* у хторей ше находза велі незабутни писні того писателя. Од шицких мадярских поетох, вон найчастейше споминани и найбаржей нападани. Його поезия облапяла главни сегменти людского иснованя. Бул вельки патриота, любел свою жем, але и цалу Европу. У остатней кнїжки *На чолє процесии мертвих (A halottak élén)* хтора обявена 1918. року, одкрива дзиви глібини, бешедуе о глібокей резигнації, о мертвеним покрове и циню войны хтора грожи мадярскому народу. Його стихи прекладали Данило Киш и Мирослав Крлежа. Некролог з нагоди його шмерци написал и Милош Црњански. Умар у Будапешту, 1919. року. Велі войводянски городи маю улїцу хтора ноши його мено.

Слика: Деже Костолані

ДЕЖЕ КОСТОЛАНІ (KOSZTOLÁNYI DEZSŐ, 1885-1936), писатель, прекладатель, новинар. Народзел ше у Суботици, дзе ше почал школовац, а гимназию закончел у Сеґедину. Оцец му бул директор гимназии у Суботици. Студирал у Будапешту, дзе ше дружел з познатима мадярскимима писателями. Першу писню *Єден гроб* обявел 1901. року, першу збирку писньох *Медзи штирома мурами* – 1907, а першу награду достал 1910. року за збирку *Жалби недоброго дзеца*. Од 1904. року ше занїмал з новинарством. Спочатку писал до суботицких новинох, а познейше робел як сотрудиник часопису *Пештски дньовник (Pesti Napló)*. Бул главни и одвичательни редактор часопису *Заход (Nyugat)*. Од 1908. по 1910. рок путовал по Европи. Наяр 1909. року, нащивел Београд и свойо упечатки обявел у двох кратких драгописох – *Београдски дньовник* и *Сербски мозаїк* у часопису *Живот (Élet)*. Познейше их обединел и обявел у кнїжки под насловом *Тинта*. Заш лем, за нього

найвекша інспірація бул родни город. Велі його романи, спомедзи хторих найпознатши *Шкорванчок*, (*Pacsírta*), *Златни шаркань* (*Aranysárkány*) и часц приповедкох зоз *Вечарши Корнел* (*Esti Kornál*) вязани за його суботицки дні. Року 1926. обявел роман *Сладка Ана* (*Édes Anna*). Теди почал писац такв. шлебодни писні хтори обявени у збирки *Голу* (*Meztelenül*). Перши знаки хороти (рак гарла) ше зявели влєце 1933. року. О два роки после того, обявел збирку писньох *Покладанє рахункох* (*Számadás*). Умар у Будапешту, 1936. року. У Суботици, театр и гимназия за талантованих школярох ноша його мено. Кажди рок ше отримую *Дні Дежеа Костолаїя*.

ГЕЗА ЧАТ (*CSÁTH GÉZA* 1887-1919), праве мено му Йозеф Бренер младши (*Ifj. Brenner József*), мадярски новелист, лікар, музични критичар и родзина Дежеа Костолаїя. Бул талантовани за шицки уметносци, але славни постал зоз своїма новелами. У Суботици закончел Гимназию, а у Будапешту Медицински факултет. По заніманю бул неуропсихиатер и ведно з познатим психиатром Шандором Ференцийом, медзи першима прилапел Фройдову психоаналитичну теорию о хторей обявйовал и науково роботи. Народзел ше у фамелиї суботицкого адвоката хтори од 1902. окончовал функцію явного тужителя городу Суботици. Йозеф Бренер старши своєю уплївне положене хасновал и же би стимуловал розвой културого и музичного живота городу, та Чат од дзєцинства бул окружени з музику и винїмково грал гушлю. Перши музични критики и новели обявел 1903. року кед мал лем 16 роки. Вчас препознал значносц мадярских композиторох Бели Бартока и Золтана Кодаля и потримал їх виглєдованє автентичней народней музики – як мадярскей, так и околних народох. Як новелист и музични критичар сотрудзовал з водзацима будапештским дньовима новинами, як и з уплївним модернистичним часописом *Нюгат* (*Nyugat*). У його литературних ділох ше преплєта натурализем, символизем и сецесионизем, а познейше и психоанализа. Його збирки новелох тоти: *Чаривнікова заграда* (*A varázsló kertje*), *Подсудийове и други приповедки* (*Az albíróék és egyéb elbeszélések*), *Пополадньови сон* (*Délutáni álmom*), *Цукрар Шмум* (*Schmit mézeskalácsos*) i *Музичаре* (*Muzikusok*); постхумно му обявени дньовніки и писма. Написал и даскельо стотки музични критики у хторих описує културни и музични живот Будапешту и Суботици на початку ХХ вику. Умар у Келебїї, 1919. року, у своїм 32 року живота.

Слика: Емил Петрович

ЕМИЛ ПЕТРОВИЧ (EMIL PETROVICI, 1899-1968), дијалектолог и лингвист, основну школу закончел у родним Торку. Гимназију закончел у Брашове и Араду, а Препарандију у Орадеи (Румунија), а 1919. року дипломовао на Филолошким факултетом у Клужу. У Паризу предлужел студирац француски јазик, лингвистичну географију, експерименталну фонетику и славистику. Потим ше врацел до Клужу и постао универзитетски професор. Доктор филологије постао 1930. року. Автор је числених студија ох обласци дијалектологије и вигледовања фолклору. Њого најважнџи твор то *Атлас румунске лингвистике*, за хтори окончел вецеј вигледовања на терену меџи 1929. и 1938. роком на основи питалњика у хторим було 4.800 питања. Вигледовања окончел у 85 населенџох з румунским житељством, часточне и у сербскеј часци Баната. Автор је числених студија монографског и етнофолклорног характера хтори ше углавним засновани на дијалектологичким вигледовањох на терену. Бул вельки познавател сербског јазика и сербско-румунских јазичних преплетанџох. У својеј богатеј науковој работи ма вецеј јак 200 обявени специјалистични студије. Бул професор Универзитета у Клужу, шејсц роки и јак њого ректор, а – источашне – и директор Лингвистичног института, председател Дружтва славистох Румуније, член Румунске академие и Болгарске академие наукох. Погинул 1968. року, у гайзибанским нещесцу у Клужу.

Непостредно по Другеј шветовеј војни, розвивала ше социјално и друштвено анагажована литература чий главни представител бул Ђован Попович.

Васко Попа, ведно з Миодрагом Павловичом и Стеваном Раичковичом, модерно обновел и збогацел сербску поезию. Бул лиричар хтори злучел фолклорни вираз и надреализем, означени з гротеску и франтами.

ЙОВАН ПОПОВИЧ (1905-1952), поет, писатель. Народзел ше у Кикинди. У вчасней фази поетичней діялносци бул под уплівом експресионизма, стредком двацетих рокох ХХ вику спадал до групи неоромантичарох. Познейше ше обрацел гу сучасному животу, та свою поезию положел до служби роботнікох и революційних циљох. У писньох хтори настали под час Другей шветовой войны (Йован Попович участвовавал у НОБ-у), находзиме страсну опредзеленосц за революционерни идеї. По темпераменту, Попович не мал борбени дух, але бул ніжни и благи лирик, по чувствительносци блізки гу поезиї Милоша Црњанского. Найвецей швијосци и дожитосци ест у його писньох з мотивами родимого краю, у хторих ше чувствуе одгук гласох з дзединства, а у хторих фарби и звуки родней ровніни виволую носталгични чувства. Значнейши його прозни твори. Два предвойнови збирки – *Шора муши буц* и *Особи у преходзе* – одкриваю барз талантованого приповедача. У ніх приказал провинційни швет Войводини, а слики визначени з його здогадованяма з дзединства и младосци. З родимого краю ноши мегку лирску ноту хтора главне означене тих приповедкох. Найзначнейша му треца збирка приповедкох – *Правдиви легенди*. Наслов одкрива ей смисел: вона облапя приповедки о правдивих подїюх и правдивих особох о подвигох з НОБ-у, тоти хтори ше наисце случели, але хтори баржей здабу на легенди як на правдиви приповедки. Основни поступок автора хронічарско-мемоарски; приповедач забера позицију непристрасного шведка, літописца хтори ма задаток виратовац од забуца шмелосц обичних людзох. За дописного члена САНУ є избрани 1950. року. Умар 1952. року и поховани є у Алеї веліканох, у Београдзе.

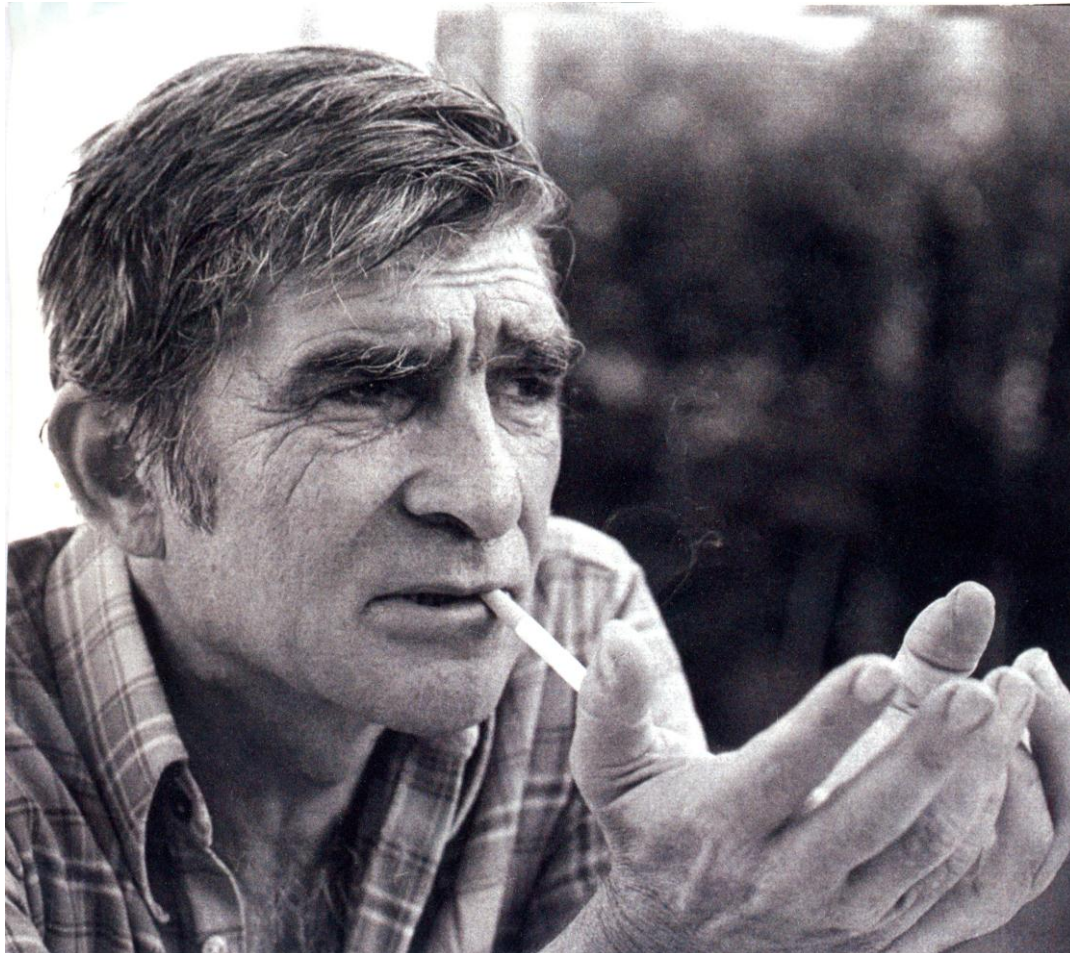

Слика: Васко Попа

ВАСКО ПОПА (1922-1991), поет, академик. Народзел ше у Гребенцу при Билей Церкви, як Василе Попа. По етнічним походзеню бул Румун. Основну школу и гимназию закончел у Вершцу. После того ше уписал на Филозофски факултет у Београдзе (романску групу). Студирац предлужел у Букурешту и Бечу. Под час Другей шветовой войны бул заварти у немецким концентрацијним лагру у Бечкереку (нешкайши Зренянин). По законченей войны, дипломовал на романскеј групи Филозофского факултету у Београдзе 1949. року. Перши писні обявел у новинох *Литературни новини* (*Књижевне новине*) и *Борба*. Його першу збирку писньох *Скора* (1953) ше трима як едно з ключних ділох сербскеј повойновой модерней поезиі. Потим обявел збирки писньох *Неспочив-польо* (1956), *Побочне небо* (1968), *Успана жем* (1972), *Вовча соль* (1975), *Живе месо* (1975), *Рез* (1981), як и циклус писньох *Мала шкатула* (1984), часц будуцей збирки *Железна година*, хтору нігда не закончел. Од 1954. по 1979. рок бул редактор у видавательней хижи *Нолит* у Београдзе. Складаюци усне наслідство, бависка зоз словами и загадки, Попа створел окремини поетични язык модерней сербскеј поезиі. Пририхтал зборніки *Зоз злата яблуко* (1958), *Хихотане* (1960), *Полноцне слунко* (1962). У поетичним зборніку *Зоз злата яблуко*, у новим шветле дати поетични швет народней творчосци. Васко Попа бул еден з найпрекладанших югославянских поетох, а сам прекладал з французкого языка. У Вершцу, 1972. року, основал *Литературну општину Вершец*. Бул избрани за дописного члена Сербскеј академії наукох и уметносцох, а еден є зоз сновательох Войводянскеј академії наукох и

уметносцох у Новим Садзе (1979). Умар у Београдзе, 1991. року. У Вершцу ше од 1995. року, кажди рок додзелює *Награду Васко Попа* – за најлепшу кніжку поезиї.

Од писательох у Войводини хтори писали на сербским язику, познати и Мирослав-Мика Антич, потим Александар Тишма, Стеван Раичкович, Бошко Петрович, Жарко Василевич, Младен Лесковац, Франя Петринович, Тодор Манойлович и други...

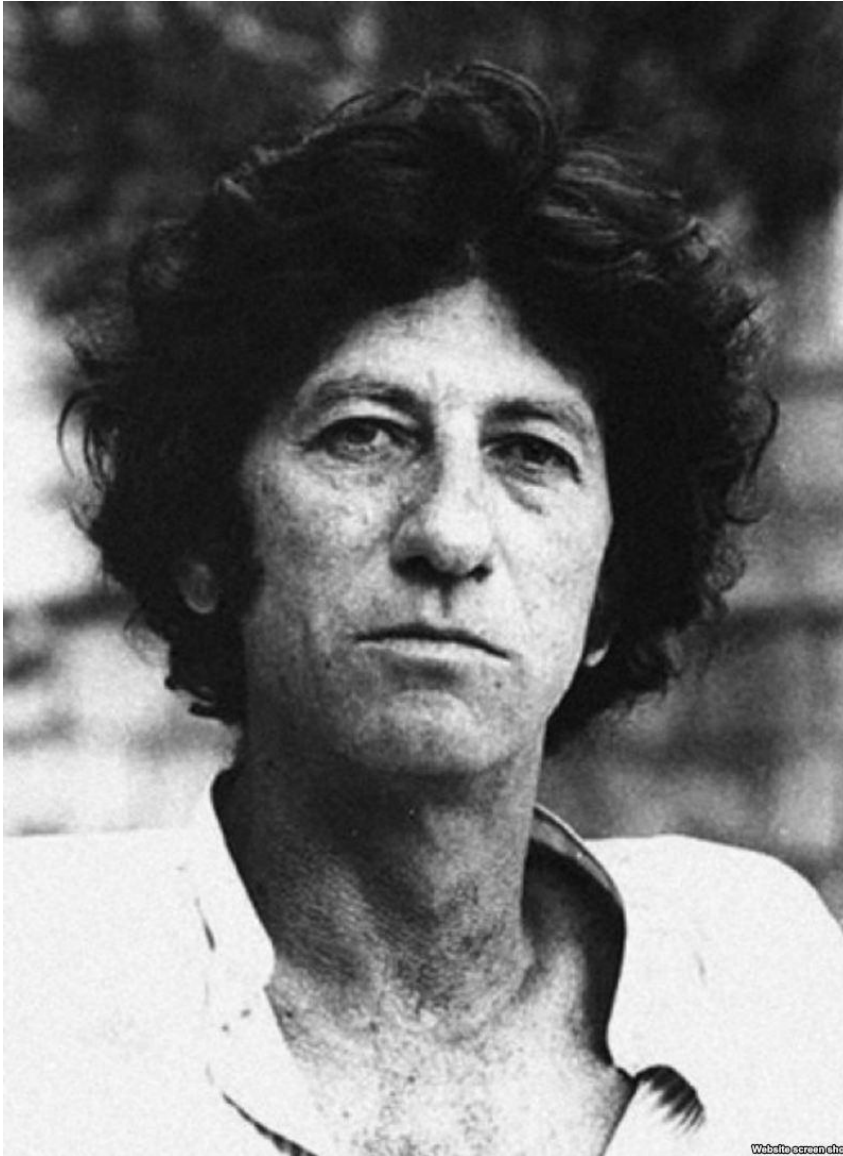

Слика: Мирослав Мика Антич

МИРОСЛАВ МИКА АНТИЧ (1932-1986), најавтентичнейши поет того поднебја, боем, народзел ше у Мокрину, дзе закончел основну школу. Гимназию закончел у Кикинди и у Панчеве, а студиї уписал у Београдзе. Жил у Новим Садзе. Пред тим як цо постал познати поет, робел рижни роботи – бул ладяр, мулярски помощник, роботник у пиварні, робел и у бабкарским театре. Окром писаня, занімал ше и з малярством, новинарством и филмом. Бул редактор новинох *Ритем* и *Дневник* у Београдзе и *Младого поколеня* у Новим Садзе. Першу писню обявел 1948. року, кед мал 16 роки, а два роки познейше – и першу кніжку писных *Виприповедане вјари*. Од 1954. року, бул новинар у новосадских новинох *Дневник* и ту, и у новосадскей видавателней хижи *Форум*, з меншима прервама, робел по свою превчасну шмерц, 1986. року. Написал коло 30 твори – збирки писных *Белаве небо*, *Рождество твојо*, *Лаца нїжносци*, *Окурена улїчка*, *Концерт за 1001 бубень*, *Кикинда*, *Писні за дзеци*, *Била канджурка*, *Остатня сказка*, *Нашмејани швет*, *Дурніста кніжка*, *Перша любов*, *Вшелїячини знам*, робел драми *Смутни марш*, *Змерк...* Робел на филмских проєктох *Фриштик з дяблом*, *Святи писок*, *Широке лісце*, *Страшни лев*. Писні Мирослава Антича преложени велї язики – мадярски, словацки, руски, македонски, англійски, алански, турски, чески, французки, польски, словенски, русийски... У Ньорку, концом седемдзешатих, у рамикох антології поезиї и прози з цалого швета *Нови напрями* обявени и його стихи. Попри велїх звонкачасових, незабутних стихох,

написал и охабел нам до нашлїдства стих зоз хтори вельо бешедуе о нїм: *О мнє ше найлєпше стараю тоти цо ме зохабя на мире. Тиж, поручел нам: Найволел бим кед бисце сами видумали мою биографию. Теди будзем мац вельо рижни животи и будзем найживши медзи живима.*

Данило Киш, ерудит, полиглот, полемичар, есеїст, прозни писатель, написал барз значни романи. Александар Тишма нешка и нешка у швецє найпрекладанши писатель з Войводини – приповедач, романсиєр, поет, есеїст и прекладатель.

Слика: Данило Киш

ДАНИЛО КИШ (1935-1989), сербски писатель. Народзел ше у Суботици 1935. року, од оца Едуарда – мађарского Еврея и мацери Милицы – Чарногорки. У чаше кед ше народзел, оцово презвиско було Кон, але го оцєц мађаризовал и пременел на Киш. По 1942. рок жил з родичами у Новим Садзе, дзе почал ходзиц до основней школи. Потим прешол до Мађарскей – до оцового родимого краю – и там закончел основну школу и два класи гимназиї. Оца му одведли до Авшвицу, та зоз фамелию пошол до Цетиня. Там бул по конец свойого школованя. На Филозофски факултет у Београдзе ше уписал 1954. року и як перши студент дипломовал на Катедри за общу литературу. Перши свойо роботи обявел 1953. року. Перши роман – *Псалом 44* – написал 1955. року, а 1960. написал роман *Мансарда*. Роман *Пискова годзина* обявени 1972. року и за

нього достал познату НИН-ову награду хтору познейше врацел. Року 1976. обявел кнїжку *Крипта за Бориса Давидовича* хтора була оштро нападана, прето же нїби була плагиат. Од 1979. року жил у Паризу, робел як лектор на Универзитету у Лилу. Значни дїла му и *Вчасни трапези*, *Заградка гар* и *Енциклопедия мертвих*. Позберани твори Данила Киша обявени 1995. року и преложени на шицки значни шветово язики. Умар у Паризу, 1989. року, а поховани є у Београдзе.

Слика: Александар Тишма

АЛЕКСАНДАР ТИШМА (1924-2003), писатель и поет. Народзел ше у Горгошу, у тарговецкей фамелиї, 1924. року. Дзекуюци мацери, мадарскей Еврейки, барз вчас почал учиц странски язики, та бешедовал по мадарски, немецки, французки и английски. Основну школу и гимназию закончел у Новим Садзе. Матуровал 1942. року. У Будапешту студирал економию и романистику (1942-1943). Кед Немци, наяр 1944. року превжали власц у Мадарскей, Тишма, ведно з велїма пештским студентами, бул одведзени до роботного лагру. Там препровадзел три мешаца. Року 1944. ступел до НОБ. Демобилизовани є у новембре 1945. року, кед почал робиц як новинар у новинох *Шлебодна Войводина*, а од 1947. року у Београдзе, у новинох *Борба*. На београдским Филозофским факултету 1954. року дипломовал англистику. Од 1949. року стаємно жил у Новим Садзе и робел у Видавательним подприемстве Матица сербска, перше як секретар, а вец як редактор. Перши литературни твори (прикази и прозу), обявел 1950. року у *Лїтопису Матици сербскей*. Тишма обявел два збирки писньох – *Населени швет* и *Карчма*, а инши його значни дїла приповедки – *Вини*, *Насилство*,

Мертви угел, Врацане до миру, Школа безбожництва; романи – *За чарну дзивку, Кніжка о Бламови, Хасноване человека, Вири и тайни догварки, Сцекаче, Капо, Широки дзвери, Хторих любиме*. Тиж, значни и його дньовнічки призначки – *Дньовнік 1942-1951*. Твори Александра Тишми преложени на коло дваец шветово язика, а вон сам прекладал з мадярского, немецкого и англійского язика. Бул еден зоз сновательох Войводянскей академії наукох и уметносцох. Вон перши наш писатель хтори достал Орден витязя национального шора Французкей за заслуги за гуманистични вредносци. Умар у Новим Садзе, 2003. року.

Пейдзешатих рокох прешлого вику, на литературней сцени Войводини ше зявює значни прозаик, есеїст и поет – Бошко Петрович, прозаисти Павле Угринов, Младен Марков, Младен Лесковац, антологичар, есеїст, критичар, прозни писатель, писатель и критичар Борислав Михаилович Михиз, позната поетеса Флорика Штефан. Вельке и значне и поетичне діло Пери Зубца, чия популярна поема о любви – *Мостарски джиджи* – освоєла читацку публику.

Тиж, познати поет и прозни писатель Бошко Ивков, зоз своїма дзевец кніжками: *Жем и рошліни*, а ушорйовал вецей як децению *Літопис Матици сербскей*.

У новосадским часопису *Поля* зберали ше неоавангардисти: Юдита Шалго, Вуїца Решин Туцич, Слободан Тишма, Воїслав Деспотов и други. Зоз своїма романами у Войводини позната Милица Мичич Димовска. Єст вельо младих и талантованих поетох, у Войводини хтори заслужую увагу и читацох и критичарох.

ЛИТЕРАТУРА МАДЯРОХ У ВОЙВОДИНИ

Початок мадярскей литератури у Войводини датує од конца Першей шветовей войны и твореня Югославії. Мадярска литература у Войводини створела свой простор медзи двома културами и литературами – матичну и сербску культуру. Як снователь мадярскей литератури у Войводини ше трима Корнел Сентелеки (1893-1933), поет, редактор, прекладатель, лікар хтори ушорйовал и видавал перши алманахи и антології. Длуго обявйовани його часопис *Сноп* (*Kalanga*; 1932-1944), а по його шмерци, тот часопис ушорйовал новелист Кароль Сирмаи (1890-1972), а вец новелист, романописатель, есеїст и прекладатель – Янош Герцег (1909-1995).

Року 1934. млади и ліво ориентовани писателе и публицисти основали часопис *Мост* (*Híd*), хтори – з претаргнуцом под час Другей шветовей войны – виходзи и нешка, так же є еден з найстарших мадярских часописох. Року 1922. поет и прекладатель Золтан Чука (*Csuka Zoltán*, 1901-1984) основал часопис *Драга* (*Út*), часопис авангардней литератури. По Другей шветовей войны литературни живот Мадярох углавним бул організовани коло обновеного часописа Мост.

Слика: Золтан Чука

ЗОЛТАН ЧУКА (CSUKA ZOLTÁN, 1901-1984), мадярски поет, прекладатель. Народзел ше у Пландишту (*Zichyfalva*), а од 1906. року жил у Суботици, дзе закончел основну школу. Од 1915. року, з фамелию жил у Печую, дзе закончел гимназию. Там почал свою кариєру поета, редактора и прекладателя. До Нового Саду ше преселел 1921. року и у нїм жил 12 роки. Бул найактивнейша особа у литератури войвођанских Мадярох, найзначнейши прекладатель сербскей литератури на мадярски язык. Зменяючо жил и у Мадярскей и у Войвођини. Дзекуючи йому, мадярски читаче могли упознац класикох сербскей литератури – *Нечисту крев* Борислава Станковича, *На Дрини чуприя* Иви Андрича, *Селїдби* Милоша Црњанского, *Горски венец* Петра Петровича Неђоша, итд. Зоз свою роботу допринесол ту розвою мадярско-югославянских и мадярско-сербских одношеньох. Бул експрессионистични поет. Автор є *Историї литератури югославянских народох* (1963). Умар 1984. року, у Ерду (*Érd*).

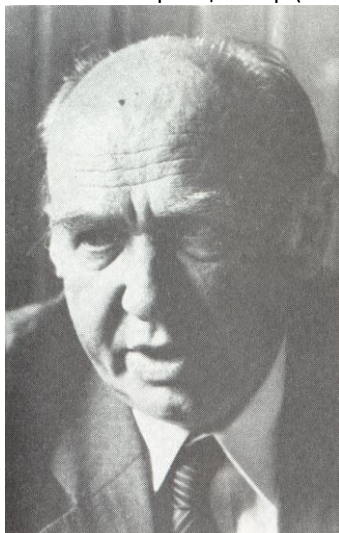
По Другей шветовой войны, найзначнейши писателе були Ервин Шинко (*Sinkó Ervin*), Ласло Гал (*Gál László*), Янош Урбан (*Urbán János*), Иштван Латак (*Laták István*) и други.

Найпознатши новелист у тим периодзе бул Михаль Майтенї (*Majtényi Mihály*).

ЕРВИН ШИНКО (SINKÓ ERVIN, 1898-1967), поет, писатель и новелист. Народзел ше у Апатину як Франьо Спицер (*Franz Spitzer*), у мадярскей фамелиї єврейского походзєня. До школи ходзел у Суботици, а як гимназиалец є мобилизовани 2017. року у Суботици. Участвовал у творєню мадярскей советскей републики. У штредзиску його творох и теми и питаня з мадярскей револуциї. По препасци револуциї, емигровал до Бечу, вєц до Цириху, Паризу и Москви. Обявйовал статї у велїх часописох. Року 1939. ше врацел до Краљовини Югославиї и по початок Другей шветовой войны жил у Загребе и Дрвару. На початку войны го

загарештовали италянски фашисти и одвели до лаґру на Брачу, а потим до лаґру на Рабу. После того, бул учаснік у НОБ. По Другей шветовой войны жил у Заґребе. Бул член писательох Горватскей. Писал и на сербскогорватским язикау, так же зохабел шлід и у мадыарскей и у югославянскей литератури. Познати його романи то *Штернац дні* (*Tizennégy nap*), *Оптимисти* (*Optimisták*) у хторих Шинко документовано приказал дружтвену панораму Мадыарскей под час революції. З кратким романом *Еґидий руша на драгу* (*Aegidius útra kelése*) и з новелу *Аронова любов* (*Áron szerelme*) досцигнул виражену поетичну прешвечлівосц. Обявел и два кніжки писньох – *Ноци и швитаня* (*Éjszakák és hajnalok*) и *Боляци бог* (*Fájdalmas isten*). Року 1959. постал перши професор и избрани є за першого шефа Катедри за мадыарски язик и литературу на Филозофским факултету у Новим Садзе и з правом го тримаю за снователя тей катедри. Умар у Заґребе 1967. року, дзе є и поховани у єврейскей часци теметова Мирогой.

Зоз свою ориґиналносцу ше видвоюю гуморист Ласло Копецки (*Kopeczky László*), а на полю публицистики и литератури – писатель Иштван Немет (*Németh István*). Поет Йожеф Пап (*Pap József*), як и публициста и поет Ференц Феґер (*Fehér Ferenc*) хтори спада до найчитанших мадыарских поетох.

Слика: Ференц Феґер

ФЕРЕНЦ ФЕҒЕР (FEHÉR FERENC, 1928-1989), поет, писатель и прекладатель. Народзел ше у Жеднику (*Nagyfény*), 1928. року. Гражданску школу закончел у Бачкей Тополї, а ґимназию и Висшу педагоґийну школу у Суботици. Робел у редакції часописа *Мост* (*Híd*). Од 1953. робел як новинар у Радио Новим Садзе, а од 1959. у новинох *Мадыарске слово* (*Magyar szó*). Прекладал сучасних югославянских авторох зоз сербскогорватского, македонского и албанского язика. Прекладал твори шицких значнейших авторох з того язичного подруча, а найвецей твори свойого приятеля – Мирослава Антича. Писал на мадыарским и на сербским язикау, а його познати твори то *Унуки крипакох* (*Jobbágyok unokái*), *Фарби и слова* (*Színek és szavak*), *Рика птицох* (*Madarak folyója*), дзецинска писня *Мой заячок* (*Az én nyuszim*) и други. Умар у Новим Садзе, 1989. року.

Мадыарска литература у Войводини ше розвила у другей половки ХХ вику. Окрем прози и поезії, наука о литератури, линґвистика и история культури тиж досцигли завидни уровень, дзекуюци насампредз Катедри за мадыарски язик и литературу на Филозофским факултету у Новим Садзе – под руководством Ервина Шинка и снованю *Институту за гунґаролоґию*, 1968. року. Найзначнейши представителе и професоре то академики Иштван Сели (*Szeli István*) и Имре Бори (*Bori Imre*). Професоре Катедри за мадыарски язик и литературу хтори пестовали есеїстику и литературну критику були Янош Баняи (*Bányai János*) и Ласло Геролд (*Gerold László*). Олґа Пенавин (*Penavion Olga*) була замерковани линґвист и етнолог, не лем при нас, але и ширше, як и Кароль Юнг (*Jung Károly*); вони унапредзели етнологию Мадыарох у Войводини.

ИМРЕ БОРИ (BORI IMRE, 1929-2004), професор, академик. Народзел ше у Бачким Градишту. До гимназиї ходзел у Бечю и Сенти. Дипломовал на Висшей педагогийней школи у Новим Садзе 1951. року. Перше робел як наставник мадярского языка и литературы, а вец бул избрани за лектора, та за наставника мадярского языка и литературы на Филозофским факултету у Новим Садзе, на хторим дипломовал 1962. и докторовал 1964. року. Преподавал историю мадярской литературы и взаємни вязы мадярской литературы з литературами народох Югославии. Обявел велі книжки и статі. Його найзначнейши твори то *Вчасни твори: идеї и визиї* (1965), *Двоме поетове* (1967), *Час надреализма* (1970), *Апостоли авангарди* (1971), *Фегер Ференц* (1978), Студии о мадярско-югославянских вязыох. Бори бул главни редактор часопису *Мост (Híd)*, шеф Катедри за мадярски язык и литературу Филозофского факултету у Новим Садзе, директор Институту за мадярски язык и литературу, директор Институту за мадярски язык и литературу и гунгарологийни вигледованя, а окончовал ище велі културни и явни роботи. Достал числени награди и припознаня. За дописного члена ВАНУ бул избрани 1984. року, рядови член постал 1992. року. Умар у Новим Садзе, 2004. року.

Културну историю Мадярох преучовали Каталин Каич (*Káich Katalin*) и Ержебет Югас (*Juhász Erzsébet*). Значни твори витворели и поет Нандор Майор (*Major Nándor*), новелист и романописатель Кароль Ач (*Ács Károly*), поет и прекладатель Йожеф Пап (*Pap József*) и други. Кед основане видавательне подприємство *Форум* (1957), витворели ше условия за порядне обявйоване нових книжкох войволянских мадярских авторох.

Концом пейдзешатих рокох, почала ше розвивац модерна литература хтора була обрацена гү гледаню смисла живота, же би ше неодлуга зявела и нова генерация писательох и интелектуалцох коло часопису *Нови симпозиум (Új Symposion)*. Тот часопис виходзел од 1965. по 1992. рок и бул наймодернейши часопис на цалим мадярским бешедним подручу (од 1992. часопис достал нове мено – *Symposion*). Теди ше афирмую поетове Ото Толнаи (*Tolnai Ottó*), Иштван Домонкош (*Domonkos István*), Иштван Конц (*Konc István*), Калман Фегер (*Fehér Kálmán*), Иштван Брашньо (*Brasnyó István*), Иштван Ч. Шимон (*Simon Cs. István*), Йожеф Богдан (*Bogdán József*), Янош Сивери (*Sziveri János*), Каталин Ладик (*Ladik Katalin*). Прозни писателе були Ласло Вегел (*Végel László*), Ференц Деак (*Deák Ferenc*), Нандор Гион (*Gion Nándor*). Значни ище и театрални критичар Ласло Геролд (*Gerold László*), литературни критичар Чаба Уташи (*Utasi Csaba*) и литературни историчар и публицист Иштван Бошняк (*Bosnyák István*).

Слика: Ференц Деак

ФЕРЕНЦ ДЕАК (DEÁK FERENC, 1938-2011), писатель, драматург, новинар, телевизийни редактор. Народзел ше у Новим Итебею. Школовал ше у Зренянину и Суботици. Закончел Школу за применену уметносц у Новим Садзе. Бул редактор младежских новинох *Младежски новини (Képes Ifjúság)*, познейше драматург у Радио Новим Садзе. Од 1986. бул редактор бавеней програми и директор програми Телевизиї Нови Сад. Медзи 1982. и 1986. роком бул амбасадор СФР Югославии у жемох Заходней Африки. У шицких

Його творох обачліва вязаносц за Войводину, ей людзох и ей историю. Його найзначнейши твори то: драми *Боровніци (Áfonyák)*, *Кратки дух (Légszomj)* и *Обед (Tor)*, збирка писньох *Полноцни рибар (Éjféli halász)*, роман *Збойнік*, новели *Реквием (Rekviet)* и *Сова и чижма (Bagoly és csizma)*. Написал штераец кніжки, 12 филмски сценарії, дваец драми и др. Його твори преложени на скоро шицки европски язики, як и на арабски и китајски язык. Достал велі награди – Стерийову награду, Златну арену у Пули и велі други. Умар 2011. року, у Суботици.

ЛАСЛО ВЕГЕЛ (VÉGEL LÁSZLÓ, 1. фебруар 1941), романсиер, есеїст, драмски писатель и театрални критичар. Пише на мадарским языку, але – по думаню критики – припада и мадарскей и сербскей литератури. Народзел ше у войволянским Србобрану (*Szenttamás*). Барз вчас пришол до Нового Саду. Його оец жадал же би Ласло закончел гимназию на мадарским языку. Студирал у Новим Садзе и у Београдзе. Бул новинар, член редакції новосадских часописох *Нови Симпозюум (Új Symposion)* и *Поля*. Седемдзешатих рокох бул редактор културного додатку новосадских новинох *Мадяр со*. Осемдзешатих рокох ХХ вику, бул драматург Телевизиї Нови Сад и стаємни театрални критичар београдских новинох *Политика*, член редакції загребского часописа *Пролог*. Од 2002. жиє од литературней роботи. Вегелово твори преложени на велі язики, найвецей на сербски. Ище 1970. року, вельки новосадски писатель Александар Тишма, з прекладом першого Вегелового романа *Мемоари макроа*, прицагул увагу ширшей югославянскей явности и означел тот роман як перши урбани роман у Новим Садзе. Року 1993. обявел вельку романескнуну целосц под назву *Новосадска трилогія (Мемоари макроа, Дупла експозиция и Екхарттов персцень)*. Концом осемдзешатих, Вегел прицагує увагу зоз свою драмску творчосцу, а його познейша медзинародна литературна репутация виражена у прекрасней есеїстики и потресних дньовніцких призначкох. Барз важна и його збирка *Бездомни есеї*, хтора дава увид до його есеїстики. Вегела учишлюю гу найважнейшим писателем мадарскей, але и сербскей литератури. Достал велі припознаня. Його діла виводзени у театрох ширцом Югославії, але и у Будапешту и Бечу. Представа *Неопланта*, хтора робена по мотивах з його романа, освоела 2014. року престижни награди на шицких фестивалох на хторих є виводзена. Його твори преложени на вецей язики, автор є вецей як дваец кніжкох. Народзени є 1. фебруара, кед и його любени Нови Сад.

До змени генерациї у часопису *Symposion* пришло стредком седемдзешатих рокох прешлого вику, кед го ушорює Магдолна Дані. До тей генерациї спадаю и поет Бела Чорба (*Csorba Béla*), есеїст Алпар Лошонц (*Losonc Alpár*), прозни писатель Атила Балаж (*Balázs Attila*), поетеса и критичарка Ева Гаркаи-Ваш (*Vas-Harkai Éva*), литературни критичар Корнелия Фараго (*Faragó Kornélia*), романописатель Дезе Бордаш (*Bordás Győző*) и други.

Литературу Мадярох у Войводини нешка представляю млади авторе як цо то, вецей раз наградзована, Илдико Ловаш (*Lovas Ildikó*), Тибор Пап (*Papp P. Tibor*), Дердь Сербгорват (*Szerbhorváth György*), Габор Вираг младши (*ifj. Virág Gábor*), Золтан Шандор (*Sándor Zoltán*), Атила Шафрань (*Sáfrány Attila*), Ерика Надь Фаркаш Дудаш (*Nagy Farkas Dudás Erika*) и други хтори ю и далей отримую и унапредзую.

ЛИТЕРАТУРА СЛОВАЦОХ У ВОЙВОДИНИ

Концом XVIII и у XIX вику, завели ше перши тексти Словацох у Войводини. Тоти тексти були написани, углавним, у образовним и просвительским духу. Року 1932. основана Матица словацка, як и литературни часопис *Наш живот (Náš život)*, од 1949. року як часопис – *Нови живот (Novy život)*. Перши литературни часопис за дзеци *Соловей (Slavík)* видал 1864. року Йозеф Подградски (*Jozef Podhradský*), а 1939. почина непрерывно виходзиц *Нашо слунечко (Naše slnečko)*, нешкайша *Зорнічка (Zornička)*.

Период медзи двома шветовима войнами означела творчосц Яна Чаяка (*Ján Čajak*), хтори описовал художество тутейших Словацох. Його син Ян Чаяк младши автор познатих приповедкох *Зуска Туранова (Zuzka Turanová)* и *Зупа Цупак (Zupa Cupák)*. Приповедач Владимир Гурбан Владимиров (*Vladimir Hurban Vladimirov*) познати по драми *Жем (Zem)*. Пейдзешатих и шейдзешатих рокох прешлого вику ше зявюю модернистични, а кус познейше и постмодернистични прозни витвореня: Яна Лабата (*Ján Labáth*), Юрая Тушяка (*Juraj Tušiak*), Вери Бенковей (*Viera Benková*), Витязослава Гронеца (*Vítazoslav Hronec*), а седемдзешатих и осемдзешатих

рокох ше зяваю младши приповедаче: Михал Дюга (*Michal Ďuga*), Мирослгав Демак (*Miroslav Demák*), Златко Бенка (*Zlatko Benka*) и Зорослав Спевак Єсенски (*Zoroslav Spevák Jesenský*).

Модерну поезию войводянских Словацех ше звичайно вяже за мена Юрая Мучая (*Juraj Mučaji*) и Паля Богуша (*Paľo Bohuš*) хтори на початку штерацетих рокох прешлого вику обявйовали свойо поетични збирки написани зоз символистичним стилем. За вкупни литературни, поготов поетични розвой, мала творчосц Паля Богуша. То писатель хтори зоз свою поезию, своїма есеями и мемоарским призначками о информбировским перебуваню у гарешту у Чехословацкей постал барз познати. Шесту и седму децению прешлого вику означела творчосц старшей генерації поетох, насампредз: Андрея Ферка (*Andrej Ferko*), Павела Мучая (*Pavel Mučaji*), а особлїво Яна Лабата (*Ján Labáth*) и Михала Бабинки (*Michal Babinka*). Радикалнейши пременки у поетичней и литературней творчосци дали генерації поетох, насампредз, Вера Бенкова, Витязослав Гронєц, хторих з литературну критику и теорию потримовал Михал Гарпань (*Michal Harpáň*). Модерна поезия Словацех ше зявює дзеведзешатох рокох прешлого вику з поетичну творчосцу Мирослава Дудока (*Miroslav Dudok*), Златка Бенки, Михала Дюґи и Ярослава Супека (*Jaroslav Supek*), як и Мартина Пребудїли (*Martin Prebudila*), Ладислава Чанїя (*Ladislav Čani*) и Катарини Грицовой (*Katarína Hricová*).

Слика: Ян Чаяк младши

ЯН ЧАЯК МЛАДШИ (JÁN ČAJÁK MLADŠÍ, 1897-1982), прозни писатель, писал приповедки з богату локалну тематику и на диялекту войводянских Словацех. По Другей шветовой войны описовал обставини у Словацкей. Робел як професор у ґимназиї у Бачким Петровцу и у словацким Липтовским Микулашу. Бул редактор вецей часописох. Писал приповедки, драми, публицистични статї и прекладал на словацки твори з югославянскей литератури. Його найпознатши дїла то гумористични приповедки и романи: *Зуска Туранова (Zuzka Turanová)*, *Зипа Цупак (Zyra Cupák)*, *Зарабена у твердинї Голїч (V zajatí na Holíčkom hrade)*.

Слика: Владимир Гурбан Владимиров

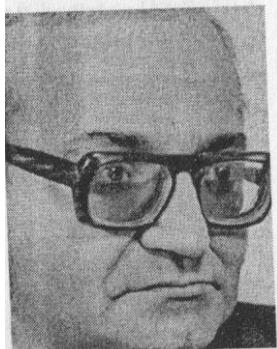
ВЛАДИМИР ГУРБАН ВЛАДИМИРОВ (VLADIMÍR HURBAN VLADIMÍROV, 1884-1950), писатель, драматург и священник, познати под псевдонимом ВГВ. Жил и творел у Старей Пазови, дзе бул священник Словацкей евангелистичней а.в. церкви. Написал 60 театрални фалати и першу оперету на словацким языке. Найпознатши його драми то *Жем (Zem)*, *Наношеніска (Záveje)*, *Виніца дозрева (Vinica zrie)*, оперета *Красна нова мальована коліска (Pečná, nová, malovaná kolíska)*. Основна тема його творох чежки каждодньови живот селянох.

ЛИТЕРАТУРА РУМУНОХ У ВОЙВОДИНИ

Зоз снованьом литературного кружоку *Шветлосц (Lumina)* и з його порушованьом, литературна творчосц Румунох у Войводини дожила розквит. Генерація младих з того часу: Васко Попа (*Vasko Popa*), Раду Флора (*Radu Flora*), Мигай Аврамеску (*Mihai Avramescu*), Йон Балан (*Jon Bălan*), Флорика Штефан (*Florica Ștefan*) и други писателе и поетове, основали тот кружок 12. януара 1947. року, у Куштилю. Теди порушани часопис *Лумина (Lumina)*, хтори ше укаже як важни фактор у промовованю румунскей литератури. Васко Попа и Флорика Штефан предлужели творчу драгу у сербскей литератури, а 1947. року своєю перши збирки поезии обявюю Мигай Аврамеску, Йон Балан и Раду Флора.

Свою литературну роботу почина и познати поет Славко Алмажан (*Slavco Almăjan*), а потим Феличия Марина Мунтеану (*Felicia Marina Munteanu*), Йоан Флора (*Ioan Flora*), Петру Крду (*Petru Cărdău*), чия поетична творчосц промововує нови стил у румунскей литератури Войводини. Славко Алмажан писатель моцней имагинації хтори – окрем стихох – пестує есей и прозу, указуюци на таки способ модерни сензибилитет и нови поетични вираз. Тиж так, зоз свою оригінальносцу поетичного стилю зявює ше Йоан Флора, а гу його генерації припадаю Олимпию Балоз (*Olimpiu Baloș*), Еудения Балтеану (*Eugenia Bălțeanu*), Илеана Урсу (*Ileana Ursu*), Мариоара Баба Войнович (*Mărioara Baba Vojnović*) и Йоан Баба (*Ioan Baba*). У постмодернистичним стилу писали Павел Гатаянцу (*Pavel Gătăianțu*), Мариоара Сфера (*Mărioara Sfera*), Валентин Мик (*Valentin Mic*), Йонела Менчер (*Ionela Mangher*), Елена Мариа Бранзеи (*Elena Maria Brânzei*).

Румунска проза углавним реалистична, зоз свою оригіналноскоу у своєї поетичней и литературней творчосци, медзитим, Славко Алмажан ше ошлебодзує од традицийного реализма. За афирмацию и пестованє румунского литературного виразу барз активна видавательна установа *Либертатеа (Libertatea)*, хтора свою видавательну діялноскоу почала 1945. року. Окрем часопису *Lumina* и обявйованя других публикацийох, тота установа значно промововує румунску литературу у Войводини.

Слика: Йон Балан

ЙОН БАЛАН (ION BALAN, 1925-1976), професор и писатель, єден з найзначнейших представительох румунскей литератури у Войводини по Другей шветовой войны. Народзел ше у Ябланици. Студии румунского языка и литератури закончел у Зренянину, а на початку кариєри робел як професор румунского языка у вершецкей Гимназиї и Учительскей школи. Заш лєм, найбаржей допринесол гу розвою публицистики и литератури. Бул редактор часопису *Радосц пионирох (Vesuria pionierilor)* од 1949. а потим, велі роки бул одвичательни редактор часопису *Lumina*. Сотрудзовал зоз шицкими публикациями на румунским языку у нас. Бул єден зоз сновательох *Дружтва за румунски язык*. Обявел збирки писньох *Писня мойого валала, Бразди наяр, Албу, Пламень у ноци, Драги и хмари, Ниналб*. Преложел на румунски язык велі литературни твори югославянских народох. Источашне, його стихи прекладани на други языки. Достал велі награди за литературу и публицистику. Умар у Београдзе, 1976. року.

Слика: Раду Флора

РАДУ ФЛОРА (RADU FLORA, 1922-1989), професор, писатель и прекладатель. Народзел ше у Банатским Новим Селу, а романски языки студирал у Букурешту и у Београдзе. Докторовал 1959. року, у Загребе. Преучовал румунски банатски бешеди, румунско-арабски одношеня, як и велі други науково теми.

Обявел романи, приповедки, есеї, репортажи, поезию, епіграми, як и велі статі, студії и преклади. Автор є єдного сербско-румунского словніка и веліх школских учебнікох. Участвовав на веліх медзинародних фахових сходах, симпозиюмох и конгресох. Снователь є Дружтва за румунски язык у Войводини. Робел як професор у вершецкей гимназиї и учительскей школи, на Висшей педагогичней школи у Новим Садзе и Зренянину, а познейше на Филологийним факултету у Београдзе. З веліх його творох, найзначнейши тоти: *Румунски бешеди у Банаце*, *Лингвистични атлас румунских бешедох з югославянского Банату*, *Сербско-румунски словнік*, *Сербско-румунски одношеня*, як и два обяжни антології банатского литературного фолклора (1979. и 1982. року). Умар у Ровиню, 1989. року.

Слика: Миодраг Милош

МИОДРАГ МИЛОШ (*MIODRAG MILOŠ*, 1933-1998), писатель и новинар. Народзел ше у Алексинцу. Учителъску школу закончел у Вершцу, а у Зренянину Висшу педагогичну школу – на групи Румунски язык и литература. Робел як новинар у румунскей редакциї Радио Нового Саду, а 1970. року постал новинар у тижньових новинах *Libertatea* у Панчеве. Бул редактор ище даскеліх часописох. Бул познати першенствено як писатель; автор є веліх кніжкох поезиї и прози на румунским языке: *Нашлідство*, *Розгварка зоз шлімаком*, *Мойо приятеле*, *Медальони*, *Драга шкорпиона*, *Восточни витор*, як и монографийох театралних дньох Румунох у Войводини. Источашне, обявйовал поезию, прозу, театрални фалати, културни хроніки, портрети, интервю, рецензиї, як на бокох публикацийох хтори обявени у хижи *Libertatea*, так и у вельочислених литературних часописох у Югославиї и у Румунії. Поезия му предкладана на вецей язики. Умар у Панчеве, 1998. року.

ЛИТЕРАТУРА РУСНАЦОХ У ВОЙВОДИНИ

Українски етнограф Володимир Гнатюк записал и обявел у пейцох томох народну творчосц Руснацох, концом XIX вику. Першу кніжку на руским языке – *З мойого валала* – обявел Гавриїл Костельник 1904. року, а двацетих рокох XX вику тиж обявел и першу ґраматику руского языка, першу драму на руским языке, велі писні и приповедки.

Слика: Гавриїл Костельник

ГАВРИЇЛ КОСТЕЛЬНИК (1886-1948), священік, теолог, доктор філософії, бул зачатнік уметніцкей літератури Руснацох, поет, прозни и драмски писатель, публициста, науковец – лингвіста. Обявел першу збірку поезії на руским язичу *З мойого валала*, 1904. року, першу драму на руским язичу (1924), першу ґраматичу руского язича (1923), а у рукопису зохабел *Хроніку Руского Керестура* (1915). Роботни вик препровадзел у Львові (Україна), але зоз цалим своїм єством бул присутни у культурно-просвітним и националним живоце Руснацох, у периодзе медзи двома шветовима войнами. Писал и обявйовал на руским, горватским и українским язичу. Од 1992. року ше у Руским Керестуре отримує культурну манифестацию *Костельникова єшень*.

Медзи двома шветовима войнами свою літературну творчосц творели: Янко Фейса, Мафтей Винай, Силвестер Саламон, Гавриїл Надь, Михайло Ковач, Евґеній Кочиш и други писателе и поетове. Поет, прозни и драмски писатель Михайло Ковач, по думаню веліх критичарох, найлепши познаватель живота войводянских Руснацох. Його творчосц у велім уплївовала на векшину младих творительох на руским язичу.

Слика: Михайло Ковач

МИХАЙЛО КОВАЧ (1909-2005), учитель, поет, прозни и драмски писатель, автор веліх учебнікох на руским язичу, публицист. Народзел ше у Шидзе, а учительску школу закончел у Крижевцох. Од 1931. року робел як учитель у Руским Керестуре, дзе барз активно участвовал у культурно-просвітней роботі Руского народного просвітного дружтва. Од 1941. року робел як учитель у вецей местох, а роботни вик закончел як новинар у Рускей редакції Радио Нового Саду. Його найзначнейши твори тоти: *Мой швет*, *Писні дїда Заградара*, *Шветла вечарово*, *Я дуб червоточни*, *Хижочко стара*, *Вибрани твори...* Твори му прекладани на сербски, українски, словацки, мадярски и румунски язич. Умар 2005. року, у Новим Садзе.

Шейдзешатих рокох ХХ вику, визначни руски писателе були: Мирослав Стрибер, Микола М. Кочиш, Дюра Папгаргаї и Штефан Гудак. Мирослав Стрибер до своєї творчосци уношел модернизем. Микола М. Кочиш, окрем поезії и прози, обявйовал и значни лингвістични роботи. Вон автор и першого словніка руского язича. Дюра Папгаргаї ше у своїх писнях, прози и драмох находзел медзи традиційну и урбану цивилизацию.

Слика: Микола М. Кочиш

МИКОЛА М. КОЧИШ (1928-1973), поет, прозни писатель и лингвиста. Кодификоване руского языка у Югославиї було його діло. Обявел: *Правопис руского языка*, *Граматику руского языка*, *Словнік сербскогорватско-руско-українского языка*. Автор є веліх учебнікох руского языка. Робел як учитель у вецей местох. По законченю студийох на Филозофским факултету у Новим Садзе, робел у Покраїнским заводу за унапреджене общого и фахового образования и у Покраїнским заводу за издаване учебнікох у Новим Садзе. Несподзивано умар у чаше кед ше пририхтовал за одбрану докторскей дисертації. Його литературни твори прекладани на сербски, українски, словацки, мадярски, румунски и македонски язык.

Слика: Дюра Папгаргаї

ДЮРА ПАПГАРГАЇ (1936-2008), поет, прозни писатель, новинар, режисер, глумец, културни діяч. Народзел ше у Руским Керестуре. Дипломовал на Филозофским факултету у Новим Садзе, на Групи за югославянску литературу. Бул длугорочни редактор часопису *Шветлосц*. Найзначнейши його твори тоті: *Ту*

такой при шерцу, Олово, черешньов квет, Не дам свойо роки и квіт, Тривач снох, Чуваре хмарох, Путоване на юг, У роси кощак сон, З циньом и прахом. Умар 2008. року, у Новим Садзе.

Новинско-видавательства установа *Руске слово* єдина видавательна хижка хтора на руским язичу обявює кнїжки литературних творительох хтори ше народзели по Другей шветовой войни. Водзаци предствитель тей генерации то поет, романописатель и есеїст Юлиан Тамаш хтори и автор першей истории рускей литературы. До тей генерации спадаю: поет Яким Чапко, поет и прозаик Владимир Кочиш, поетеси Ирина Гарди-Ковачевич, Агнета Бучко и други.

Найсучаснейши вираз рускей поезии и прози дали младши авторе: Владимир Гарянски, Юлиан Надь и Звонимир Няради. Од 1967. року виходзи часопис за литературу и культуру *Шветлосц*, а од 1945. року ше обявює часопис за дзеци *Заградка*. У тижньових новинох *Руске слово* виходзи мешачни додаток *Литературне слово*.

Слика: Юлиан Тамаш

ЮЛИАН ТАМАШ (1950), универзитетски професор, академик. Народзел ше у Вербаше, дипломовал, магістровал и докторовал з литературы. Рядови є професор рускей и украинскей литературы на Филозофским факултету у Новим Садзе – Катедра за русинистику. Тамаш академик Националней академии наукох Украины и Войводянскей академии наукох и уметносцох. Його найзначнейши твори тоти: *Небо на колєнох, Балада панонского ладяра, Писні о праху, Шпитальске шветло, О роси, Руска литература, Писок и час, Златна хмара, Зиходзєне до дня, История рускей литературы, Антология рускей поезии, Центурион* и други.

ЛИТЕРАТУРА ГОРВАТОХ У ВОЙВОДИНИ

Литература Горватох у Войводини почина з Миховилом Радничом (1636-1707) и Ловром Брачулевичом (1685-1737) хтори уведол до литературы народну бешеду Бунєвцох. Водзаца особа препороду

бул владика Иван Антунович (1815-1888) хтори ше одлучно процивел однародзованю. Медзи Антуновичовима сотруднікама визначовали ше Амброзиє Шарчевич, автор першого *Горватского вецейязычного словніка*, потим Муйо Мандич, снователь новинох *Невен* хтори виходзели од 1884. по 1940. рок, Никола и Павао Куюнджич и Степан Вуевич. Павао Куюнджич 1884. року порушал часопис *Даница*. Визначни творитель того часу бул Блашко Раїч, редактор *Суботицких новинох* хтори єден час виходзели як *Горватски новини*, порушовач литературного часопису *Класки наших ровнінох* и автор епу *Слава*.

Медзи писателями хтори писали медзи двома шветовима войнами окреме место забера поет, прозаик и композитор Йосип Андрич, чийо найпознатши твори опера *Дужиянца* и роман *Велька любов*. У литератури на горватским язикау, по Другей шветовой войны, окреме место забера писатель и заберовач народней творчосци Балинт Вуйков (1912-1987). Обявел вецей антології медзи хторима ше визначую *Бунєвски народни приповедки*, *Горватски народни приповедки з Войводини*, а од оригиналних творох написал збирки писньох *Пупча*, потим *Квице и камень*. Найпопулярнейши драмски писатель и сатиричар бул Матия Полякович (1909-1973), а його найпознатши твори *Ніхто и ніч* и *Ча Бонова розвага*.

Поетове Алекса Кокич, Анте Якшич, Яков Копилович, Анте Секулич, романописателе Йосип Пашич и Марко Чович и драмски писатель Матия Полякович даваю нове доприношенє горватскей литератури на сиверу Бачкей. Писатель и поет Лазар Меркович бул єден зоз сновательох литературного часопису *Руковет* хтори виходзи у Суботици од 1955. року. Велька улога того часопису у снованю *Суботицкого литературного кругу*. Петко Войнич Пурчар писал прозу, поезию, драми, бул филмски сценарист и режисер. Достал НИН-ову награду за роман *Дом вше дальши*.

Слика: Иван Антунович

ПЕТКО ВОЙНИЧ ПУРЧАР (1939-2017), прозаик, приповедач, новелист, драмски писатель, филмски сценарист и режисер. Народзел ше у Суботици, дзе закончел основну и штредню школу. Дипломовал на Филологийним факултету у Београдзе, у Паризу специјализовал мултимедиялну режию. Преподавал на Педагогийней академий у Суботици, а у Новим Садзе робел як просвитни совитнік, редактор на радию. Бул и редактор часописох *Руковет* и *Класки наших ровнінох* зоз Суботици. Пурчар бул и председатель Дружтва писательох Войводини. Почал писац концом пейдзешатих рокох XX вику, а зоз першу збирку новелох *Швети и години*, хтора вишла 1967. року, посцигнул замерковани успих. Його драми виводзени на сценох у Осиеку и Суботици. Дїла му преложени на вецей язика. Достал престижну НИН-ову награду за роман *Дом вше дальши* (*Dom je sve dalji*). Медзи його значни твори спадаю и *Одход Паулини Плавшич* (*Odlazak Pauline*)

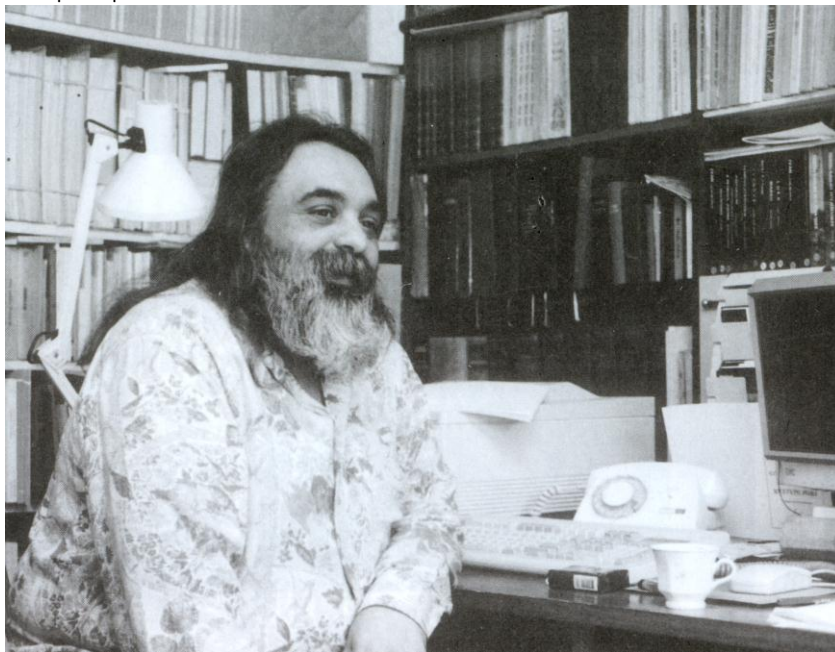
Plavšić), Любови Бланки Колак (*Ljubavi Blanke Kolak*), Червеноскори (*Crvenokošci*). Поетични тексти Пурчара надихнути з прешлосцу родимого краю у гледаню феноменох иснованя – *Камене жито* (*Kameno žito*), *Соль у витре* (*Sol u vjetru*), *Заграда лирики* (*Vrt lirika*) и други. Достал Награду за животне діло Дружтва писательох Войводины. Бул член Дружтва писательох Войводины, Горватского дружтва писательох, Горватского ПЕН центра и почесни член Матици сербскей. Умар у Петроварадину, 2017. року.

Поетеса Ясна Мелвинґер обявела осем кнїжки стихох и роман *Пейц шестри*. Познейше ше зявюю и поетеси Звездана Асич Шарич и Мария Шимокович, поет Петар Вуков, поет, романописатель и драмски писатель Воїслав Секель, поет, романописец и есеїст Лазар Францишкович, поет, прозаик и подобови уметник Славко Маткович и други поетове и писателе.

ЛИТЕРАТУРА РОМОХ У ВОЙВОДИНИ

Року 1991. почал виходзиц часопис за науку, культуру и дружтвени питаня Ромох – *Ромолоґия*, на ромским и сербским языку. Тот часопис стимуле уметницьку творчосц Ромох. У тим ше часопису обявюе ориґинални литературни тексти ромских писательох, потим прилоги зоз социолоґиї, етноґрафії и фолклору Ромох, провадзи актуални и сучасни збуваня у культури Ромох, обявюе тексти о нових виданьох кнїжкох и других публикацийох на ромским языку, прилоги о актуалних проблемох ромскей популациї у нашей жеми, информациї о роботі ромских культурно-уметницьких дружтвох и союзох. Часопис виходзи штири раз у року. Видаватель того часопису то Дружтво Войводины за язык, литературу и культуру Ромох – Асоцияция ромских наставнікох Войводины, Диронь.

Еден зоз пионирох збераня и чуваня од забуца народного скарбу Ромох у Войводины бул Трифун Димич – ромски Вук Караджич, як го велі волали. Вон цали свой живот пошвецел свойому, ромскому народу и його еманципациї.

Слика: Трифун Димич

ТРИФУН ДИМИЧ (1956-2001), писатель. Народзел ше у Господїнцох 1956. року. Жил и робел у Новим Садзе. Як своєчасово Вук Караджич, Димич вредно зберал и призначовал усну народну творчосц. Писал поезию, прозу, филологийни и историйни студиї, а занїмал ше и з новинарством. Бул порушовач и редактор часопису *Ромолоґия*, а тиж так и часопису за ромску культуру и литературу *Слово Ромох*. Року 1996. основал *Матицу ромску* у хторей, по свою шмерц, бул и председатель. Вельо зробел у обласци образования Ромох.

Виробел наставни план и програму за наставни предмет *Язык и национална култура Ромох*. Кед пририхтал учебніки, оспособел и одредзени наставни кадрер за виводзене теди факультативней настави на ромским язике. Отримоване настави на ромским язике почало 1996. року, спочатку у Войводини за 72 школярох, же би ше пошвидко преширело – и у Войводини, а и ширше. Литературни твори Трифуна Димича познати ширцом жеми: обявел велі кніжки – *Приходзаці з вашару (Kana vavas anolo foro)*, *Ромски клятви, пришаги и благослови*, *Народна ромска поезия*, *Боже, зніц тоти калдерми*, *Традиційна ромска литература*, *Час самоти*, *Талпи у праху (Prne anolo praho)* и други. Преложел на ромски язык *Писню над писнями*, *Нови завит*. Бул авентични поет о ромским живоце, гоч тот швет за нього не бул ані сказка ані сон. Написал Буквар на ромским язике. На ромски язык преложел вецей шпиви з познатого *Епу о Гилгамешови*. Умар барз млади 2001. року у Новим Садзе, городзе хтори ше му за шицко цо зробел оддлужел так же една улїца достала його мено.

ТЕАТЕР У ВОЙВОДИНИ

На подручю нешкайшей Войводини ше бавели и патрели театрални представи ище у античним чаше. О тим шведоча остатки будовні римского театру и нумерация зоз слоновей косци хтора патрачом одредзовала шор и место у амфитеатре зоз хторого буду патриц представу. Найдзени су на археологийним локалитету Сирмиум, у околїску Сримскей Митровици, а походза з другой половки трецого вику.

История модерного войводянского театру одредзена з подїями з конца XVII вику по нешка. Сходно историйним подїюм, театрална история Войводини винїмково богата з подїями, познатима особами, драмским и театралним творами. На території Войводини мишали ше народи, вири, язики и традиції.

У Войводини дійствовали уплівни єзуїтски театри, а до тих крайох приходзели и русийски православни просвитителе. Єст шлїди жонглерско-музикантско-глумецких дружтвох, хтори за собу зохабели пуююци забавяче – *скромраси* хтори ше мишали з традицию едукативних *вертепох* – недосц преучених комбинаційох сакралних и фолклорних елементох, злучених до сценох зоз Христового живота, виводзених на способ яки указовал на далеки одгуки поганских ритуалох. Традиция вертепох на території Войводини жие и нешка, була моцно зафарбена з українско-русийским уплівами. Тота сценска форма, богата з фолклорними мотивами, з костюмованима актерами, концом XVII вику преформована до школских забавох сримскокарловацких и петроварадинских школярох, же би достала ище упечатлївши уметніцки смисел у представох аматерох хтори на початку XVIII вику формуу перши професийни театрални дружини.

У тим контексту настава *Траєдокомедия* (1699-1755) українского просвитителя Мануила Козачинского.

Перша новонастала сербска театрална представа у XVIII вику була такв. школска драма. У Сримских Карловцох, вирским и културним центре Сербох у Австрийским царстве, 1734. року виведзена *Траєдокомедия* Козачинского, з яку почина новша драмска литература и театр при Сербох.

Моцни импульс снованю приватних театралних дружинох – хтори буду приказовац представи на сербским язике – дали вше частейши госцования мадярских и немецких театрох, интензивовани на початку XIX вику. Запровадзоване процивчежи политичному упліву хтори ширени и прейг театру на хасен немецкого и мадярского жительство, бул мотив инициатором снованя – Сербского народного театру.

Сербски народни театр (СНП) основани 1861. року у Новим Садзе, у чаше будзенья националней свідомосци и борби за националну шлєбоду. У тим чаше, у Новим Садзе, векшина житељох була сербскей националносци, вельке число з нїх було високообразоване, а три штварцини маєтку и тарговини тримали Сербї. Госцоване театралней групи Йована Кнежевича 1960. року спонукло Йована Дьордєвича написац вецей статї о важносци снованя СНП. Пририхтованя коло снованя окончовали Светозар Милетич, Стеван Брановачки, Йован Дьордєвич и Йован Йованович Змай. СНП основани на схадзки Сербскей читальні на хторей предшедал Светозар Милетич. Перши управитель бул Йован Дьордєвич хтори на теї функції бул по 1867. рок, кед ше одволал на поволанку княза Михаила, та з половку глумцох пошол до Београду дзе основал Народни театр. На Дьордїчово место пришол Антонїє Хаджич. Сербски народни театр основани з дзевецерима глумцами, дзень по снованю прияти ище тройо. Перша представа була *Приятеле* Лазара Лазаревича и *Хлопски метод и женске майсторство* Лайоша Кевера (*Kövér Lajos*) 1861. року. Театер давал представи у велїх местох Войводини, але и госцовал вонка з ней.

Госцования мадярских, немецких и других путующих театров по Войводини инициировали потребу збудоувац театрални будинки и адаптовац иснуюци обекти за потреби театру. Так, 1839. року, у Вельким Бечкереку (Зренянин), адаптовани будинок дакедишнього житного магазину, у Суботици нови будинок збудовани 1854. року, Сербски народни театр одкупел за 20.000 форинти 1872. року Городску салу и адаптовал ю за своєю потреби. Будинок театру у Зомборе збудовани 1882. року. Лазар Дундерски подаровал будинок СНП-у, познати як Дундерскийов театр (находзел ше у дворе нешкайшого готела Войводина), хтори 1928. року, на жаль, страдал у огню. Аж 1981. року отворени нови обект хтори одвитовал потребом такей институциї.

По першей децениї роботи, театр порушал и свою видавательну діялносц – перше число новинох *Театер (Позориште)* видруковане 1871. року, а ушорйовал го Антоние Хаджич. Од 1872. року, СНП порушал едицию *Зборник театралних творох* у хторей обявйовани домашні драмски твори и преклади драмох странских авторох хтори були на репертоаре театрох.

По Другей шветовой войны, театрални живот у Войводини бул збогацени зоз отвераньом вещей театрох: Народного театру у Зомборе, Театру Тоша Йованович у Зренянину, Стерия у Вершцу и театрох у Сримскей Митровици, Панчеве, Бачкей Тополї, а Нови Сад достал ище два театрални сцени – Новосадски театр и Театер младих.

Сербски народни театр у Новим Садзе и Народни театр у Суботици достали оперу, а од 1950. року – дзекуючи ентузизазму балерини и кореографа Марини Оленїней – у СНП формовани балетни ансамбл.

У Войводини ше часто приказую представи шветових класикох – Шекспира, Молиера, Голдония, Шилера, Гетеа, Гоголя, Ибзена, Вайлда, Гауптмана, Чехова, але воно постава и жридло драмскей литератури на сербским язике. Ту своєю твори пишу Стефан Стефанович (1805-1826), Лазар Лазаревич старши (1805-1845), Коста Трифкович (1843-1875), Йован Стерия Попович (1806-1856), Дюра Якшич (1832-1878), Лаза Костич (1841-1910), Атанасие Николич (1803-1882), Йован Суботич (1817-1886), Дьорде Малетич (1816-1888), Илиа Округич-Сримец (1827-1897). У Войводини ше у єдней хвильки нашол и пренашол Йоаким Вуїч, оец сербского театра; прекладавал немецки драми, писал *посерби* (адаптациї странских драмох присподобени гу менталитету того поднебья) и организовал театрални представи.

Слика: Портрет Йована Стериї Поповича

ЙОВАН СТЕРИЈА ПОПОВИЧ (1806-1856), драмски писатељ, поет. Народзел ше у Вершцу. Оцец му бул Грек, а мац Сербкиня. У Вершцу закончел основну школу, а гимназию у Темишвару и Пешту, а Правни факултет у Кежмарку у Словацкей. По студийох робел у Вершцу як професор латинского языка, а потим и як адвокат. Од 1840. по 1848. рок жил у Сербии и преподавал природне право, а вец достал место началника у Министерстве просвити. Бул еден з иницијаторох снованя Сербскей академиї наукох и уметносцох (спочатку Дружтво сербскей словесносци), як и снованя Народного музею. Цали живот ше занїмал з литературну роботу, витворюючи ше и трох литературних формах – лирики, епики и драми, але не поїеднак успишно у каждей з нїх. Тиж, писал критики, полемични тексти, прилоги з обласци филологиї, а не треба занедзбац ани Стерийову поезию хтору писал у двох периодох – на початку своєї творчей роботи и у остатних рокох пред шмерцу. Найплоднейши сегмент його роботи то драма. Найпознатши Стерийово драми тоти: *Светислав и Милева*, *Милош Обилич*, *Шмерц Стефана Дечанского*, *Владислав*, *Скендербег*, а найпознатши комедии – *Спреводзкош и його товариш (Лажа и паралажа)*, *Скупенда*, *Покондирена тиква*, *Женїдба и одаванка*, *Кир Яня*. У другеј фази своєї комедиографскеј творчосци, писал франтовлїви фалати и пародии, а у трецей ше врацел гу озбилней комедии. Найпознатша комедия з того остатнього творчого периода то *Родолубци*, политично-сатирични фалат о сербских подїйох у револуциї 1848. року. У рамикох означованя 150-рочници народзенья и 100-рочници шмерци Йована Стериї Поповича, у Новим Садзе 1956. року основани театрални фестивал – *Стерийово позоре* хтори ше отримує и нешка.

Розквіт сербського театру і будоване театралних будинкох дало нови порив у розвою театралней діялносци и на языкох других националних заєдніцох. Попри драми на мадярским языку, *Новосадского театру (Újvidéki Színház)*, хтора основана 1974. року, *Народного театру (Népszínház)* у Суботици хтори ма длугшу традицию, а под тим меном роби од 1951. року и радио драми на мадярским языку, робя и професийни театри на других языкох националних заєдніцох у Войводини. *Словацки войволянски театер* у Бачким Петровцу вироснул з богатей аматерскей традиції. Перша представа на словацким языку одбавена 1866. року у Бачким Петровцу, же би у периодзе по Першу шветову войну рушела цала лавина аматерских театралних ґрупох – наприклад, у Старей Пазови 1903. року, у Ковачици 1906. року. По Другей шветовой войни основана сцена ВГВ (Владимир Гурбан Владимиров), зоз сценами у Бачким Петровцу, Ковачици, Старей Пазови. Руски народни театер *Петро Ризнич Дядя* основани у Руским Керестуре, а сцена на румунским языку – у театре *Стерия* у Вершцу. Неодлуга у скоро шицких местох з румунским жительством – при читацких и шпивацких дружтвох – основани и аматерски театрални ґрупи.

МУЗИЧНА ТВОРЧОСЦ У ВОЙВОДИНИ

Шицки файти музики – озбильна, джез, забавна, народна – без огляду на свойо розлични естетични вредносци, на одредзени способ уплвую на формоване музичней култури єдного дружтвеного штрєдку. Музична творчосц мала, а ма и нешка, важну културно-естетичну улогу у розвою общей култури у Войводини.

Серби у Войводини ше укључовали до європских музичних цекох ище у XVIII вику, у граніцох Габсбургскей монархиї, не забуваюци свойо традицийни корені. Людзе цо наручовали иконостаси, портрети и други малюнки, тиж уживали у музики хтора ше оддвоєла од ориенталних углядох. Заш лем, остало мало податки о церковней и шветовней музики того часу.

Музика ше у Войводини розвивала у XIX вику, означена з аматеризмом, але почала музика романтичарского стилу, заснована на народним мелосу. Попри домашніх музичарох, ґу єй розвою допринесли и странци, насампредз Чехи, хтори були хороводителе у шпивацких дружтвох, грали у оркестрох и преподавали у школох. Музика була переважно у служби очуваня народних традицийох, на цо указали и *бешеди* (концепти з такв. мишану програму – хорами, солистичними и оркестровими композициями, як и з театралним фалатом) хтори організовали церковни шпивацки дружтва. По верх на полю дакедишней хорскей музики дошло ше у Панчеве седемдзешатих, а у Суботици и Кикинди осемдзешатих рокох XIX вику. У Сербским народним театре, пестована и сценска музика. Виводзели ше и представи за сербску публику у войволянских и славонских местох. Музична творчосц, у тим чаше, була унапрямена на хори, соло шпиване и сценски твори, а инструментални и вокално-инструментални опуси були меней заступени. Невимерлїве доприношене ґу розвою музичней уметносци Войводини дали уметніки и музични педагогове хтори діяствовали у другей половки XIX вику – Александар Морфидис Нисис, Йован Пачу и Мита Топалович. Їх нашлїдзела генерация Исидора Баїча и Карела Направника.

Слика: Исидор Баїч

ИСИДОР БАЇЧ (1878-1915), композитор, музични писатель, педагог. Народзел ше у Кули, дзе закончел основну школу. Гимназию закончел у Новим Садзе, а вец уписал Музичну академию у Будапешту хтору закончел 1901. року. Як професор у Велькей сербскей православней гимназиї (нешка гимназия Йован Йованович Змай) у Новим Садзе, 1909. року основал музичну школу хтора и нешка ноши його мено. Порушал *Сербски музични новини* и основал нотну едицию *Сербска музична библиотека*. Бул инициатор формованя Союзу сербских шпивацких дружтвох. Писал вокалну музику, клавирски композициї, сценску музику, а особлїву увагу пошвецел обробку народних мелодийох. Обявел и вецей теорийни роботи: *Теория правильного нотного шпиваня*, *Клавир и ученє клавира*, *Нашо церковне шпиванє*. Найпознатши його твори тоти: опера *Княз Иво од Сембериї*, представи зоз шпиваньом *Валалски гунцут (Сеоска лола)*, *Чучук Стана* и други. Блізки гу народному духу, Баїчов опус ше часто виєдначує з народними писнями, як цо то, поведзме, случай зоз писню *Ешень сцигує, бишалмо моя (Јесен стиже дуњо моја)*. Умар у Новим Садзе, 1915. року.

Чех Карел Направник зохабел глібоки шлїд як музични педагог у Вершцу и Суботици. Медзи композиторами хтори ше народзели у Войводини, окремене место забера и Петар Коньович. Як и Баїч, Коньович тиж обрацени гу национальному романтизму. Основал Музикологийни институт у Београдзе.

ПЕТАР КОНЬОВИЧ (1883-1970), композитор. Народзел ше у Чурогу. По законченю штирох класох гимназиї у Новим Садзе, прешол до Сербскей учительскей школи у Зомборе – єдного зоз жирячискох музичного живота. Познейше ше уписал на Конзерваториум у Праги. Як наставник робел у Земуну, Београдзе, Зомборе. Бул директор Оперы у Загребе, управитель театрох у Осиеку, Сплиту и Новим Садзе. Року 1933. ше врацел до Загребу, у хторим остал по 1939. рок кед, як єден зоз сновательох, бул поставени за професора на Музичней академиї у Београдзе, на хторей познейше бул и ректор. Вибрани є за рядового члена Сербскей академиї наукох и уметносцох. Основал Музикологийни институт, на чиїм чолє бул од 1948. по 1954. рок. Инспирацию находзел у фолклору. На подручю инструменталней музики не мал вельо твори, але ше медзи нїма визначує *Симфония у ц-молу*, *Јдрански капричо*, симфонийни триптих *Коштана*. Попри числених хорских и соло писньох, написал и пейц опери: *Женїдба Милошова*, *Княз од Зети*, *Коштана*, *Селянє* и *Оцовщина*. Умар у Београдзе, 1970. року.

Светолик Пашчан з Петроварадину закончел студії музики у Загребе. Бул професор музики и диригент у Сербским народним театре, еден зоз сновательох Новосадскей филгармонії. Ерне Кираль (*Király Ernő*) зоз Суботици бул композитор и етномузиколог. Бул афирмовани трубач, преславел ше як член городского и театралного оркестра у Новим Садзе. Пейдзешатих рокох XX вику бул музични редактор Радио Нового Саду и руководитель музикологийного оддзеленя Войводянского музею. Позберал вецей як 5.000 мадярски народни шпиванки. Писал композиції за оркестер, композиції за дзецински хори и кантати. Ведно з Миланом Влаіном и Радмилу Петрович, Кираль тиж преучовал музични живот войводянских националних заедніцох.

Двоме значни музични уметніки хтори ше народзели у Войводини – Йосиф Маринкович и Миленко Павлович – свою уметніцку афирмацию здобули у Београдзе.

Сербски народни театер, од снованя, на своєї сцени пестовал и фалати з музику и шпиваньом. Познейше прешол на зложенши жанр – оперету, а концом XIX вику поставел на сцену и найвисши музично-сценски род – оперу. Опера основана 1947. року, а новосадскей публики ше представела зоз святочну премиєру *Травияти*. Од теди Опера була успишнейша и неуспишнейша, борела ше отримац ше и напредовац. Стаємни балетни ансамбл формовани 1950. року.

Радио Нови Сад основани 1949. року, а Телевизия Нови Сад 1972. року. Першу програму зоз своего студия Телевизия Нови Сад емитовала 1975. року. Радио и телевизия Нови Сад маю програми за своїх слухачох на языкох шицких националних заедніцох хтори жию у Войводини. Музична програма облапя шицки обласци з музичного живота и твори единствену целосц з бешеднима емисиями.

Седемдзешатих рокох XX вику, композитор Рудолф Бручи пресудно уплївовал на снованє *Академиї уметносцох у Новим Садзе* хтора мала, медзи иншим, и одділ за музичну уметносц. Основана є 1974. року. Бручи бул перши єй декан, а академия у тим чаше мала найквалитетнейшу катедру за музику у окруженю.

У Войводини нешка роби 21 музична школа. Музична школа у Суботици основана 1868. року, а перши єй директор бул Иштван Франкл (*Frankl István*) хтори источашне бул и директор гимназиї. Городска музична школа у Вершцу основана 1859. року, а музична школа *Исидор Баїч* у Новим Садзе – 1909. року.

Суботицка филгармония основана 1908. року. Новосадска филгармония – хтора познейше преименована до Войводянскей филгармонії – составена з позарядових, професионалних музичарох, основана 1924. року. З меншима прервама, успишно робела по 1991. рок.

Же би ше обезпечело афирмацию талантованих младих музичарох и условия за їх роботу на полю оркестровой музики на території Войводини, 2001. року основани *Войводянски симфоничаре*. Нашлїднік Войводянских симфоничарох *Войводянски симфонийни оркестер*, основани 2011. року и хтори од снованя мал коло 100 успишни концерти и досцигнул значни уровень музикованя и добри интерпретативни стандарди.

Новосадски биг-бенд основали 2003. року професионални и реномовани джез и поп музичаре Нового Саду, жадаючи виполніц пражніну яка настала з гашеньом Танечней оркестри РТВ Нови Сад и предлужиц традицию оркестерского музикованя у обласци джез, поп, филмскей и общей сценскей музики. Од снованя, оркестер мал коло 400 концерти у жеми и регионе. У потерашней работи, *Новосадски биг-бенд* наступал у рижних формацийох хтори условйовали програмни змисти. Його основу творя найлепши джез музичаре Нового Саду.

Барз значни два тамбурово оркестри – *Велька тамбурова оркестра Радио Нового Саду* – основана 1957. року и *Суботицка тамбурова оркестра* – основани 1976. року. Тоти оркестри ше визначели по виртуозним виводзеню тамбуровой музики. На репертоаре тих оркестрох и писні и танци националних заедніцох Войводини, як и твори класичней и сучасней музики. Обидва оркестри наступали на веліх фестивалох у жеми и иножемстве. У Войводини ше барз ценї тамбурову музику, а найпознатши тамбураше були Яника Балаж хтори грал у Новим Садзе и Пера Тумбас Хайо, хтори наступал у Суботици. З репертоаром буневских народних писньох ше преславел Звонко Богдан хторого провадзи його тамбурова оркестра.

У Войводини барз розвита традиция хорского шпиваня. Ище у XIX вику, шицки векши места мали свойо шпивацки дружтва. Традицию хорского шпиваня и нешка предлужую числени хори, чий вибор програми составени зоз творох стредньовиковних майстрох, творох хорскей музики домашніх и шветових класикох по хорски твори сучасних авторох. Найлепши хори у Войводини ше змагаю на Фестивалу музичних дружтвох Войводини хтори ше од 1964. року отримує у Руми. Тот фестивал найвекша манифестация аматерскей музичней творчосци у Войводини и представя репрезетативну манифестацию найлепших хорох и ансамблех, предходно вибраних на општинских и регионалних смотрох.

У поп и рок музики, визначне место забираю Корнелие Бата Ковач и Дьорде Балашевич. Познатши войводянски рок групи седемдзешатих и осемдзешатих роках XX вику були *Пекинжска качка (Пекиншка патка)*, *Лаборатория звука*, *Инстант карма*, *Луна*, *Ла Страда*, *Фарби (Боје)*, *Офарбена програма (Обојени програм)*, а познейше *Ева Браун*, *Атеист реп*, *Лав хантерс*, *З оружйом процив однімачох (Оружјем против отмичара)*, *Вельке презирство (Велики презир)*. Медзинародну славу здобули Силвестер Леваи (*Lévay Szilveszter*), Габор Лендел (*Lengyel Gábor*) и Лайко Феликс (*Lajkó Félix*).

РОЗВОЙ ШКОЛСТВА НА ПОДРУЧУ НЕШКАЙШЕЙ ВОЙВОДИНИ

Школи у Войводини маю длугоку традицию. Уж у XI вику ше спомина католицка церковна школа у Бачу, а у XII вику – у Тителю. По православних манастирох було школи у XVI и XVII вику, а у тим чаще ше зявюю и школи и у векших городох.

Перши сербски основни школи ше отвараю у XVII вику. Перша словацка школа основана у Байши 1720, една з перших румунских школах у Великим Средишту 1735. року. Руснаци у Руским Керестуре основали школу такой по приселеню – 1753. року. У векших местох теди уж були мадярски школи, познейше и немецки.

Року 1777. настала велька пременка у розвою школства. Мария Терезия уведла *Ratio educationis*, реформу зоз хтору школи вишли з рамикох церкви и организовани на нови способ. Наложене обовязне шейсцрочне школоване и хасноване учебнікох. Предписани и способи образования учительох и створени материални условия за функционоване школах. Наставни плани були единствени за шицких, наставу ше отримовало на мацеринских языкох народох у Войводини.

На тим подручу, як зачатніки школства, запаметани Андрей Волни (1759-1827), Матяш Сладкович, исусовец (1754-1804) як и Матяш Ланг (*Láng Mátyás*) хтори бул наставник у першей новосадскей католицкей гимназиї.

Попри основних, отвараю ше и штредні школи. Карловацка сербска гимназия основана 1791. року, дзекуючи донації карловацкого тарговца Димитрия Анастасиевича Сабова. На початку мала шейсц класи:

- 1. класа, такв. пририхтуюца,
- од 2. по 4. класу – граматика,
- 5. класа – реторика,
- 6. класа – поетика (гуманистични науки).

Од школского 1852/53. року уведзена и 7-8. класа – филозофия.

Школа не робела лем у школским 1852/53. року (пре чуму), 1848/49. року, як и под час шветових войнох.

Сербска гимназия у Новим Садзе основана 1810. року.

Року 1848. Йосиф I формовал Министерство култури и образования, хторе преросло до Союзного министерства и почало ше озбильно занімац з образованьом.

Року 1869. уведзене осемрочне образоване; по перши раз ше заніма з образованьом дзивчатох, але по окремих програмах.

Учительска школа у Зомборе виросла з курсох Аврама Мразовича, хтори розпочати ише 1778. року.

АВРАМ МРАЗОВИЧ (1756-1826), сербски просвитель, педагог, писатель, прекладатель, дворян, сенатор шлебодного кральовского городу Зомбор. Народзел ше 1756. року у Зомборе, як син Георгия Мразовича, священіка зомборскей Церкви св. Йоана. Основну школу закончел у Зомборе, та предлужел школовац ше у гимназиї у Сегедину. У Печую и Пешту студирал филозофию и право. Потим пошол до Бечу, дзе студирал граматику и ортографию (правопис). Закончел и полрочни курс за директорох школах, по напредней методи немецкого педагога и педагогийного реформатора Йогана Фелбингера. Зомборчань – по походзеню и по народзеню, але и животним дійствованю – бул вязани за свой город. Зохабел глібоки шлїд у просвительней и литературней историї своего часу. Ведно з Доситейом Обрадовичом и Вуком Караджичом бул ношитель европского духу Сербох концом XVIII и на початку XIX вику. Умар у Зомборе, 1826. року, дзе є и поховани.

З указом Марії Терезії, Аврам Мразович поставени за верховного надзорніка шицких православних школах у Печуйским округу, до хторого спадали и школи у Бачкей и Барані. Слово о синові зомборского православного священіка хтори ше указал як невестати просвітни реформатор, автор учебнікох ґраматик, реторик и прекладох часописох за младих. Як школски надзорнік, Мразович ходзел по шицких населеньох зоз свойого округу, заключовал контракти з локалними општинами о снованю сербских народних школах, їх опреманю и материалним обезпечованю учительох. Дзекуючи такому закладаню, по конєц вику (1791), отворени школи у 74 местох. За свою невестату педаґогічну роботу, Мразовича одликовали зоз златну медалю троме австрийски владаре (Йосиф II, Леополд I и Франц I) и достал нашлїдне дворянство з гербом.

Верховну управу над другима сербским школами достали ище и Стефан Вуяновски – за Срим и Глиґоріє Обрадович – за Банат.

По владаючим школским закону за Угорску и жеми хтори ей припадали (*RATION EDUCATIONIS PUBLICAE*, Будим 1806), општини були длужни обновити иснуючи або вибудовац нови школски будинки з твардого материялу.

По австрийско-французкей войни, 1810. року, реформа школства ше интензивує: за першого надзорніка шицких православних школах поставени Урош Несторович. Теди отворена у сербска ґимназия у Новим Садзе.

Намесніцтво Войводини, 1857. року, поставело др Дьордє Натошевича за верховного директора шицких сербских школах. По фаху лікар, по опредзеленю педаґог, бул витирвали и барз активни чловек. Не було му по дзеки и борел ше против того же би валалски и городски општини трошели пенєж на „неважни ствари“, а не на школи, кнїжки, воспитанє дзецох и просвищованє народу на тим подручу.

По формованю двойней Австро-Угорскей монархії (од 1867) школске законодавство ше сновало на началох:

- же церква оддвоєна од держави,
- же наука и настава шлебодни,
- же школованє обовязне за дзеци од 6 до 14 рокох,
- же ше держава муши остарац же би наставу тримали фахови учители хтори закончили штирирочни учительски школи.

Дьордє Натошевич пририхтал УРЕДБУ ЗА СЕРБСКИ НАРОДНИ ШКОЛИ 1872. року. Того истого року почала робиц и Державна женска учительска школа у Суботици. У истим городзе, основана перша предшколска установа ище 1843. року, а континуоване предшколске образованє и воспитанє тирва од 1872. року.

Концом XIX и на початку XX вику, отвараю ше и фахови школи – Нізша ремеселніцка и тарговецка школа у Новим Садзе (1881), Тарговецка академия у Зомборе (1885), у Зренянину (1895) и Суботици (1906).

Учительох ше обучовало на „учительских курсох“ хтори полни 33 роки (1778-1811) у Зомборе организовал Аврам Мразович. Вон у тим городзе основал *Норму*, першу установу за образованє учительох у Войводини. Першобутни тримешачни курси поступне заменени з дворочними курсами.

Року 1812. отворена перша учительска школа – *Препарандия* у Сентандреї, хтора о штири роки преселена до Зомбора, дзе по веліх розвойних и организаційних пременкох роби и нешка – як Учительски факултет.

По Першей шветовой войни, у Войводини применювани сербски *Закон о основних и штрєдніх школах*, та потєдишні општински и богословски школи подержавени. Наставу ше, окрема на сербским язику, тримало и на язикох меншинох, з обовязним ученьом державного язика. Не отверани окреми школи за меншински заєдніци, але лєм оддзелєна на язикох меншинох хтори мушели мац 30 школярох.

Мєдзи двома шветовима войнами, школство у Войводини не посцигло векше напредованє. Нови закон о школах, хтори принєшени 1929. року, основну школу прикламує як безплатну и обовязну, але тото не було витворєне у подполносци.

Окрем реалних ґимназийох з осем класами и фахових школах, исновали и далєй ґраждански школи з трома напрямима (польопривредни, тарговецки и ремеселніцко-индустрийни).

По Другей шветовой войни прєширена мрежа штрєдніх школах. Припадніки меншинох мали можлївосц школовац ше на мацєринским язику у основних школах – на мадьярским, словацким, румунским,

руским и чеським языку. Гимназії, учительські школи і школи за вихованцями, окрім на сербським і мадярським мові, школювали школярів на словацьким, румунським, руським і хорватським мові (утрачені кінцем п'ятнадцятих років).

УНІВЕРСИТЕТ, НАУКОВЦІ І ПЕРЕХОДЗІ

Велику значущість при створенні сербської інтелігенції у Воєводині мав *Пештський університет*. Його історія починається 1635. року у місті Надьсombat (*Nagyszombat* – нині Трнава у Словаччині), у якому були два факультети – юридичний і богословський. Правничий факультет заснований у тридцять років, а медичний – аж 1769. року. До Будиму є переселені 1777, а назад до Пешту 1784. року. Тоді ще з Правничого факультету розвивалися університет, під назвою Королівський університет у Будапешті (*Budapesti Tudományegyetem*). Преподавання були на латинській мові, аж до 1844. року, коли мадярська уведена як службовий мові у Угорщині. Жінки ще могли вступати на факультет аж до 1895. року.

Пештський університет був місцем де ще школювали великі студенти з усіх країв Воєводини. Тут ще школювали, між іншими, Сава Текеля, Лукаш Мушицький, Георгій Магарашевич, Іван Стерія Попович, Йосиф Панчич, Дюра Якшич, Іван Іванович Змай, Лаза Костиц, Стеван Сремац, Ісидора Секулич і Велько Петрович.

Слика: Сава Текеля

САВА ПОПОВИЧ ТЕКЕЛИЯ (1761-1842), письменник, політик, добротвор, походив з шляхетської родини. Народився в Араду, де ходив до основної школи, а потім закінчив гімназію в Будиму. Він був першим Сербом, який отримав ступінь доктора права в Пешті. Почав займатися політикою, але кар'єру політика швидко залишив, та увагу і енергію спрямував на добротворну роботу. Добре співпрацював з угорським шляхетством. Заснував товариство Текелянців у Пешті 1838. року, через нього, од заснування до початку Першої світової війни, прийшли 346 студентів з усіх сербських країв. Був добротвором великих сербських і мадярських установ. Матиці сербській подарував свою бібліотеку, купив

друкарню, а познейше даровал и шицки нерухомосци и пенєж. Вибрани є за доживотного председателя Матици сербскей. У литератури зохабел шлїд зоз своїма *Мемоарами*. Умар 1842. року у Пешту, а поховани є у Араду.

Слика: Текелияnum

Єдна зоз значнейших характеристик Пештского универзитету, ище од його снованя, була вецейнационалносц. Медзи припаднікама рижних нацийох пановала гармония покля язык настави и администрації бул латински. На початку XIX вику ше зявюю перши национални подзелєня, кед основана Катедра за мадярски язык и литературу. Неодлуга припадніки славянских народох, насампредз Серби и Словенци, почали вимагац снованє Славянскей катедри. Вимога хтора послана 1824. року була одбита, але то заш лєм бул значни крочай, бо глас сербских интелектуалцох у Пешту бул вше моцнейши у сфери култури и образованя.

Основани и универзитет – у нешкайшим Клужу (Коложвар) и других городох. По статистици зоз 1920. року, у Угорскей було: три универзитети, ище даскельо окремени факултети, дзешец правни академії (висши

школи), 46 теологічних висших шкіл рижних конфесій, 245 гімназій (реальних і класичних), 48 привредно-торговецьких шкіл, 43 уметницьких шкіл, 49 учительських шкіл (лицейів) з наставою на рижних мовах.

Кінцем ХІХ і на початку ХХ віку, дзекуючи реформам, розвивали ше наука і уметности, на подруччю Австро-Угорської, та і нешкайшей Войводини.

Тивадар Пушкаш 1877. року видумал телефонску централу, Донат Банки – карбуратор (1892), а на початку прешлого віку, Калман Кандо конструовал першу електричну локомотиву.

ТИВАДАР ПУШКАШ (PUSKÁS TIVADAR, 1844-1893), машински инженер, пренаходзач, по походзеню зоз Трансильванії. Школовал ше у Бечу, Лондону і у Америци. Бул добри спортсиста, занімав ше з мечованьом і шедланьом. Як вредни школяр, як цо то остало призначене, жадаючи ше учиц вецей, обривел главу же би ше примушел остац дома. Понеже ше фамелия нашла у чежкей финансийней ситациї, сам ше витривовал. По преселеню до Америци, робел з Едисоном хтори го познейше меновал за свойого представителя за Европу. Року 1877. видумал телефонску централу хтора почала робиц у Паризу і Пешту. Свою идею о телефонскей дистрибуциї патентовал 1892. року і уж идущого року порушал *Telefon Hírmondó* (*Телефонска дистрибуция вистох*) хтора почала робиц у Пешту. Лиценцини права були предани і до веліх других державох. На жаль, неодлуга умар на шерцо, у своїм 49. року живота.

TELEFON HÍRMONDÓ (*Телефонска дистрибуция вистох*, 1893-1945). Тивадар Пушкаш патентовал тот пренаходок і 1893. року почала його дистрибуция. Своїм предплатніком понукал актуалности, интересантности і едукаційни змісти. Коло 1900. року мал 15.000 предплатнікох. Телефонски висти починали на дзевец годзин рано і були посилани по позни вечарши години. Окремносц Пушкашовой идеї фоносервису були новинаре хтори пририхтовали висти за програму за тот дзень. Висти читани до микрофонох по напредок точно одредзеним чаше і виберани у складзе з правилами новинских редакційох, а найважнейши ше повторйовало цали дзень. Же би знали цо і кеди будзе на програми, предплатніки доставали билтени з точним розпорядком емитованя. І попри веліх недостаткох, од того же предплатніки мушели шедзиц зоз слухалками на уоох, тота форма информованя ше указала вельо швидша од дньових новинох. Компания у хторей робели вецей як 200 заняти зарабляла од предплати, а хаснователе доставали задармо телефонски апарат. То бул вельки технологійни крочай за гевтот час і увод до познейших радио-преносох. Иста компания 1925. року емитовала першу радио-програму у Мадярської. Медзитим, телефонски сервис робел аж по Другу шветову войну, кед инсталациї скоро у подполности зніщени.

На университету у Будапешту, дзе студирали велі Сербі і представителе других народох з того подруча, зявели ше даскельо шветово припознати науковци як цо то:

- Янош Нейман (*Neuman János*),
- Лео Силард (*Szilárd Leó*),
- Єне Вигнер (*Wigner Jenő*).

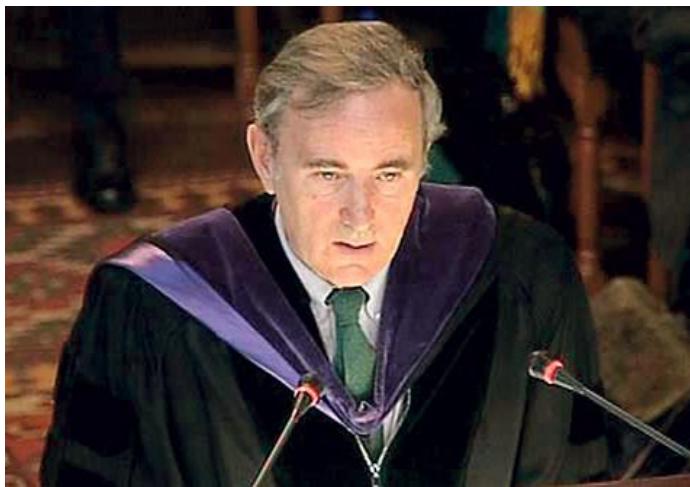
Гоч ише у ХІХ віку владика Платон Атанацкович вимагал снованє сербского университету у южней Угорської, перша високошколска институция у Войводини основана аж по войни. Правни факултет у Суботици почал робиц 1920. року, як состояйна часц Београдского университету. У нім университетску карієру почали познати професоре (напр. Дьорде Тасич, Михаило Константинович, Мийо Миркович). У медзивойновим периодзе, найзначнейша культурна институция войволянских Сербох – Матица сербска – блукала медзи намаганьом едуковац широки народни маси і занімац ше з науку і уметносцу у Войводини.

Од висших школох, исновали висши педагогічни, висши комерциялни, висши управни і висши машински школи. Перши факултети Университету у Новим Садзе були Польопривредни факултет і Филозофски факултет, же би ше им до початку шейдзешатих рокох ХХ віку приключели: Правни факултет, Технологійни факултет, Медицински факултет, Машински факултет і Економски факултет у Суботици.

Нешка тот университет ма 14 факултети, а – там дзе то мож – наставу ше трима і на мовах меншинских националних заедніцох. На Филозофским факултету у Новим Садзе ест катедри за малярски, словацки, румунски і руски мова, на Учительским факултету у Зомборе ше будучи учителе школу на сербским, малярским і словацким мовам, а на Учительским факултету у Вершцу на сербским і румунским мовам.

Слика: Платон Атанацкович

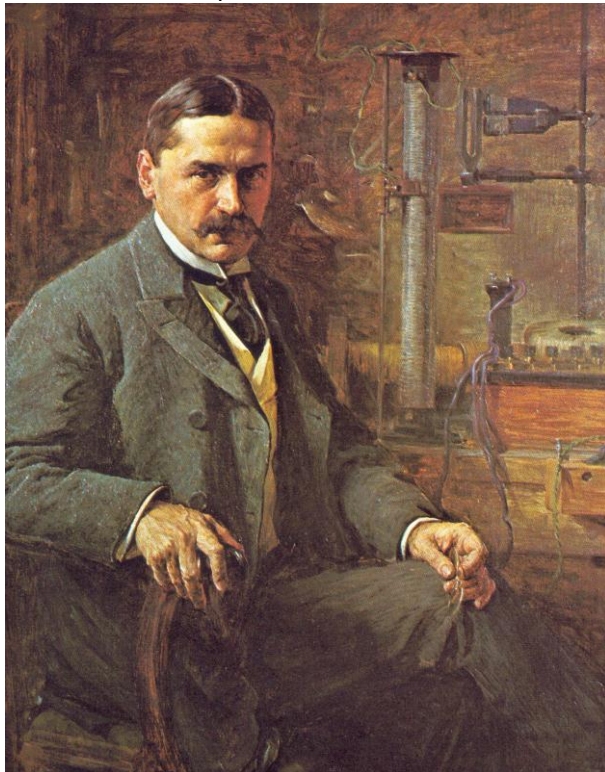

Слика: Тибор Варади

ТИБОР ВАРАДИ (VÁRADY TIBOR, 1939), професор права, академик и писатель. Народзел ше у Вельким Бечкереку (Зренянин). Основну школу и ґимназию закончел у родним городзе, а Правни факултет у Београдзе (1962). Магистровал на истим факултету, а докторовал на Универзитету Гарвард (1970). Робел як адвокатски приправник у оцовой канцеларии у Зренянину, а од 1963. роби на Правним факултету у Новим Садзе. Доцент постал 1970. року, позарядови и рядови професор на истим факултету. Преподавал и на Штредноевропским универзитету у Будапешту. Отримал вецей як 200 преподаваня на веліх универзитетох ширцом швета (Австрия, Белґия, Ческа, Анґлия, Французка, Голандия, Италия, Китай, Мадярска, Немецка,

Польска, Португал, Русия, Сингапур, Словацка, Шпания, ЗАД). Бул член медзинародного Стаемного арбитражного суду у Гагу, а Сербию заступа и нешка пред медзинародними судами. Обявел вецей як 250 науково работи (з того вецей як 30 кніжки), на сербским, английским, мадярским, французким и немецким языку. Його работи преложени на велі языки. Написал числени учебніки и фахово кніжки з обласци права. Бул одвичательни редактор часописа *Új Symposion*, главни и одвичательни редактор наукового часописа *Létünk*. Пише и литературни твори. Недавно обявел кніжку *Списи и людзе*, за хтору материял нашол у фамелийней адвокатскей канцеларії у Зренянину хтора основана концом XIX вику. Тота кніжка омаж малим людским судьбом, приповедане о людзох чийо животи часто були исторя звонка историї у єдним вецейнационалним штредку, дзе ше часто меняла власц, режими, службени язык, мено городу, держави...

Медзи науковцями и у швецце познатима пренаходзачами хтори народзени у Австро-Угорскей були и Никола Тесла и Михайло Пупин.

Слика: Портрет Михайла Пупина

МИХАЙЛО ПУПИН (1854-1935), вельки шветови науковец и пренаходзач. Народзел ше у банатским валале Идвору. Жадни знаня и науки, вчас пошол з родительского дому. Школовал ше у Панчеве, Праги, Америки и на престижном Кембридж универзитету и Берлинским универзитету, дзе и докторовал 1889. року. Потим преходзи на Колумбия универзитет у Ньюорку, дзе як педагог и науковец робел од 1889. по 1929. рок. Приявел вецей як 30 патенти. Його пренаходки найвецей з обласци електроніки и телекомуникацийох. За свою роботу достал велі припознання. Незвичайну животну драгу – од банатского югашка по науковца шветового гласу – Пупин найлепше описал у своєї автобиографії *З лукох по науковца (From immigrant to Inventor)*, за хтору достал Пулицерову награду за литературу 1924. року. Тот твор преложени на даскельо языки. И попри того же посцигнул шветову славу, цали живот остал емотивно вязани за Идвор, о чим шведоча його числени донації. Умар 1935. року у Ньюорку, а поховани є у Бронксу.

Слика: Милева Марич Айнштайн

МИЛЕВА МАРИЧ АЙНШТАЙН (1875-1948) була наша позната научніца, супруга Алберта Айнштайна. Народзела ше у Тителю, школовала у Руми, Новим Садзе и Загребе. Була пята жена хтора закончила електротехніку у Цириху. Ёй супруг, Алберт Айнштайн, за свою общу теорию релативитета (1913-1916) 1922. року достал Нобелову награду. Милева му у тей роботі несебично помагала и потримовала го. Велі тримаю же вона дала одлучуюче доприношене у твореню його теорії. Медзитим, їх малженство ше не отримало. После розходу 1918. року, Милева остала жиц у Цириху з їх двома синами. Айнштайн ёй дал цалу суму Нобеловой награди (121.572 шведски коруни). Без сумніву ше чувствовал як ёй длужнік, бо знал кельо вона допринесла його теорії. Умарла у Цириху, 1848. року. У Новим Садзе 1993. року една улїца наволана по ней, а познейше – и една штредня школа.

БАРТОЛОМЕЙ ГОДРА (1832-1874), етнограф и лікар. Народзел ше у Лалитю. Студії медицини закончел у Бечу, а потим робел як главни лікар у военим шпиталю у Сримскей Митровици. Бул и лікар 9. пешадийного гранїчарского петроварадинского полку. Вельо часу пошвецел и ботанїки. Написал топографски и етнографски историйни твор о Петроварадину и ботанїцку монографію Сриму на трох языкох – латинским, немецким и сербским. Умар у Руми, 1874. року.

До пионирох шветовой авиатики спадаю Траян Вуя з Банату, хтори у Паризу 1906. року лецел на авиону чий мотор сам конструовал, як и Аурел Влайку хтори у Вершцу отримал аеороминтинг 1912. року.

Слика: Иван Сарич

ИВАН САРИЧ (1876-1966), конструктор авионох и авиятичар. Народзел ше у Суботици, дзе закончел основну школу и гимназию. Робел у рахунководстве городской администрації. У младосци ше занїмал з бициглизмом. Суботицки новини од 1897. непрерывно пишу о його успихох у тим спорту. Року 1900. постал шампион Угорскей и участвовал на шветовим першенстве у Паризу, а идуцого року постал тройністи шампион у обегованю на моторкох. Року 1910. конструовал авион до хторого убудовал троцилиндрични мотор *Делфос* хтори мал 24 коньски сили. На городским обеговалїщу, влєце 1910. року, окончовал пробне лєценє. Неполни седем роки после братох Райт, лєцел успишно на своїм авиону. Задовольни з посцигнутима результатами, організовал и явне лєценє на хторим присуствовали коло 7.000 патраче. Лєцел коло 3 км, на висини 30 метерох. На початку 1911. року усовершел конструкцию авиона хтори навоал *Сарич 2*. Чежкосци з якими ше стретал кед правел авиони описани у роману *Летацци Вучидол* Гези Чата, Емила Гамваша и Артура Мунка. Умар у Суботици 1966. року. Технічна школа у Суботици ноши його мєно.

Милан Т. Йованович бул автор першого патента хтори настал на тим подручу. Бул котлар и пренаходзач. Регистровал свой патент як *пошорєнє котла за печєнє палєнки* 1909. року, у Бироу за патенти Австроу-Угорскей.

Никола Бизумич (1823-1906), пренаходзач, конструктор машинки за штриганє. Народзел ше у худобней фамелиї у Нерадину. По школованю у родним месце, одходзи до Иригу учиц байберске ремєсло. Штрєдком XIX вику, одходзи з Иригу до Европи. О кратки час, у шицки европски байбернї хасновали його машинку за штриганє. У Лондону нашол финансиєрох за свой пренаходок и неодлуга направени даскельо

фабрики за продукцію. Взяв псевдоним Джон Смит, же би ше легчейше уключел до швета бизнису. Кед умар, його маєток преценени на 22 милиони фунти.

ЃАЯ АЛАЃА (1924-1988), нуклеарни физичар. Народзел ше у Милетичу (Светозар Милетич). До основней школи ходзел у Милетичу, до гимназиї у Зомборе, студії почал на Технічним факултету у Будапешту, а предлужел их у Загребу на Технічним и на Природно-математичним факултету, дзе дипломовал 1950. року. Докторовал 1955. року. Вигледуюци структуру атомского ядра, ведно з Адлером Бором и Мотелсоном пренашол К-виборни правила и правила интензитета за бета-преходи и гама-преходи до деформованих ядер, за цо остатні двоє достали 1975. року Нобелову награду. Самостойно у истих ядрах пренашол нови асимптомски тип правилох хтори ше волаю *Ала҃гово правило*. Поставел нови тип атомского ядра хторе ше вола *Ала҃гов модел*. Бул пионир теориейней физики атомских ядер и учитель ґенерацийох теориейних физичарох. Умар у Загребе, 1988. року.

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ ЕТНІЧНИХ ЗАЕДНІЦОХ ВОЙВОДИНИ

СЕРБИ У ВОЙВОДИНИ

Серби до Войводини приходзели у организованих и стихийних селїдбох и гоч ест сущней розлики медзи тима двома присельованями до тих крайох, обидва маю єдну заєдніцку характеристику – векшина сербского жительствова у Войводини походзи з крайох южно од Сави и Дунаю, лем менша часц зоз заходних предїлох, а ище менша – зоз сиверу.

Концом XX вику, на подручє Войводини приходзи значне число Сербох з войну залапених подручох бывшей СФРЮ. Од вкупного числа шицких з войну загрожених особох у Сербії – у Войводини жию 259.719, або 42% особи, а векшина з нїх сербскей националносци.

ОБИЧАЇ СЕРБОХ У ВОЙВОДИНИ

Ношня – Традиційну хлопску ношню Сербох у Войводини твоя: кошуля, ґачи, лайбик, сурдум (чуга), кошуляча, рекла, хлопска сукня, панталони, кожух, першняк, скоряни панталони, опақлия (скоряни мантил), калап, шубара, чижми, бочкори, папучи.

Женску ношню твоя: кошуля або оплечко, лайбик, подсукня, долня и горня сукня, рекла, кожух, першняк и кожух, хусточка, фитюла, хусточка, ципели, деревянки и ботоши (при женох).

За ношню Сербох у Войводини характеристични смак, єдноставносц и отменосц. Шмати часто мали вишивки зоз стрибла и злата, а на святочней ношні знало буц и пацерки з дукатох, ґомбички зоз стрибла и злата.

Єдна з найкрасших часцох ношні була шапка златара и фитюла. Ношели их невести и лем цо одати жени у першим року малженства. Набавяла их млодийова фамелия. Вирабяло ше их по два до три мешаца.

Слика: Сербска ношња у Бачкеј у XIX вику

Кед бешеда о обичайох Сербох у Войводини, окредне место забера циклус зимских шветох хтори почина з Крачунским пуцаньом (Божиће покладе) 27. новембра, а закончує на Богоявление.

Крачунске пуцанє ше у прешлосци тримало за вельке швето, а нешка страцело важни елементи магичних обрядох карактеристичних за тот дзень. Крачуну предходзели Материци (два тижні пред Крачуном) и Оцове (тидзень пред Крачуном). На тоти швета дзеци родичох и старших у обисцу вязали зоз порвазком. У даєдних валалох, дзеци и нешка ходза по драже, винчюю женом и хлопом швето, питаюци дарунки. Материци як швето непознати у часци штреднього и южного Банату.

Сам Крачун ше у народзе и нешка трима за найвекше швето у року. Аж по нешка, при веліх Сербох у Войводини, Крачун ше швеци зоз шицкима важнима елементами: вечеру на Вилію, паленьом огньох и бадняку на уліци, уношеньом слами, бадняку, шпивачами, мишеньом обрядних хлебох, чесници, крачунским житком, шедланьом коньох або як ше то у народзе вола *оганяне Крачуна (вијање Божића)*, або як ше у

сверней Бачкей пове *оганяне квашней юшки (вијање киселице)*. Крачунски полудзенок подроумйовал и молитву, палене швички и кадзене. Ламало ше колач. Дзеци ше окреме радовали чесници (округли, били обрядни хлеб або колач до хторого ше пред печеньом кладло метални пенешок – верело ше же особа хтора найдзе тот пенешок у своїм фалатку будзе окреме щешліва у наступним року).

На Мали Крачун або Нови рок, велі з тих елементох ше повторюю, як цо резане крачунского колача, догорйоване бадняка, розкладане огня, обиходзене статку, а ест и нови, як цо мишене василици, тлачене крачунскей слами (у валалох сиверовосточного Сриму). У южним Банаце по обисцох и нешка ходза маскированы винчоваче, а у Сриме – вертепаше.

На швето Богоявление ше закончюю жимски швета, як и такв. „некресцени дні“, а зоз пошвещаньом води на швето Воздвижение честного хреста, як и зоз защитну прикмету богоявленскей води, закончюе ше длугоки период жимских шветох.

На Лазарову соботу, газдиня ставала после пол ноци, та з дурканьом по тепши розплашовала гади и обовязно заметала двор и палела шмеце. У даедних валалох у Войводини, стари жени тото робя и нешка. У Бачкей и Банаце, пред Лазарову соботу ше и нешка дагдзе палі огні на драже.

Друге найвекше швето у року то *Велька ноц* хтору ше у Войводини и нешка святочно швеци. У прешлосци за Вельки тидзень були вязани велі обичаї, тиж и за дні по Велькей ноци. На Вельки пияток ше фарбя писанки. И нешка ше у даедних фамелийох чува першу писанку (такв. *чувар*), хтора ма защициц обисце од шицких злох. У даедних валалох ше першу писанку дава статку або живини, же би добре напредовала. Тиж, на други дзень Велькей по нешка зачувани обичай – ходзиц по обліваню. Пондзелок – легіне обліваню дзивки, а на треци дзень Велькей ноци – дзивки обліваню легиньох (Бачка). У веліх валалох у Банаце ше обліваня на Дзуря. На други дзень Велькей ноци або пондзелок по Малей Велькей ноци ше идзе на теметов на хтори ше обовязно, окрем едзена, ноши и воду хтору ше росипе по гробе.

У веліх валалох у Банаце, пондзелок по Малей Велькей ноци, на такв. Побусни пондзелок, склада ше пошестринство и побратимство, або як ше то у тих крайох вола – *комачене, куйкане* або *побране*, у чим важну улогу ма вода, венец з квеца и писанки.

За ярне швето Дзуря (Ђурђевдан) и нешка ест велі обичаї у вязи зоз статком, особліво з овцами (у Банаце). У обрядней пракси, на Дзуря, окремну улогу ма вода и рошліни, односно желенїдло. Желенїдло, рошліни и квеце були значни и на други ярні и летні, та и ешеньски швета, як цо то Вознесение (Спасовдан), Русадля (Духови), Яна (Ивандан), Петра (Петровдан), Видовдан, Илиї (Свети Илија), як и на швета дзе трава и рошліни, жито и квеце мали важну улогу – защициц статок и здраве людзох и звекшац плодносц.

Тиж так, интересантни обичаї Сербох у вязи за родзеньом и свадзбами.

Даедни обичаї, пре защиту положніцох и новонародзеного дзецка, зачувани по нешка. Наприклад, же би дзецко дахто не урекнул, мац або баба му коло руки вяжу червену цверну або му дацо облечу наруби. Народзене дзецка ше означуе з дарунками, а велі фамелиї и нешка у Войводини миша окремну файту осуха (поступаоница) пред тим як цо дзецко ма почац ходзиц.

У свадзбней церемонії Сербох у Войводини зачувани велі архаїчни елементи, особліво у маетнейших фамелийох хтори правя „праву“, вельку свадзбу. Отримуе ше *яблуко* (спитоване, заруки). На свадзбу ше поволуе з оквицену чуторку, прави остатню (*перяница*) и розберанки (*врата*), одход млодийових пайташох *кртанох* (у Бачкей и Сриме), *говораджийох* (у Банаце) або *чорбарох* (у сверней Бачкей) до млодового обисца чувац млоду же би не «одбегла». Кртани и нешка крадню когута з млодового обисца и заметаю з метлу опрез млодей же би ю зачували од урекнуца (у Сриме). Свадзбних квица з розмарию и понукаю з лакотками и паленку. Млоду и млодия швекра и нешка карми з медом або цукром, а млодей кладзе на руки хлапца – же би народзела сина. У веліх местох остал обичай же млоди цилюе до яблука, а млода руца яблуко преїг хрифта. У сверней Бачкей, млоди у млодовим обисцу розбива з ногу три танери на столе же би защицел себе и млоду. Додня рано ше варело паленку. Кум – як шведок на винчаню – ма важну улогу у живоце, та прето настали присловки *Кум не гомбичка, Бог а вец кум* и *Бог на небе, кум на жеми*. Кума ше на свадзбу волало три раз и по нього ше одходзело дому або ше го з гудацами дочековало на пол драги. У Бачкей и Банаце, кум на свадзбу приходзел з гудацами и кумовским слугом, звичайно младшу особу франтовлівей природи, хтора виполньовала кумово розкази. Кум приношел найвекши дарунок. Найвеселши на свадзби були млодийово шестри и нини, вони шпивали и звисковали. Його браца були дружбове, а лем еден з нїх, и то тот цо неоженети (ручни дружба), мал на себе прекрижени ручніки. Дакеди вон куповал млодей венец и шлаер, рукавици, свадзбни букет и ципели. На свадзби грали гайдаше, познейше и тамбураше и гармоникаше. Бул обичай же ше на свадзби виводзели фиглярски скечи и правели швеліяки

франти на рахунок молодяток, поготов пред першу малженску ноц. Часто ше ище вше преноши млоду прейґ прагу.

Даєдни з найзначнейших етно-манifestацийох сербского народу у Войводини то: *Стретнуце Крайшнікох* у Бачу, *Карадьордевски прадки* у Житишту, *Нашому роду и потомству* у Бачкей Тополї, *Банатски вредни руки* у Зренянину, *Златни руки Сриму* у Руми, *Яново квеце* у Сивцу, *Етно-вечар* у Сивцу, *Дні колонизації* у Приґревици, *ПЧЕСА* на Ченею при Новим Садзе...

Серби найчисленши народ Войводини, хтори твори абсолютну векшину у 31 општини и у Новим Садзе. У општинах Вербас и Бач, Серби у релативней векшини. По попису жительство зоз 1921. року, Сербох у Войводини було коло 545.000 або 35% вкупного жительство. По попису зоз 1948. року, Сербох було 812.783, або половка жительство Войводини. По найновшим попису жительство, Серби творя два третини жительство Войводини. Звекшаню числа сербского жительство допринесли аграрни реформи и колонизация, приход вибеженцох и вигнатих особох под час войнох дзеведзешатих рокох прешлого вику и економска имиграция.

МАДЯРЕ У ВОЙВОДИНИ

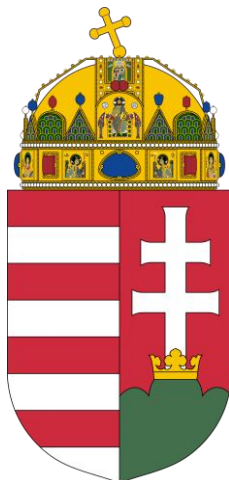
У IX вику, под водством княза Арпада, Мадяре населяю Панонску ніжину. Вони по XII вик завжали цале подруче нешкайшей Войводини. У стреднім вику, найвекша часц Войводини непрерывно була под Угорску. У стреднім вику, жительство у Угорскей було мишане.

Мадяре вельку часц своєї историї були под власцу австрийскей владарскей династії Габсбург, по хторих и цале царство наволане Габсбургске царство (познейше Австроугорска). У тим царстве, Мадяре не були найщешлівши, бо не могли витвориц своєю национални права. Кед їх жаданя преросли до националней борби за шлебоду, 1848. року, Мадяре дзвигли заставу з трома водоровнима фарбами. Червена символізовала моц, біла вирносц, а желена – надїю. Тота надїя до моци и вирносци оцовщини теди постала символ мадырскей шлебоди, а нешка то *мадырска застава*.

Мадырска застава

Мадырски герб подзелени на два поля – лїви смугасти бок означує герб мадырских кральох з фамелиї Арпадовичох, а прави бок приказує криж хтори, по легенди, достал од папи мадырски краль Штефан (*István*). Окреме интересантна коруна на верху герба. То коруна того истого кралья Штефана, першого мадырского кралья, але зоз викривеним крижом.

Мадярски герб

ПРИЗНАЧКИ З ПРЕШЛОСЦИ

Мадярски легенди и приповедки надалеко славни у Европи. Слова хтори зме тельо раз чули – за *седем морями и седем горами* – походза праве з мадярскей традиції, як здогадоване на далеки краї зоз хторих Мадяре давно пришли до Европи. Число седем состояйна часц мадярских сказкох (напр. шаркань зоз седем главами, за седем брегами). У мадярских приповедкох барз часто ше спомина русалки и виленяки. Вони тримали же Гуни, стари номадски народ хтори щезнул, бул їх братски народ и же шицки гунски и мадярски юнаки – коняніки – пошли на небо, та на небе за німа остал лем прах. Єдна легенда гутори: *За седем горами и седем морями, жили двоє браца, Гунор и Маґор. По оцовей шмерци, одлучели рушиц на лови на Чаривного еленя (Csodaszarvas) хтори приношел щесце и добробут. Позберали сто найлепших ловадох на найшвидших коньох и рушели го гледац. Вчас рано, збачели еленя чаривней краси и рушели за нім на своїх коньох, але до ноци страцели його шлід. Шлідуюцого рана, елень ше знова указал и знова го цали ловели цали дзень. О вельо дні, гет далеко од своїх домах, у змерку розложели табор при єдней чисцини же би там преноцовали. Кед ше спуцела ноц, зоз чисцини ше нараз учула прекрасна шпиванка лесових русалкох. Ловаре ше прицагли и кажди влапел єдну русалку, а Маґор и Гунор два найкрасши принцези – русалки, дзивки краля Дула. Вжали себе их за жени и мали з німа вельо дзеци. З Гунорового потомства настали Гуни, а з Маґорового – Мадяре. Кед их уж було тельо же им жем постала цесна, одлучели же Гунор зоз своїм народом руши на восток, а Маґор – на заход. Вец вжали Святи Божии меч и дали го якомушик цудзинцови цо тамадз преходзел и гварели му: „Заобрацай тот меч седем раз понад главу и руц го цо далей можеш же би нам указал драгу по хторей рушимо”. Кед цудзинец руцел меч, влапел го моцни витор и однес го далеко на заход. Шицки го почали гледац, а водзели их двоє шмели браца, Атила и Буда. Прешли далеку драгу и сцигли до плодней Панонскей ровніни медзи Дунайом и Тису. Там пренашли Божии меч, заджобнути до жеми. Атила го вжал до руки и три раз вдерел зоз нім до жеми, на шицки штири боки швета и гварел: „Од нешка то наша оцовщина”.*

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ ТРАДИЦІЇ

Мадярска народна музика позната у швецє, особліво такв. мадярска циганска музика, але и чардаш, темпераментни народни танец.

Тиж так, позната и мадярска кухня – гулаш, паприґаш, перкелт, рибова юшка, єдзєня з надосц цибулі и млета сладка и горка червена паприґа.

МАДЯРСКИ ЯЗИК

Мадяре, ведно з Финцами, Естонцами и ище даєдними народами, припадаю гу угро-финскей язичней групи народох. Интересантне же Мадяре територіялно барз далеко од Финцох, своєй найблізшей язичней родзини.

Ниа, даскельо слова на мадярским языке (зоз фонетским вигваряньом):

– Здраво!	<i>Szervusz!</i>	(сервус!)
– Добри дзень!	<i>Jó napot!</i>	(йо напот!)
– Я ше волам...	<i>Az én nevet...</i>	(аз ен невет...)
– Як сце?	<i>Hogy van?</i>	(годь ван?)

ОБИЧАЇ МАДЯРОХ У ВОЙВОДИНИ

Ношня

Традиційну хлопску ношню Мадярох у Войводино творя:

- кошуля, лайбик зоз стриберними гомбичками, кожух, чуга, шубара, чарни калап, украшени з квецом або пантліку, папучи, бочкори, чижми.

Традиційну женску ношню Мадярох у Войводино творя:

- три подсукні – по одаванки, гу ношні ше кажды рок додавало ище єдну подсукню, док их не було седем, верхня сукня, блузна вишита з полним вишивком, зоз шлингерайом на ґалеру и рукавох, били вишивани фартух богато обшити зоз чипку, штрикани ботоши, лагово ципели, цифровани чарапи, чарни або червени чижми.

Мадярска ношња у Бачкеј у XIX вику

Швета

Крачун – крачунски обичај починају уж коло 13. децембра и тирвају по саночне (на пол ноци) у локалнеј церкви, 24. децембра. Пред Крачуном ше трима Крачунски пост и ходзи по шпиваню. На стол ше пресцера нови, нехасновани парток и на ньго ше кладзе цали хлеб або осух, под стол – рижни зарна, шено (же би бул богати урожай и же би домашні животині були здрави), дзекеди ше кладзе и алат, же би було щесца у работи. Послугуе ше: орехи, яблука, мед, цеснок, пасулю, грацок, галушки з маком. Є ше по одредзеним шоре. Кажде у обисцу муши поесц кус зоз шицкогo. Перши дзень Крачуна, 25. децембер, за Мадярох то дзень фамелиі.

Велька ноц – Тому швету предходзи Квитна недзеля (*Virágvasárnap*), недзеля пред Вельку ноцу хтору ше швеци як памятку на Исусов уход до Єрусалиму. До церкви ше ноши багнітки на пошвецане хтори вец ше кладзе на капурю и на хлівни дзвери. Вельки тидзень тирва од Квитней недзелі по Вельку ноц. Значни дзень то Желени штварток, кед ше готуе даяке желене едло (звичайно шпинат). На Вельки пияток ше строго посци

(не є ше месо), не пече ше хлеба (бо ше вери же би ше тот хлеб претворел на камень), фарбя ше писанки, найчастейше зоз червену фарбу. На вельконоцним столе вездзелю, по традиції, шунка, варени вайца, колачи и вино. Пондзелок легине традиційно ходза по обліваню.

ДРУГИ ЗНАЧНИ ШВЕТА МАДЯРОХ У ВОЙВОДИНИ

Рочніца революції 1848. (15. марец), Святи Штефан (20. август), Рочніца революції 1956. (23. октобер), Шицки святи (1. новембер), Дзень мертвих (2. новембер), Дзень св. Мартона (11. новембер), Святи Миколай – Микулаш (6. децембер), Свята Луция (13. децембер).

СВАДЗЕБНИ ОБИЧАЇ

Свадзби Мадярох у Войводини барз весели и динамични. На мадярских свадзбох вельке значене ма лада хтору ше длуго рихта. Дружбове (*vőfény*) оквицени з ручніками и з оквицену палічку, витаю госцох на свадзби. Дружки припинаю свадзбним розмарію. На свадзби ше грає весели танец чардаш. Окреме познати танец з млоду у хторим ше вельо викруца и подскакує. Под час танцу з млоду, кум трима у рукох шитко хторе округца, а свадзбни до шитка уруцую пенез и так «купую» млоду за танец. После одредзеного часу, танец прерве млоди хтори прибегне и однеє млоду. Потим, звичайно коло пол ноци, млода ше преблека до червеной сукні, вяже били фартух и обува папучи. Преблекане символизує пременку статуса. Кабат билей фарби означує чистоту и невиносц, а после пол ноци кед почина нови дзень, у хторим млода вецей не дзивка але одата жена, червена фарба ей сукні символизує плодносц.

Дзепоедни з найзначнейших етнічних манифестацийох мадярского жительство тоти: Дендеш Бокрета (*Gyöngyös Bokréta*), Дуриндо (*Durindó*), Општинска смотра фолклора у Бечею, Дзень мадярской култури у Каніжи и Сенти, Танцхаз (*Tánc ház*) манифестация у Чоки, вельконоцни святочносци у Саяну при Кикинди, Буч – валалске швето у Мужлі при Зренянину...

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

По податкох з остатнього попису жительство 2011. року, у Войводини жию 251.136 Мадяре, цо виноши коло 13% вкупного числа жительствох. Мадяре найвекша национална заєдніца на території Покраїни. У одношеню на податки зоз попису 2002. року, кед припаднікох тей националней заєдніци було 290.207, мож констатовац же ше їх число зменшало за 39.071, односно за 13,46%. Мадярска популяция найбаржей концентрована на сивере Покраїни. У Бачкей жию 141.688 Мадяре, у Банаце – 105.659, а у Сриме 3.789.

СЛОВАЦИ У ВОЙВОДИНИ

Словацке жительство ше на територію нешкайшей Войводини почало насельовац штредком XVIII вику з Горней жеми, як сами волали нешкайшу Словацку, хтора у тим часе припадала Монархії. Вони на територію Войводини сциговали у трецей габи розсельованя, хтора континуовано тирвала од 1690. року на цалей території дакедишней Угорскей. Словаци приходзели на поволанку угорских феудалцох, як роботна моц на феудох, а потим ше насельовали и на Коморски маєтки и до Воєней граніци.

СЛОВАЦКА ЗАСТАВА И ГЕРБ

Словацка застава, гоч по випатрунку подобна заставом веліх других славянских народох (и вона ма билу, белаву и червену фарбу), окреме интересантна пре герб. Його украшує стриберни двойністи криж, подзвигнути на штреднім верху цмобелавей гори з трома верхами, у червеним щиту. Вон здогадує на приповедку же славянски просвитителе Кирил и Мефтодий, хтори ширели християнство медзи Славянами, пришли праве на простори нешкайшей Словацкей: три верхи представляю три гори – Татра, Матра и Фатра, червена фарба герба походзи зоз стреднього вику и ведно ше, з двойністим крижом, находзи на веліх гербох

словацких городох. Таку заставу з гербом ше хаснує од 1992. року, а походить з революційного 1848. року, кед ше Словаци борели за независносц од Мадярох.

Символи Словацох застава и герб

СЛОВАЦКИ ЯЗИК

Словаци припадаю гу Заходним Славяном. Їх язык подобни другим славянским языком. Ниа, даскельо вирази на словацким языку (и фонетске вигваряне):

– Здраво!	Nazdar!	(Наздар!)
– Добри дзень	Dobrý deň	(Добри дєнь)
– Я ше волам...	Ja sa volám...	(Я са волам)
– Як сце?	Ako sa máte?	(Ако са мате?)

НАРОДНА КУЛТУРА

О войволянских Словацох ше часто бешедує як о феномену хтори ше вецей як два и пол столітия одупера уплівом мултиетнічного штредку, хтори ше визначує у очуваню традиції и у розвиваню нових формох словацкей култури.

Идентитет войволянских Словацох, зоз шицкими своїма окремносцями и спефичносцями, настава зоз словацкей култури. З оглядом на длугоки период гледаня, приспобойованя и култивованя опустошених часцох тедишней *Долней жеми*, бешедуєме о вредней и витирвалей заєдніци, чий основни порушовач жаданє обезпечиц лепши живот и фамелийни благостан, але и о заєдніци хтора – и попри чежкей роботи – не забува на вредносци хтори ше намагала досцигнуц у першобутней оцовщини. У новим штредку, Словаци перше здобуваю нови звикнуца и приспобуюю ше гу новим условийом живота. Основне жридли еґзистенції то плодна жем. У тим контексту зачували ше велі архаїчни форми култивованя жеми, традиційни способи продукції поживи, їх обрабок и маґазиноване хтори – з цалокупним розвойом – поставали вше рижнороднейши и поживнейши.

Нови штредок, у складзе з географским, климатским и дружтвено-економским обставинами, приноси пременки и у способе облеканя. Тото подрозумює хаснованє нових материялох, але и нови способ шица, окреме верхніх пасмох шматох.

Моцненє свідомосци о националней припадносци настава пре пременки дружтвеного живота. Словаци интензивую одношеня з матичну державу, уключую числених поединцох до явного и дружтвеного живота. Наставаю числени здруженя хтори ше занімаю з поєдинима сегментами култури, а хтори познейше прерастаю до найзначнейших носительоох словацкей войволянскей култури.

ОБИЧАЇ СЛОВАЦОХ

Кед пред вецей як двома и пол виками пришли на територію нешкайшей Войводини, Словаци зоз собу принесли спефични обичаї, културу, традиційни рецепти. Вецей як 90% першобутни приселєнци були

евангелісти, так же и нешка евангелістична церква слуп духовного живота и способ чуваня идентитету войводянских Словацох. Вирски обряди и обичаї ше сную на началох евангелізма.

З другога боку, видвоєносц од матки, як и национална и вирска рижнородносц Войводини, упліває на поступне мяняне першобутних обичайох Словацох у Войводини.

Крачун, насампредз, фамелійне швето, так же ше Вилію швеци у кругу найушшей фамелії, а ютредзень – на Крачун – нащивює ше родзину, приятельох и сушедох. На Вилію ше, у словацких обисцох, од самого рана почина пририхтовац святочну крачунску вечеру. Тот дзень ґаздиня вари, але не вислугує, не рихта стол, але тото робя дзивки и други члени фамелії. На столе ше того вечара можу найсц и автентични словацки єдла, як цо то капуста юшка (*kapusnica*), пече ше пекарски кромплї з колбасу (*krumple na tapši*), а як десерт ше пририхтує бобальки (*opekance s makom*). Єдзене ше не одклада зоз стола до рана, анї ше не збера отрушинки, же би цали наступни рок у фамелії пановал благостан. Тото цо остало од вечери ґазда ноши домашнім животиньом – же би идуцого року добре напредовали.

До церкви ше, на святочне богослуженє, идзе на шейсц годзин вечар. Шицки крашне и шветочно облечени, церква полна з вирнима и дзецми, панує шветочна атмосфера.

На Крачун найрадоснейши дзеци, бо теди квица ядловец и доставаю дарунки од найблізших. Дзеци уча пригодни писньочки у стиху (*vinšovačky*), хтори рецитую у родзини, приятельох и сушедох. То ше вола винчованє – *polazovanie*. Найчастейше то писньочки о пастирох або мудерцох, библийних особох хтори ше приходза поклонїц лєм цо народзеному Исусови. З тей нагоди, домашні дзецом даваю лакотки, овоц и пенєжи.

Крачунски єдла кажде рихта по своїх можлівосцох, але ше шицки стараю же би стол бул цо святочнейши и богатши. Тото по чим словацки ґаздинї надалеко познати то торт и колачи. За Крачун их єст надосц. Особліво ше видвоюю медовніки (*medovniki*), царгородски вощини (*bielkové oblátky*), штанґлочки и вшелїяки дробни колачи – брескинї, падобрани, ґрилияш-вощини, лабдочки и други...

Гоч ше вельо того пременєло од часу кед їх предки пришли до Войводини, Словацом ше заш лєм удало зачувац дух заєднїцтва хтори ше, ведно з обичаями, традицию и культуру, окреме пестує и наглашує на церковни швета.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

Спомедзи вкупно 1.931.809 жительох Войводини, по податкох з попису зоз 2011. року, Словацох єст 50.321, односно 2,60% вкупного жительствова.

У одношеню на податки з попису зоз 2002. року, кед число припаднікох словацкей националней заєднїци було 56.637, мож констатовац же ше їх число зменшало за 6.316, односно за 11,15%.

Патраци по општинах, Словаци найчисленши там дзе их єст вецей як 15% у одношеню на вкупне число жительох у Ковачици (42%), Бачким Петровцу (65%) и Бачу (20%).

РУСНАЦИ У ВОЙВОДИНИ

Перши руски фамелії пришли до Бачкей зоз Закарпатя, тедишней сиверовосточней Угорскей, штерацетих рокох XVIII вику.

Руснаци зачували свой идентитет дзекуюци своєй униятскей (грекокатолицкей) вири. Було рижни теорії о походзеню Руснацох.

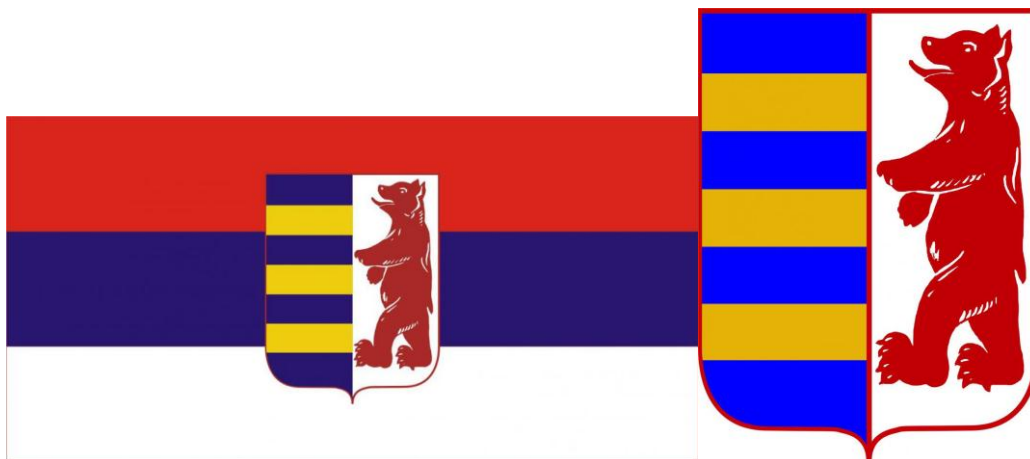
Национална припадносц Руснацох у прешлосци часто була предмет спорох медзи науковцями и политичарами. Габсбургски и австроугорски власци Руснацох наволовали Рутени и намагали ше онеможлівиц їх повязованє и виедначованє з Українцями у царскей Русії.

ЗАСТАВА И ГЕРБ РУСНАЦОХ

Застава Руснацох у Войводини (и Сербії), то трифарбова подлога застави Републики Сербії на хтору положени герб войводянских Руснацох. На тот способ витворена єдинствена симболика – ґеографска и емотивна припадносц Руснацох ґу держави Сербії.

Герб – на правей половки герба ше находзи медведз червеной фарби у стоячим положеню хтори патри на лѣви, гералдични бок. По толкованю, медведз стародавни славянски символ хтори Руснацох вяже за їх праотечество у Карпатох. Друга половка герба подзелена на седем горизонтални поля, на хторих ше зменяю пантліки цмей белавей и златно-жовтей фарби.

Описани герб преноши историйну традицию Руснацох. Вон 1920. року постал урядови герб автономней обласци Подкарпатскей Руси зоз шедзиском у Ужгородзе, у составе Чехословацкей, од 1919. по 1938. рок. Нешка, тот герб общеприлапени знак векшини русинских организацийох у швецѣ – у Словацкей, Ческей, Польскей, України, Мадярскей, Румуниї, Горватскей, Сербиї, Немецкей, ЗАД, Канади и других жемох. То препознатлѣви знак и часц идентитету шицких Руснацох, без огляду на їх регионалну припадносц.

Застава и герб Руснацох

НАЦИОНАЛНЕ ШВЕТО

За националне швето Руснацох у Войводини прилапени 17. януар, як здогадованѣ на исти датум 1751. року, кед Франц Йозеф де Редл, советник царици Мариї Терезиї и администратор Кральовско-державного Бачкого дистрикту, у Зомборе подписал перши урядови документ – Контракт о насельованю 200 руских фамелийох на тедишню пустару Вельки Керестур.

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ ТРАДИЦИЇ

Култура Руснацох особлѣво виражена у музики: познати лемковски народни шпиванки и народни шпиванки Подкарпатя.

Попри того, Руснаци свою традицию чуваю на рижни способи – з готовеньом националних ѣдлох, як цо то кромпльов папригаш (без меса), шункова квашна юха (юха з води у хторей ше варела шунка до хторей положена шметанка и умуцени вайца), капущаніки, горгелі. То ѣдла хтори – по своѣй скромносци – нешка баржей представляю памятку на перши дні по приселеню.

РУСКИ ЯЗИК

Руски язык главна одредніца национального идентитету Руснацох. Вон ше, по вигваряню, приспособовывал гу жемом у хторих Руснаци жию. Прето ше руски язык розликуѣ од других восточнославянских языкох по тим же прил уплѣви и з востоку и заходу. Крем на руским, Руснаци ше у прешлосци писмено виражовали и на церковнославянским, русийским, украинским, а дзекеди и на мадярским языку. Найстарши списи на руским языку походза з периоду од XII по XIV вик. Руснаци хасную кирилкове писмо зоз 32 знаками.

Ниа, даскельо слова по руски (зоз фонетским вигваряньюм):

– *Здраво* (здрaво)

- *Добри дзень* (добри дзень)
- *Довидзенья* (довидзенья)
- *Як сце?* (як сце?)

НАЙЗНАЧНЕЙШИ МАНИФЕСТАЦІЇ РУСНАЦОХ У ВОЙВОДИНИ

Централна преслава Национального швета Руснацох – *Ружова заградка*, Фестивал хорох Карпати, Фестивал рускей култури *Червена ружа*, *Коцурска жатва*, *Мелодії Руского двора* у Шидзе, *Мацери Рускинї* у Сримскей Митровици, *Костельникова ешень* у Руским Керестуре, *Дні Миколи М. Кочиша...*

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

Спомедзи вкупно 1.931.809 жителейох Войводини, Руснацох – по остатніх податках зоз попису – єст 13.928, тє. 0,72% вкупного числа.

У одношеню на податки зоз попису 2002. року, кед число припаднікох тей националней заєдніци було 15.625, мож констатовац же ше число Руснацох зменшало за 1.698, односно за 10,86%.

Руснаци найвещей жию у општинах Кула (4.588), Вербас (3.375), Нови Сад (2.160) и Жабель (1.198).

РУМУНЕ У ВОЙВОДИНИ

Румуне ше у Банаце перши раз споминаю у XIV вику, але їх насельованє у векшим чишле плански почало аж у XVIII вику. Румуне сцигвали з банатских горох и з долинох Моришу и Карашу. Присельовали ше до Воєней граніци и на маєтки феудалцох у рамикох политики моцнєня граніци спрам Туркох, як и з намиру же би ше zlepшало економску ситуацію.

Малженства медзи Сербами и Румунами були части, як и медзисобна асиміляция Румунох и Сербох. Народи истей вири ше легчеше асиміловали (наприклад, Сэрби и Румуне, як цо германизация Италиянох и Французох), бо контакти медзи народами були частейши.

ЗАСТАВА РУМУНОХ

Застава Румунох цалком єдноставна застава хтора ма моцне историйне и националне порученє. Ю творя три вертикално поставени фарби: белава, жовта и червена. Белава то историйна фарба Трансилванії, румунскей покраїни, а жовта и червена фарба представляю традиційни фарби других двох румунских покраїнох: Влашскей и Молдавії. Застава през историю меняла свой випатрунок з додатками символох на жовтим полю, а трифарбова застава без символох прилапена 1989. року, як застава Румунії. Подобну заставу, лем з гербом на жовтим полю, ма Република Молдавия, сиверовосточни сушед нешкайшей Румунії.

Застава и герб Румунох

НОШНЯ РУМУНОХ У ВОЙВОДИНИ

Румунска народна ношня ше визначає по незвичайних и барз крашне виробених шапкох хтори ноша млади хлопи. Як и кед бешеда о других народох, тото резултат вецейвикового народного намаганя направиц цо красшу народну ношню и прицагнуц увагу дзивкох.

Ношня Румунох у Войводини припада гу типу у чией основи платно своєї роботи, ткани волна, збиване платно, як и рижни файти скоряних шматох. Румунски жени у Войводини ноша оплечко на длуги рукави и сукні з домашнього памучного або конопового платна. Поверх сукньох ноша два ценки ткани фартухи (трима ше же вони характеристика румунскей ношні). Коло паса ноша ткани ремені, а поверх оплечка брушліки. Вжиме ноша вельки воляни хустки. У святочней ношні були характеристични оплечка з рукавами вишитима зоз златом.

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ ТРАДИЦІЇ

Подруче нешкайшей Румунії ше у давних часох волало Дакия. Назва походзела од племена Дакийцох хтори насельовали тоту обласц. То бул борбени народ, процив хторого Римяне водзели даскельо войны. На концу Дакия була завжата, цо Римяном принесло вельке богатство, бо тото подруче було богате з руду. Римски цар Траян, хтори завжал Дакию, у Риме направел вельки слуп, на хторим приказани дакийски войны и його побиди.

През длуги час, док Румуне були розєдинени и под власцу розличних державох, у народней традиції було цошка цо их зєдиньовало. То були Калучаре (*Calusari*), легіне облечени до народней ношні, хтори танцовали стародавни танец калуч (*Calus*) зоз старей Дакиї. Бешеда о ритуалним танцу з мечами хтори ше найвироятнейше преїг Келтох розширел по цалей Европи, особліво у Шпаниї, а познейше и у Англиї. Калучаре, цо у шлебодним прекладзе значи танечна група, мали важну улогу у националним препознаваню Румунох и мистичним чуваню традиції, часто тримани за тайне дружтво. Под час австроугорскей власци, на територіях того царства, та так и у Войводини, вони були препознатліви символ румунскей нації.

ДРУГИ СИМВОЛИ РУМУНОХ

Од других символех народней традиції Румунох, окреме треба визначиц познати румунски сир качкаваль (*cascaval*), мотиви народних вишвокх, предмети за каждодньове хаснованє и судзини украшени з народними цифрами.

Румуне вельку увагу пошвецує єдзеню и пицу, та румунска национална кухня барз богата. Правда, вона вельо превжала з кулинарских традиційох сушєдних народох, насампредз Сербох и Мадярох, але и Немцох. То єдла хтори и у нас познати як цо то замешка (*mamaliga*), паприґаш (*pörkölt*) хтори не таки горки як при Мадярох, полнета паприґа (*ardei umputi*), шкембичи (*ciorba de burta*). Типове румунске єдло то, наприклад, и кнедли з млетого швиньского або овчого мяса помишаного з ризкашу (*kafta*). Румуне маю вельо шлівки, та векшину тей овоци хасную за печене познатей паленки зоз шлівки (*tuicu*).

РУМУНСКИ ЯЗИК

Румуне припадаю гу романскей ґрупи народох, та ше так и їх язык учишлоє до романских языкох. Вон, уствари, найрозширенши восточноромански язык, бо го бешедує коло 25 милиони людзе. Окрем у Румунії, румунски ше бешедує и у Молдавії и Сербії (Войводини). У Войводини, румунски припознати як єден зоз службених языкох.

Ниа, даскельо слова на румунским языку (зоз фонетским вигваряньом):

– Здраво!	<i>Salut!</i>	(салут)
– Добри дзень!	<i>Buna ziua!</i>	(буна зива)
– Я ше волам...	<i>Ma numesc...</i>	(ма нумеск)
– Як сце?	<i>Ce facemi?</i>	(те фатец?)

ШВЕТА РУМУНОХ У ВОЙВОДИНИ

- 15. януар – датум народзенья румунского поети Мигая Еминескуа;
- 15. август – Велька Матка Божа;
- 1. децембер – Националне швето Румунії;
- 7. децембер – Дзень Национального совиту.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

Спомедзи вкупно 1.931.809 жителейох Войводини, жителейох румунскей националности ест 25.410, тє. 1,32%.

Їх число – у одношеню на податки зоз попису 2002. року, кед число припаднікох тей националней заєдніци було 30.419 – зменшало ше за 5.009 (16,46%).

Населени места з найвекшим числом Румунох у абсолютним количестве то Вершец (5.420), Алибунар (4.870), Панчево (3.173) и Зренянин (2.161).

Зоз територіялно-регіонального аспекту, найвещей Румунох жиє у Банаце (22.635), та у Бачкей (2 686), а найменей у Сриме (89).

ГОРВАТИ У ВОЙВОДИНИ

Присельоване Горватах до Войводини ше розликовало по причинах, походзеню жительства и структури приселенцох.

ОБИЧАЇ ГОРВАТОХ У ВОЙВОДИНИ

Важни швета при Горватах:

Материци – славенє мацєрох;

Оци – дзень кед ше славя оцове.

Госц, пред тим як цо ше го почасци, рецитує:

Фаљен Исус газдарице! (Слава Исусу Христу, газдиньо!)

Честитам вам Материце. (Винчуєм вам Материци.)

Ја сам дош `о прико мора (Пришол сом споза моря)

Да ми даде мало ора, (Дайце ми кус ореха,)

Снашла ме је страшна мука, (Прицисла ме страшна мука,)

Да ми дате и јабука (Дайце ми и яблука)

Видијо сам и оваца (Видзел сом и овци нешка)

Да ми дате и новаца (Дайце ми и пенєчки)

Напољу је здраво зима (Вонка тварда жима)

Молим једну чашу вина! (Модлім и погар вина.)

На тоти стихи, газдиня одвитує – *Най бисце були живи и здрави!*

Крачун

На Вилію ше пече вельки *божичняк* – погач украшени з фигурами зоз цеста, хтори стої на столе на трох яблукох, а начина аж за Нови рок. Коло нього на столе стая: судзина зоз зеленим житком, паленка, яблука, лісковци, орехи, сухи шлівки, мед, цеснок и пенєж. На Вилію вечар, дзеци або дахто старши уноши сламу хтору ше розтреса по хижи, а до пеца ше кладзе векши фалат древа. За вечеру ше рихта рибу, пасулю,

галушки з маком. Пред їдзеньом ше шицки помодля, наздрави ше з паленку, а вец ше помача фалаток цеску и поє ше го.

Интересантне же по вечери ґазда гаши швичку з вином, а вери ше же тот ґу кому скруци дим – не дожие шлїдуюци Крачун. Потим шицки присутни вицаґую сламку спод стола и хто вицаґне найдлугшу – будзе найдлужей жиц. После того шицки иду до церкви, а ґазда остава дома и дава животиньом по фалаток яблука. Кед ше враца зоз церкви, їдза студзенїну хтора уварена на Вилїю.

Дакеди на Вилїю було и такв. *вашанґи* або *машкари* (леґинє – прибранци ше облекали на шмишно, шпивали, танцовали и винчовали швето).

На перши дзень Крачуна родзини и приятельом ше ноши – *букарицу* (фляшку вина).

Велька ноц

У Вельким тижню – од стреди по пияток – ходзи ше до церкви, а на Вельку соботу ше ноши пошвечиц їдзене (вайца, пасху, колбасу, шунку, младу цибулю, хрин, баранчєцину).

На Вельку ноц, цала фамелия фриштикує ведно, а фриштик барз святочни.

Перше шицки поїдза кус хрину (же би ше здогадли же у живоце шицко горке и чежке), а вец ше є шицко шором.

Свадзєбни обичаї Горватох у Войводини

Скорей лєм оец (*баґо*) одлучовал зоз хтору дзивку оженї сина. Познейше ведно з нїм одлучовала и мац (*пана*), та и сам леґинь. Пресудне за вибор невести було походзене їй фамелиї. Дзивку ходзели питац жени, такв. *паленчарки* (*rakijare*). Вони ґуторели домашнїм же ше леґинь сце оженїц з їх дзивку и зохабяли паленку. Дзивково родичи ше порацзели и ютре послали одвит (кед не приставаю – врацели паленку). Кед одвит бул позитивни, родичи будуцей млодей пошли до млодийових «запиц дзивку».

Од *рукованя* – першого явного стретнуца млодей и млодия – кажду недзелю млоду до церкви водзел дахто з млодийовой фамелиї. Винчаня ше найчастеше отримовало пондзелок, а не так часто – стреду.

Дружбове (*mastalundžije*) ишли на чолє свадзби зоз млодийового обисца. За нїма ишол кум з млодийом, кумово ґудаци, староста, млодийова шєстра (*jenga*), а за ню – свадзєбни. Млодова фамелия скорей не ишла до винчаня.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

На остатнїм попису, 2011. року, Горватох у Войводини було 47.033 або 2,43% вкупного числа жительох, цо вельо меней як цо то, поведзме, 1961. року (кед Горватох було 145.341). За дзешец роки од теди, 1971. року, Горватох було 123.669; 1981. року – 109.203; 1991. – 74.808. Вельке зменшанє числа горватских жительох ше предлужує и 2002. року (56.546 Горватох).

Горвати у Бачкей маю абсолютну векшину у седем населеньох (або 4,3% вкупного числа населеньох у Бачкей) и у Сонти, Бачким Бреґу, Бачким Моноштору, Дюрдїну, Горнїм Таванкуту, Долнїм Таванкуту и Лютове.

БУНЕВЦИ У ВОЙВОДИНИ

Бунєвци и Шокци то два окремини етнїчни ґрупи, медзисобно барз подобни, але заш, лєм кажда з нїх любоворно чува свою окремносц.

Бунєвци достали назву по рики Буни, лївей притоки Неретви, на подручу южних схилох Горского котару, Велебиту и часцох заходней Лики. Вони єдно з найстарших пасмох жительох динарско-велебитских горох (по даєдних вигледованьох, назва им походзи з дїєслова «бунїц ше»). Отамадз ше, даґдзе у XV вику, рушели перше на заход до Далмації, дзе єдна часц з нїх и остала (з часом ше цалком асиміловали до Горватох), а друга, векша часц, рушела до Бачкей. До Бачкей их провацзели католицьки монахи. Часц Бунєвцох ше населела и на феудални маєтки католицькей церкви у Банаце, дзе як крипаки обрабляли жем.

Буневци ше у векшим числѣ приселѣли 1622. року. Назву Буневац ше перши раз спомина 1622. року, як назву векшого валалу у Бачкей. Теди ше векше число Буневцох приселѣло до Подунавя, од Баї по Будим и Естергом.

По турским пораженю у Лики (1687-1693) ше поцагую на восток и сную свойо населеня у Славониї, Баї, Суботици, Зомборе, Милетичу, Баймоку, Таванкуту, Будиму, Сентандреї и Ерду.

По даєдних историйних жридлох, найвекша часц Буневцох ше населѣла до околини Суботици 1688, а до Суботици 1687. року.

Буневци мали важну улогу у чаше длугих розправох медзи Бачку и Бодрожску жупанию, понеже було тих Буневцох цо подпадали под жупанийску власц, алѣ и тих цо були под управу Воєней країни. З Буневцами жили и Шокци и православни Серби. На початку XVIII вику, Суботица почала напредовац и постала ремеселніцки и тарговински центр реґиї и то з велькей часци дзекуюци Буневцом.

Вони ше населѣли на просторе Войводини и южней Мадярскей, точнейше медзи Баю у Мадярскей, Зомбором и Суботицу у Войводини. Перши буневски школи основани у Зомборе – 1717, у Бачу – 1734, у ґари – 1735. и у Бодянох – 1741. року.

Ведно зоз Сербами, Буневци бранѣли граніци од турских нападах на сиверу Европи. Мали важну улогу по розпадованю Австро-Угорскей у присоединеню Войводини ґу Кральовини Сербиї 1918. року.

ОБИЧАЇ БУНЕВЦОХ У ВОЙВОДИНИ

Буневци од вше жили у векших фамелийних заєдніцох, на векших фамелийних маєткох – салашох – и прето при Буневцох превладовало патриархалне воспитанѣ. Способ живота, скромносц и шпоровносц, уплївовали на архитектуру кварталних обєктох. Хижи им спочатку були набивани и закрити зоз сламу, шашом або надом. Буневски населеня настали коло крижних драгох (Баймок, Лемеш, Жедник, Дюрдїн), а велька часц Буневцох ше населѣла до городох. Хижи и звонка и знука билѣли наяр, найпознейше коло Русадльох, и коло Велькей Матки Божей у августу, преважно з вапном, а познейше з рижнима фарбами.

Буневци по вири католїки и у своїх вирских обичайох зачували елементи жридлового християнства. Ище и нешка, обичаї Буневцох глїбоко вязани за вирски святочносци – вельконоцни обичаї, Русадля, благодарносц Богу за успишну жатву (Дужиянца), швецене дзепоедних святых – имени днї, крачунски и други обичаї.

Основни елементи хлопского и женского буневского облєчива шити з платна своєй роботи хторе ткали и обрабляли жени. Плятняни шмати дополньовали скоряни шмати и шмати зоз збиваного платна. У XIX и XX вику, маєтнейши Буневци, як святочни шмати, хасновали драги материяли – лионски гадваб, обшити зоз златнима нїтками. Женска народна ношня характеристична по длугих сукньох и блузнох богато украшених зоз специфичним вишивком – шлинґерайом, а старши жени мали обовязно хусточку, а вжиме кратки бундички з овчей скори (*отунчици*). За хлопску народну ношню характеристични широки платняни ґачи хтори ше носѣли влєце под час польопривредних роботох, панталони, богато украшени лайбики зоз стрибернима ґомбичками, влєце – бочкори, вжиме – деревянки, чижми на хтори ше за танец кладло черкотки, мали округли тварди калапи, кратки капути з астраґаном, скоряни панталони, першняки и друге. Шмати хтори ше облєкали указовали положене и статус особи у фамелиї и дружтве.

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ КУЛТУРИ БУНЕВЦОХ

У подобовей уметносци Буневцох превладую мотиви салашох, пейзажи и вирски мотиви у технїки виробку сликох и предметох зоз слами. У музики превладую мирни тони. Тамбура, як култни инструмент Буневцох, на специфични способ одражує характеристики їх живота. Музикованѣ на тим инструменту препознатлїве як буневске леґиньске коло, вельке и мале буневске коло, бетярци итд.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

Нет прецизни податки о чишле Буневцох и Шокцох, аж ані з початку прешлого вику, бо ше вони длуго не видвойовали як окремна етнічна група, аж по попис 1991. року. Теди евидентовани 19.500 Буневци, а 2002. року 19.966.

На остатнім попису, 2011. року, було 16.469 Буневцох.

Коло 90% Буневцох концентровани у Суботици, дзе и шедзиско Национального совиту Буневцох, а 10% тих цо остали, у Зомборе.

РОМИ У ВОЙВОДИНИ

У Европи, по неурядових податках, ест коло 11 милиони Ромох.

Рижни групи Ромох ше роздвоюю на основі язика хтори бешедую, обичайох и назвох хтори за себе хасную. Велі прилапую назву Роми, хтора походзи з гинду язика, а нешка тото слово значи – хлоп. Їх праоцовщина була у сиверовосточней Индії, зоз хторей ше виселели у X вику и прешли през жеми на хторих ше нешка находзи Авғанистан, Иран, Ерменія и Турска. Територія у Малей Азії, дзе у IX вику жили Роми, волала ше Рома або Рум. Даєдни Роми хасную рижни форми назви Циган, цо на їх язикох значи – человек (людске ество). Тото слово походзи з греческого язика (*athiganos*), але по думаню векшини Ромох е нежадане, односно уквильюце. По тєраз науковци, углавним на основі подобносци ромского язика з индийским, предпоставяли же припадніки тей етнічней групи – хтора ше у скоро шицких європских жємох учишлює до найчисленших меншинох – походзи з Индії.

Характеристичне же Роми длуго не призначовали податки зоз своєй историї, але тото робели други, та прето вона полна з отворенима питаннями, предрозсудками або погришними толкованями.

Перши Роми ше населюю на подручє нешкайшей Войводини под час Османлийского царства, у XVI вику. Под час турскей власци, Роми углавним жили у городох, але и по валалох, обично у оддвоєних населєных хтори ше волали *циган-мала*. Углавним були ковалє, будователє яшльох и музичарє.

Вєльке число Ромох ше приселєло на подручє Войводини у XVII и XVIII вику, кєд угорски кральовє (Сигисмунд, Матия Корвин и Владислав II) видали даскєльє документи о нїх. Владислав II их волає народом фараонох, бо ше верєло же походза з Єгипту.

Под час Мариї Терезиї и Йосифа II було и насилни пробованя одвращиц их од непреривних сєлїдбох як способу живота.

ПРИЗНАЧКИ З ПРЕШЛОСЦИ

Праоцовщина Ромох Индия. Ище у X вику, Роми ше почали висельовац зоз своєй оцовщини, глєдаючи лепши условия за живот. Ище теди починаю їх стаємни путованя – номадски способ живота. Тоти вични номади ані нешка не маю свою оцовщину, розошати су по цалим швецє. До Европи почали сциговац прейг Малей Азії, прейг Босфору – на Балкан. У XIV вику населєли обласц Карпатох, одкадз ше розселєли на шицки боки по європским континенту. Од Греческей по Финску, од Русії по Пиринейске полуострово. Нешка нет держави у хторей не жию Роми.

У своєй историї, Роми церпєли числєни понїжованя, та и отворєни прєшлїдованя. У стрєднім вику, у даєдних городох и жємох, приношєни закони процив Ромох, хтори аж предвидзовали и смєртєлни кари за каждого хто би ше лєм озвал по ромски. Заш лєм, найвєкши прєшлїдованя и страданя их потрафєли у Другєй шветовєй войни. Нацисти их орғанизовано прєшлїдовали и забивали. Одводзєли их до лагрох зоз хторих ше вєкшина не врацєла. Пошлїдок тих прєшлїдованьох було значнє змєншанє ромскей популациї у Европи, а у даєдних державох – Нємєцкей, Австриї и Естонії – тото число було звєдзєно на минимум.

Понєже ше вше тримали далєй од дружтвєних подїйох, Роми часто були виключєни зоз заєднїци у хторей жили, та вона нїч не знала о ромскей култури, їх язiku и обичайох. Обаванє и часта нетолєранция спричиньовала нєгативнє одношєнє гү Ромом. Проблєм Ромох аж од 1993. року означєни як єдєн з європских приоритєтох – у поглядзє заштити меншинох, борби процив расизма и нетолєранциї и борби процив дружтвєнєй виключєносци.

И у Войводини ше з помоцу ромских здружєньох хтори потримани прейг проєктох мєдзинародних и державних институцийох, роби на злєпшаню їх положєня. Насампрєдз, у обласци образованя, прєвозиходзєнє стєрєотипох о Ромох, обезпечованю работи и укључованю до дружтвєних цєкох.

ЛЕГЕНДА О ПРИХОДУ РОМОХ ДО ЕВРОПИ

Ромски легенди полни з нестварними подіями. Найпознатша легенда о приходзе Ромохи до Европи на гуски.

Роми дараз мали моцне и вельке царство. У нїм владал цар хтори ше волал Фираун. Треци дзень свойого панованя, розказал обешиц його оца. После того ходзел по драже, вадзел ше з людзми и барз лал, а през ноц модлел Бога най му пребачи. Бул барз строги, але и справедліви кед приношел одлуки и кед судзел своїм ромским поданіком. Кед цар Фираун почал єдну вельку войну, Бог му помогнул победзиц, так же му направел преход през морїо – роздвоєл воду у морю, же би могол преїсц зоз своїм войском. Цар Фираун постал таки пишни и важни, же ше почал хвалїц же вон сам роздвоєл морїо. Тото розгнївало Бога хтори пуцел морску воду на його войско. Тоти цо прежили, виратовали ше на хрибце велькей гуски хтора их однесла на копно. Зоз тих остаткох Фираунового войска, настал вельки ромски народ.

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ ТРАДИЦІЇ РОМОХ

Ромски народни вереня обвити з магію и преполни упутствох – цо ше шме, а цо ше не шме робиц. Наведземе даєдни приклади:

- пред ґравидну жену ше не шме єсц, а кед ше ю не понукне – на оку вирошне ярец;
- кед новонародзене дзецко болї жалудок, мац треба же би го подзвигла над свою главу так же би му брущок бул опарти на єй главу. Мац го вец ма три раз обрациц и кажди раз вигвариц – Най мне болї, най його не болї (*Man te dukhal, lete na dukhal*);
- метла у обисцу вше муши стац на жем, бо лем так зли сили останю вонка.

Роми народ хтори не ма свою державу и хтори нїгда не водзел заберацку войну. Не зна за национализем. У старей дружтвеной організації хтора ище вше даґдзе зачувана, заєдніци Ромохи вибераю свойого княза – церибашу. Вон ше стара о порядку у заєдніци и йому ше питаю за шицки важни питаня у заєдніци. Нешка, медзитим, Роми організую свойо здруженя и невладово організації и вибераю лидерохи и своїх представителюх хтори преїг институционалней роботи представляю тоту нацию.

По вири, Роми преважно муслимане, але єст и православних, католікох и з меншей часци припаднікох неопротестантских заєдніцох.

Ромска традиция ма рижни обичаї и вереня. Так, кажди рок, на перши дзень яри, 21. марца, Роми паля огні коло своїх хижох, по єден з каждого боку. Углавним паля ренди, же би з димом одплашели гади. З тей нагоди шицки виходза з обисца и крича – *Сцекай, гаду, ниа ластовка!* Веря же ше после того, коло їх обисцох, цали рок не зявя гади.

У їх традиції єст вельо таїнственого, романтичного, вично су обняти з духом блуканя. Магія, пророкованє будучносци, шлебодни дух, то дацо цо и нешкайши Роми затримали од своїх предкох.

Тот дух мож почувствовац у шлідующей шпиванки:

Ишол сом по длугих калдермох

Стретнул сом щешлівих Ромохи

Єй Роми, єй людзе

Одкадз приходзице,

З караванами цо полни гладних дзєцох

Єй Роми, єй людзе

И я мал вельку фамелию

Забилу ю чарна легия

И хлопох и жени

Аж и дробни дзєци.

Єй Роми, єй людзе

Отвор Боже капури раю

Же бим стретнул свою фамелию

Та знова будзем ходзиц зоз щешлівима Ромами

И блукац по длугих драгох.

РОМСКА ЗАСТАВА

Випатрунок ромскей застави прилапени на Першим шветовим конгресу Ромох хтори отримани у Лондону, 8. априла 1971. року. Одлучене же їх застава будзе мац два фарби – хтори символизују вичне блукане Ромох. То желена – як символ неограніченого природного прештранства и шлебоды рушаня, и белава – як символ небесного прештранства. На штрעד застави колесо хторе символизуе вичне путоване Ромох, але и прогрес.

Ромска застава

РОМСКИ ЯЗИК

Ромски язык не спада до службених языкох у Войводини, але ше учи у веліх школах. У школским 2017/2018. року, ромски ше учи у 53 школах у Войводини. РТВ Войводина кажди дзень емитуе програму на ромским языку, а але ест ише даскельо медіи на ромским языку.

Понеже Роми походза зоз сиверозаходней Индиї, так и ромски язык – хтори вони волаю *е романи чхиб* – припада гу индийскому конару языкох. Заш лем, *е романи чхиб* през велі вики селеня и пре мишане з другима языками у рижних жемох, у даедних державох дожил вельки пременки. Тото ше насампредз случело пре прилапйоване велького числа словох з языка жеми у хторей жию. Ромски язык не ма штредні род, але лем хлопски и женски род.

Ниа, даскельо слова на ромским языку (зоз фонетским вигваряньом):

- Як ши? *Sar san?* (сар сан?)
- Добри дзень *Lačho đive* (лачо дїве)
- Добре рано *Lačho teharin* (лачо техарин)
- Я ше волам... *Mrno anav si...* (мрно анав си)

НАЙЗНАЧНЕЙШИ КУЛТУРНИ МАНИФЕСТАЦИЈИ РОМОХ У ВОЙВОДИНИ

- *Медзинародни дзень Ромох*
- *Мешац ромского женского активизма*
- *Смотра ромских рецитаторох*
- *Цигански огні у Србобрану*

ПОЗНАТИ ОСОБИ

Трифун Димич (1956-2001), снователь ромологиї у Сербиї. Народзел ше у Господїнцох. Основал Матицу ромску у Югославиї 1996. року. Написал перши буквар на ромским языку. Виробел наставни план и програму за наставни предмет – Язык и национална култура Ромох. Цали живот пошвецел образованию и културней еманципациї Ромох.

Яника Балаж (1925-1988), познати ромски музичар, спочаку грал на гушлі, а познейше на тамбурки. Бул член и примаш Велького тамбуровой оркестри РТВ. У своєї кариєри тримал концерти по цалим швецє (лем у паризкей Олимпії наступел 36 раз).

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

По податкох зоз Попису жительствова зоз 2011, на території Войводини жил 42.391 Ром, цо 2,19% жительствова. На попису 2002. року, Ромох було 29.057, цо значи же ше їх число звекшало за 13.334.

Найвещей Ромох жиє у Новим Садзе (3.636), Зренянину (3.410), Панчеве (2.118), Кикинди (1.981) и Ковину (1.516).

Найвекша концентрация ромского жительствова у општинах Нова Црня (6,83%), Беочин (6,51%) и Нови Кнежевац (5,04%).

У Войводини нет населєня (города, валалу) з ромску векшину, але єст городски кварта и окраїска у хторих жителє углавним Роми:

- Бангладеш, ромске окраїнско Нового Саду;
- Депресия, ромски кварт у Новим Садзе;
- Шангай, ромски кварт у Новим Садзе;
- Вельки Рит, ромски кварт у Новим Садзе;
- Мали Лондон, ромски кварт у Панчеве.

ЄВРЕЄ У ВОЙВОДИНИ

Євреє єден з найстарших народох на швецє, з непрерывну историю хтора тирва найменей штири тисячи роки. Вони єден з веліх народох хтори настали на античним Блізким востоку концом другого милєниюму пред нову еру. Походза з обласци дакедишней Месопотамії (нешкайши Ирак). По єврейскей традиції, Євреє постали народ (у смислу племенского зєдинєня и розвою националней свидомосци) после єгипетского рабства, у жеми Израїл, дзе скоро тисяч роки мали независносц, з єдну малу прерву. Под час того периоду були независни, але и под власцу вельких царствох того часу: асириского, вавилонского, персийского, греческого або римского. Найвекшу часц историї хтора бешедує о живоце Єврейох у тим периодзе находзимє у Старим Завиту.

У I вику пред нову еру, єврейску державу завжали Римяне, цо познайше спричинєло масовне висельованє Єврейох зоз жеми.

Положенє Єврейох у векшини християнских жємох, у стрєднім вику, було барз несигурне. Тото положенє условйовали почасово потреби власцох за услугама єврейских тарговецох, з чим Євреє здобували одредзени повласценя и можлівосц за роботу, але и становиска церкви гу Єврейом хтори були переважно негативни. Медзи європским, переважно християнским жительством, пановало устаємненє прешвеченє же Євреє муша зношиц вину за тото же їх предки розопяли Христа. За тот час, типични були клятви о ритуалних забойствох при Єврейох, як и фалшиви обвинєня же Євреє спричинюю чуму. Тоти сплетки були причина велькей нетолерантносци гу Єврейом. З ніх настали и стереотипи о Єврейох – як лихварох и крєвопийцох, после яких ушлїдзели части забойства, прєшлїдованє и зніщованє єврейского маєтку.

И попри несигурного положєня, у векшини європских городох у хторих жили, ашкєназски Євреє у стрєднім вику розвивали свою филозофску и теологийну думку и културу. Стрєдньовиковни європски Євреє, под прициском векшинского неприятельского християнского окруженя, жили у окремих оградзєних часцох городох – гєтох у хторих були обрацєни сами гу себе.

У стрєднім вику, у жємох под турску власцу, Євреє були у вельо лепшим положєню як у християнских жємох. Турки ценєли їх ремєселніцку и тарговецку способносц, але и їх образованосц и писменосц. Як и други немуслимански жителє, вони були другорядни гражданє, але мали одредзєну автономию у рамикох своїх заєдніцох.

Перши податки о присутносци Єврейох у Войводини датую ище з периоду Римскей имперії. Случайни археологийни прєнаходки, медзи хторима найзначнейши некропола и населєнє у Челареве, датую

медзи VIII и IX виком и шведоча о присустве Еврейох на подручю нешкайшей Войводини у тим часе. Пренайдзени фрагменти цеглох и гроби на хторих урезани еврейски символи и еврейски букви. Интензивнейше насельоване Еврейох до Войводини почало концом XVII вику. Перши Еврее ше населили у Рацким Селу (нешкайши Нови Сад).

Угорски собор 1840. року принесол закон з яким ше Евреюм на тих просторох дошлебодзуе занімац ше зоз шицкими ремеслами и роботами, мац жем, занімац ше з тарговину, мац фабрики, як и школовац ше. На території нешкайшей Войводини, 1867. року, положене Еврейох виедначене з положеньом других жителейох и призната їх вира.

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ ПРЕШЛОСЦИ

Медзи першими жителями тедишнього Рацкого Села (*Rozendorf*) ше спомина Марк Филип – хторого волали Еврей Марк. Вон бул по заніманю паленчар хтори ше приселел з Ческей. Рацке Село 1717. року постало Петроварадински Шанец. По перших писаних документах мож дознац же у нім жили три еврейски фамелиї, з тринац членами. Еврее ше до Петроварадинского Шанцу присельовали зоз сиверних и заходних покраїнох Австрийского царства, особліво по розказу о ограниченим праву ступаня до малженства.

Еврее збудовали и першу синагогу на тих просторох, на основи чого ше предпоставя же их було вещей фамелиї (за окончоване еврейского богослуженя потребне же би були присутни дзешец одроснути хлопи старши од 13 рокох). Року 1729. одобрени правила еврейского религиозно-добротворного дружтва *Хевра Кадиша* чий задаток бул старац ше о лікарох, бабицох, лікох, хованьох и о отримованю теметова. На чолє еврейскей заедніци у тим часе бул Марк Филип, хтори здобул окремени угляд и мал репутацию як перши приселенец.

Кед Петроварадински Шанец, дзекуючи витирвалосци жителейох и вельким жертвом, конечно достал статус шлебодного городу (1. фебруара 1748.), як шлебодни город достал и нове мено – Неопланта (Нови Сад, *Neusatz, Újvidék*). Понеже город достал и одредзени повласценя и привилегії у вязи зоз тарговину, Еврее у Новим Садзе почувствовали злепшане у каждодньовим живоце. Формовани еврейски кварт – гето до хторого ше преселели, одобрене сноване Еврейскей општини. Перша еврейска школа отворена 1802. року (перши учитель бул Август Арон Митлер), а после ней – и перши еврейски шпиталь. Професийне опредзелене и найчастейша діялносц Еврейох були: тарговина (напр. зоз скору, старима стварами, тарговци без предавальных) и ремесла (напр. мидларе, скравци, печациорезаче, ципеларе,). Збудована синагога и еврейски теметов. Професийна рухомосц допринесла злепшаню положеня членох еврейскей заедніци. Даєдни Еврее, хтори у тим часе були лікаре, правніки, професоре, банкаре, тарговци, зоз своїм знаньом здобули добру репутацию медзи гражданами Нового Саду.

ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ ТРАДИЦІЇ

У еврейскей религії – юдеїзму, як и у других религійох, ест вельо швета. Найпознатши *Roš hašana* (Нови рок), *Jom Kipur, Pesah* и, вшелїяк – *Hanuka*. Ханука то швето шветлосци. На тото швето ше палї швички на традиційним еврейским швичніку – ханукиї. Тот швичнік ма дзевец краки, а седмокраки швичнік (менора) бул у шатре у хторим ше находзел еврейски храм у часе їх блуканя по пустинї на драги до *Обецаней жемі* – библийна назва за жем хтору по вирскей традиції Бог обецац Евреюм и до хторей ше Еврее мали населиц после египетского рабства.

Синагога – Синагога централне место збераня Еврейох и централни простор за заеднічку молитву. Новосадска синагога еден з найупечатлівших и найкрасших символах Нового Саду. Збудовна є 1909. року и була пията хтора вибудована у историї городу Нового Саду. Будована є по проекту пештского архитекти Липота Баумхорна и нешка представя архитектурску цалосц з бувшу Еврейску школу (нешка балетску школу) и церковну Еврейску општину. Одлуку о вибудови принесла Еврейска општина 1904. року, а сам будинок синагоги злученїна рижних стилох и уплівох. Будинок барз здогадує на сегедински, але ма вельо меней орнаменти на фасади. Надпис на уходзе до синагоги глаши: *Най тот будинок будзе молитвени дом за шицки народи* (Кніжка пророка Исаї, 56:7).

Тора – Пейцкніже. У еврейскей традиції, Тора централни текст у хторим поставени основи еврейскей етики и кодекси поступаня. То, уствари, религиозни и правни текст, отворени гу толкованю и применьованю

на кождодньово животни ситуації і условия. Текст Тори подзелени на пейц кніжки (хтори познати и як Мойсейово кніжки), а текст виписани на длугоким, окреме пририхтаным пергаменту хтори накруцени на дрвени палічки и закруцени до святочного платна кед ше го не чита. У синагоги, Тора стої на окремым месце – у орманчику. У ширшим смислу, як централни текст єврейскей традиції, Тора предства и символ юдеїзма.

СИМВОЛИ ЄВРЕЙОХ

Кипа – то мала шапка хтору Евреє ноша под час молитви, ученя Тори, вигваряня благословох и генерално, у синагоги. Традиционални Евреє ноша кипу цали дзень. Тота пракса походзи з часу кед єврейски священіки у Єрусалимским храме мали обовязку закриц главу под час релігійней служби. Нешка кипа символізує свідомосц поединца о Божей присутносци у кождой хвильки и познати є символ єврейскей традиції хтори часто можеме видзиц на фотографийох и у филмох.

ДАВИДОВА ГВИЗДА – або Давидов щит то єден з найчастейших єврейских символох. Давидова гвизда у давних часох не предстваля лем символ юдеїзма. Аж у познейших виках, вона препозната як символ єврейскей традиції. Як символ, часто ше ю стрета у синагогах, на рижних предметох хтори характеристични за єврейски живот, ноши ше ю у форми прикраски або як украс. Давидова гвизда ше находзи и на застави держави Израїл.

Давидова гивизда

МЕНОРА – то седмокраки швичнік. У давних часох, менора була поставена у шатре сходзенья и познейше у Храме у Єрусалиму – месце дзе ше окончовало релігійну службу у старей держави Израїл. Тота менора була направена зоз злата. Нешка менора главни символ єврейскей традиції и часто ше ю вираба як украсни предмет з рижних материялох, з хторих найчастейши леґури металох. Часто ше правя и прикраски – привязки у форми менори. Менора ше нешка находзи и на гербу держави Израїл.

VectorStock®

VectorStock.com/6494547

Менора

КУЛТУРНИ ЖИВОТ ЄВРЕЙСКОЙ ЗАЄДНІЦИ

Културни живот Єврейох ше одвива у рамикох програмох хтори організує Єврейска општина, потим хорских и фолклорних наступох, отримованя тематичних вечарох, виставох, госцованьох, курсох гебрейского языка.

ГЕБРЕЙСКИ ЯЗИК

Єврее припадаю гу велькей семитскей групи народох гу хторей припадали и даєдни стари народи з давних часох. Язык Єврейох то гебрейски язык.

Ниа, даскельо слова на гебрейским языку – фонетске вигваряне:

- Здраво! (Шалом)
- Витай! (Барух аба)
- Дзекуєм! (тода)
- Пребачце (слиха)
- Модлім (бевергаша)

ВИЗНАЧНИ ЄВРЕЄ З ВОЙВОДИНИ

Йожеф Шлезингер (1794-1840) композитор, аранжер и музичар. Наставане гражданскей музичней култури у Войводини и Сербії, на початку XIX вику вязане за того Зомборцом. Шлезингер бул плодни музичар. Компоновал и аранжовал сценску музику за осем театрални фалати, за вецей як сто марши за рижни оркестри и состави. Постал таки популярни же познейше, ище барз длуго, каждого професийного музичара волали – *Шлезингер*.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

По податкох зоз Попису жительствова зоз 2011. року, число Єврейох у Войводини 335, цо 0,02% вкупного числа жительствох (у одношеню на попис зоз 2002. року, число Єврейох зменшане; теди було 400 Єврейох у Новим Садзе, 89 у Суботици, 42 у Панчеве и коло 200 у других местох).

НЕМЦИ У ВОЙВОДИНИ

На початку XVIII віку, попри насельованя Сербох, Австрія порушала длуготирвацу кампаню присельованя других народох з Царства до Войводини, насампредз Немцох и Мадярох. По вецейрочних борбох, Турки вигнати з подруча Подунавя. Уж под час Карла VI, 1712. року, до Войводини сцигли перши немецки приселенци, углавним худобни селяне хторим держава давала жем и хижи, як и значни порційни олегчаня. На єдноставних древених ладьох (улмских шкатулох), на драгу з Улму по Дунаю, рушели ше велі селяне и ремеселніки. Три вельки габи планского насельованя Немцох до Войводини були двацетих рокох XVIII віку – под час цара Леополда, штерацетих рокох XVIII віку – под час Марії Терезії и шейдзешатих рокох XVIII віку – под час Йосифа II. Насельованє спочатку ишло помали, понеже ше приселенци чежко приспособовували гу мочарним условийом и пре части турски напади з югу. З оглядом на тото же ше швидко прервал прилів добровольцох, под час Марії Терезії (1740-1780) організована друга велька колонизация, кед до Банату приселени 11.000 фамелії. Марія Терезія 1763. року видала *Патент о колонизациї* з яким регуловани права и обовязки приселенцох. И после того периоду, предлужене интензивне насельованє Немцох на подруче Банату.

Немецке жительство приходзело углавним на подруче Воєней граніци, дзе 1765. року бул Немецко-банатски полк, але и на маєтки велькомаєтнікох.

У XVIII віку и познейше, на територію Войводини, у даскеліх габох планскей колонизациї, у векшим числє сцигли Немци и Мадяре, потим и Словаци, Горвати, Руснаци, Румуне и други. Войводина так постала єден з етнічно найпомишаних регионох у Европи.

Медзитим, национално-державни идеології вше баржей спричиньовали непорозумєня. По Першей шветовой войни, Мадярска 1920. року з Триянонским мировним спорозумєньом страцела коло два трєцини своєй території. Серби, ведно з Горватами и Словенцями, достали свою державу. Румунія два раз звекшана. Так ше подруче на хторим були населели Немци подзелєло на три держави. Концом Другей шветовой войни и по войни, велі Немци з Войводини пошли зоз своєй оцовщини. Остало их барз мало.

ПРИЗНАЧКИ З ПРЕШЛОСЦИ

Векшина немецких приселенцох хтори насельовали територію Войводини пришли з давней покраїни Швабії (зоз Порані, Франацкей и Фалацкей), хтора ше нешка находзи у немецкей покраїни Бундесланд (Баден-Виртенберг). По Швабії, приселених Немцох волали Шваби, без огляду на тото одкадз пришли. Тота назва у жаргону зачувана по нешка.

ПРИЗНАЧКИ З ТРАДИЦИЇ

У немецким фолклору исную числени интересантносци хтори наставали спрам потребох и поднебя у хторим Немци жили. У старей швабскей покраїни, одкадз векшина Немцох приходзела, препознатліви деталь народней ношні хлопски кратки скоряни панталони (*lederhosen*). Таки панталони ше ноша и у Баварскей, та су познати и як баварски кратки панталони. У ствари, вони часц хлопскей традиційней ношні у алпских обласцох у хторих ше бешедує по немецки: южней Немецкей, Австрії, Бозену (у Италиї) и Швайцарскей. З гамовами або без ніх, з брушеной скори або бліщаца, тоти скоряни кратки панталони препознатліва часц немецкей народней ношні у цалим швецє.

Немецка народна традиция позната и по детальох и прецизносци. Найпознатши сувенир хтори символізує тоту традицию то и немецки полцорово криглі за пиво. Обовязно су украшени з приказами немецких городох, природи, каждодньового живота або з гербами.

Од найстарших часох, Немци свой дружтвени живот и забаву випольновали зоз фештами – хтори у вязи з одредзенима шветама зоз вирского календару, историйними подїями або сезонскима фештами. То вше була нагода видзиц немецки *трахт* (*tracht* – народна ношня).

ОБИЧАЇ НЕМЦОХ У ВОЙВОДИНИ

Хижи німецьких селянох ше углавним будовало з валькох, як цо ше будовали и пред сто роками, але ше барз водзело рахунку же би обисце було пошорене – як звонка, так и знука. Так було и у дворе и у загради, а особліво у часци опрез хижи.

Шмати им були скромни и єднообразни, а красну святочну ношню ше чувало лем за окреми нагоди. Ствари до хижи ше правело лем з древа хтори часто вирабляли сами або ше их наручовало у столарских роботных хтори найчастейше тримали Нємци. Спало ше на високих посцельох, сламнячи були наполнени зоз сламу, а закривало ше з перинами з гушим пирйом. Заглавки було вельо и вше були вельки.

Костирали ше переважно з месом (швиньским) и месовима преробками (напр. Зоз шунку, колбасами, сланїну, шкварками, бендовом). У німецьких обисцох вибор желєняви були найчастейше кромплї, сладка и квашена капуста, келераб... Од лакоткох, на німецьких столах найчастейше були рижни питки, найчастейше з яблуками, маком, вишнями або орехами, рижни таргани галушки або колачи на квасу.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТКИ

По податкох зоз Попису жительствова з 2011. року, число Нємцох у Войводини 3.272, цо 0,17% вкупного жительствова. У одношеню на попис зоз 2002. року, мож обачиц минималне звекшанє числа Нємцох (3.154).

ИСТОРИЙНИ РОЗВОЙ ГОРОДОХ ВОЙВОДИНИ

НОВИ САД

(Novi Sad/ Újvidék/ Nový Sad)

Нови Сад административни, привредни, културни, наукови и туристични центр Войводини, шедзиско Южнобачкого округу и други город по велькосци у Сербїї. На ширшей території городу жию вецей як 340.000 жителе, а у самим городзе – коло 250.000. През город преходзи транспортни коридор число 10 хтори на своїм основним наприме – од Салцбургу по Солун – повязує осем, а з побочними краками, ище шейсц держави. Коридор число 7, або Дунайски коридор, по водней драги преїг Дунаю повязує жеми Заходней Европи з Чарним морйом. По малим плівним каналу, Нови Сад повязани зоз систему канал Дунай-Тиса-Дунай хтора оможлівує транспортни вязи по плівней драги гореводом по Штрєдню Европу и долуводом гу Чарному морю.

Археологийни виглєдованя указую же терен и на лївим и на правим побережю Дунаю бул вигодни за розвой праисторийних заєднїцох, та на просторе нешкайшей твердинї найдзени остатки живота ище з палеолиту.

Фундаменти нешкайшого городу поставени концом XVII вику, кед на лївим побережю Дунаю вибудоване утвердженє, вояцко-ремеселске населєнє Сербох гранїчарох, под першобутним меном Рацке Село, вец Рацки Город, же би познейше достало мєно Петроварадински Шанец. Дзєкуюци вигодному положєню, там ше населели числени тарговецки и ремеселнїки (Серби, Мадяре, Нємци, Греки, Евреє, Болгаре, Ерменє), та ше населєнє ширело и розвивало. Жадаючи розвивац свою діялносц без огранїченя, жителе 1748. року од царици Марїї Терезїї одкупели шлєбоду за свой город. Назберали вецей як 82.000 форинти, однесли до Бечу и 1. фебруара 1748. року царица обявела едикт з яким прєгласела населєнє як шлєбодни кральовски город, зоз своїм печатом и гербом. Од теди ше хаснує назви Неопланта, *Neusatz*, *Ujvidek*, а Сербї го волаю – Нови Сад.

У тим чаше, Нови Сад мал вецей як 4.500 жительох и предлужел ше пошвидшано розвивац. З городом управял Магистрат, зоз судийом на чолє и дванац сенаторами хторих ше виберало зоз шора православного и католицкого гражданства. Судия и варошки капитан виберани навименково зоз сербскей и німецкей народносци. Окреми полет город дожил у XIX вику. Теди постал центр политичного, дружтвєного и културного живота сербского народу, та го прето и волаю – Сербска Атина. Отвераю ше числени мануфактурни ремеселнїчки роботнї, тарговецки роботнї, карчми. Перши гайзибан до Нового Саду

сцигує 5. марца 1883. року, а того року направени и перши гайзибански мост на Дунаю. У тим часе, город уж бул озбильни привредни штредок, бо у нїм, од 1770. року, роби гадвабарня и два пиварні, од 1846. року фабрика текстилу, парни млін од 1855. року итд. Гражданске пасмо барз моцне и дава импулс културному животу, а роби ше и на ушорйованю городу. Сам центер городу и нешка украшую будовні зоз того периоду: Городска хижа збудована 1894. року, як и Церква мена Марийового зоз 1896. року, обидва діла велького архитекти Дердя Молнара. На централней городскей площи 1854. року направени и готел „Елисавета” (нешка готел „Войводина”), як и Гранд готел Маєр 1893. року. На централним месце, од 1939. року, находзи ше памятник Светозарови Милетичови, твор познатого скульптора Ивана Мештровича.

Концом XIX вику ше прави розкошни приватни хижи, але и будинок Судскей палати, Централного кредитного заводу, Сербскей гимназиї и Владически двор. Задужбина добротворки Мариї Трандафил то будинок у хторим ше нешка находзи Матица сербска, а направени є 1912. року, по проекту архитекти Момчила Тапавици. У узшим ядре городу ше находзи и будинок Платонеум, вибудовани концом XVIII вику, хтори владика Платон Атанацкович завитовал сербскому народу. Недалеко од нього, Соборна церква пошвещена Св. Георгийови, направена концом XVIII вику. Слику городу дополню числени вирски обекти, спомедзи хторих найстарша православна Николаєвска церква (хтору ше спомина ище 1730. року), 1746. року направена Єрменска церква (звалена 1965), Успенска церква будована од 1765. по 1774. рок, Алмажска закончена 1808, грекокатоліцка Церква св. Петра и Павла 1822. року, а нешкайша синагога 1909. року. Инак, то пята синагога хтора збудована на истим месце, а діло є архитекти Липота Баумхорна.

Найвекше руйнованє город прецерпел под час Революції 1848/49. року, кед є скоро зровнани зоз жему. По тей революції, почина окрипа и обнова городу хтори постава часц Войводства Сербії и Тамишского Банату, а по утарговню тей обласци, город уключени до составу Бачко-Бодрожскей жупаниї.

И попри бурйових историйних подійох, у городзе ше будує значни културни и образовни институції. Сербска православна гимназия основана 1810. року, Сербска читальня – 1845, Сербски народни театр – 1861, а три роки познейше, Матица сербска преселена з Будапешту до Нового Саду.

Єден з будинкох хтори представя символ городу то вшеліак и будинок Дунайскей бановини хтори будовани медзи 1936. и 1939. роком за потреби Дунайскей бановини, административней обласци Кральовини Югославії, чийо шедзиско було у Новим Садзе. Будинок будовани по проекту архитекти Драгиши Брашована. Нешка у нїм змесцени найвисши органи власци Автономней Покраїни Войводини. У мезивойновим периодзе, город достал ище велі значни будинки, як цо то Танурджичова палата, будинок Галерії Матици сербскей на Площи галерийох, Соколски дом при Дунайским парку, Учительски и Дом тарговецкей младежи и велі други будинки пре хтори Нови Сад єден з найкрасших городох у тей часци Европи.

У XX вику, город дожил вельку трансформацію з вибудову булеварох и нових населеньох и часцох городу. Року 1999. под час бомбардованя, поваляни шицки новосадски мости, а їх реконструкция тирва и нешка.

СУБОТИЦА

(Suboticam/Szabadka)

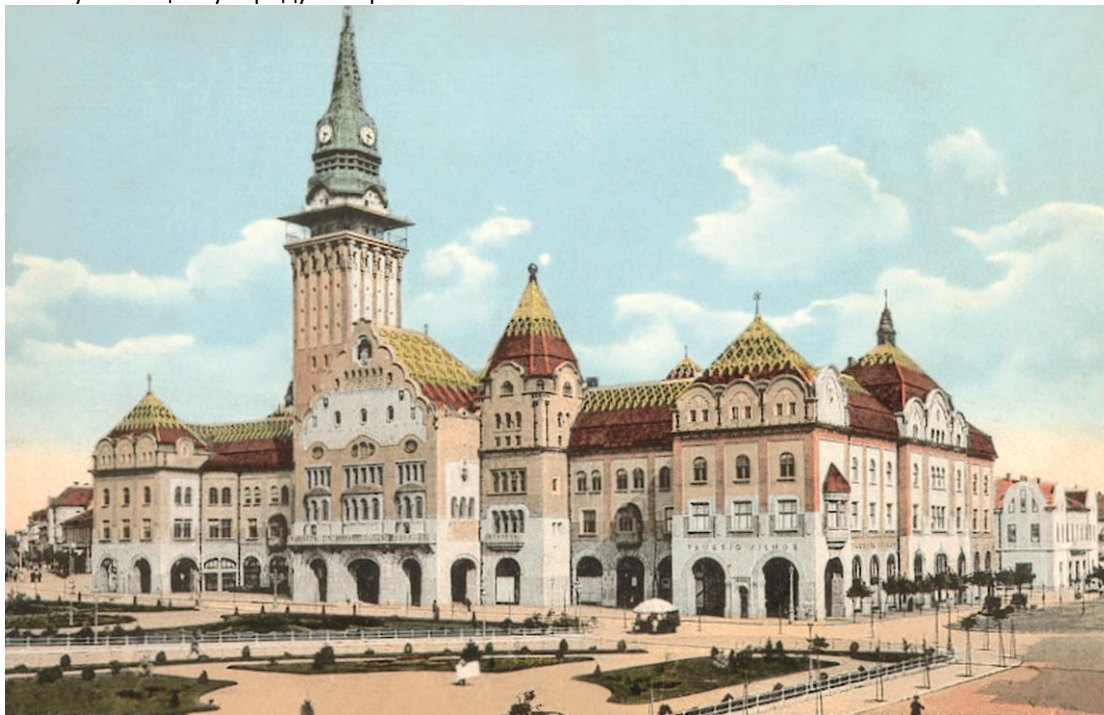
Город Суботица ше находзи на сиверу Републики Сербии, недалеко од граніци з Републику Мадярску. Город з околними општинами ма коло 150.000 жителях: Мадярох, Горватах, Буневцох, Сербох и других народаох. Коло городу ест 18 векши населеня, а найвекша туристична атракција то озеро Палич.

Утвердзене же на тим просторе людзе жили ище пред 3.000 роками. Судьбу Суботици суцно одредзовало положене – на драги медзи Европу и Азию, а историйно на граніци двох зражених силох – Угорскей и Турскей. У частих селідбох, до того варошу приходзели велі народи: Серби, Мадяре, Немци, Словаци, Евреє, Буневци, Греки... Город часто менял панох, як и свою назву. Под меном Забатка, город ше першираз спомина 7. мая 1391. року, а предпоставя ше же го, як утвердзене, направел угорски краль Бела IV на початку XIII вику. У наступних виках, город часто менял мена, а найхарактеристичнейши мена були *Szent-Maria*, *Maria-Theresiopolis*, *Maria Theresienstadt*, *Szabadka* и Суботица. Од 1439. року, населене припадало маєтку Яноша Гунядия, а у чаше кед спадло под турску власц 1541. року, було власноц фамелиї Терек. Єден зоз загадкових стредньовиковних будинкох на території Суботици хтори датує з другей половки петнастого вику, то суботицка твердиня, чийо ше остатки нешка находза у мурах францисканского манастира, з оглядом же ше францисканци ту населели при концу седемнастого вику. Єдна з особох – хтора означела тот период суботицкей прешлосци – вшеліяк бул и Йован Ненад Чарни. После того як вигнал Туркох з Южней Угорскей, вон ше преглашел за цара, а Суботицу вибрал за главни город. Погинул 1527. року у зраженю з угорским велможам, а у XX вику му Суботичане направели памятник на главней городской площі. Од 1542. по 1686. рок, город бул под турску власцу, а по ошлебодзеню постал прицагающе место за насельоване рижним народом – Буневцом (хтори ше теди наволовали Далматинци), Сербом, Мадяром, Немцом, Словацом, Еврейом... Зоз привилегию 1743. року, Мария Терезия преглашела Суботицу за шлебодне коморске тарговище, за цо ей Суботичане подаровали 150 коні. За вирну службу суботицких гранічарох габсбургскому двору, Мария Терезия преглашела Суботицу 1779. року за шлебодни кральовски город. Суботичане за тоту важну одлуку подаровали царици 5.000 златніки и плацели одкуп 266.666 форинти. Статус шлебодного кральовского городу принесол Суботици векшу автономию и нове мена – *Maria Theresiopolis*. Од того року почина плански и пошвидшанши розвой городу. Од 1845. город ма нешкайше мена – Суботица (*Szabadka*). У XIX вику, Суботица була єден з найвекших городов у Угорскей, такой за Будапештом и Сеґедином. Розвива ше и привреда, почина индустрийни розвой. Року 1879. збудована цеглярня, 1880. року фабрика шпиритузу,

сода-води, лівальня... Суботица ище 1869. достала гайзибански транспорт, цо ше теди тримало як знак прогресу.

Модерна гайзибанска станіца вибудована 1887. року, а перши трамвай по суботицких улїцох прешол 1897. року. Електричну централу Суботица мала уж 1896. року. Початки нешкайшей модерней индустриї стретаме концом XIX вику: подприємство за вивоз мяса „Гартман и Конен” зоз першу хладзальню у жеми, першу суботицку фабрику сумпорней квашніни и штучних гнойох „Клотилд”, основану 1904. року. Браца Руф 1917. року почали продуковац бонбони, а индустрия електричних моторох „Сивер” основана 1923. року. Попри привредного розвою, город напредує и у обласци култури и просвити. Перша штредня школа – претеча гимназиї – отворена у Суботици 1747, музична школа – 1868, дом за старих – 1766, Палич постал лічилїще 1845, перша друкарня основана 1844, перши новини вишли 1848, першу биоскопску представу приказал Андело Бянки з Печую 1899, а Александар Лифка отворел перши стаємни биоскоп 1910. року. Городска хижа у Суботици найвекши и – по думаню велїх – найкрасши будинок Суботици. Будована є од 1908. по 1912. рок. Будована є два роки (од 1908. по 1910. а вец ище два роки тирвали роботи на украшованю ентериєра), по проєкту Марцела Комора и Дежеа Якаба, будапештских архитєктов, у теди барз модерним стилу – мадыарскей варианти сецесиї. Украшена є з вельочисленима цифрами стилизованого квета.

Перши монументални и вельки церковни обекти вибудовани у XVIII вику. Найстарши обекти з того часу то Сербска православна церква зоз 1725. року, Францисканска церква св. Миховила зоз 1736. року и нешкайша Катедрала св. Терезиї Авилскей – зоз 1779. року. Концом XIX и на початку XX вику, вибудовани и керска Церква св. Роки (1896), сентянска Церква св. Георгия (1897), Евангелистична церква (1901), як и Синагога, збудована 1902. року у стилу сецесиї, по проєкту будапештских архитєктов Марцела Комора и Деже Якаба. За познати витражи на тей, другей по велькосци синагоги у Европи, заслужни Микша Рот. Францисканска церква реконструована и на ней добудована ище єдна турня (1908), Сербска православна церква обновена 1910. року и вибудовани ище коло дзешец церкви у самим городзе и по населеньох. По краси и значносци, визначую ше будовнї хтори проєктовал Фернц Райхл – Суботицка гимназия, Национална касина (нешка Городска библиотека), як и два приватни палати хтори проєктовани у духу сецесиї. Суботица з часом постала найзначнейши административно-управни, индустрийни, тарговински, транспортни и културни центр у сиверней Бачкей, а Палицке озеро, хторе ше находзи блїзко, доприноси гу туристично-рекреативному потенциялу городу и ширшей околини.

ЗОМБОР

(Sombor/Zombor/Зомбор)

Город Зомбор ше находзи на крайней сиверозаходней часци Войводины и Републики Сербиї, бліско при гранічних преходах з Мадярску и Горватску и центр є Заходнобачкого округу. По податках зоз попису 2011. року, у самим городзе жию дацо вецей як 47.000 жителе. Податки о наставаню городу Зомбор датую зоз XIV вику (1360), кед на велможским маєтку фамелиї Цобор настало мале место Сент Мигаль, хторе ше у наступним периодзе почне швидко розвивац и напредовац. У нїм ше з часу на час отримовали и скупштински зашеданя Бодрожскей жупаниї. На основи дозволи Матиї Корвина, 1469. року, фамелия Цобор направела утвердженє пре одбрану од Туркох, але город заш лєм спаднул до їх рукох 1541. року. У тим часе, Зомбор бул вельки варош, мал коло 2.000 хижи, городску цитаделу и ремеселніцки роботні. Од 1543. року, место познате под назву Зомбор, а припадало гу будимскому вилаєту. Нахийске шедзиско Сеґединского санджаку постал 1554. року, облапяючи 46 населєня, а теди бул и воєни, управни, судски, привредни и вирски центр. Под власцу Османлийох, Зомбор бул аж по 12. септембер 1687. року, кед вошел до составу Габсбургскей монархиї. У городзе, окрем сербского, було и припаднікох мадярского народу, а 1687. року до городу приходза и 5.000 Бунєвци. Зомбор у векшим числє населюю Серби 1690. року, под час селїдби под водством Арсеня III Чарноевича. Воєни одряди Зомборцох буду участвовац у борбах при Сланкамену 1691. и Сенти 1697. року, а варош неолдуга постане шедзиско срезу Бачкей жупаниї. Город достава статус гранічарского городу 1717. року, а перши капитан вояцкого варошу постал ґроф Йован Бранкович. Зомборци за Габсбургску монархию воявали под Петроварадином, Беоґрадом, як и на боїскох ширцом Европи. Як награду за лоялносц, Австрия подаровала Зомбору вельки жемово маєтки, а його жительох ошлебодзела од плацєня державних даванїнох. Медзитим, як ше зменшовала опасносц од Османлийох, меняло ше и одношенє власцох гу городу. Мария Терезия 1741. року принєсла одлуку з яку вояцки вароши подредзела жупанийским власцом. Теди Зомбор укључени до составу Бачкей жупаниї и придани на управяне Угорскей дворскей комори. Тото за Зомборцох було вельке вдеренє, бо значело траценє шицких привилеґийох. Жителе городу одлучели назберац 150.000 райнски форинти у злату, з якими одкупели свою шлебоду и автономию. Царица Мария Терезия, 17. фебруара 1749. року, подписала грамоту з яку ше Зомбор поставя до ранґу шлебодних кральовских городох. Город и далєй напредує, 1786. року постава стаємне шедзиско Бачко-Бодрожскей жупаниї хтора – як друга по велькосци у Угорскей – облапя комплетне подручє медзи Дунаєм и Тису, як и городи Суботицу и Нови Сад. Зомбор постава важни административни, тарґовински, ремеселніцки, транспортни и културно-образовни центр тей часци Габсбургскей монархиї.

Ище од початку XVIII вику, вельку увагу ше пошвецовало образованю. У городзе 1717. року отворена перша Вирска православна школа, а 1722. року и Римокатолицка основна школа. Року 1759. основана перша школа штрედньошколского типу, а 1763. Сербска православна церковна општина отворела штирирочну Граматикалну школу. Потим основана и Латинска школа з хтору управяли францискане. Городски маґистрат 1767. року основал школу з наставу на сербским и греческим язичу. Аврам Мразович 1778. року отворел Норму, зоз чим поставени фундаменти за школованє учительох при Сербох и других южнославянских народох на тим подручу. Зоз Сентандреї до Зомбора, 1816. року преселена и Сербска учительска школа – Препарандия. Року 1895. збудовани будинок Препарандиї у хторей ше тримало наставу по 1948. рок. Школяре тей школи були, медзи другима, Исидора Секулїч, Йован Дучич, Йосиф Маринкович, Петар Коньович и велї други значни особи з нашеї култури и науки.

У Зомборе ше сную вше численши културни, образовни и банкарски установи, а познейше и спортски дружтвени организацїї. Перша гайзибанска драга хтора повязала Зомбор зоз Сеґедином вибудована 1869. року. Кароль Битерман, 12. октобра 1850. року, отворел першу друкарню, та ше неолдуга зявюю и перши новини и часописи. У городзе жию Серби, Бунєвци, Мадяре, Немци, Евреє. Розвива ше ремеселство и тарґовину, отвєра пиварню, млїни, мануфактури. Ожелєнює ше городски поверхносци, по чим город остане познати по нешка. Характеристични символ городу то и древа *бодьоши* хтори принєшени з долїни Мисисипию ище 1903. року. Вельку значносц за културни живот городу мало и снованє Народного театру у Зомборе, 1882. року.

Знаменїтосци хтори даваю окремени шарм тому бачкому городу – окрем познатих фиякерох и желенїдла – то и Пашова кула, дакедишнї дом варошского заповиднїка – диздара, направена концом XVI и на початку XVII вику, потим Церква Святий Тройци (стара католицка церква) чия вибудов почала 1717. року,

Жупни двор (дакедишні францискански манастир), хтори ше почало будовац 1743. року, Городска хижа (1842), Грашалковичова палата, сербска Велька соборна церква пошвечена Йоанови Претечови (1790), жупанийски будинок (1808) у хторим ше чува познати малюнок „Битка при Сенти” Ференца Айзенхута, Фернбахова хижа (Городски музей) и будинок Гимназиї.

ПАНЧЕВО

(Pančevo/Pancsova)

Панчево єден з найвекших городох у Войводини. Находзи ше на побережю рици Тамиш и шедзиско є Южнобанатского управного округу. По податкох зоз попису 2011. року, у тим городзе жию 76.203 жителе. На території Панчева и тей часци Банату, зменели ше вецей праисторийни култури, чийо шлїди мож найсц у городзе и околини. Найпознатши то Старчевацка култура и кус младша Винчанска култура. Аж по римски час, на тим подручю ше розвивали рижни култури хтори припадаю гу енеолиту, бронзовому, старшому и младшому железному часу (баденска, ватинска, белеґишска култура). У прешлосци, подруче городу насельовали велї народи. Зазначене присуство Дакийцох, Сарматох, Римянох, Келтох, Гунох, Аварох, потим Славянох, Мадярох, Туркох, Немцох. Отадз походза и рижни назви населеня: Пануцеа, Паноча, Панука, Панчал, Пайчова, Чомва, Панчова. Пред тим як цо го завжали Турки, город припадал Ковинскей жупаниї. Под турску власцу, у рамикох Темишварского санджаку, Панчево було од 1552. по 1716. рок, кед го ошлебодзел гроф Клаудиє Флоримунд Мерси и дал му мено Чомва. По Пожаревацким мире 1718. року, Панчево уходзи до составу Габсбургскей монархиї. Серби з околини Темишвару ше теди приселюю до Панчева (1720) и сную Горні варош, а Немци – хтори ше источашне населюю – сную Долні варош (1722). Уж теди почина пошвидшани розвой того места – 1718. року отворена солярня и посадзени перши винїци. Абрагам Кепиш, Еврей з Пожуну, 1722. року достал дозволу направиц пиварню хтора и нешка єдна з найстарших пиварньох у тим краю (познейше позната як Вайфертова пиварня). Почина и продукция гадвабу 1733. року. Вельку чкоду Панчево прецERPело у новей австрийско-турскей войни 1738. року, кед Турки запровадзели краткотирвацу управу над городом. Кед ше поцаговали, Турки запалели варош и очкодовали твердиню хтору ше, на основи Београдского мира, мушело звалїц по войни. У XVIII вику, територія Воєней країни преширена и на Банат. У тим чаше, збува ше и друга габа присельованя Немцох, населюю ше и Румуне, а кус познейше и словацке жительство. За потреби войска, направена фабрика платна. Панчево 1767. року постало шедзиско Дванастого немецко-банатского гранїчарского полку. Цар Франц I розказал же би ше злучело сербске и немецке Панчево 1794. року, а город теди достава статус шлебодного гранїчарского комунитету. По утаргованю Воєней гранїци 1871. року, Панчево подпадало под мадырску цивилну управу и вошло до составу Торонталскей жупаниї.

Город почина привредно розквітає у XIX віку (1838. року ще отвора кляльню, 1846. – олеярню, 1843. – перши млин, розвиває ще індустрію будовательного матеріялу). Перша плівбова лінія по Дунаю од Панчева по Земун отворена 1850. року, город зоз гайзибанску драгу повязани з Бечкерекем 1894. року, а з Вершцом – 1896. року. Почала робити телеграфска станіца, а поставена и перша телефонска централа (1896).

Claudius Florimund Graf von Mercy

Слика: Клаудиє Флоримунд Мерси

Старе ядро городу украшую будовні направени у неокласицистичним и необарокним стилу. Успенска церква вибудована 1810. року, а єй нукашньосц омальовал Константин Данил. По проекту Светозара Ивачковича, будує ще 1878. року Преображенска церква. Иконостас у тей церкви виробел познати маляр Урош Предич. Недалеко од городу и манастир Войловица, хтори по приданю, направени ище 1383. року.

У городзе, у XIX віку, отвораю ще школи (Математична, Повторна и Державна хлопска гражданска школа), 1839. року снує Сербске шпивацке дружтво, чий хороводитель Никола Дюркович організує перше дилетантске театралне дружтво. Перши панчевски новини на сербским язика, источашне и найстарши локални тижньово новини у Сербії – *Панчевац* – вишли перши раз у априлу 1869. року. Снователь тих тижньових новинок бул Йован Павлович, професор Тарговецкей школи. Панчево дало вельо углядних культурних и наукових роботнікох, як цо то маляр Арса Тодорович, єден спомедзи перших сербских виртуозох на гушлі Драгомир Кранчевич, композиторе Мита Топалович и Петар Кранчевич, поет и етнолог др Йован Ерделянович, Дьорде Вайферт – гувернер Народней банки, Оля Иваніцки – малярка... У єдним периодзе свого живота, у Панчеве жили и Йован Йованович Змай, Светислав Касапинович, Урош Предич, Милош Црњански, Исидора Секулич. Розвой Панчева предлужени и у XX віку, кед отворени велі індустріини построєня: скленярня (1932), фабрика крохмалю (1937), Утва (1937), кушлярня, конопарня, азотарня (1962), рафинерия нафти (1968), Петрохемия (1977) и велі други. Єден зоз зашитних знакох Панчева то Народна заграда хтора отворена 1829. року, а ушорена по налогу першого панчевского урбанисти, бригадного генерала Миховила Михалевича.

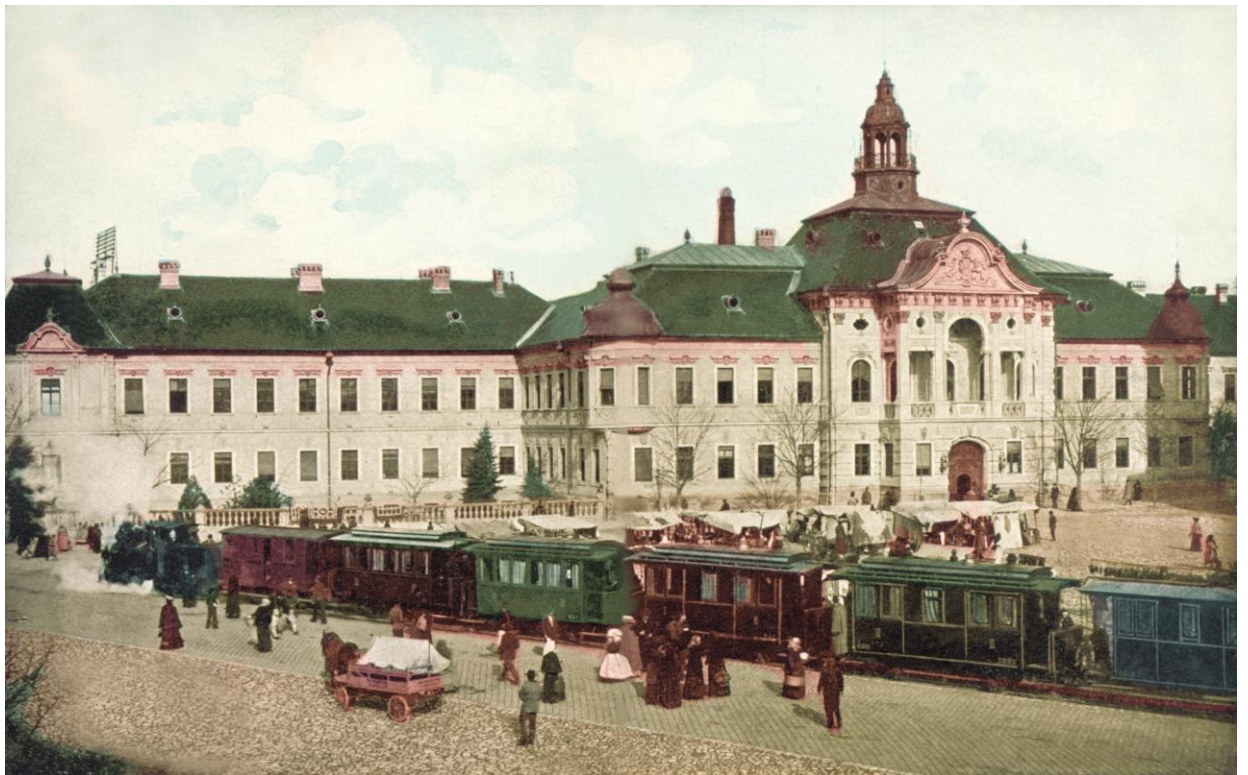

ЗРЕНЯНИН

(Zrenjanin/Nagybecskerek/Zreñanin/Zrenianin)

Зренянин найвекши город сербскей часци Банату, шедзиско Штрედньобанатского округу. По податках зоз попису 2011. року, у городзе жию 76.511 жителе. Зренянин ше находзи на заходним рубцу банатского лесного платоу, на месце дзе ше каналована рика Беґей уліва до дакедишнього корита рики Тиси. Подручє општини виразно ровнінски край. През историю, город вецей раз пременел мєно. Од 1326. по 1935. рок ше волат Бечкерек, Вельки Бечкерек, Надь Бечкерек, Грос Бечкерек, а 1935. року мєна мєно на Петровград, по кральови Петрови Першому Карадьордевичови. Нєшкайше мєно город достал 1946. року, по народному геройови Жаркови Зренянинови. Найстарши податки о городу походза зоз 1326. року. По приход Османлийох на тоти подруча, город бул под власцу мадярских велможох и сербских деспотох Стефана Лазаревича и Дюрадя Бранковича. У тим чаше, вибудована и Твердиня (1528), а место насельовали углавним Серби и Мадяре. Од 1551. по 1718. рок, город бул под турску власцу, а по поцагованю Османлийох, вошел до составу Габсбургскей монархии. Уж 1718. року почина немецка колонизация, а приселюю ше и Серби, Румунє, Италияне, Французи и Шпанци, хтори город волаю Нова Барселона (1737). Од 1728. року, по розказу грофа Мерсиа, почина копанє беґейского каналу пре висушованє вельких мочарних поверхносцох. Себастьян Крацайзен, 1745. року, отворел перши индустрийни погон за продукцию пива. Храм Успения Прєсвєтей Богородици, хтори нєшка найстарши зачувани будинок у Зренянину, направени 1746. року. Перша католицка церква збудована 1758. року, а 1760. року основана Єврейска општина. Зоз привилєгию Мариї Терезиї, 6. юния 1769. року, Бечкерек поставени до рангу тарговицох, а 1778. року достал статус шлєбодного кральовского городу. После того, Бечкерек постава шедзиско Торонталскей жупаниї. У тим чаше, почина робиц городски шпиталь, отвєра ше першу апатику. У XIX вику, предлужує ше розвой городу: прави ше парни млїни, цеглярню, пиварню и Сербску фабрику тепихох Лазара Дундерского, 1883. року вибудована гайзибанска драга Кикинда – Вельки Бечкерек и городска гайзибанска станїца, а 1896. року почала робиц

перша електрична централа и поставене перше електричне улїчне ошвиценє. Формованє городскей структури – у архитектонским смислу – ушлїдзело по вельким огню 1807. року. По огню, од постоянних будинкох зачувани лєм даскельо у городским ядре, укључуюци и Церкву Успения Пресвятей Богородици. Зоз 1777. року датує Воведенийски храм (Граднулицка церква). У XIX вику, число жительох ше скоро два раз звекшало, а прави ше и значни будовни по хторих город и нешка препознатлїви: Городска хижу (1820), Театер (1839), Римокатолицку катедралу (1868), Тарговецку академию (1891), Реформатску церкву у готским стилу (1891), Палату финансийох (нешка Народни музей, 1894.) и велї други. На побережю Беґею, 1908. року, направена Палата правосудства хтора по монументалносци найзначнейши будинок у Зренянину после Городскей хижи и Палати финансийох. Будованє челїчних мостох (Малого и велького) почало 1903. року, же би ше заменєло стари древени мости хтори повязовали централну часц Бечкереку з южними часцами городу. Вельки Бечкерек ше розвивал и у обласци образования и култури. Мадыарска касина отворена 1833. року, а 1880. року – Женска штирирочна висша народна школа, 1890. – Хлопска гражданска школа, 1846. – Державна реална гимназия. У Вельким Бечкереку народзени Александар Сандич (1836-1908), сербски историчар, писатель, културни роботник и политичар, Тодор Манойлович (1883-1968), писатель, литературни и подобови критичар (Орловат, недалеко од Зренянину), а ту ше народзел и поховани Урош Предич (1857-1953), єден з наших найвекших малярох. У шветових войнох у XX вику, город не прецerpел векши руйнованя, цо допринесло його дальшому розвою. З нову териториялну организацию Републики Сербии, 29. децембра 2007. року, Зренянин достал статус городу.

КИКИНДА

(Kikinda/Nagykikinda)

Кикинда найвекши город сиверного Банату. По податкох зоз попису 2011. року, город ма 59.329 жительох. Вельочислени археологийни находзиска шведоча же там людзе жили ище пред седем тисячи роками. На подручю коло городу ше находза вельочислени шлїди старих и щезнутих културох и

цивілізаційох. Тото подручє було дочасне або тирваце перебуваліще веліх народох хтори сциговали до Панонскей ровніни. Ту єст шліди културох з младшого каменого и бронзового часу, келтскей цивілізації, Дакийцох, Сарматох... Назва Кикинда перши раз призначена на початку XV віку и то у форми *Kökényd*, а найвіроятнейше означовала, ведно з назву Ецехида, мено вещей менших населеньох, односно угорских доброх, а потим и сербских деспотох. Як маєток угорского владара Зигмунда, спомина ше 1423. року. Нешкайша назва городу ше зявює перши раз на географскей мапи 1718. року, як *Gross Kikinda* и теди не означовала населєнє, алє ненаселєни простор – пустару. Од 1551. по 1716. рок, Кикинда була под турску власцу. Територию городу ше масовнейше населює од 1751. по 1753. рок, кед ше ту населюю Серби гранічаре, по утаргованю Потиско-поморижскей воєней граніци. Бувши гранічаре ше звикую на нови способ живота, а мочарне подручє претворюю до орачей жеми. Кус познейше, населюю ше и Немци, Мадяре, Евреє. У новембру 1774. року, Мария Терезия формує Велькокикиндски привилєговани дистрикт, як управну єдинку зоз шедзиском у Кикинди. У составе дистрикту були дзевец населєня сербских гранічарох у сиверним и штреднім Банату: Сербски Керестур, Йозефово (часц нешкайшого Нового Кнежевцу), Мокрин, Карлово (часц нешкайшого Нового Милошева), Башайд, Вранєво (часц нешкайшого Нового Бечєю), Меленци, Кумане и Тараш. Дистрикт утаргнути 1876. року, а Кикинда прилучена ґу Торонталскей жупанії, зоз шедзиском у Бечкерєку. У XVIII віку, город будовани плански, по тедишніх важащих урбаністичних правилох. Трасованє и пререзованє улїцох окончєнє у другєй половки XVIII віку и то так же улїци були правилно ушорєни и широки, пререзовали ше под правим углом, на централней площі бул пияц, церква, городска хижа, школа и карчма. За шлєбодни кральовски город, Кикинда прєглашена 1893. року. У тим часє, Кикинда була найнаселєнше место Торонталскей жупанії, мала коло 22.000 жителюх, хтори ше углавним занїмали з польопривреду. Индустріялізация почина у другєй половки XIX віку, кед ше отвєраю цєглярні *Месарох* (1864) и *Бон* (1867), хтори буду основа будуцєй фабрики будовательного материялу „Тоза Маркович”. Снүє ше и перши мліни (1869), роботню за прєробок олею, фабрику ляду. Фабрика крохмалу почина робіц 1905. року, а 1909. року – фабрика есенцу, потим два фабрики меблю. Електрична централа збудована 1906. року. Мирни розвой городу бул прєрвани зоз шветовима войнами у першей половки XX віку, а повойнови роки були означєни з динамичним розвоєм: правєньом нових фабрикох, будинкох и населєньох. Нешка найважнейши кикиндски индустрийни построєня Лївальня „Кикинда”, индустрия будовательного материялу „Тоза Маркович”, нафна и хемийна индустрия – НИС, Погон „Сивєрни Бана”, Кикиндски млін и други. Од прєпознатлївих кикиндских будинкох треба видвоїц православну церкву пошвєцену Св. Миколайови (1769), чий иконостас намальовал Теодор Илич Чєшляр, будинок Маґистрату Дисктрикту велькокикиндского – Курию (1836-1839) и сучач зоз 1899. року хтори 1951. положєни под зашциту держави, а 1990. року прєглашєни за нєрухомє културнє добро од винїмковєй значносци. Найстарша установа у обласци култури у Кикинди то Народна библиотека хтора ноши мено писателя, културного дїяча и политичара, Йована Поповича. Народна библиотека основана 1845. року, як перша Сербска читальня. Перша театрална прєдстава вивєдзєна 1796. року и то на нємецким язичу, а у маю 1834. року – на сербским. Бул то фалат Йована Стерїї Поповича „Светислав и Милєва”, а бавєни є у карчми „При златним плугу”. Дружтво за пєстованє музики „Гусли” у Кикинди основанє 1876. року и воно єдно з найстарших културних установох у городзе. У городзе дїйствовало и мадыарскє шпивацкє дружтво *Даларда* и нємецкє *Цєцилия*. Розвива ше и школство, та ше 1781. року отвєра латинску школу, 1858. – реалку, а 1877. – першу ґимназию. Кикинда город у хторим ше народзєли и у хторим почали успишну карїєру числєни уметніки, як цо, поведзєме, Никола Алексич, маляр (жил у Кикинди од 1837. по1840.), Архимандрит Павлє Кєндєлац, доктор теолоґії, науковєц (народзєни у Кикинди 1766), Дюра Якшич, Душан Василєв (1900-1924), маляр Радивоє Бербаков (1925-2003).

СРИМСКА МИТРОВИЦА

(Sremska Mitrovica/Сримска Митровица)

Город Сримска Митровица административни, привредни и културни центр Сримског округа. Город составени з трох населеньох: Сримскей Митровици – як централней урбаней целосци, суседней Мачванскей Митровици на правим побережю Сави и – найвекшого валалу по числѣ жителейох у Сербии – Латарку, на заходзе. Вкупне число жителейох на ширшим подручю городу 79.940, а у самим городзе – 41.624. История Сримскей Митровици дуга и бурйова. Гоч найвекшу славу дожила под час римскей власци, ей початки датую ище коло 7.000 роки пред нову еру. Римяне завжали Сирмиум концом I вику старей ери, а по половку III вику город постава економски центр целей Панонии. Од 293. року, кед цар Диоклециан (284-305) уведол тетрархию, Сирмиум бул еден з главних городох Римского царства. Город ше будовал, украшовал и преширйовал, правени числени будовни, як цо то форум, амфитеатер, храми, купелі, гиподром, приватни палати, а о значносци городу шведочи и факт же у нїм була и ковальня пенѣжу. Тиж, город бул и вчаснохристиански центр, о чим шведоча числени мученіки и владикове з того подруча.

У самим городзе або у його околини, народзени и римски царове: Децие Траян (249-251), Аурелиан (270-275), Проб (276-282), Максимилиан Геркулие (285-310), Констанцие (337-361), син Константина Велького, як и Грациан (367-383), син цара Валентияна.

Сирмиум нападали рижни забераче, руйновали го и Гуни 441. року, а забране Аварох и Славянох 582. року означело конец славней античной истории „мацери шицких городох”, як тот город волал Амиян Марцелин, познати историчар зоз IV вику. У IX вику цали Срим бул у составе Болгарскей, а Сирмиум постал шедзиско владичества. У наступних двох виках, за превлсц над городом ше боря Византия и Угорска, а тот ше борба закончуе з тирвацем прегнацом Византийцох з тих просторох, 1180. року. На розваленіскох Сирмиуму вироснул нови, стредньовиковни город – *Civitas Sancti Demetrii*, те. город св. Димитрия, по Св. Димитрийови, защитнікови городу и истоменному манастиру коло хторого ше тото населене и почало шириц. Од 1526. року город бул под власцу Османлийох и бул познати як „шехер Митровица”. До составу Габсбургскей монархии Митровица уходзи 1718. року, а даскельо децениі познейше постава шедзиско Дзевятого Петроварадинского гранічарского полку. Статус шлебодного гранічарского комунитету додзелени Митровици 1763. року. До городу ше теди населяю и Немци, Евреє, Мадяре, Горвати, Руснаци. Статус шлебодного кральовского городу

Митровица достала 1881. року. Теди почина нагли розвой городу хтори ше вше баржей ширел гу савскому побережю, дзе ше ушорює нови улїци и правя перши мали фабрики. На основи податкох зоз 1888. року, у городзе робели 108 тарговецки предавальнї. Тарговело ше и на митровецких вашарох хтори ше отримовало пейц раз до рока. Найстарши подприємства у городзе були пиварня зоз 1830. року, пилярня зоз 1891, а перша парна пилярня Франц Гамиршек основана 1899. року. Фабрика меблю отворена 1909. року. Вельку увагу ше пошвецує и школству. У городзе робели два нємецки основни школи, Дзивоцка школа, Математична школа, Сербска народна школа и Мадярска народна школа. Реална гимназия отворена 1838. року. Ушорює ше городску площу, формує городски парк, коло нього ше будує престижни приватни и явни будинки. Знаменїтосци городу ише представляю стара православна церква Св. Стефана („мала церква” або „церквочка”), нова православна церква Св. Димитрия (нєшка Велька або Соборна церква), хтора закончена 1794. року, чий иконостас робел Арса Теодорович, римокатолицка церква зоз 1810. року, здание Сербского дому зоз 1895. року, будинок Магистрату, здание „Судбового стола”, грекокатолицка Церква Вознесения Господнього, позната и як Руска церква и велї други приватни и явни будинки. На преходзе до XX вику, город мал вецей як 10.000 жительох. До составу Краљовини СГС, Сримска Митровица вошла 1918. року. У Другей шветовой войны город бул у рамикох НДГ, а жительство церпело прешлїдованя, депортациї и ликвидациї, цо ше одражи и на число жительох. И етнїчна структура городу ше меня, єврейска заєднїца под час войны знїщена, а нємецке жительство виселєне по законченю войны. У другой половки XX вику город ше розвива, будує ше нови индустрийни обекти, нови квартални населєня, рошне число жительох. Розвива ше индустрию мяса и конзервох, житомлїнску, млекарску, индустрию цукру и статковей покарми, як комбинат за преробок овоци и желєняви. Як город богатей исторїи, Сримска Митровица ма и числени установи култури хтори звекшую єй туристични потенциял. Даєдни з нїх то: Музей Сриму, Галерия „Лазар Возаревич”, Театер „Добрица Милутинович”, Установа за культуру „Сирмиумарт”... Тиж, город и своєфайтови музей на отвореним, бо ше у нїм находза и остатки римского главного городу, барокни и класицистични будовнї з XVIII и XIX вику, Памятни парк на здогадованє на позабиваних гражданох 1942. року, а недалеко и специални резерват природи Засавица, як и числени фрушкогорски манастири.

СРИМСКИ КАРЛОВЦИ

(Sremski Karlovci/Sremski Karlovci)

Городчик на правим побережю Дунаю, недалеко од Нового Саду и Петроварадину, з кус меней як 9.000 жителями, видвоює ше зоз свою бурйову историю, культурним наслідством и барокнима будинками по хторих є препознатліви. Город ше перши раз спомина 1308. року, кед спомнута твердиня под назву Каром, вибудована на остатках утвердзена з римского периоду. У стреднім вику, населене припадало угорским дворянским фамелиям Батори и Морович. Турки 1521. року звалели твердиню и аж по Вельку бечску войну, Карловци остали под їх власцу. Велька бечска война ше закончила з миром хтори подписани праве у Сримских Карловцох, 26. януара 1699. року. На месце дзе заключене мировне спорозуменє, направена 1817. року Каплічка мира. По законченю войны, Сримски Карловци уходза до составу Габсбургскей монархії и поставаю значне тарговинске населене, чому допринесла и блізкосц Дунаю и драги хтори тадзи водзели до Турскей. Поросло число ремеселніцких роботных и предавальных, а виніцарство постало окредне значне. У тим чаше, Карловци поставаю вирски и культурни центр Сербох у Монархії. Року 1713. одлучене же би ше шедзиско митрополита з манастира Крушедол премесцело до Карловцох. Року 1726. у Карловцох отворена перша школа, дзекуюци митрополитови Мойсийови Петровичови. Перши учитель бул Максим Суворов хтори з Русії принєсол и перши учебніки. Року 1733. до Карловцох приходзи и друга група учительох, на чолє з Емануїлом Козачинским. Римокатолицку церкву Святей Тройци ше перши раз спомина 1735. року. До Карловцох ше 1739. року населєла 51 немецка фамелия, але город и далєй мал виразно сербски характер, бо 1753. року од 3.843 жительох, 3.110 були Серби. Истога, 1753. року, город достава статус шлебодного граничарского комунитету. Вельке значенє за розвой городу мал митрополит Павле Ненадович хтори потримовал унапредзене просвитного и культурного живота и основал друкарню, фонд за финансоване учительох и священікох, направел Соборну церкву пошвещену Святому Миколайови (1762), обновел фрушкогорски манастири... Иконостас у Соборней церкви хтора направена у стилу типовой барокней архитектуры, діло Якова Орфелина и Теодора Крачуна, а автор образох на мурах церкви Пая Йованович. Велька часц городу згорела 1788. року, а у организованю успишной и швидкей обнови, допринєсол митрополит Стефан Стратимирович. Дзекуюци його енергії и пошвещеносци интересом сербского народу, як и потримовки змоцненого сербского гражданства, отворена перша сербска гимназия у Сримских Карловцох, 1791. року. Неодлуга, 1794. року, основана и Богословия, друга по старосци у швецє, такой за Києвску. На початку XIX вику, у Карловцох дійствовав Карловацки круг, мале наукове дружтво коло хторого ше зберали велі значни особи хтори ше занімали з питаннями языка и истории. Позната студня Штири леви, єден зоз символох городу, подзвигнута 1799. року. Окредне историйне значенє Карловци маю як место у хторим отримана позната Майска скупштина 1848. року, на хторей прєглашена Сербска Войводина, а Карловацка митрополия дзвигнута до рангу Патрияршиї и як место у хторим отримани вецей народно-церковни собори. На иницијативу школярох Карловацкей гимназиї, 1883. року, посмертни остатки поети Бранка Радичевича пренєшени з Бечу на Стражилово. По проєкту мадярского архитекти Дюли Партоша, а на иницијативу патриярха Германа Андєлича и його наслідника Георгия Бранковича, направени и нови будинок Карловацкей гимназиї. Патрияршийни двор з каплічку, чий иконостас намальовал Урош Предич, вибудовани 1894. року. Двор то діло архитекти Владимира Николіча хтори проєктовал и Богословску семинарию (1901), Церковно-народни фонди и Стефанеум. По Першей шветовой войны, 31. децембра 1918. року, у Сримских Карловцох прєглашене зєдинєнє сербских православних епархийох и установена сербска патрияршия, а город бул полни з вибеженцами з Русії, офицерами и священством Русийскей православней церкви. Под час Другей шветовой войны Карловци були приключени до НДГ. По войны, по нешкайши дні, дзекуюци своєй славней прешлосци, Карловци остали важни культурни и духовни центр сербского народу. Тото, по чим город мож вшеліак препознац, то числени винарні хтори прицагую туристох зоз жеми и иножемства. По приданю, винову лозу до Карловцох принєсол римски император Марко Аврелиє, та же ше од теди, уж стотки роки, ту правя квалитетни вина хтори маю шветову славу.

КУЛТУРНО-ИСТОРИЈНИ ЗНАМЕНЋОСЦИ ВОЈВОДИНИ

ДВОРЕЦ СТРАТИМИРОВИЧОХ У КУЛПИНУ

У Кулпину ше находзи комплекс обектох, хтори творя два дворци, збудовани за дворянску фамелию Стратимирович. Коло тих двох централних будинкох, находза ше и велї економски обекти. Фамелия Стратимирович була една најзначнейших сербских фамелийох у Габсбургскей монархиї гу хторей припадали и митрополит Стеван Стратимирович, як и Дьорде Стратимирович, визначни учасник и вожд Сербскей револуциї 1848/49. року. Стратимировичи ише 1745. здобули дворянску титулу за воячки заслуги у Царовини, а ведно з титулу, фамелия достала даровницу од Мариї Терезиї на маесток у Кулпину.

Дворски комплекс на кратко одкупел Матей Семзе, а потим 1889. року прешол до рук Лазара Дундерского.

Дворци окружени з прекрасним парком хтори ше пресцера на 4,5 гектари. Менши дворец („стари каштель“) вибудовани концом XVIII вику. То прижемни будинок з високу соклу и дзвигнутим уходом, зоз симетричну фасаду. Области и уходна капуре украшени з роштелями з кованого железа. Векши дворец, подзвигнути штредком XIX вику, нешкайши випатрунок достал у чаше кед прешол до власносци Лазара Дундерского. Обнова и реконструкция окончени 1912. року, по проекту архитекти Момчила Тапавици. Вельки дворец прижемни будинок, направени у стилу класицизма. На главней фасади доминую портик з гарадичами, приступни рампи и штири пари йонски слупи.

Маєток вжати од фамеліі Дундерски 1945. року, на основи Закона о национализациі, а у вельким дворцу ше од 1993. року находзи Музей польопривреди.

ПАМ'ЯТНИК ПОШВЕЦЕНИ БИТКИ ПРИ СЛАНКАМЕНУ

Под час Велькей бечкей войны (1683-1699), єдна з найзначнейших побидох австрийского войска була у битки хтору ше водзело на брегу Михалєвцу при Сланкамену, 19. августу 1691. року. Австрийске войско предводзел Лудвиг Баденски, а турске вельки везир Мустафа Чуприлич хтори и погинул у тей битки. Значне доприношенє побиди австрийского войска дали и коло 10.000 припадніки сербскей милициі, под команду Йована Монастерлиі. Место битки, у подножю Фрушкей гори, 1892. року означене з памятником, високим коло 17 метери, хтори ма постамент з каменя, штири полукружни слупи и горню часц у форми пирамиди, з украсним релефом на штрєдку. Медзи слупами ше находзи блок з каменя на хторим викресани текст о тей події, на нємецким язичу, а познейше додати и стихи Йована Йовановича Змая на славу погинутих: „И хвала и слава юнаком шмелим, видзвигли ше кед спадли, у шмерци остали неумарти”.

ДВОРЕЦ ШПИЦЕРОВИХ У БЕОЧИНУ

Дворец угледней и богатей фамелиї Шпицер вибудовани медзи 1890. и 1892. роком у Беочину. Еде Шпицер бул еден з власнікох Беочинскей фабрики цименту. На будинку обачліви характеристики рижних стилох – од романики, ґотики, ренесанси и бароку по сецесию, та прето тот будинок єдинствени приклад еклектичнеї архитектури у културним нашлїдстве Войводини. Окремну вредносц обекту дава ентериєр централного голу хтори украшени у духу малярскеї сецесії, з барз украшенима формама, у хторим доминує камин з познатей Жолнаї керамики з Печю. Дворец нешка напуцени и уж длуґши час ше не хаснує.

ДВОРЕЦ ҐРОФА ХАДИКА У ФУТОҐУ

Єден з найвекших велможских маєток у Бачкей штредком XVIII вику бул футожски велможски маєток фамелиї Чарноєвич (1744-1770). Велможски маєток одкупел и на нїм, 1777. року, направел репрезентативни дворец, ґроф Андраш (Андреас) Хадик, австрийски фелдмаршал и председатель Дворского войнового совиту у Бечу. Року 1805, як власнік маєтку, постала ґрофовска фамелия Котек и вон остал у єй рукох по 1922. рок, кед маєток значно зменшани. Наступни роки, по конець Другей шветовой войны, дворец менял власнікох, але по випатрунку остал скоро исти. Гоч на нїм робени менши вименки – будинок зачувал першобутну барокну концепцию.

Дворец преглашени за памянік култури 2001. року, а у нїм ше нешка находзи Польопривредна школа.

За тот маєток вязани велі интересантносци. Вери ше же у тедишнім дворцу Котекових, Йоган Штраус Младши, 1867. року, компоновал свой найпознатши валцер „На красним белавим Дунаю”. Лем даскельо дні пред атентатом у Сараєве, у нїм перебувал надвойвода Франц Фердинанд зоз супругу Софию, а найпознатши гарештанец у пиньвицох того дворцу бул нємецки фелдмаршал Аугуст фон Макензен хтори там бул заварти кед є зарабровани коцем Першей шветовой войны по новембер 1919. року.

СПОМИН-ОЗНАЧЕНЕ СРИМСКИ ФРОНТ

Спомин-означене Сримски фронт подзвигнуте недалеко од валалу Адашевци, при Шидзе, як памятку борцом хтори погинули под час пребиваня Сримского фронту, у априлу 1945. року. Оштри борби на тей території водзени од ешенї 1944. року, кед на основи одлуки Верховного штабу мобилизовани углавним сербски легине, без воєного искуства, хтори у борбох против неприятельских воякох масовно гинули у чежких и вичерпующих борбох.

Памятни комплекс ше состої з трох целосцох: Зборного места, Алеї чесци и Музею. У Зборним месце виложени назви шицких єдинкох цо участвовали у борбох, як и цек операцийох, у Алеї чесци мена погинутих у тих операцийох, а у Музею, попри автентичних предметох з того периоду, виложени и скулптури скулптора Йована Солдатовича.

Памятни парк подзвигнути 1988. року, автор комплекса архитект Мирослав Крстоношич.

ВЕРШЕЦКА КУЛА

Нешкайши символ городу Вершцу, Вершецка кула, вибудована 1439. року и вери ше же ю вибудовал сербски деспот Дюрадь Бранкович после того як цо Турки завжали Смедерево, же би защицел свойо маетки на просторе нешкайшей Войводини. Остатки дакедишнього замку ше находза на 399 метерох надморскей висини, на Вершецким брегу над городом. Од цалого утврдзєня, найлепше зачувана Донжон кула, висока 20 метери, хтора нешка подполно реставрована. Очувана кула ма правоуглову основу, вецей поверхи и пиньвици за чуване поживи и оружия. Уход до кули на коло 10 метери над жему, до хторого ше доходзело по рухомей древеней драбинки хтору ше, у случаю опасносци, легко могло склоніц. На основи остаткох пецох и коминох ше заключує же ше найвисши поверх кули хасновало за биванє. Дакедишне утврдзєне мало видлужену форму, було широке 18 метери, а длугоке 46 метери. По подписованю Карловацкого мира, кулу ше почало валяц и вецей ше ю не могло хасновац за воєни наменки.

ДВОРЕЦ ДУНДЕРСКИХ У ЧЕЛАРЕВЕ

Комплекс того дворца настал у другой половки XVIII вику, а творя го даскельо обекти хтори змесцени у престраним парку. Менши дворец збудовал Липот Марфи, на преходзе з XVIII до XIX вику, а Вельки дворец – дворян Никола Безереди, медзи 1834. и 1837. роком. Будинок ше хасновало лєм як летніковец, а 1882. року го купел Лазар Дундерски. По Другей шветовой войны, од Дундерских вжати и тот будинок.

Дворец прижемни будинок з правоуглову основу, з гарадичами и тернацом на восточним боку, штирома дорскимма слупами и тимпаномом, направени у духу класицизма. Од конца XIX вику по Першу шветову войну, у нїм перебували углядни и значни особи з политики и култури того часу (напр. Никола Тесла, Пая Йованович, Стеван Тодорович). Праве у тим дворцу, Лаза Костич упознал Ленку Дундерски, хторей и

пошвецел свою познату писню „Санта Марія дела Салуте“. У дворцу донедавна бул Музей Войводини, з виставу примененой уметносци и автентичного меблю и ентериером дакедишніх власнікох, фамелиї Дундерски. Дворец под заштиту держави як културне добро од винімковой значносци.

ДВОРЕЦ СЕРВИЙСКИХ У НОВИМ КНЕЖЕВЦУ

Марко Сервийски, богати и углядни новосадски граждан, 1782. року купел спахийни маєток Турску Каніжу и на тим маєтку, 1793. року, збудовал дворец. Його син Дьорде, з тестаментом зоз 1855. року, зохабел дворец шестриніци Катарини. Вона ше одала за Емила Шулпеа и дворец постал власноц фамелиї Шулпе. Першобутни власніки мали у дворцу библиотеку у хторей було коло 3.000 кніжки, числени предмети з порцелану, стрибла, бронзи, як и драгоцени мебель, збирку портретох и трофейного оружия. Кед ше Вилгелмина, нашлїдніца Катарини и Емила Шулпеа, одала за Андора Талияна, дворец прешол до власносци тей фамелиї, хтора у Новим Кнежевцу мала ише два обекти. Дворец єден з векших и розкошнейших у Войводини. Будовани є як шлебодно стояци обект окружени з парком, ма поверх и видлужену правоуглову основу. Зоз своїма пропорциями, симетрию, обробком фасадох и нукашнім розпорядком, спада до малочислених зачуваних познобарокних шветовних будинкох того типу. По Другей шветовой войны, з дворца скапали шицки рухоми добра. Нешка тот будинок културне добро од велькей значносци, а у нїм ше находзи општински суд и администрация комуналних службох општини Нови Кнежевац.

ДВОРЕЦ КАРАЧОНІ У НОВИМ МИЛОШЕВЕ

Тот дворец (1842-1846) збудовал дворян и вельки жупан Торонталскей жупанії – Лайош Карачонї на своїм маєтку у Беодри (нешка злучене з Новим Милошевом). Збудовани є у престраним парку, як репрезентативни резиденциялни объект, у стилу класицизма. Ма видлужену правоуглову основу, прижеме и поверх. Главна фасада симетрична, а у ей штредку наглашени глібоки тернац. Прижеме од поверху оддвоєне з горизонталним подзеленьом, з помоцу венца. Облаки у прижемней часци маю йонски, а на поверху коринтски капители. Дворец Карачонї спада до типу польских (руралних) дворцох хтори, по правилу, маю економски будинки з якими ше оможлівює функціонованє маєтку през цали рок. Прето тот маєток мал коньски хлів, маґазини, хліви и просторії за послугу. При концу Першей шветовой войны дворец напушени и окраднути. У XX вику, будинок бул хасновани за рижни наменки (школа, шпиталь, фабрика). Конзерваторски роботи окончовани на вецей заводи, а 1997. року зданіє преглашене за културне добро од велькей значносци. Остатні роки дворец напушени.

КАШТЕЛЬ КРАЙ У БАЧКЕЙ ТОПОЛІ

Музей и галерия Бачкей Тополї ше нешка находза у будинку дакедишнього каштелю хтори у першим дзешецрочу XIX вику направел Ференц Край. Його оец, Пал Край, достал Тополю на дарунок од цара Франца I, як знак припознання за воєни заслуги. О вибудови и роботох нет детальнейши податки. Каштель бул перши будинок збудовани на поверх у тей општини, окрем католицкей церкви при хторей ше и недалеко находзи.

Будинок з балконом обращеним на главну драгу бул украс населеня. Додатну красу му давал репрезентативни анґлийски парк хтори настал дзекуюци Борбали Гесел, супруги Ференца Края. По нешка зачувана лем менша часц того парку, такв. „Парк Зичи”.

БУДИНОК ЖУПАНІЇ У ЗОМБОРЕ

Город Зомбор мал през историю важну улогу, та ше у нїм и находза велї значни будинки. Єден з нїх то и будинок управного и административного шедзиска Бачко-Бодрожскей жупанії. Року 1786, кед Зомбор постал шедзиско жупанії, принешена одлука же би ше збудовало нови будинок, цо и зробене од 1805-1808. рок, по проєктох городского архитекти Йозефа Бауера. Першобутни випатрунок жупанії дати на стилизованей ведути Зомбора зоз 1818. року, як и на малюнку Павла Керинича зоз 1825. року, на хторим намальоване святочне поставене жупана Бачко-Бодрожскей жупанії (зачувани у музею городу Баї). На сликох видно нешкайши предок будинку зоз скромнейшу фасаду, без двох бочних турньох, з барокним зводом. Нешкайши випатрунок обект достал 1882. року, кед – по проєкту Дюли Партоша – добудована и преправена фасада. Стара фасада подполно заменена з нову, декоративнейшу фасаду у стилу еkleктизма. Тиж, добудовани два бочни турні, а добудована и задня часц будинку хтори так достал конечну правоуглову форму. У дворе поставена фонтана. Монументални двоповерхови будинок дал Зомбору нову урбанистичну визуру европского городу. Коло будинку ушорени парк з доминантними садніцами тиси и опрез самого будинку жупанії, як и з векшим числом платанох и австралийского покривніка – бодьоша, знука парку. Кед закончена добудов, будинок жупанії мал 200 розлични просторії, хижи и сали. У велькей, шветочней сали жупанийскей скупштине, у фебруаре 1898. року, поставени импозантни малюнок Ференца Айзенхута „Битка при Сенти”, намальовани з олейову техніку на єдним фалаце платна велькосци 7x4 метери, у богато позлаценим раму. На повали у сали ше находза герби жемох хтори були под юрисдикцию Угорскей, а у штрעדку герб шлебодного кральовского городу Зомбор. У зданию жупанії нешка шедзиско Скупштине городу, городской управе, округу и державних институцийох.

БУДИНОК ЖУПАНИЇ У ЗРЕНЯНИНУ

Будинок дакедишней Торонталскей жупаниї найрепрезентативнейши у старим ядре городу и находзи ше на главней площи у Зренянину. Першобутни барокни будинок хтори вибудовани медзи 1816-1829. роком (по проєкту Йосифа Фишера) бул менши, же би бул преширени 1885-1887. року (по проєктох арихитектох Дюли Партоша и Едена Лехнера), кед добудовани два необарокни кридла. Обект мал двояку наменку: управно-административну и кварталну, бо у нїм, аж по 1918. рок, бивали водзаци особи городу. Закрице закрите з глазованим бибер-черепом у вецей фарбох, хтори виробени у печуйскей фабрики Жолнаї. На централних гарадичох ше находзи витражни облак з алегорийнима фигурами Мудросци, Правди и Моци. Будинок по нешка не мянял свою першобутну наменку и скоро у подполноски зачувал автентични випатрунок. Од 1950. року у будинку шедзиско Скупштини општини Зренянин.

АРХЕОЛОГІЙНЕ НАСЕЛЕНЕ ГРАД У ДУПЛЯЇ

Локалитет Град, найпознатше археологійне находзиско у Войводини, находзи ше 1,5 км югозаходно од валалу Дупляя, при Билей Церкви. Воно ше находзи на високим лесним побережю рики Караш. Град

вещейпасмове населене, од позного бронзового часу по позни стредні вик. З локалитету Дупляя походза два познати култни кочки з печеней гліни, ремек-діла праисторийней уметносци, винїмково значни за преучоване друштвеного и религийного живота тедишніх людзох. У питаню кочи у форми двокоча, з примитивно приказаним божеством на ніх. Двокоч и божество орнаментовани з концентричними кругами и паралелними линиями хтори виполнени з инкрустацию. Кочик на три колеса цагаю барски птици, качки або лебеди. Два птици ше находза на концох двойністого друка, а треца при предніх шорогльох. На сподку коча намальовани диск слунка. Статуета дзвонастого типу, барз стилизована. Представя фігуру хлопа, хлопске божество. Єден култни кочик ше чува у Народним музею у Войводини, а други – у Народним музею у Вершцу.

РИМСКИ ШЛЕМИ З БЕРКАСОВА

Найзначнейши експонати хтори виложени у Музею Войводини з римского периоду то три парадни римски шлеми зоз штвартого вику. Два шлеми походза з валалу Беркасова при Шидзе и пренайдзени су 1955. року, а треци шлем у фалаткох пренайдзени у валале Ярак, недалеко од Сримскей Митровици. З познейшими вигледованяма констатоване же шлеми часц єдней целосци, ведно з двома стриберними капчами за ремень, єдну цивочку зоз стриберного плеху, єдну стриберну каричку за ремень, даскелїма фрагментами железа и позлаченого стриберного плеху. Шлеми направени з кованого железа обложеного з ценким стриберним позлаченим плехом и предпоставя ше же мали и скоряну подлогу. Розкошнейши ма надпис „Дизонє, нош го на здравє – діло Авитуса” и додатно є украшени з имитациями драгоциного каменя смарагду и полудрагоциних каменьох – ониксу и калцедону. Надпис указує же шлем направел майстор Авитус. На менєй розкошним шлему з Беркасова написано *VICIT [LIC]INIANA*, цо помогло археологом датовач го (початок IV вику), у чаше кед ше за римски престол борели будуци цар Константин Вельки и його противник Лициние.

КАРЛОВАЦКА ГИМНАЗИЈА

Карловацка гимназија најстарша сербска гимназија, основана 1791. року, у Сримских Карловцох, на иницијативу митрополита Стевана Стратимировича, зоз значну финансијну помоћу трговца Димитрија Атанасијевића Сабова. Сабов видвоел 20.000 форинти у стриблу за отворане школи, а гу ньому ше придружели и други маетни Сърби з Карловцох хтори назберали ище 13.100 форинти. Митрополит Стратимирович, 15. августа 1791. року, поинформовал илирскогo дворскогo канцелара же Сърби сцу отвориц своју гимназију, же назберали средства и замодлел же би Сабов бул одликовани пре својо добротворство. Карловацка гимназија неoдлуга постала центр сербскеј просвити, култури и духовности. Гимназија перши сто роки робела у старим будинку Латинскеј школи, хтори 1890. року бул звалени. Нешкайши будинок подзвигнути 1891. року, як задужбина патријарха Анделича и њого брата Стефана, а по пројекту будимпештскогo архитекта Дјули Партоша, у сербско-византијским стилу, з богато украшеним главним уходом. Од 1907. року, до Гимназије могли ходзиц и дзивчата. Роботу Гимназије витримовали сами граждане, а по Першеј шветовеј войни – вона подержавена. Окренне значене за сербску културу на тих просторох ма и памятна библиотека хтора змесцена до репрезентативней просторије Карловацкеј гимназије, з кнјжковим фондом хтори датуе зоз XVIII и XIX вику.

ПАТРИАРШИЙНИ ДВОР У СРИМСКИХ КАРЛОВЦОХ

Нешкайши комплекс будовани од 1892. по 1895. рок, под час патриарха Георгия Бранковича, по проекту архитекта Владимира Николича. Його основа ма форму кирилскей букви **Ш**, на штретнім кридле ше находзи уход и капурa за кочи. Коло будинку направена капличка пошвечена святому Димитрийови, а иконостас у ней намальовал Урош Предич 1896. року. У дворе ше находзи и Скарбніца з веліма драгоценосцами, уметніцкими предметами, иконами, портретами митрополитох, як и библиотека у хторей ше чуваю ридки и драгоцени рукописи и стари видруквани кніжки. Нешка, тот будинок стаємне пребуваліще владики сримского и летне пребуваліще сербского патриарха. Двор памятник культури од винімовкей значносци.

СОБОРНА ЦЕРКВА У СРИМСКИХ КАРЛОВЦОХ

Вибудов Соборней церкви святого Миколая у Сримских Карловцох почала 1758. року, на иницијативу митрополита Павла Ненадовича, а по планох хтори направени у Бечу, на месце старей церкви з турского часу. По проекту Захария Орфелина, вимурована турня и купола 1760. року, а церква цалком закончена 1762. року. Перши раз була обновена после велького огня (1799), а векши вименки на фасади окончени 1909. року (по нарисох архитекта Владимира Николича хтори унесол елементи неокласицизма). Иконостас хтори виробели Теодор Крачун и Яков Орфелин представя верх барокного малярства у войвођанскей уметносци.

Храм ма вельку культурно-историйну значнось, бо ше у нїм, окрем барз драгоциних фрескох и реліквійох, находза и малюнки познатого маляра Паї Йовановича.

ФРАНЦИСКАНСКА ГИМНАЗИЯ У РУМИ

Будинок направени 1772. року за потреби францисканскей гимназиї, як масивни поверхови обект на угле. Подзвигнул го барон Марко Пеячевич, хтори по преушореню Воєней граніци вибрал Руму як свойо шедзиско. По приданю, то бул перши будинок на поверх у Руми. У нїм ше од 1962. року находзи Музей родимого краю зоз збирку и двома легатами малярох Миливоя Николаевича и Романа Соретича. Нешка будинок представя єдинствени приклад „гранічарскей архитетури” у Руми и як таки твори єдинствену цалосц з Римокатолицку церкву и парохиялним домом. Обект под зашиту держави, як нерухоме культурне добро од велькей значносьци.

ВЛАДИЧЕСКИ ДВОР У ВЕРШЦУ

Владически двор, међи 1750. по 1757. роком, вибудовал владика Йован Георгиевич як репрезентативни објект на поверх, за резиденцију банатских владикох. У рамикох будинку ше находзи капличка Св. Архангелох Михаїла и Гавриїла хтора вибудована у истим чаше. Нукашња и вонкашња фасада значно преправени 1904. року. Першобутни барокни випатрунок будинку достал з обнову необарокни и неоренесансни прикмети. Доминантни барокни елементи присутни и на репрезентативней железней огради коло будинку и крашње ушореног двора. Образи на иконостасу хтори полукружно розпоредзени коло централней композицији Рождества Христовог, намальовал з олејовима фарбама (међи 1761. по 1765. роком) маляр Никола Нешкович. У двору ше чува драгоцени збирки иконох, портрети најзначајних владикох вершецкеј епархији, архив, велуку библиотеку и чудотворну икону Богородици Бездинскеј.

ГРЕКОКАТОЛІЦКА ЦЕРКВА У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ

Грекокатоліцка церква хтора пошвечена Преношеню мощох Святого о. Миколая у Руским Керестуре направена у духу класицизма међи 1772. и 1784. роком. Вибудов церкви помогла и царица Марія Терезія,

хтора за тоту наменку видвоєла 4.000 форинти. Иконостас, казательніцу, архиерейски трон и крилос виробел резбар Арсениє Маркович 1791. року, а малярски роботи окончел Арсениє Теодорович Пантазич (1794). Церква обновена 1836. року. Нешка Руски Керестур шедзиско Грекокатолицкого апостолского егзархату у Сербії, та так и церква постала катедрална (соборна церква).

РУМУНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА У УЗДИНУ

Румунска православна Церква св. Георгия у Уздину направена 1801. року и спада до найроzkошнейших храмах Румунскей православней церкви у Войводини. Вибудована є у барокним стилу, а декорована з класицистичними архитетонскимима елементами. Иконостас зоз 72 иконами од 1833. по 1836. рок омальовал Константин Данил, найзначнейши маляр епохи бидермаєра. Його діло и образи на мурах, як и мальовани часци Христового гроба. Нукашньосц церкви 1907. и 1908. року омальовали Филип Матей и Йоан Зайку. Церква под заштиту держави як памятник култури од винімковей значносци.

СЕРБСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА СВЯТОГО ГЕОРГИЈА У БЕЧЕЈУ

Сербска православна црква у Бечеју посвећена Святому Георгијови. По придану, на месце нешкајшей цркве, бул менши набивани храм направени концом XVII або на початку XVIII вику, хтори страдал у єдним з османлийских походох. Потим вибудована црква з твардого материялу хтора зніщена у Револуції 1848/49. року. Нешкајша црква будована медзи 1851. и 1858. роком, як монументални репрезентативни будинок у класицистичним стилу. Акцент положени на заходну часц, чийому репрезентативному випатрунку доприноша три турні з хторих штредня двоповерхова, а бочни нїзши, опарти на заходну часц храму. У ентериєру доминує иконостас виробени у барокним стилу, діло майстра Йохана Кистнера з Бечу. У периодзе од 1889. по 1893. рок, Урош Предич намальовал пристолни икони зоз стояцима фигурама святих, над нїма шветочни икони и Святу Тройцу над царским дзверми, а у найвисшей зони – розпяце и овални икони з подобами апостолах, пророках и евангелистох. Сам Урош Предич о иконостасу бечейскей цркве написал же му икони „потїха, гоч не маю претензию же би ше их тримало за чудотворни”. По своїх димензијох, тота црква спада до найвекших православних храмох у Войводини.

ЦЕРКВА ПРЕОБРАЖЕНИЯ ХРИСТОВОГО У ПАНЧЕВЕ

Сербска православна Церква Преображення Христового у Панчеве вибудована на місці старей церкви з XVIII віку. Роботи на нешкайшей церкви почали 1873. року, по проєкту архитекти Светозара Ивачковича. Церква направена у неовизантийским стилу, з елементами романики и моравского стилу. То перша будовня такого типу у Войводини, а настала з идею же би ше запровадзело континуитет зоз стредньовиковним сербским будовательством. Основа церкви єднокорабльова, у форми хреста, з куполу монументалней велькосци и з високу турню хтора видвоєна, як стредньовиковни турні. Специфичносц тей будовні то и єдинствена лантерна на куполи, висока седем метери, з позлаценим хрестом. Будованє церкви закончене 1878. року. Нукашнє ушоренє почало аж 1906. року, роботи тирвали по 1911. рок. Стил декорациї моравски, з особліво визначенима мотивами з манастирох Гиландар и Каленич. На иконостасу єст 37 икони хтори намальовал Урош Предич. На мурах намальовани историйни теми зоз живота сербских владарох – святительох, а намальовал их Стеван Алексич 1908. року. Медзи його роботами ше окреме визначує „Спальованє мощох святого Сави”. При храму єст библиотека хтора ма 15.000 кніжки, спомедзи хторих 2.5000 на немецким и латинским язичу.

ЦЕРКВА СВЯТОГО ЛУКИ У КУПИНОВЕ

Недалеко од остатках средньовиковного Купиника, находзи ше Церква св. Луки, хтору подзвигнул деспот Дюрадь Бранкович медзи 1453. и 1456. роком. У писаней форми ше перши раз церкву спомина 1486. року, кед деспотка Ангелина зоз синами Дьордьом и Йованом ту пренесла мощи своего мужа, деспота Стефана Бранковича. Город Купиник, а вироятно и церкву, Турки руйновали 1521. року и ю ше не спомина по конец XVI и у XVII вику. Церква обновена у перших децениях XVIII вику. У другой половки XVIII вику, тот мали, єдноставни будинок достал розкошни иконостас з резбарским роботами хтори ше приписує осиецкому резбарови Яковови Герстнерови. Иконостас робота познатого уметника Якова Орфелина.

ФРУШКОГОРСКИ МОНАСТИРИ

У тих крайох, сербски православни манастири правени ище у XV вику. Папа Микола V 1455. року дошлебодзел деспотови Дюрадьови Бранковичови збудовац у Угорскей дзевец манастири за сербских православних монахох. На схилох Фрушкей гори ест вельо манастири. Медзитим, за велі з нїх ше зоз сигурносцу не зна кеди су направени ані хто им бул ктитор. Традиция гутори о тим же за подзвиговане манастирох найзаслужнейши припадніки деспотскей фамелиї Бранкович.

У наступних виках, пре турски напади и шветово войны, велі манастири окраднути, поваляни и спалени. Прето, у таких обставийнох, страцени и документи о походзеню манастирох.

МОНАСТИР ДІПША-ДИВША

Предане гвари же Діпшу направел деспот Йован Бранкович, концом XV вику. Манастирска церква пошвечена Св. Миколайови. Перши сигурни податки о тим манастире у турских жридлох походза з другей половки XVI вику. Од початку Першей шветовой войны по 1922. рок, манастир бул напуцени, а монашески живот у нїм обновени 1923. року, кед постал женски манастир. Пред Другу шветову войну у нїм жили пейц монахинї. Под час Другей шветовой войны, под управу НДГ, церква манастира Діпши зровнана зоз жему, манастир барз очкодовани, иконостас демонтовани и однешени. Од 1980. року, манастир населени и поступно ше го обнавя. Нешка манастир ма церкву Св. Миколая и єдноповерхови будинок (конак) сиверно од нєй.

МОНАСТИР ЯЗАК

Манастир Язак ше находзи на южних схилох Фрушкей гори. Манастирска церква пошвечена швету Сошествию Святого Духа (Святей Тройци). Од манастира ше, на оддаленосци коло едного километра, находза остатки першобутного манастира хтори ше, одкеди направена нова церква, вола Стари Язак, а хтори бул пошвечени Воведению Богородици. По народним приданю, манастир Стари Язак основал деспот Йован Бранкович. У писаних документох ше манастир Язак перши раз спомина 1522. року. Монах Христифор 1705. року пренесол кивот з мощами цара Уроша з Неродимля до Язку. Нова, терашня церква и конак направени медзи 1736. и 1758. роком, дзекуюци прилогом богатших Сербох. Нова церква тиж пошвечена Святей Тройци. Церква направена у традицийним стилу сербскей стредньовиковней архитектуры, але з примишками бароку.

Иконостас церкви у Новим Язку намальовал 1769. року Димитрие Бачевич з Теодором Крачуном и Димитриєм Поповичом. Будинок того манастира спада до найкрасших манастирох на Фрушкей гори.

Под час Другей шветовой войны, под власцу НДГ, конаки манастира були спалени. Манастир з часци обновени, а творя го церква з дзвоніцу, тространи конаки и високи оградни мур хтори заверя порту.

МОНАСТИР КРУШЕДОЛ

По шмерци свойого супруга Стефана Шлепого, деспотка Ангелина, хтора еден час перебувала на Заходзе, пришла 1487. року до Сриму и принесла зоз собу його мощи. Од углядней сербскей фамелиї Якшич достала жем на хторей збудовала женски манастир (нешка валалска церква пошвечена Стритению Господньому) у самим месце Крушедолу, а ей син, владика Максим (у шветовним живоце деспот Дьорде Бранкович) у чаше од 1509. по 1514. рок – з материялну помоцу своєї родзини, влашского войводи Йована Нягоя – подзвигнул хлопски манастир Крушедол. Так настал манастир хтори виками будзе културни и вирски центр Сербох у южней Угорскей. У своєї задужбини, владика Максим умар 1516. року, а Ангелина 1520. року. Неодлуга по шмерци су преглашени за святих и їх мощи ше чували у Крушедолу. Манастирска церква пошвечена Благовищеню Богородици.

Тот манастир – зоз своїм маетком хтори бул вельо векши од маеткох других фрушкогорских манастирох – спомина ше у турским попису зоз 1546. року. Манастирски маетки, як указую турски пописи зоз 1566/67. року, значно звекшани, а помоц сцигуе и з Русії, до хторей крушедолски игумане часто ходзели зберац помоц. По битки при Петроварадину, 1716. року, Турки при поцагованю окрадли и запалели манастир, а мощи Бранковичох порубали и запалели. У першей половки XVIII вику, манастир обновени (вибудовани конаки хтори окружую храм зоз шицких штирох бокох, а церква преширена). Коло заходного кридла конаку вибудована велька дзвоніца. Авторе олейових малюнокх на мурах були Йов Васиљевич и Стефан Тенецки, а 1763. року иконостас намальовали Димитрие Бачевич и Теодор Крачун. Крушедолски иконостас ма винімкову вредноц. То еден з найстарших и найкрасших иконостасох у Сербії, ремек-діло малярства и дрезбарства. Майстрове крушедолских фрескох були найвироятнейше Греки зоз Святей гори. Тиж, манастир бул еден з найважнейших литературних центрех у хторим ше преписовали и писали кніжки, а барз богата були и манастирска скарбніца.

Церква манастира Крушедол то и мавзолей веліх сербских церковних и других познатих особох, у хторим ше чува остатки мощох святих Бранковичох – деспота Дьордя Бранковича (монаха Максима) и його

родичох Ангелини и Стефана, як и посмертни остатки патрарха Арсенія Чарноєвчя, грофа Георгія Бранковичя, войводи Стевана Шуплікца, полковніка Атанасія Рашковичя, княгині Любици и краля Милана Обреновичя.

У Другей шветовой войны манастир не поваляни, але окраднути, як и його вредна скарбніца. По войны, манастирски конаки були претворени на дзецински дом и аж седемдзешатих прешлого вику були врацени монахом. Нешка, манастирски комплекс творя церква и ширострани конаки у оградзеним парку.

МАНАСТИР ГРГЕТЕГ

По приданю, будованє манастира Гргетег 1471. року ше вяже за деспота Вука Гргуревичя (Змай Огнени Вук). Перши материялни доказ о иснованю того манастира походзи зоз 1545. року, з турских порцийових документох. У XVII вику, манастир бул напуццени, а обновени є на початку XVIII вику, кед австрийски цар Леополд I, 1691. року, подаровал Исайови Дяковичови маєток у Сриме, з манастиром Гргетег. Манастир у прешлосци бул даскельо раз обновйовани. Нова, барокна церква вибудована 1770. року, кед направена и дзвоніца. Стари иконостас намальовал Яков Орфелин 1774/75. року, а нешкайши діло Уроша Предича зоз 1902. року. Иларион Руварац, єден зоз сновательох историйней науки медзи Сербями, жил у тим манастире медзи 1874. и 1905. роком.

У Другей шветовой войны, манастир чежко страдал, звалена дзвоніца и велька часц конакох. Нешка ше, у рамикох комплекса манастира, находзи главна церква – пошвечена Преношеню мощох Святого о. Миколая, два каплички, конаки и економски будинки.

МОНАСТИР ВЕЛЬКА РЕМЕТА

Манастир Велька Ремета єден з найстарших фрушкогорских манастирох. По приданю, основал го краль Драгутин после того як спаднул з коня и препущел власц братови Милутинови. Зоз 1509. року єст писани податок же висланец деспотки Ангелини Бранкович приходзел до манастира хтори пошвещени Св. Димитрийови (манастир Велька Ремета пошвещени тому святительови). Податки о манастиру мож найц и у ферману султана Сулеймана I зоз 1543. року, з хторим регуловани жемови одношеня медзи манастиром и сушедними спахиями.

Нешкайши манастирски комплекс барз стари и трима ше же його вибудов почала ище у XV вику. Барокна дзвонїца на шейсц поверхи и з плїтку куполу, додана 1735. року. Нови икони на иконостасу виробени у першей половки XVIII вику. Медзитим, престолни икони старши и их мальовали 1687. русийски зографове – Леонтий Стефанов, Йоан Максимов и Спиридон Григорєв.

У Другей шветовой войны, аж по яр 1943. року, у манастире були змесцени усташски єдинки, так же велї добра покрадзени або зніщени. Кед одходзели, усташе спалели манастир. Велька Ремета обновена 1982. року. Дзвонїца главней церкви хтора пошвещена Св. Димитрийови, найвисша дзвонїца у Срме.

МОНАСТИР СТАРЕ ХОПОВО

Манастир Старе Хопово ше находзи на восточней часци Фрушкей Гори, два километри далеко од манастира Нове Хопово. По приданю, манастир будовал Дьорде (Максим) Бранкович, медзи 1496. и 1520. роком. Турски списи манастир споминаю на вецей заводи, од 1546. року. Першобутна церква – дрвена, пошвещена Св. Миколайови, страдала у трешеню жеми 1751. року. Уж наступни рок, почало ше будовац нову церкву, пошвещену Св. Пантелеймонови. Тота церква ту и нешка. У єднокорабльовой церкви зоз зводом, богато резбарени иконостас маљовал ирижски маляр Єфрем Исайлович медзи 1793. и 1800. роком.

МАНСТИР ВРДНИК

Манастир вибудовани на южних схилох Фрушкой Гори, у самим населеню Врдник. По приданю, ктирор манастира бул сримски митрополит Серафим. Стара церква манастира Врдник вибудована пред турску власцу у Сриме и була пошвечена Св. Йоанови Хрестительови. У турских документох зоз периоду 1566. по 1569. рок, ест податки у хторих ше спомина тот манастир. До того манастира, 1697. року, сцекли монахи з манастира Раваница при Чуприї, хтори, як найвекшу вредносц, зоз собу принесли мощи Святого княза Лазара Хребеляновича и манастирську скарбніцу. Ту положили цело Святого княза Лазара до церкви хтору – як памятку на стару Раваницу – пошвечели Вознесению Господньому. Од теди ше манастир Врдник почина волац и Раваница. Пре вельке число паломнікох хтори приходзели до тей церкви, 1801. року ше почало будовац нову, векшу церкву, з штириповерхову дзвоніцу. Конаки направени у першей половки XVIII вику, а преправяни су и добудовйовани аж по початок XIX вику. Икони на иконостасу старей церкви робел Станое Попович 1743. року, а иконостас и живопис у новей церкви Димитрие Аврамович, од 1851. по 1853. рок. Древену часц иконостаса вирезбарел карловацки резбар Марко Вуятович. На повали приказани портрети сербских владарох. Шицки тоти малюнки зніщени у Першей и Другей шветовой войни. У манастирской скарбніци ше чували и велї драгоциносци, як цо шмати княза Лазара и покров з червеного гадвабу за твар княза Лазара, на хторим монахиня Єфимия 1399. року вишила зоз златнима нїтками Похвалу князови Лазарови. Гоч церква пошвечена Вознесению, вона як националне швето слави Видовдан.

МАНАСТИР ШИШАТОВАЦ

Манастир Шишатовац, з церкву пошвечену Рождеству Богородици, змесцени на заходней часци Фрушкой гори, на жридлу Ремети. Снователь манастира игуман Теофил зоз Жичи, хтори ведно зоз жичским

монахами, 1520. року, на месце малей церкви Св. Миколая, вибудовал монастир. Перше писане споминане Шишатовцу походзи зоз 1545. року, а одноши ше на плацене порції турским власцом. Нешкайша церква вибудована 1778. року, дзекуючи закладаню вершецкого епископа Вичентия Поповича. Иконостас 1794. року намальовал Григоріе Давидович Опшич. Єден час, игуман монастира бул углядни архимандрит и писатель Лукиян Мушицки. И тот монастир бул розваляни у Другей шветовой войны, а обновени 1970. року.

МОНАСТИР ПРИВИНА ҐЛАВА

Тот монастир ше находзи на заходзе Фрушкей гори, на драги Шид-Илок, недалеко од Беркасова. Придане о наставаню монастира ше вяже за велможу Прибу (Приву) з XII вику. Обновени є 1496. року, дзекуючи Йованови и Максимови Бранковичови. Под час австрийско-турских войнох, монастир бул напушчени, же би ше монахи до нього врацели по заключеню Карловацкого мира 1699. року. На месце старшей стредньовиковней церкви, од 1741. по 1760. рок, подзвигнута нова церква, пошвечена Св. Архангелом Гавриїлови и Михаїлови. Икони на иконостасу діло маляра Андрея Шалтиста. Под час Другей шветовой войны, монастир окраднути, а монахинї – вигнати. Обнова монастира почала 1987. року. Нешка ше у монастирским комплексе находза три церкви, подзвигнути 2004, 2006. и 2010. року.

МОНАСТИР РАКОВАЦ

Тот женски манастир змесцени у подножю сиверней часци Фрушкой гори, такой при Раковацким потоку, при главней драги през Раковац. Пошвечени є Св. Кузмови и Дамянови, а по приданю, направел го Рака, коморник деспота Йована Бранковича, концом XV вику. Перши сигурни податки о иснованю манастира ше находза у турских порцийових документох зоз 1546. року. Фрески зоз 1533. року зачувани лєм у фрагментох, понеже манастир у бурйовой историї тих крайох вельо раз бул палени и руйновани. Барокна дзвонїца подзвигнута 1735. року, а конаки – 1771. року. Иконостас церкви 1763. року намальовал новосадски маляр Василиє Остоїч.

ОГНЬОГАСНИ ДОМ У СЕНТИ

Будинок огньогасного дому у Сенти будовани у 1903/04. року, по проєкту мадярського архитекти Бели Лайти. Наменково будовани будинок касарні, з трома – по функції – розличними павильонами, збудовани у стилу сецесії. На улїчним фронту ше єст два симетрични архитектонски елементи хтори ше, у централней часци, поступне поцагую гу нукашньосци, дзе будинок строгше конциповани. У дворе ше находзи гаража зоз штирома боксами. Характеристика будинку украси у форми шерца и квеца, превжати з народного будовательного нашлїдства, як и декоративна орнаментика. Рижни елементи будинку представяю уникатни ремеселнїцки дїла. Будинок 1975. року преглашени за памятник култури, а од 1991. року є на лїстини памятникох култури од велькей значносци.

ҐРАШАЛКОВИЧОВА ПАЛАТА У ЗОМБОРЕ

Вибудов палати – хтора достала назву по ґрофови Антонови Ґрашалковичови хтори бул управитель кральовских коморских маєткох, велможа Баї и високи царски чиновнїк Зомбора – почала 1750. року.

Палата служела як административни центр планского насельованя подунайских Швабох на тото подручє. Спочатку будинок служел як карантин за приселєне немецке жительство. Познейше ше му меняло наменку, та, од конца XIX вику, ту була телеграфска станїца, вец порцийна управа и пошта. Основа будинку у

форми букви П, з двома бочними краками, у барокним стилу. Датум закончення будинку (1763) уписани на нукашнім боку гарадичох, а длугоке, бочне кридло добудоване 1891. року, кед фасада достала нови випатрунок. У прижемю будинку ше находзи широка лучна айнфорт капура, над хтору балкон з масовними конзолами и ограду з кованого железа. Грашалковичова палата захищене памятне благо од велькей значносци и вона єдно з препознатлївих означеньох городу Зомбор.

СИНАГОГА У СУБОТИЦИ

Суботицка синагога, єден з найкрасших вирских будинкох у Войводини, збудована 1902. року, у стилу сецесії. Будована є по проєкту будапештских архитектох – Марцела Комора и Деже Якаба, сотруднікох архитекти Едена Лехнера, творца мадырской варианти сецесії. У архитектонским смислу, синагогу характеризую шмели и модерни ршєня, украси з витражох, як и стилизації превжати з мадырского фолклору, як цо то стилизовани лісточка ружох, лелийох, гвоздзикох и паурового пира. Хаснована и цєгла и фарбєна Жолнаи керамика, з цифрованима украсами хтори ше сную на мадырских народних мотивох.

На штирох менших зводох – хтори символізую штири страни швета – опарта велька купола хтора символізує универзум, а опера ше на желєзну конструкцію хтору тримаю осєм желєзни слупи.

На верху куполи у штрєдку, находзи ше шейсцкрака гвизда. Нукашньосц синагоги ошветлена з дньовим шветлом з витражових облакох, а мури богато омальовани з флоралними мотивами. У прижемю єст 850 шєдзиска за хлопох, а на галєрії 550 шєдзиска за жени.

Синагога єден з найвреднейших стрєдньовиковних творох такей файти сакралней архитектури и прєдставя памятник култури од винїмковєй значносци.

ВИТЕРНЯК У МЕЛЕНЦОХ

Бошняков витерняк збудовани 1899. року на периферії валалу, при драги за Башайд. Муровани з комбинацію цеглох и валькох, ма форму зрезаней копи, з копастим закрицом зоз шиндлі. През рухоме закрице дакеди преходзела масивна основа з кридлами за лапане витру, цо источашне бул и погон за порушоване механізму. Нукашні простор подзелени на прижеме, два поверхи и пойд хтори повязую нукашні гарадичи. На пойдзе и горнім поверху находзела ше конструкция, а на першим поверху – три пари каменьох за млеце жита. У прижемею ше находзели лади до хторих, по цивох, сциговала мука.

Витерняк представя ридки прикладнік дакедишніх числених обектох такей файти у Войводини. Комплетна обнова витерняка почала 1972. року, бо тото културне добро од окремей значносци було у барз подлим стану.

Слика:

ВЛАДИЧЕСКИ ДВОР У НОВИМ САДЗЕ

Владически двор то шедзиско и резиденция бачкого владики (епископа) и єден з найрепрезентативнейших будинкох у Новим Садзе. Збудовани є 1901. року, под час епископа Митрофана Шевича, по проєктох архитекта Владимира Николича, на месце солярні у самим центре городу. Дворец збудовани у еклектичним стилу и представя синтезу *розкоши востоку, духовности сербскей стредньовиковней архитектуры и монументалности заходних резиденциялних обектох*. Приблїжно на истим месце, находзел ше стари Владически двор хтори збудовал епископ Висарион Павлович. Тот будинок звалени у бомбардованю Нового Саду з твердинї, 12. юния 1849. року. На двору стоя три герби епархії – на фасади, на муре обращеним до порти и до двора. У долней часци двора ше находзи Єпархийни церковни суд, Єпархийни управни одбор, библиотека, архив, скарбніца и кабинет за примане странкох. У дворскей библиотеки ше чува вредни кнїжки друковани на немецким, латинским и греческим язiku. У горней часци двора ше находза приватни просторії епископа.

СОБОРНА ЦЕРКВА СВЯТОГО ГЕОРГИЯ У НОВИМ САДЗЕ

Соборна церква Св. Георгия ше находзи при Владическим двору и збудована є у барокним стилу. Перши податки о будованю церкви походза зоз 1734. року. Страдала у бомбардованю Нового Саду 1849. року, а обновена є 1851. и 1853. року, по проєкту пештского архитекта Густава Шайби. Церква 1902. року фундаментално обновена по проєкту Михайла Харминца, архитекта з Будапешту. Попри обновеного мобилияру, образох на муре Стевана Алексича и иконох Паї Йовановича, витражи на облакох виробел Имре Желер з Будапешту. У порти Соборней церкви ше находзи найстарши явни памятник у Новим Садзе – православни криж зоз червеного мрамору з XVIII вику. Дакеди бул на угле Змай Йововой и Милетичовой улїци. Тот криж обновела 1867. року добротворка Мария Трандафил, а отадз є премесцени 1910. року, кед уведзена трамвайска драга хтора преходзела по тей улїци. Криж ше находзи у порти Саборней церкви од 1957. року.

НИКОЛАЄВСКА ЦЕРКВА У НОВИМ САДЗЕ

Николаєвска церква найстарши православни храм у Новим Садзе пошвещени преношеню мощох Св. Миколая (22. май). Збудована є 1730. року. Препознатліва є по позлацених куполох хтори поробени у русийским царским стилу. Церква урисована до плану Нового Саду зоз 1745. року. Иконостас и икони у класицистичним стилу виробел маляр Павле Симич. Увагу нащивительох прицагує и икона чарней Богородици хтора ше находзи у олтару. Предпоставя ше же икона дарунок греческого вирніка, понеже є при концу XVIII вику дата на хаснованє греческим и русийским вирним хтори ту жили. Аж по 1848. рок, у ней ше служба, окрема на церковнославянским язика, служела и на греческим язика. Як и шицки церкви у Новим Садзе, Николаєвска церква тиж страдала 1849. року, а обновела ю новосадска добротворка Мария Трандафил хтора у ней похована зоз своїм мужом.

ГОРОДСКА ХИЖА У НОВИМ САДЗЕ

Будинок городской хижы у Новим Садзе збудовани по нарису новосадского архитекта Дердя Молнара, у неоренесансним стилу. Будинок закончени 1895. року. По нарисох, простор опрез городской хижы, на централней городской площи, мал буц ожеленени, з фонтану у штрעדку. На будинку доминуе висока турня з балконом хтори служел за огоньгасну стражу. На фасади палати ше визначую прекрасни алегорийни фигури греческих богиньох. У штрעדку будинку ше находзи шветочна сала на першим поверху, хтору з намальованима композициями украсел новосадски декоратер Павел Ружичка. Будинок збудовали новосадски будовательни поднимаче Карл Лерер и Йозеф Цоцек. У тей сали, 3. януара 1895. року, отримане перше скупштинске зашедане у новей палати, дзе ше отримовали познати новосадски бали.

ЦЕРКВА МЕНА МАРИЙОВОГО У НОВИМ САДЗЕ

На месце нешкайшей католицкей церкви Мена Марийового у центре Нового Саду хтору велі волаю Катедрала, по доступних податках, уж 1100. року була церква з теметовом коло ней. По ошлебодзеню од Туркох, у Петроварадинским Шанцу основана католицка парохия 1702. року, а 1719. року збудована дочасна церква на месце жупанийского двору. Церква пошвечена помоцніци Мариї, символу борби процив Туркох, хтору ше швеци 12. септембра, кед и кирбай храму. Тота перша церква ше уж 1725. року лемцо не звалела. Кед Турки завжали Београд 1739. року, до Нового саду ше приселели велі маєтни католики хтори помогли збудовац нову церкву. Церква пошвечена 1742. року. У бомбардованю 1849. року була запалена и турня ей була звалена. Нешкайша церква збудована медзи 1892. и 1895. роком, по нарисох новосадского архитекти Дердя Молнара. Збудована є у неоготичним стилу, з турню високу 72 метери. Олтар вирезбарели тиролски майстрове, а облаки церкви украшую витражи виробени у Будапешту.

ЦЕРКВА ШНІГОВЕЙ МАРИЇ НА ТЕКИЙОХ

Церква Шніговей Марії найвекше Марийово святилище у Сербії. Арабске слово „текия” значи мирне место за одпочивок, обично при драги и вше при води. Церква ше находзи на виходзе з Петроварадину, у напране Сримских Карловцох. По приданю, на месце нешкайшей церкви находзел ше стредньовиковни храм пошвечени Пречистей Дівей Марії хтори Турки звалели 1526. року. Турки на тим месце дзечне препровадзовали час и збудовали древену джамію з минаретом и тото место наволали Текиї. Церква Шніговей Марії збудована на памятку велькей побиди над Турками у Петроварадину (Везирцу) 5. авґуста 1716. року, кед – по легенди – спаднул шніг у авґусту. Австрийске войско, под команду принца Евґена Савойского, однесло побиду над численшим турским войском. Прешвечени же побуда над Турками вивойована по заслуги Дівей Марії, принц Евґен Савойски подаровал петроварадинскей церкви слику з подобу Богородици з Исусом на рукох. Текийскей Пречистей Дівей Пані католічки вирни приписую чудотворну моц, та нешкайша церква хтора збудована 1881. року, постала место паломніцтва. Церква збудована у мишаним неороманско-неоґотичним стилу, з двома турнями. На куполи церкви ше находзи полумешац, над хторим поставени криж, як символ християнства и побиди над Турками.

МОНАСТИР МЕСИЧ

Манастир Месич ше находзи у юговосточней часци Банату, восточно од Вершцу. Манастирска црква пошвечена Рождеству св. Йоана Хрестителя. О тим як настал тот манастир ест даскельо приданя: по першим, манастир направени у першей половки XI вику, точнейше 1033. року и збудовал го ученїк Св. Кирила и Мефтодия; по другим, манастир основал Арсениє Богданович хтори 1225. року пришол зоз Святей гори Атонскей, з манастира Гиландар, кед го Святи Сава и поставел за игумана того манастира; по трецим приданю, вибудовали го и обновили Бранковичи концом XV вику. Манастирска црква направена у рашским стилу, з основу уписаного хреста, з ламаного каменя. Перше пасмо фрескох походзи зоз XI и XII вику, кед манастир основал и вибудовал ученїк Св. Кирила и Мефтодия. Друге пасмо фрескох зоз XIII и XIV вику, кед монах Арсениє обновиел манастир Месич, а треце пасмо зоз периоду од 1493. по 1502. рок, кед манастир обновили деспот Йован Бранкович и його мац Ангелина. У периодзе од 1522. по 1738. рок, Турки на даскельо заводи палели манастир. По остатнїм страданю, игуман Мойсиє Стефанович, 1743. року, обновиел манастир и духовни живот братства и приведол майстрох – зографох, припаднїкох иконописательней школи хтора чувала традицию византийского живопису. Тоти зографове – Петар, Андрей и Йован Андреєвич – закончили фрескопис храма у такв. поствизантийним стилу. Медзитим, концом XVIII вику, на храме окончени нови роботи по нарису нємецкого архитекти Блобергера. Теди окончена „барокизация” храму и – медзи иншим – добудована барокна дзвонїца з притвором и поставени барокни иконостас. У скарбнїци манастира ше чува вецей драгоцени рукописни и друковани кнїжки и велї малюнки познатих малярох. Од 1952. року Месич женски манастир.

ЛИТЕРАТУРА

- Андраши, О. Мале јеврејске заједнице у Бачкој током XVIII века.
<http://www.makabijada.com/dopis/gradovi/backa.htm> (посећено 08.12.2018)
- Бара, Б.; Жигманов, Т. (2009). *Хрвати у Војводини*. Суботица: Завод за културу војвођанских Хрвата
- Биљња, В. (1987). *Русини у Војводини*. Нови Сад: Дневник
- Босић, М. (1985). *Божјићи обичаји Срба на Балкану*. Београд: Култура
- Босић, М. (1996). *Годишњи обичаји Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине
- Величина малих језичких, књижевних, културних и историјских традиција* (2012). Зборник радова са Међународне научне конференције, Андrevље 20-21. април 2012., Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
- Група аутора (2008). *Војводина 1-2*. Нови Сад: Прометеј
- Група аутора (2010). *Име и презиме Нови Сад*. Нови Сад: Прометеј
- Драговић, С.; Максимовић, Л.; Радојевић, В.; Пантелић, С. (2005). Историјски развој уређења водног режима земљишта променом одводњавања и наводњавања у Војводини. *Vodoprivreda* 37, стр. 287-298
- Дуранци, Б. (2002). *Војводина, богатство различитости*. Нови Сад: Пчеса
- Еветовић, М. (2010). *Културна повијест буњевачких и шокачких Хрвата*. Суботица: Хрватска ријеч
- Етнолошка грађа о Ромима* (1979). Нови Сад: Војвођански музеј
- Јањетовић, З. (2009). *Немци у Војводини*. Београд: Инис
- Комшија, па бог*. (1996). Нови Сад: Пчеса
- Ковачевић, В.; Младеновић Кљајић, Б. (2015). *Географија 3, Уџбеник за трећи разред гимназије*. Београд: Клет
- Културно наслеђе Војводине* (2008). Нови Сад: Завод за културу Војводине
- Кулић, Б. (2012). *Дворци и летњиковци у Војводини*. Нови Сад: Покрајински завод за културу Војводине и Покрајински завод заштити споменика културе
- Куртовић-Фолић, Н. и др. (2008). *Културно наслеђе Војводине*. Нови Сад: Завод за културу Војводине и Покрајински завод за заштиту споменика културе
- Маран, М. (2013). Румуни у Банату. Особености идентитета. *Културна прожимања: антрополошке перспективе*, Зборник радова Етнографског института САНУ 28, стр. 229-238
- Марковић, Д. (2017). *Српски свадбени обичаји у Војводини*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада
- Микавица, Д. (2011). *Милетићевци на путу формирања странке 1860–1869*. Нови Сад: Филозофски факултет
- Поповић, Д. Ј. (1990). *Срби у Војводини 1-3*. Нови Сад: Матица српска
- Ристовић, М. (прир.) (2007). *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*. Београд: Клио
- Рокаи, П.; Ђере З.; Пал, Т.; Касаш, А. (2002). *Историја Мађара*. Београд: Клио
- Савковић, Н. (2003). *Војводина културна баштина*. Нови Сад: Покрајински секретаријат за културу
- Харди, Ђ. (ур.) (2013). *Средњовековна насеља на тлу Војводине, историјски догађаји и процеси*. Сремска Митровица: Историјски архив „Срем“ и Филозофски факултет у Новом Саду, одсек за историју
- Хрвати у Војводини: идентитет, процеси и друштвене активности* (2012). Суботица: Завод за културу војвођанских Хрвата
- Ђоровић, В. (1989). *Историја Срба*. Београд: Бигз
- Шајти, Е. А. (2011). *Мађари у Војводини 1918-1947*. Нови Сад: Форум

Сайти:

- Музеј Војводине <https://www.muzejvojvodine.org.rs/>
- Покрајинска влада АП Војводине <http://www.vojvodina.gov.rs/>
- Национални совет рускеј националнеј меншини <http://www.rusini.rs/sr/static/28>
- Национални совет горватскеј националнеј меншини - Горватска национална рада у Републики Србији http://www.hnv.org.rs/hrvati_u_vojvodini.php
- Завод за културу војвођанских Словацох <http://www.slovackizavod.org.rs/sr/kultura-i-sira-javnost/12948>
- Еврейска општина Нови Сад <https://www.jons.rs/>

Покраїнски завод за заштиту памятникох култури <http://www.pzzzsk.rs/>
Епархия Сримска <http://www.eparhija-sremska.rs/>
Туристична організація Войводини <https://vojvodinaonline.com/>
Памятники култури у Сербії <http://spomenickulture.mi.sanu.ac.rs/list.php>
<https://www.poreklo.rs>

Урядово интернет-презентації городоx:

Нови Сад <http://www.novisad.rs/>
Сримски Карловци <http://sremskikarlovci.rs/>
Зренянин <http://www.zrenjanin.rs/>
Зомбор <https://www.sombor.rs/>
Суботица <http://www.subotica.rs/>
Панчево <http://www.pancevo.rs/>
Сримска Митровица <http://www.sremskamitrovica.rs/>
Кикинда <http://www.kikinda.org.rs/>

ЗМІСТ

УВОДНЕ СЛОВО АВТОРОХ	2
УВОДНЕ СЛОВО	3
ПОХОДЗЕНЕ МЕНА ВОЙВОДИНА	3
ВОЙВОДИНА НЕШКА	4
ГЕОГРАФСКИ ПРИКМЕТИ И КЛИМА У ВОЙВОДИНИ	6
ВОДИ ВОЙВОДИНИ	7
ЖИТЕЛЬСТВО ВОЙВОДИНИ	10
ВИРСКИ ЗАЄДНІЦИ	11
НАЦИОНАЛНИ СОВИТИ НАЦИОНАЛНИХ МЕНШИНОХ	11
КРАТКЕ ОГЛЯДНУЦЕ НА ІСТОРИЙНИ РОЗВОЙ ВОЙВОДИНИ – РАМИК ЗА РОЗУМЕНЕ СПЕЦИФИЧНОСЦОХ ЖИВОТА НА ПОДРУЧУ ВОЙВОДИНИ	12
НАЙСТАРША ПРЕШЛОСЦ – ПРАІСТОРИЯ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЙВОДИНИ	12
НАРОДИ НА ПОДРУЧУ ВОЙВОДИНИ – ПО РИМСКИ ЧАС	13
ВОЙВОДИНА ПОД РИМСКУ ВЛАСЦУ	13
ПРИЗНАЧКИ ЗОЗ СТРЕДНЬОВИКОВНОГО ПЕРИОДУ	14
ШИРЕНЕ ОСМАНЛИЙОХ – ЗАЄДНІЦКА НЕБЕЗПЕКА И ПРОБОВАНЕ ОДУПЕРАНЯ	15
КОЛОНИЗАЦІЯ И МИГРАЦІЇ	16
НАСЕЛЬОВАНЕ ДЗЕПОЄДНИХ НАРОДОХ	17
РУСНАЦИ	17
СЛОВАЦИ	18
НЕМЦИ	20
ГОРВАТИ	21
БУНЄВЦИ	22
ЄВРЕЄ	22
МАДЯРЕ	24
РОМИ	25
РУМУНЄ	25
СЕРБИ	27
КРАТКЕ ОГЛЯДНУЦЕ НА ПОЗНЕЙШИ ІСТОРИЙНИ ЗБУВАНЯ	29
ДВАЦЕТИ ВИК	29
ВОЙНИ И ДАЛЬШИ МИГРАЦІЇ	29
КОЛОНИЗАЦІЯ ПОД ЧАС ХХ ВИКУ	30
НЕШКА	31

КУЛТУРНИ ОЗНАКИ ВОЙВОДИНИ	32
АРХЕОЛОГІЙНИ НАХОДЗИСКА И КУЛТУРНО-ИСТОРИЙНИ ПАМ'ЯТНІКИ	32
ФРУШКОГОРСКИ МАНАСТИРИ	33
АРХИТЕКТУРА ВОЙВОДИНИ.....	37
ТВЕРДИНІ У ВОЙВОДИНИ	39
ДВОРЦИ И ЛЕТНІКОВЦИ	41
СРИМСКИ КАРЛОВЦИ	42
МАТИЦА СЕРБСКА	43
МУЗЕЇ, ГАЛЕРІЇ, АРХИВИ	44
ПОДОБОВА УМЕТНОСЦ.....	46
ЛИТЕРАТУРА У ВОЙВОДИНИ	57
ЛИТЕРАТУРА МАДЯРОХ У ВОЙВОДИНИ	77
ЛИТЕРАТУРА СЛОВАЦОХ У ВОЙВОДИНИ	81
ЛИТЕРАТУРА РУМУНОХ У ВОЙВОДИНИ	83
ЛИТЕРАТУРА РУСНАЦОХ У ВОЙВОДИНИ	85
ЛИТЕРАТУРА ГОРВАТОХ У ВОЙВОДИНИ.....	88
ЛИТЕРАТУРА РОМОХ У ВОЙВОДИНИ	90
ТЕАТЕР У ВОЙВОДИНИ	91
МУЗИЧНА ТВОРЧОСЦ У ВОЙВОДИНИ	94
РОЗВОЙ ШКОЛСТВА НА ПОДРУЧУ НЕШКАЙШЕЙ ВОЙВОДИНИ	97
УНИВЕРЗИТЕТ, НАУКОВЦИ И ПРЕНАХОДЗАЧЕ	99
КУЛТУРНИ ІДЕНТИТЕТ ЕТНІЧНИХ ЗАЄДНІЦОХ ВОЙВОДИНИ	106
СЕРБИ У ВОЙВОДИНИ	106
МАДЯРЕ У ВОЙВОДИНИ.....	109
СЛОВАЦИ У ВОЙВОДИНИ	113
РУСНАЦИ У ВОЙВОДИНИ	115
РУМУНЕ У ВОЙВОДИНИ.....	117
ГОРВАТИ У ВОЙВОДИНИ.....	119
БУНЕВЦИ У ВОЙВОДИНИ	120
РОМИ У ВОЙВОДИНИ	122
ЄВРЕЄ У ВОЙВОДИНИ	125
НЕМЦИ У ВОЙВОДИНИ	129
ІСТОРИЙНИ РОЗВОЙ ГОРОДОХ ВОЙВОДИНИ	130
НОВИ САД	130
СУБОТИЦА.....	132

ЗОМБОР	134
ПАНЧЕВО	135
ЗРЕНЯНИН	137
КИКИНДА	138
СРИМСКА МИТРОВИЦА	140
СРИМСКИ КАРЛОВЦИ	142
КУЛТУРНО-ИСТОРИЙНИ ЗНАМЕНІТОСЦИ ВОЙВОДИНИ	143
ДВОРЕЦ СТРАТИМИРОВИЧОХ У КУЛПИНУ	143
ПАМ'ЯТНІК ПОШВЕЦЕНИ БИТКИ ПРИ СЛАНКАМЕНУ	144
ДВОРЕЦ ШПИЦЕРОВИХ У БЕОЧИНУ	145
ДВОРЕЦ ГРОФА ХАДИКА У ФУТОГУ	146
СПОМИН-ОЗНАЧЕНЕ СРИМСКИ ФРОНТ	147
ВЕРШЕЦКА КУЛА	148
ДВОРЕЦ ДУНДЕРСКИХ У ЧЕЛАРЕВЕ	148
ДВОРЕЦ СЕРВИЙСКИХ У НОВИМ КНЕЖЕВЦУ	149
ДВОРЕЦ КАРАЧОНІ У НОВИМ МИЛОШЕВЕ	149
КАШТЕЛЬ КРАЙ У БАЧКЕЙ ТОПОЛІ	150
БУДИНОК ЖУПАНИЇ У ЗОМБОРЕ	151
БУДИНОК ЖУПАНИЇ У ЗРЕНЯНИНУ	152
АРХЕОЛОГІЙНЕ НАСЕЛЕНЕ ГРАД У ДУПЛЯЇ	152
РИМСКИ ШЛЕМИ З БЕРКАСОВА	153
КАРЛОВАЦКА ГІМНАЗИЯ	154
ПАТРИАРШИЙНИ ДВОР У СРИМСКИХ КАРЛОВЦОХ	155
СОБОРНА ЦЕРКВА У СРИМСКИХ КАРЛОВЦОХ	155
ФРАНЦИСКАНСКА ГІМНАЗИЯ У РУМИ	156
ВЛАДИЧЕСКИ ДВОР У ВЕРШЦУ	157
ГРЕКОКАТОЛІЦКА ЦЕРКВА У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ	157
РУМУНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА У УЗДИНУ	158
СЕРБСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА СВЯТОГО ГЕОРГИЯ У БЕЧЕЮ	159
ЦЕРКВА ПРЕОБРАЖЕНИЯ ХРИСТОВОГО У ПАНЧЕВЕ	160
ЦЕРКВА СВЯТОГО ЛУКИ У КУПИНОВЕ	161
ФРУШКОГОРСКИ МАНАСТИРИ	162
МАНАСТИР ДІПША-ДИВША	162
МАНАСТИР ЯЗАК	163
МАНАСТИР КРУШЕДОЛ	164

МАНАСТИР ГРГЕТЕГ	165
МАНАСТИР ВЕЛКА РЕМЕТА.....	166
МАНАСТИР СТАРЕ ХОПОВО	167
МАНАСТИР ВРДНИК	168
МАНАСТИР ШИШАТОВАЦ.....	168
МАНАСТИР ПРИВИНА ГЛАВА.....	169
МАНАСТИР РАКОВАЦ.....	170
ОГНЬОГАСНИ ДОМ У СЕНТИ.....	171
ГРАШАЛКОВИЧОВА ПАЛАТА У ЗОМБОРЕ.....	171
СИНАГОГА У СУБОТИЦИ.....	172
ВИТЕРНЯК У МЕЛЕНЦОХ	173
ВЛАДИЧЕСКИ ДВОР У НОВИМ САДЗЕ	174
СОБОРНА ЦЕРКВА СВЯТОГО ГЕОРГИЯ У НОВИМ САДЗЕ	174
НИКОЛАЄВСКА ЦЕРКВА У НОВИМ САДЗЕ	175
ГОРОДСКА ХИЖА У НОВИМ САДЗЕ	176
ЦЕРКВА МЕНА МАРИЙОВОГО У НОВИМ САДЗЕ.....	177
ЦЕРКВА ШНІГОВЕЙ МАРИЇ НА ТЕКИЙОХ.....	178
МАНАСТИР МЕСИЧ	179
ЛИТЕРАТУРА	181
ЗМИСТ	183